

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ
НАМАНГАН ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ
ИЖТИМОЙ ФАНЛАР КАФЕДРАСИ**

**“ЎЗБЕКИСТОН ЁШЛАРИДА АХБОРОТ
МАДАНИЯТИНИ ШАКЛЛАНТИРИШНИНГ
ДОЛЗАРЪ МУАММОЛАРИ” РЕСПУБЛИКА
ИЛМИЙ-АМАЛИЙ АНЖУМАНИ
МАТЕРИАЛЛАРИ**

Наманган-2023

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

Bosh muharrir: N.Dexkanov

Mas'ul muharrir: N.Gofurov

Mas'ul muharrir o'rinbosari: N.Kodirov

Tahririyat manzili: Namangan shahri, Uychi ko'chasi, 316-uy.

© NAMANGAN DAVLAT UNIVERSITETI-2021

**О'ЗБЕКИСТОН YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI
SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI
I SHÛBA**

**ҲОЗИРГИ ДАВРДА АХБОРОТ МАДАНИЯТИ ГЛОБАЛЛАШУВИ
ВА АХБОРОТ ХАВФСИЗЛИГИ МУАММОЛАРИ
РАҲБАРНИНГ ОАВ БИЛАН ИШЛАШ МАДАНИЯТИ**

Мансур ЮНУС,

*Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви
академияси “Маънавият ва маърифат” кафедраси доценти*

Нодирабегим КУРБАНОВА,

*Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви
академияси “Давлат бошқарувининг сиёсий асослари” кафедраси таянч
докторанти*

АННОТАЦИЯ: ОАВ жамият, турли ижтимоий гуруҳлар ва шахсларнинг манфаатларини ифода этади. Ушбу соҳадаги фаолият муҳим ижтимоий ҳамда сиёсий аҳамиятга эга. Сабаби ОАВ орқали ахборот қабул қилувчига узатиладиган маълумотларнинг характери унинг баён этилаётган воқеликка нисбатан муносабати ҳамда ижтимоий ҳаракати йўналишини белгилаб беради. ОАВ одамларни янгиликлардан хабардор қилиш билан бирга, турли ғоялар, қарашлар, таълимотлар, сиёсий дастурларни тарғиб қилувчи ва шу орқали ижтимоий бошқарувда иштирок этувчи феномен сифатида ўрганилади. Мазкур ҳолатлардан келиб чиқиб, ушбу мақолада раҳбар кадрларнинг ОАВ билан ишлаш маданиятини юксалтириш масаласининг долзарб жиҳатлари очиқ берилган.

Калит сўзлар: ахборот маданияти, давлат бошқаруви, ОАВ, раҳбар, сўз эркинлиги.

Дунё ҳамжамиятининг кескин равишда ахборотлашуви жараёни глобаллашув тенденциялари ва уларнинг оқибатларини янада кенгроқ акс эттириб бермоқда. Мулоқотнинг замонавий усулларитурли ахборот тизимлари ёрдамида жамият ҳаётини ўзгартириб, субъектнинг ахборот танловидаги мустақиллигини таъминлаш, ОАВ ролини ошириш, аҳолининг ахборот

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

маданиятини юксалтириш масалалари билан боғлиқ муаммоларни олдимизга кўндаланг қўймоқда. Шу сабабли бугунги кунда давлат бошқаруви органларида фаолият юритаётган ёш раҳбар кадрларнинг ОАВ билан ишлаш маданиятини ривожлантириш масаласи долзарб вазифалардан бирига айланган. Бундан ташқари, илм-фанда нисбатан янги бўлган “ахборот маданияти” тушунчасининг ҳам аҳамияти кундан-кунга ортиб бормоқда.

Ахборот маданияти жамиятдаги янги ривожланиш босқичининг тизимли таснифи сифатида ижтимоий фикрни шакллантиришда ОАВнинг таъсири устувор эканини кўрсатмоқда. Биламизки, медиа хабарларнинг мазмуни одатда одамларнинг жамиятдаги хулқ-атворидан келиб чиқади. Яъни ижтимоий маданий тизимнинг барқарорлиги ёки беқарорлигини медиа тармоқлардаги хабарлар кўрсатиб беради. Шу билан бирга, улар мулоқот ва замонавий маданият ҳодисаси билан боғлиқ муаммоларнинг бутун бир мажмуасини ифодалаб беради.

Таъкидлаш жоиз, ОАВнинг фаолияти мураккаб жараёнларни ўз ичига олади. Яъни ОАВ ҳукумат тузилмалари билан алоқа ўрнатишда жамият ва шахснинг ахборотга бўлган эҳтиёжини қондириб, жамоатчилик манфаатларини оммавий шаклда ифода этишни назарда тутди. Иккинчи томондан эса, маҳсулотини аудиторияга тақдим қилиш орқали таҳририятнинг иқтисодий манфаатларини амалга оширади. Яна ҳам аниқроқ айтадиган бўлсак, ОАВ тайёрланган маҳсулотларини ахборот бозорида сотиш орқали даромадга эга бўлади. Шунинг учун ОАВни жамиятнинг умуманфаатига хизмат қилувчи ижтимоий институт ҳамда медиа ташкилот сифатида даромадни кўпайтиришни назарда тутувчи субъект деб баҳолаш мумкин.

Биламизки, “сўз эркинлиги” тушунчаси ҳар бир субъект учун турлича моҳият касб этади. Масалан:

журналистлар учун ахборотнинг очиклиги, маълумотларни қайта ишлаш ва аудиторияга етказишни;

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

ўқувчи, тингловчи ёки томошабин учун тўлиқ ва ишончли ахборотга эга бўлиш ҳуқуқи ҳамда ОАВда ўз нуқтаи назарини эркин ифода этишни;

давлат бошқаруви органлари учун эса жамият ва давлат тараққиёти манфаатидан келиб чиқиб, ахборотлар эркин ҳаракатланиши учун шароит яратишни англатади. Шунинг учун сўз эркинлиги ижтимоий мазмун-моҳият касб этувчи феномен ҳисобланади. Унинг мураккаб хусусияти ҳам ана шундадир.

Демак, жамиятда сўз эркинлигини таъминлашнинг мураккаб жиҳатларини инобатга олган ҳолда ОАВ билан самарали мулоқотни йўлга қўйиш учун кучли ахборот менежментини амалга ошириш талаб этилади. Маълумки, ахборот менежментнинг асоси ҳисобланади. Ҳар бир раҳбар, даставвал, ахборот бошқарувчиси ҳисобланади. Сабаби у ўз фаолияти давомида ахборотни тўплаш, қайта ишлаш ва таҳлил қилиш, олинган натижа асосида қарор қабул қилиш каби вазифаларни амалга оширади. Айрим раҳбарлар ахборотни бошқариш фаолиятларининг марказий қисми эканини кўп ҳолларда англаб етмайдилар. Бундан ташқари, улар кўп вақтларини маълумотлар билан ишлашга сарфлайдилар. Агар раҳбар ахборотни тўпламаса, уларни тушунмаса, қарорларни самарали қабул қилиш, бошқаларга раҳбарлик қилиш, уларга маълумот беришга қодир бўла олмайди. Бундай ҳолатларда раҳбарнинг ахборот маданияти даражаси бирламчи ўрин тутаети. Албатта, бугунги кунда “ахборот маданияти” тушунчасининг ягона таърифи йўқ. Бироқ бизнингча, ахборотнинг сифатини баҳолаш методикасини билиш раҳбарнинг ахборот маданияти даражасини белгилаб беради. Ахборот бошқарувида зарур маълумотларни ўзлаштириш, ахборотни ишлаб чиқиш ва тарқатиш маданиятини шакллантириш кўникмаларига эга бўлиш маданиятнинг муҳим таркибий қисмига киради ва бу замон билан ҳамнафас бўла олган раҳбар қиёфасини ифода этади.

Сўнгги пайтларда миллий ОАВда кўплаб муаммолар ёритилмоқда. Сабаби бугунги кунда мамлакатимизда барча соҳаларда очиклик ва шаффофлик

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

таъминланмоқда. Дунё жадал ривожланиб, халқимизнинг дунёқараши ўзгариб бораётгани ҳам ҳақиқат.

Маълумки, ОАВ жамиятнинг долзарб муаммоларини кўтариб, уларни ҳал этишга ёрдам беради. Бу демократик жамиятнинг асосий талабларидан бири ҳисобланади. Глобал аҳамиятга молик муаммоларни ҳал қилишнинг энг тўғри йўли эса, ҳамон демократик тамойилларни янада кучайтириш ҳисобланади [2]. Шунинг учун раҳбар кадрлар ОАВни ўз фаолиятларининг натижаларини акс эттирувчи кўзгу сифатида қабул қилишлари муҳим ўрин тутди. Яқин вақтларгача мазкур ёндашув жамиятимизда рад этиб келинган. Натижада, ҳаётимизда рўй бераётган воқеаларга ҳолис баҳо берилмас, халқ ҳақиқатни билса-да, раҳбарлар томонидан йўл қўйилаётган камчиликлар тан олинмас, “Мен ҳаммадан зўрман” қабиладаги мақтанишлар, “ура-ура”лар авж олган эди. Афсуски, айрим жойларда мазкур феномени давом эттиришни хоҳлайдиган раҳбарлар хали ҳам мавжуд. Лекин бунинг иложи йўқ. Чунки бугунги кунда барча даражадаги раҳбарларнинг жамоатчилик, айниқса, ОАВ билан мулоқот маданиятини юксалтириш муаммоси ҳар қачонгидан ҳам муҳим аҳамият касб этмоқда. Баъзи ҳолларда бошқарув кадрларнинг танқидий муносабатлар билдирилганда, уларни тан олмаслик, айрим раҳбарларнинг халқ ва ОАВ билан диалогда оддий мулоқот маданияти ва маънавиятини эсидан чиқариб қўяётганликларига бир неча маротаба коммуникация воситалари орқали гувоҳ бўлдик.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёев таъкидлаганидек, танқидий материалларга ўз вақтида объектив, асосланган муносабат билдирилмаётгани сабабли жамиятда турли уйдирмалар ва баҳслар юзага келмоқда. Энг ачинарлиси, айрим раҳбарлар бундай вазиятлар ҳақида ўз вақтида ахборот бериш ўрнига ўзларининг мағрурлиги ва манманлиги билан вазиятни яна ҳам чигаллаштирмоқда. Тўғри, ҳар бир шахснинг ўз ғурури ва ўзига нисбатан ҳурмати бўлади. Аммо “... раҳбар шуниси билан раҳбарки, у нафақат ўзининг шаънини, балки давлат идорасининг обрўсини ҳам сақлашга

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

масъул эканини унутмаслиги керак” [1]. Қандай тўсиқ ва қийинчиликлар, ўткир ва долзарб муаммоларга дуч келинмасин, раҳбар фақат қонуний қарорларни қабул қилиши, вазминлик ва мувозанатни сақлаган ҳолда вазиятдан чиқиш йўлини топа олиши зарур.

Шуни алоҳида таъкидлаш лозимки, сўнгги 50 йилда ОАВ ва коммуникация воситасида сиёсатнинг “медиалашув” жараёни кескин ривожланди. Ушбу ҳолат матбуот билан ўзаро муносабатда бошқарув органларидан алоҳида масъулият талаб этмоқда. Чунки ОАВ жамиятда муҳокама қилинаётган долзарб масалаларни кўтаради ва ёритади. Бунинг натижасида ижро ҳокимияти органлари жамиятдаги муаммолардан хабар топади. Бундан ташқари, ОАВ жамиятга ҳокимият фаолияти ҳақидаги маълумотларни етказди. Шунинг учун ОАВ давлат бошқаруви органлари томонидан амалга оширилаётган хатти-ҳаракатларни назорат қилади, танқид қилади ва бу табиий ҳодиса ҳисобланади. Аммо ОАВ воқеаларнинг ҳақиқий ҳолатини эмас, балки кенг жамоатчилик эҳтиёжларини қондирадиган виртуал сиёсий ҳақиқатни яратишга қодир. Шунинг учун ОАВда “пастдан юқорига чиқадиган” ахборотларнинг пайдо бўлишини таъминлаш муҳим аҳамиятга эга. Чунки бундай ёндашув жамоатчилик эҳтиёжлари ва умидлари ҳақидаги маълумотга эга бўлиш имконини беради.

Сиёсатчилар ва мансабдор шахслар ОАВдан сиёсий шаффофликни яратиш учун эмас, уни моделлаштириш учун фойдаланадилар. Натижада жамиятдаги сиёсий шаффофлик улар учун фойдали виртуал лойиҳага айланади. Кўпинча виртуал шаффофлик жамоатчилик учун муҳим бўлган маълумотларни яширишда қўлланилади.

Назарий қарашларга кўра, ким ОАВни назорат қилса, у сиёсий жарнаёнларни бошқара оладиган қудратга эга бўлади. М.Худойқулов: “Матбуот ижтимоий фикрни шакллантириш, хусусий қизиқишни умумий қизиқишга айлантира олиш хусусиятига эгадир. Матбуот жамоатчилик фикрининг шаклланиши ва тарқалиши ҳамда объектга – ўқувчилар онгига етиб

О‘ЗБЕКISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

боришда энг таъсирчан майдондир” [3], деган фикрларни илгари суради. Филлип Сантоснинг фикрига кўра, “ОАВ сиёсатчиларга ва ахборот соҳасидаги бошқа ижтимоий ўйинларга қарам бўлишига қарамай, майян даражада сиёсий ўйинчи бўлиши мумкин. Оммавий ахборот воситалари муҳокама қиладиган муаммолар хусусида фикр юритиш айбсиз эмас, балки асосли танловдир. Айнан мана шу туртки уларнинг ролини фаоллаштиради. Муайян позицияларни аниқ мақсадлар билан асослаш учун улар турли хил деструктив усуллардан фойдаланадилар”[4].

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. «Оддий муомала маданиятини, маънавиятни унутиб қўйишмоқда» — президент раҳбарларнинг ОАВ билан муносабатлари ҳақида. Kun.uz электрон нашри. 22.11.2019 й.
2. Paulo, N. & Bublit, C. Pow(d)er to the People? Voter Manipulation, Legitimacy, and the Relevance of Moral Psychology for Democratic Theory. Neuroethics (2019) 12: 55.
3. Худойқулов М. Журналистика ва публицистика. –Т.: Тафаккур, 2011. 57-бет.
4. З.Лйнете Л.М., Джулиет В.М. Ривожланаётган мамлакатларда ОАВнинг сиёсий таъсири, 3-боб. Филлип С., Мтхокози П.Н. Сиёсий инқироз даврида ОАВ сиёсий арбоб сифатида. IGI глобал, 2016. 25-45-бетлар.

ЎШЛАРДА ДИНИЙ БАҒРИКЕНГЛИК ВА АХБОРОТ ХАВФСИЗЛИГИНИ ШАКЛЛАНТИРИШ МАСАЛАЛАРИ

Низомжон Гофуров

*Наманган давлат университети Ижтимоий фанлар кафедраси мудири, т.ф.н.,
доц*

Ўзбекистонда Ҳаракатлар стратегиясининг амалга оширилиши мамлакатни ислоҳ қилиш ва модернизациялаш, ривожланган бозор иқтисодиётига асосланган ҳукуқий демократик давлат, кучли фуқаролик жамияти барпо этиш, қонун устуворлигини, хавфсизлик ва ҳуқуқ-тартиботни,

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

давлат чегараларининг дахлсизлигини, жамиятда миллатлараро тотувлик ва диний бағрикенгликни таъминлаш йўлидаги шахдам ҳаракатларига янги куч бағишлайди. Динлараро бағрикенглик ғояси – турли хил диний эътиқодга эга бўлган кишиларнинг бир замин, бир Ватанда, олижаноб ғоя ва ниятлар йўлида ҳамкор ва ҳамжиҳат бўлиб яшашни англатади. Азалдан дин аксарият маънавий қадриятларни ўзида мужассам этиб келади. Миллий қадриятларнинг асрлар оша безавол яшаб келаётгани ҳам диннинг ана шу табиати билан боғлиқ. Чунки дунёдаги динларнинг барчаси эзгулик ғояларига асосланади. Яхшилик, тинчлик, дўстлик каби фазилатларга таянади. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномасида таъкидлаб ўтилганидек, “Ўзбекистон миллатлараро тотувлик ва диний бағрикенглик соҳасида ўз анъаналарига доимо содиқ бўлиб, бу йўлдан ҳеч қачон оғишмасдан илгари боради. Мамлакатимизда турли миллат ва диний конфессиялар вакиллари ўртасида ўзаро ҳурмат, дўстлик ва аҳиллик муҳитини мустаҳкамлашга биринчи даражали эътибор қаратилади. Бу – бизнинг энг катта бойлигимиз ва уни кўз қорачиғидек асрабавайлаш барчамизнинг бурчимиздир”¹. Ҳозирги вақтда мамлакатимиз аҳолисининг 60 фоизидан зиёдини 30 ёшгача бўлган ёшлар ташкил этади. Ўзбекистон Республикасининг “Ёшларга оид давлат сиёсати тўғрисида” (2016)ги қонунида таъкидлаганидек, ёшларнинг маънавий, интеллектуал, жисмоний ва ахлоқий жиҳатдан камол топишига қўмаклашиш, ёшлар учун очик ва сифатли таълимни таъминлаш, ёшларни ахлоқий негизларни бузишга олиб келадиган хатти-ҳаракатлардан, терроризм ва диний экстремизм, сепаратизм, фундаментализм, зўравонлик ва шафқатсизлик ғояларидан ҳимоя қилиш, ёшларнинг ҳуқуқий онги ва ҳуқуқий маданияти даражасини юксалтириш² каби давлат сиёсатининг асосий йўналишларида қайд этилган.

“Биз, - деган эди Президентимиз 2017 йил 22 декабрда Олий Мажлисга Мурожаатномасида, - ёш авлодни ҳар томонлама соғлом ва баркамол этиб тарбиялаш тўғрисида”ги қонунни янги таҳрирда қабул қилдик. Шу асосда янгича ёндашувлар ҳаётга фаол жорий этилмоқда”³. Шунини алоҳида айтиб ўтиш жоизки, дин давлатдан ажратилгани билан, жамиятдан ажратилган эмас, балки жамиятнинг, ёшларнинг маънавиймаърифий ривожига таъсир кўрсатиб келган ва шундай бўлиб қолади. Одамзотнинг ўзини-ўзи англаш, ўзининг моҳияти,

¹Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси. – Т.: Ўзбекистон НМИУ, 2019 – 57-58 – бетлар.

²Ўзбекистон Республикасининг “Ёшларга оид давлат сиёсати тўғрисида”ги қонуни // Халқсўзи, 2016 йил 15 сентябрь.

³Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси. – Т.: Ўзбекистон НМИУ, 2018. – 71-бет.

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

яратилиши, бу дунёдаги фаолияти, ахлоқий қарашлари кўп ҳолларда дин орқали амалга ошади. 130 дан зиёд миллат ва элат истиқомат қилаётган, аҳолисининг рухий ва маънавий эҳтиёжлари ранг-баранг бўлган Ўзбекистондай мамлакатда тили, миллати, ирки, дини ижтимоий мавқеидан катъи назар, инсонни ёшларни улуғлаш давлат сиёсатининг бош йўналишидир. Бугунги кунда мамлакатимиз ҳудудида 16 диний конфессияга мансуб 2 минг 256 диний ташкилот фаолият юритмоқда. Кейинги 6 ойда 11 диний ташкилот, шу жумладан, Тошкент вилоятидаги "Свет миру" элликкунчилар черкови рўйхатга олинди. Умуман, Ўзбекистон бўйича 175 христианлик ташкилоти, 8 яҳудий, 6 баҳойий жамоалари, "Иегова шоҳидлари", битта Кришна жамияти ва битта Буддаибодатхонаси, шунингдек, Ўзбекистон конфессиялараро Библия жамияти мавжуд⁴.

Шуниси қувонарлики, тарих саҳифаларида динлараро муносабатларда халқимиз шуурига сингиб кетган диний бағрикенглик туфайли биронта динлараро ва миллатлараро низолар қайд этилмаган. Динлараро бағрикенглик ғояси эзгулик йўлида нафақат динлараро, балки бутун жамият аъзоларининг ҳамкорлигини назарда тутди. Бу ҳолат юртимизда тинчлик ва бағрикенгликни сақлашнинг муҳим шarti эканлигини ифодалайди. Ўзбекистонда турли динлар ва дин вакиллари ўртасида умуминсоний қадриятлар асосида биродарликни мустаҳкамлашга эътибор берилмоқда. Миллий қадриятлар толерантликни ривожлантиришда муҳим ўрин тутди. Толерантлик – ўзлигини англаган миллат вакиллариининг бошқа миллат вакиллари томонидан камситилишига йўл қўймаслик, улар билан тинч фаровон ҳаёт кечиришдир. Толерантлик туйғуси инсоннинг хулқ-атвори, одоби-ахлоқи, сиёсий-маънавий поклиги, ўз халқи ва миллий мероси, миллий қадриятларга бўлган муносабатини белгилаб беради.

Бу хусусиятлар эса ҳар бир инсонда бағрикенглик, байналминаллик туйғуларини уйғотади. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев 2017 йил 19 сентябрда БМТ Бош Ассамблеяси 72-сессиясидаги нутқида экстремизм ва терроризм таҳдиди ҳақида гапирар экан, “Экстремистик фаолият ва зўравонлик билан боғлиқ жиноятларнинг аксарияти 30 ёшга етмаган ёшлар томонидан содир этилмоқда. Бугунги дунё ёшлари – сон жиҳатидан бутун инсоният тарихидаги энг йирик авлоддир, чунки улар 2 миллиард кишини ташкил этмоқда”⁵,-деб жуда муҳим масалага эътибор қаратди.

Бизнинг асосий вазифамиз – ёшларнинг ўз салоҳиятини намоён қилиши учун зарур шароитлар яратиш, зўравонлик ғояси "вируси" тарқалишининг

⁴Ўзбекистонда эътиқод эркинлиги: реал қадамлар ва халқаро эътироф// www.uza.uz

⁵Ўзбекистон Президенти Шавкат Мирзиёевнинг БМТ Бош Ассамблеясининг 72-сессиясида нутқи. // www.uza.uz

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

олдини олиш эканлиги, бунинг учун ёш авлодни ижтимоий кўллаб-қувватлаш, унинг ҳуқуқ ва манфаатларини ҳимоя қилиш борасидаги кўп томонлама ҳамкорликни ривожлантириш лозимлиги таъкидланди.

XXI аср ёшлари глобаллашув жараёни шиддатли тус олган, турли ғоявий хуружлар хавф солган замонда яшамокда. Бир томондан экстремистик руҳдаги оқимлар, бошқа томондан миссионерлар ва оломонча маданият тарғиботчилари ёш авлод онгига ўзларининг пуч ғоялари ва ақидаларини сингдириш, миллий ва диний қадриятларидан маҳрум қилишга муттасил ҳаракат қилмоқдалар. Натижада, соф ислом таълимотидан етарли даражада билимга эга бўлмаган баъзи ёшлар уларнинг найрангларига алданиб қолмоқда. Яна айримлар эса, ғарб давлатларининг моддий тараққиёти гўёки уларнинг маданиятига асослангандек хаёл қилиб, кийинишда, ўзини тутишда, ҳатто фикрлашда миллийлик ва динийликка ёт ғояларни маъқул кўрмоқда. Буларнинг барчаси охир-оқибат ёш авлоднинг келажагига турли офат ва балоларнинг раҳна солишига сабаб бўлади. Муқаддас динимиз таълимотида мусулмон киши ўз эътиқодига, ҳур ва озод яшашига раҳна солувчи ҳар қандай ҳолатга қарши курашиши лозим эканлиги таъкидланади. Расулуллоҳ (соллаллоҳу алайҳи ва саллам): “Болаларингизга камон отишни, отда чопишни ҳамда сувда сузишни ўргатинглар”, деб марҳамат қилганлар.

Чунки ўша даврда душманлардан ҳимояланиш учун энг афзал қурол чавандозлик ва мерганликдан иборат бўлган. Ғоявий курашлар авж олган ҳозирги даврда ояти каримадаги “куч” деган сўзни маърифий ва ғоявий куч деб талқин қилиш айни муддао бўлади ва ғояга қарши ғоя, фикрга қарши фикр, жаҳолатга қарши маърифат билан курашмоқ лозим, деган шиорга ҳам тўла мос келади. Демак, Аллоҳ таолонинг амрига мувофиқ юқорида зикр этиб ўтилган XXI аср ғоявий таҳдидларига қарши, уларнинг бошида турган душманларга қарши замонавий “куч”, яъни маърифий ва ғоявий куч билан қуролланмоғимиз лозим бўлади.

Бунинг учун, албатта, биринчи навбатда фарзандларимизни юксак билим ва маънавий фазилатлар билан қуроллантиришимиз лозим. Уларга биз учун муқаддас бўлган Ислом динининг чинакам инсоний моҳиятини, унинг тинчлик, яхшилик, меҳр-шафқат, ҳамжихатлик дини эканини тўғри тушунтириб беришимиз керак. Бизга ёт ва бегона бўлган турли зарарли оқимлардан ҳимояланиш учун одамларга бу борадаги бор ҳақиқатни етказиш зарур.

Шунингдек, Президентимиз “Маърифат ва диний бағрикенглик” резолюциясини қабул қилиш таклифини билдирган эди. “Биз муқаддас динимизни зўравонлик ва қон тўкиш билан бир қаторга қўядиганларни қатъий қоралаймиз ва улар билан ҳеч қачон муроса қила олмаймиз. Ислом дини бизни

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

эзгулик ва тинчликка, асл инсоний фазилатларни асраб-авайлашга даъват этади,⁶” деб таъкидлаган эди. Ушбу халқаро ҳуқуқий ҳужжатда маърифат инсониятни ташвишга солаётган терроризм, экстремизм каби глобал муаммоларнинг самарали ечими сифатида кўрилади. Ўзбекистоннинг жафокаш афғон халқи муаммосини тинч йўл билан ҳал этиш борасидаги ташаббуслари БМТга аъзо бўлган 193 та давлатлар томонидан 2018 йил 12 декабрда қўллаб - қувватланди ва қабул қилинди. Резолюция турли динларга мансуб кишилар ўртасида бағрикенгликни таъминлаш, уларнинг виждон ва эътиқод эркинлиги ҳуқуқини кафолатлаш инсоният ўртасида ўзаро аҳил ва дўстона муносабатлар қарор топишининг муҳим омилидир

МУТОЛАА МАДАНИЯТИ ВА ИНТЕЛЛЕКТУАЛ САЛОҲИЯТ

Абдуллазизов А.Х.,

НамДУ доценти

Аннотация. Ушбу мақолада мамлакатимизнинг тараққий этиши, халқимизнинг фаровон ҳаёт кечиришида ёшларнинг билими, дунёқараши ва тарбияси алоҳида ўрин тутиши ва ислохотларнинг муваффақияти, давлатимизнинг дунёда ривожланган давлатлар қаторидан муносиб ўрин эгаллаши, энг аввало, таълим тараққиёти ривожини билан боғлиқлиги ҳақида сўз юритилади.

Аннотация. В статье рассказывается об особой роли образования и воспитания молодежи в развитии нашей страны, в благополучии нашего народа и успехах реформ, о достойном месте нашей страны среди развитых стран.

Annotation. This article talks about the development of our country, the special role of education, worldview and upbringing of young people in the well-being of our people and the success of reforms, the worthy place of our country among the developed countries, first of all, the development of education.

Калит сўзлар: ёшларнинг билими, жаҳон ва миллий адабиётимиз, ахборот оқими, мафкуравий иммунитет, китоб мутолааси ва китобхонлик маданияти

Ключевые слова : образование молодежи, наша мировая и национальная

⁶Ўзбекистон Президенти Шавкат Мирзиёевнинг БМТ Бош Ассамблеясининг 72-сессиясида нутқи. // www.uza.uz

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

литература, информационный поток, идеологический иммунитет, чтение и культура чтения

Key words: youth education, our world and national literature, information flow, ideological immunity, book reading and reading culture

Мамлакатимизнинг тараққий этиши, халқимизнинг фаровон ҳаёт кечиришида ёшларнинг билими, дунёқараши ва тарбияси алоҳида ўрин тутди. Негаки, ислохотларнинг муваффақияти, давлатимизнинг дунёда ривожланган давлатлар қаторидан муносиб ўрин эгаллаши, энг аввало, таълим тараққиёти ривожини билан боғлиқ бўлса, яна бир томондан глобал ўзгаришлар авж олган бугунги кунда тарбияга бўлган эҳтиёж ҳам тобора ортиб бормоқда. Бунинг сабаби бугун имкониятлар кўламининг кенглиги билан бирга, ахборотлар маконининг ҳам кенгайганлиги, турли мақсад ва манфаатларга йўналтирилган ҳар хил ғоя, қарашлар, уни тарғибот қилиш технологиялари, ижтимоий онг ва тафаккурга таъсир кўрсатиш омиллари кучайганлигидир. Шундай экан, ёшларимиз, фарзандларимиз онги, тафаккурини ёт ва зарарли таъсирлардан ҳимоялаш, ички дунёсини комиллик сари йўналтириш орқали бўшлиқларни тўлдириш бугуннинг долзарб масалаларидан биридир. Президентимиз Ш.Мирзиёев таъбири билан айтганда “...нега деганда, биз фарзандларимизнинг онги, дунёқараши асрлар давомида синовдан ўтган, юксак маънавият хазинаси бўлган жаҳон ва миллий адабиётимиз асосида эмас, балки қандайдир шубҳали, зарарли ахборотлар асосида шаклланишига бепарво қараб туролмаймиз”[1]

Юртимиздаги ислохотларнинг негизида ёшларнинг социал муҳит шарт-шароитларига ижтимоийлашувидаги хусусиятлар трансформациялашган жамият ва унинг оқибатида вужудга келган субъектив вазиятларга боғлиқ бўлиб қолади. Бу жараёнда ёшларнинг ахборот олиш маданияти ва ахборот алмашинуви маданияти социологик нуқтаи назардан илмий таҳлил қилиниш зарурати юзага келди. Ёшлар мавзуси бир қатор ижтимоий-гуманитар фанлар тизимида жиддий таҳлил қилинган. Шундай бўлса-да мавжуд

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

ахборотлашган жамият замонавий ёшлар олдига турли хил муаммоларни кўймоқда. Айниқса, интернет тармоғи имкониятларидан ҳамма вақт ҳам унумли фойдалана олмаслик, баъзи ҳолатларда мавжуд ахборот оқимиغا нисбатан мафкуравий иммунитетнинг етишмаслиги уларнинг технологик трансформациялашган жамиятга ижтимоийлашуви қийин кечаётганидан далолат беради. Жамиятда ижтимоий тизимни модернизациялаштиришнинг бундай шароитида ахборотлар алмашинуви жараёнларининг прогнозини амалга ошириш долзарб ҳисобланади.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида» 2017 йил 7 февралдаги ПФ-4947-сон, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 12 январдаги «Китоб маҳсулотларини чоп этиш ва тарқатиш тизимини ривожлантириш, китоб мутолааси ва китобхонлик маданиятини ошириш ҳамда тарғибот қилиш бўйича комиссия тузиш тўғрисида»ги фармойиши, «Ёшларга оид давлат сиёсати самарадорлигини ошириш ва Ўзбекистон ёшлар иттифоқи фаолиятини қўллаб-қувватлаш тўғрисида» 2017 йил 5 июлдаги ПФ-5106-сон, «Ахборот технологиялари ва коммуникациялари соҳасини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида» 2018 йил 19 февралдаги ПФ-5349-сон фармонлари, шунингдек, «Ўзбекистон Республикаси Президенти администрацияси ҳузуридаги Ахборот ва оммавий коммуникациялар агентлиги фаолиятини ташкил этиш тўғрисида» 2019 йил 2 февралдаги ПҚ-4151-сон қарорлари[2] ва бошқа меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатларда белгиланган вазифаларни амалга оширишга мазкур муаммони ҳал этишга хизмат қилади.

Баркамол авлодни вояга етказишда китобнинг тарбиявий аҳамияти беқиёс. Бинобарин, айнан мутолаа инсонга билим ва ахборот беради, унинг маънавий оламини бойитади. Яхши китоб энг мураккаб саволларга жавоб топишда беминнат дастёр эканлигини фарзандларимиз онгига сингдиришимиз зарур.

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

“NOP World” халқаро рейтинг агентлиги маълумотларига кўра, дунёда одамлар ҳафтасига 16,6 соат вақтини телевизор кўришга сарфласа, 8,9 соатни компьютер қаршисида ўтказди, 6,5 соатни эса мутолаага ажратади. 2016 йилда ҳафтасига энг кўп китоб ўқийдиган мамлакатлар рўйхатида Ҳиндистон — 10,7, Таиланд — 9,4, Хитой — 8, Филиппин — 7,6, Чехия — 7,4, Россия — 7,1, Швеция — 6,9, Франция — 6,9 ва Венгрия — 6,8 соат билан юқори ўринларни эгаллади.[3]

Ноширлик фаолияти ривожланиб, китоб мутолааси янада оммалашиб бораётгани мулоқотнинг аудио, видео воситалари, радио, телевидение, ахборот-коммуникация тармоқлари ҳаётимиздан чуқур ўрин эгаллаши билан одамларда китоб ўқишга қизиқиш йўқолади, деган фикр хато эканлигини кўрсатмоқда. Шубҳасиз, оммавий ахборот воситаларининг янги турлари пайдо бўлиши натижасида китобхонлик бирмунча пасайган бўлса-да, матбуот одамларда китоб мутолаасига қизиқишни кучайтиришга хизмат қилмоқда.Қатор агентликларнинг жаҳонда китобга бўлган талабни ўрганиши шуни кўрсатдики, сўнгги 30 йилда бир номдаги китоб маҳсулотларини чиқариш уч баравар, адади бўйича 4 баравар кўпайди. Бугунги кунда дунёда ҳар йили қарийб бир миллион номда китоблар чоп этилади. Масалан, АҚШда киши бошига 10 та, Россияда 9,5 та, Францияда 5 та, Хитойда 3,5 та китоб босилмоқда.[4]

Бугунги кунда жамиятимизда китобнинг маънавий ҳамда ахлоқий озуқа, маданият ва тил равнақи учун асосий манба, авлодлардан-авлодларга ўтиб келаётган интеллектуал мерос сифатида мавқеи ҳамда аҳамиятини сақлаш ва ҳатто тиклашга эҳтиёж сезиляпти. Аввало, бадий, маърифий, илмий-оммабоп, тарбиявий, ёшларнинг интеллектуал салоҳиятини оширишга қаратилган адабиётларни чоп этиш, улар билан таълим муассасаларини таъминлаш, миллий ҳамда жаҳон адабиёти намояндаларининг асарларини саралаш, таржима қилиш ишларини пухта ўйланган тизим асосида ташкил этиш лозим, ёш авлоднинг китобга бўлган қизиқишини рағбатлантириш

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

керак.Мутолаага қизиқиш сусайиши, ўз навбатида, аҳоли саводхонлиги даражаси пасайиши жамият ва давлатнинг барқарор ривожланиши учун катта таҳдидлардан саналади. Шунинг учун ҳам кўплаб ривожланган мамлакатларда бу салбий ҳолатнинг олдини олишга қарши қатъий чора-тадбирлар кўрилмоқда. Умуммиллий комплекс дастурлар ишлаб чиқиладир. Уларда давлат ҳокимияти ҳамда бошқаруви органлари, кутубхоналар, таълим муассасалари, таълим, илм-фан ва тадбиркорлик субъектлари, соҳадаги фуқаролик жамияти институтлари ҳамда оммавий ахборот воситалари саъй-ҳаракатларини бирлаштириш бўйича тизимли чора-тадбирларни кўриш кўзда тутилади. Бунда китобхонликнинг кадри ва аҳамияти ҳақида ижтимоий онгни шакллантириш, аҳоли турли қатлами ўртасида мутолаа маданиятини манзилли кўллаб-қувватлаш ҳамда ривожлантириш, ноширлик фаолиятини такомиллаштириш, жамиятнинг интеллектуал, маънавий ва маданий эҳтиёжларига тўлиқ жавоб берадиган китоб бозорини шакллантиришга алоҳида эътибор қаратилмоқда. Дунё тажрибасига кўра, бундай мақсадли дастурлар ҳамда концепциялар қабул қилиниши ижобий натижа беради.Китобхонликни оммалаштириш мақсадида кенг аҳоли қатламини китоб мутолаасига жалб қилиш ва уларни китоб билан таъминлаш бўйича оммавий тадбирлар, хайрия акцияларини ташкил этиш, ижтимоий рекламалардан унумли фойдаланиш, ўзбек ҳамда жаҳон адабиётининг, таниқли муаллифларнинг мумтоз ва замонавий бадиий асарларини тарғиб қилиш, ушбу соҳада жамоатчилик ташаббусларини кўллаб-қувватлаш, кўнгиллилар (волонтёрлик) ҳаракатини ривожлантириш, китобхонлик муаммосининг кенг жамоатчилик муҳокамасини, шу жумладан, ижтимоий тармоқлар ҳамда интернет имкониятларидан кенг фойдаланган ҳолда ташкил этиш бўйича аниқ ишлар олиб борилиши кўзда тутиладир.Шуни қайд этиш керакки, болаларни китобга ошно қилиш, уларни ўқишга муҳаббат руҳида тарбиялаш, ўсмирлар ва ёшлар онгига китоб мутолааси ўз мақсадига эришиш ҳамда жамиятга ижтимоий

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

мослашишда таъсирчан ва нуфузли восита эканлигини сингдириш бугунги кундаги долзарб вазифалардан саналади. Шуларни ҳисобга олган ҳолда, дастурга болалар ҳамда ўсмирлар учун китоб нашр қилиниши, шу жумладан, махсус электрон китоблар ишлаб чиқарилишини қўллаб-қувватлаш, болалар ва мактаб кутубхоналари фондларини модернизациялаш ҳамда янада яхшилаш, болалар ва ўсмирларнинг кутубхоналар, мактабдан ташқари ҳамда ёзги мутолааларини рағбатлантириш, оилавий китобхонлик анъаналарини тиклаш ва оммалаштириш, болалар ҳамда ўсмирлар адабиётининг энг яхши намуналарини тарғиб қилиш, ўз она тилида китоб ўқишни рағбатлантириш бўйича чора-тадбирлар зарур деб ўйлаймиз. Кутубхоналар янги ахборот-коммуникация технологияларини жорий қилиш, уларнинг моддий-техника базасини мустаҳкамлаш, китоб фондини янада яхшилаш ҳисобига модернизация қилинади. Узоқ аҳоли пунктларида яшайдиган ҳамда кутубхоналарга бориш имконияти чекланган фукароларга қулайлик яратиш мақсадида кўчма кутубхона хизматини ривожлантириш, кутубхоналараро абонемент ва ҳужжатларни электрон етказиб беришни, кутубхона ресурсларидан масофавий фойдаланишни йўлга қўйиш, ушбу зиё масканларида индивидуал, гуруҳ ҳамда оммавий китобхонликни тизимли равишда ташкил қилишни ривожлантириш, мутолаа маданиятини тарбиялаш, юксак бадиий асарларга ошно тутинтириш, мамлакатимиздаги кутубхоналар имижини яхшилаш бўйича аниқ механизмлар таклиф этилаяпти.

Соҳада кадрлар тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тизимини ҳамда мутолаа инфратузилмасини ривожлантириш, китоб маданияти тарихи ва замонавий тенденциялари ҳақида фундаментал, амалий тадқиқотлар олиб бориш, аҳоли турли қатлами, айниқса, китоб мутолаасидан бирмунча йироқ бўлганлар ўртасида китобхонликни тарғиб қилиш стратегияси ҳамда тактикасини ишлаб чиқиш ҳам долзарб вазифалардан ҳисобланади. Бу чора-тадбирлар, аввало, аҳолининг китобхонлик маданиятини оширишга,

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

кутубхоналарни янада янгилашга, ижтимоий аҳамиятга эга бўлган адабий асарлар сонини кўпайтириш ва сифатини яхшилаш, китоб маҳсулотлари тарқалиши ҳамда етказиб берилиши тизимини ривожлантиришга қаратилгандир. Жамиятда китобхонликнинг ўсиши, аввало, шахснинг маънавий ва ахлоқий юксалиши омилидир. Бу эса халқимизнинг интеллектуал салоҳияти ўсишига, инсон ресурслари сифати ошишига, республикамизнинг ижтимоий-иқтисодий ҳамда инновацион тараққиётига хизмат қилади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати :

1. Мирзиёев Ш.М. Миллий тараққиёт йўлимизни қатъият билан давом эттириб, янги босқичга кўтарамиз. Тошкент : Ўзбекистон, 2018.1-жилд. – 529-бет.
2. <https://lex.uz/docs/3107036>
3. <https://fullpicture.ru/obshhestvo/samye-chitayushhie-strany-mira.html>
4. <https://fullpicture.ru/obshhestvo/samye-chitayushhie-strany-mira.html>

ГЛОБАЛ АХБОРОТ МАКОНИДА АХБОРОТ СИЁСАТИНИНГ УСТУВОР ЙўНАЛИШЛАРИ

Ражабов Ҳабибулло Ибодуллаевич,
Тошкент давлат транспорт университети доценти в.б
сиёсий фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD)

Аннотация: Мақолада глобал ахборот маконидаги ахборот алмашинув жараёнлари кучайиб бориши шароитида Ўзбекистон Республикасида ахборот сиёсатининг устувор йўналишларига доир таклиф ва тавсиялар ўрин олган.

Калит сўзлар: Глобал ахборотлашув, глобал ахборот макони, инсон онги ва қалби учун кураш, давлатнинг ахборот сиёсати, ОАВ, ахборот мафкуравий хуружлар, мафкуравий иммунитет.

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

Глобаллашиббораётган ахборот макони ўзининг ижобий қирралари билан бир қаторда салбий жиҳатларини ҳам кўрсатиб, ижтимоий-сиёсий жараёнларда у ахборот таҳдиди сифатида намоён бўлмоқда. Ахборот алмашинувининг бундай таҳдидли кўринишлари кўлами тобора кенгайиб, инсон онги ва қалбини эгаллашга уриниб, ахборот хуружларини келтириб чиқармоқда. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.Мирзиёев таъбири билан айтганда: “...ёшларимиз ўзимизнинг газета-журналларимизни ўқимаса, ўз миллий адабиётимиз ва санъатимизни билмаса, улар қандай қилиб ватанпарвар бўлади? Уларнинг онгу тафаккури, дунёқараши нима ҳисобидан шаклланади? Бундан келиб чиқадиган хулоса шуки, катта-кичик раҳбарларнинг барчаси бу масала бўйича шахсан масъул эканини унутишга ҳеч қандай ҳаққи йўқ. Айни вақтда ёшлар аудиториясига ихтисослашган оммавий ахборот воситалари ҳам ўз фаолиятини тубдан ўзгартириши лозим. Аввало, куруқ расмий гаплардан қочиш, танқидий таҳлил, креатив ёндашув, бугунги ҳаётни бутун кўлами, мазмуни, керак бўлса, мураккаблиги билан ёритишда журналистларимиз фаоллик кўрсатиши керак. Ўтқир ва долзарб муаммоларни сизлар айтмасангиз, барибир халқнинг ўзи айтади. Ахир, сизларнинг вазифангиз ҳаётдан бир қадам олдинда юриш эмасми?..”[1] Ахборот оқимининг бундай зарарли моҳияти кичик эътиборсизлик оқибатида шиддатли тус олиб, миллий хусусият ва менталитетга салбий таъсир этиш эҳтимоли табиийдир. Шу боис ахборот сиёсатининг устувор йўналишларини белгилаш мамлакатимизда фаолият юритаётган ушбу соҳага масъул субъектлар учункечиктириб бўлмайдиган вазифаларидан ҳисобланади.

Бу борада бир нечта сабабларни таъкидлаб ўтиш жоиз. Уларнинг асосийларидан бири гегемонлик даъвосидаги айрим йирик давлатлар ўз маданиятларини “оммавий маданият” сифатида бутун дунёга ёйишга интиломоқдалар. Бундай “оммавий маданият”нинг таҳликали томони шундан иборатки, у миллий ахлоққа, урф-одат ва менталитетга таҳдид сифатида намоён бўлиб, ижтимоий-маданий ҳаётимизга кириб келишга уринмоқда. Ҳатто, айрим олимлар бундай «оммавий маданият»нинг ёйилишини табиий

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

хол деб ҳисоблаб, жаҳон маданий парадигмаларида ғарб омили етакчи ўрин эгаллашини башорат ҳам қилганлар. «Бир неча йил илгари таниқли сиёсатшунос С.Хантингтон бундан буён бутун дунё фақат гамбургерлар истеъмол қилади, Америкада чоп этилган китобларни ўқийди, Америка телевидениесини кўради, америкача либослар кияди деб тахмин қилган эди. Бундай қарашлар замирида қандай мафкуравий мақсадлар ётганини пайқаш қийин эмас».[2] Модомики, жамиятда шундай ахборот хуружлари мавжуд экан, бундай хуружларга қарши самарали кураш тизимини яратиш зарурдир.

Дарҳақиқат, жаҳонга гегемонлик даъвосидаги давлатлар томонидан ахборот хуружларини юзага келтириш учун ўз мафкураси тарғибига катта маблағлар ажратаётган даврда, ҳар қандай давлат, у саноатлашган, жаҳонда муносиб ўрин эгаллаган, ёки энди мустақиллигини қўлга киритган ривожланаётган мамлакат бўлишидан қатъи назар мавжуд ахборот хуружларидан хавфсизлигини таъминлашга, мамлакат фуқароларини мафкуравий таҳдидлардан ҳимоялашга жиддий эътибор қаратади.

Ахборот хуружларининг мақсади – муайян ҳудудда миллий, диний ва ирқий адоватни тарғиб этиб, мамлакат яхлитлигига раҳна солиш экан, ОАВ ўз фаолиятида миллий бирлик, диний бағрикенглик, ирқий ҳамжиҳатликни тарғиб этиб, жамият аъзолари фаолиятини мамлакатнинг фуқаровий бирлик ва ҳудудий яхлитлигини таъминлашга йўналтиради.

Президент Ш.Мирзиёев матбуот ва оммавий ахборот воситалари ходимларига касб байрами муносабати билан йўллаган табригида қуйидаги фикрлар мавжуд: “Бугун Ўзбекистон барча соҳаларда тараққиётнинг янги босқичига қадам қўймоқда. Олдимизда турган, бир-биридан муҳим ва долзарб вазифаларни ҳал этишда, юртимизда тинчлик-осойишталик, ўзаро ҳамжиҳатлик муҳитини янада мустаҳкамлаш, халқимизнинг бунёдкорлик салоҳиятини, унинг ўз кучига, эртанги кунга бўлган ишончини ошириш, ҳаётимизда қонун ва адолат устуворлигини таъминлаш, давлат идоралари фаолияти устидан жамоатчилик назоратини амалга ошириш, бир сўз билан

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

айтганда, халқ манфаатининг чинакам ҳимоячиси бўлишда оммавий ахборот воситалари бундан буён ҳам фаол ҳаракат олиб борадилар, деб ишонаман”[4].

Мамлакатимизда ахборот сиёсатининг устувор йўналишлари сифатида қуйидагиларни тавсия этиш мумкин:

1. Оммавий ахборот воситалари орқали Ҳаракатлар Стратегиясида белгиланган концептуал жиҳатлар тарғибига янада кенг имкониятлар очилиб, тарихий, диний, умуман миллий қадриятлар тарғиби асосида халқимизнинг тафаккур бойлиги юксала боради;
2. Дастурлар турининг кенгайиши ахборот майдонида ўзига хос рақобат муҳитининг шаклланишини таъминлаб, миллий тараққиётимиз асослари мустаҳкамланиб бораётган бугунги кунда жамият аъзоларида ғоявий иммунитет ривожини таъминлашда хилма-хил усуллардан фойдаланиш зарурдир;
3. Давлат органлари функцияларининг аста-секин жамоат ташкилотлари зиммасига ўтиши таъминланиб, фуқаролик жамияти ривожининг жадаллашувига имкон яратилади;
4. ОАВ фаолияти самарадорлигининг ошиши ёшларда ватанпарварлик, халқпарварлик, миллий ва диний бағрикенглик каби хусусиятларнинг ривожига имкон пайдо қилиб, бугунги глобал тараққиёт шароитида – бу ўта муҳим аҳамиятга эга;
5. ОАВ орқали мамлакат миқёсида «Таълим тўғрисида», ҳамда «Кадрлар тайёрлаш Миллий дастури»нинг ижтимоий ҳаётдаги реал моҳиятини янада кучайтириш лозимки, ушбу омил ҳам жамият аъзоларида ахборот хуружларига қарши кучли иммунитет ривожига ҳал қилувчи ўрин тутди;
6. ОАВ орқали миллий-маънавий мерос тарғибига эътибор қаратиш талаб этилиб, ушбу жиҳат жамият аъзолари интеллектуал салоҳиятини оширишда муҳим ва интеллектуал салоҳият ўз навбатида мавжуд ахборот хуружларига қарши иммунитет ривожини таъминловчи омилдир.

Адабиётлар рўйхати

О'ЗБЕКИСТОН YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

1. Ш.Мирзиёев. Миллий тараққиёт йўлимизни қатъият билан давом эттириб, янги босқичга кўтарамиз. Тошкент.:Ўзбекистон, 2017. – Б. 529.
2. Умаров Б. Глобаллашув зиддиятлари: иқтисодий, ижтимоий ва маънавий жиҳатлари. – Тошкент.:Маънавият, 2006. – Б. 89.
3. Тўртинчи ҳокимият: Ўзбекистон Республикасининг қонунлари, қарорлари ва бошқа ҳужжатлари тўплами. – Тошкент.:Меҳнат, 2003. – Б. 8.
4. Ш.Мирзиёев. Миллий тараққиёт йўлимизни қатъият билан давом эттириб, янги босқичга кўтарамиз. Тошкент.:Ўзбекистон, 2017. – Б. 502.

ТЕХНИКА ТАРАККИЁТИ ДАВРИДА ЁШЛАРНИ АХБОРОТДАН ФОЙДАЛАНИШ МАДАНИЯТИНИ ЮКСАЛТИРИШ ЗАРУРИЯТИ

Очилов Жамшид Абдурашидович

Ўзбекистон халқаро ислом академияси ҳузуридаги Малака ошириш марказининг Самарқанд вилояти минтақавий филиали, фалсафа фанлари бўйича фалсафа доктори

Техноген цивилизация даврида инсонлар юксак технологиялар орқали ер юзида инсон манфаатлари учун хаттоки коинотда ҳам тадқиқотлар олиб бориб аниқ натижаларга эришмоқда. Бу даврда эса техника ва технологиялар ва интернет инсонлар ҳаётининг ажралмас қисмига айланиб улгурди.

Дунёда инсон онги ва қалби учун кураш бўлаётган ҳозирги вақтда техноген цивилизациянинг глобаллашуви, жумладан бир қатор компьютер техникаси, мобиль алоқа воситалари, интернет тармоғининг инсон онги устидан ҳукмронлик қилиши каби кутилмаган салбий оқибатларни юзага келтирмоқда. Шунинг учун ҳар бир инсон интернет тармоғидан мақсадли фойдаланиш зарурдир. Агар интернет тармоғидан фойдаланиш маданияти етарли бўлмаса инсон ўзи билмаган ҳолда бу тармоқдан чиқа олмай қолиб, энг қимматли вақтини йўқотиши ва бунинг натижасида жамиятда салбий оқибатлар келиб чиқиши мумкин. Масалан: жаҳонда тиббиёт тизимида замонавий

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

технологиялар жорий этилиб бугунги кунда инсон соғлиги янада яхшиланиб касалликларни эрта олди олиниб, инсонларда соғлом турмуш тарзи давом этмоқда. Лекин айрим инсонлар будай технологиялардан фойдаланган ҳолда жинсини ўзгартириш ҳолатлари учрамоқда.

Дунёнинг айрим ёшларида интернетдан фойдаланиш маданияти йўқлигидан турли масалаларда олимлар томонидан аниқ ва тўғри ёзилган адабиётлардан фойдаланмасдан, интернет тармоғидаги нотўғри манбаларга таяниш ҳолатлари кузатилмоқда.

Юртимизда интеллектуал салоҳиятли баркамол авлодни тарбиялаш, жамиятимизни барча аъзоларини билимли, юксак маънавиятли қилиш долзарб масалалардан биридир. Бу борада давлатимиз раҳбари Шавкат Мирзиёев “Нафақат ёшлар, балки бутун жамиятимиз аъзоларининг билими, савиясини ошириш учун аввало илм-маърифат, юксак маънавият керак. Илм йўқ жойда қолоқлик, жаҳолат ва албатта, тўғри йўлдан адашиш бўлади. Шарқ донишмандлари айтганидек, “Энг катта бойлик – бу ақл-заковат ва илм, энг катта мерос – бу яхши тарбия, энг катта қашшоқлик – бу билимсизликдир”!⁷ – деб, таъкидлаган эди.

Бугунги кунда бузғунчиликка дават этувчи кучлар дунёнинг исталган нуқтасидан туриб замонавий ахборот технологиялардан фойдаланган ҳолда давлат ва жамият барқарорлиги ҳамда умумжаҳон хавфсизлигига таҳдид солаётган сохта ғояларни ёшлар онгига ва кенг жамоатчиликка ёйишга ҳаракат қилиб келишини кузатишимиз мумкин.

Бундай хатарли ҳолатларни олдини олиш учун ёш авлодни билим ва тафаккурини оширишда энг аввало оилада, таълимнинг барча турларида ёшлар онгига бунёдкорлик ғояларини сингдириш, ёт ғояларга қарши ғоявий-мафкуравий иммунитетини мустаҳкамлаш, интернетдаги таҳдидлардан ҳимоялаш борасидаги ишларни янада кенгроқ олиб бориш ҳар қачонгидан зарурдир.

⁷2020 йил 24 январда Президентимиз Олий Мажлисга қилган Мурожаатномасида

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

Бугунги кунда дунёда ижтимоий тармоқларида бузғунчи кучларнинг ёлғон, ассосиз, жаҳолатга етакловчи сохта ғояларни жойлаштираётганини кузатишимиз мумкин. Натижада айрим ёшларни оиласига, ота-онасига, раҳбарларга қарши қилиб, ўз Ватанига нисбатан нафрат уйғотиш, иши ва ўқишидан воз кечишга, бошқаларнинг фойдаси учун ўз юртида фитналар чиқишига сабаб бўлаётгани ҳам барчамизга маълумдир. Шу нуқтаи назардан ҳам бугунги кунда таълим ва тарбия самарадорлигини ошириш бўйича кенг кўламли ишлар амалга оширилмоқда.

Хусан, юртимизда Узлуксиз маънавий тарбия Концепцияси ишлаб чиқилган бўлиб, Узлуксиз маънавий тарбия Концепциянинг мақсади — ёш авлодда мустақил ва бахтли ҳаёт учун зарур ижтимоий малака ҳамда фазилатларни ёшига мос, босқичма-босқич шакллантиришдан иборат⁸.

Бизга маълумки, Узлуксиз маънавий тарбия Концепцияси қуйидаги босқичларни қамраб олади:

биринчи босқич — оилаларда (икки давр асосида: биринчи давр — ҳомила даври, иккинчи давр — бола туғилганидан 3 ёшгача бўлган давр);

иккинчи босқич — мактабгача таълим 3 — 6 (7) ёшгача бўлган давр;

учинчи босқич — умумий ўрта таълим тизимида (икки давр асосида: биринчи давр — 7 (6) — 10 ёш бошланғич синф, иккинчи давр — 11 — 17 ёш ўрта ва юқори синфлар);

тўртинчи босқич — ишлаб чиқаришда фаолият кўрсатаётган ва банд бўлмаган ёшлар, шунингдек, ўрта махсус касб-хунар ва олий таълим муассасалари тизимида (икки давр асосида: биринчи давр — ўрта махсус касб-хунар ва олий таълим билан қамраб олинмаган, шунингдек, ишлаб чиқаришда фаолият кўрсатаётган ва банд бўлмаган ёшлар — 17 — 30 ёш, иккинчи давр — ўрта махсус касб-хунар, олий таълим муассасаларининг ўқувчи-талабалари 15 — 22 (24) ёш).

⁸ <https://lex.uz/docs/4676839>

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

Ўзбекистон ёшлар иттифоқи фаолиятининг устувор йўналишларида белгиланганидек, “ёшларнинг илмий ва бадий китоблар, жумладан, электрон асарларни ўқишга бўлган қизиқишини янада ошириш, ҳуқуқий, экологик, тиббий ва ахборот-коммуникация технологияларидан фойдаланиш маданиятини юксалтириш орқали уларда турли мафкуравий таҳдидларга, хусусан, диний экстремизм, терроризм, «оммавий маданият» ва бошқа ёт ғояларга қарши мустаҳкам иммунитетни шакллантириш⁹”, ҳамда “Ўз болангни ўзинг асра!¹⁰” шиори асосида ота-оналарнинг фарзандлар тарбияси учун масъулияти ва бурчини ҳуқуқий асосда мустаҳкамлаб бориш борасида вазифалар белгиланган. Бундан ташқари жамиятда ҳуқуқий онг ва ҳуқуқий маданиятни юксалтириш мақсадида диний экстремизм, терроризм, “оммавий маданият” ва бошқа ёт ғояларга қарши мустаҳкам иммунитетни шакллантиришга қаратилган махсус видеороликлар тайёрланиб келинмоқда¹¹.

Ёшларни бўш вақтларини мазмунли ўтказиш борасида тизимли ишлар олиб борилмоқда, бу борадаги ишларимизнинг яна бир муҳим йўналиши сифатида давлатимиз раҳбари Шавкат Мирзиёев томонидан 2019 йил 19 март куни ёшларга эътиборни кучайтириш, уларни маданият, санъат, жисмоний тарбия ва спортга кенг жалб этиш, уларда ахборот технологияларидан фойдаланиш кўникмаларини шакллантириш, ёшлар ўртасида китобхонликни тарғиб қилиш, хотин-қизлар бандлигини ошириш масалаларига янги тизим асосида ёндашиши бўйича 5 та муҳим ташаббусни илгари сурганликларида кўриш мумкин.

Хулоса сифатида шунини айтмоқчиманки, келажак авлодни ёшлигидан босқичма-босқич ҳалоллик, юртга садоқат, меҳр-оқибатлилик, мустақил фикрлашга, ҳуқуқий маданиятини шакллантириб боришимиз, ёшларни

⁹ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 5 июлдаги “Ёшларга оид давлат сиёсати самарадорлигини ошириш ва Ўзбекистон ёшлар иттифоқи фаолиятини қўллаб-қувватлаш тўғрисида”ги ПФ-5106 сон Фармони.

¹⁰ Ш.М.Мирзиёев. Миллий тараққиёт йўлимизни қатъият билан давом эттириб, янги босқичга кўтарамиз.- Т.: “Ўзбекистон” НМИУ, 2019.-531 бет.

¹¹ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 9-январдаги “Жамиятда ҳуқуқий онг ва ҳуқуқий маданиятни юксалтириш тизимини тубдан такомиллаштириш тўғрисида”ги ПФ-5618-сон Фармони.

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

интернет тармоғидаги ахборот хуружларидан ҳимоялашда юртимизнинг ҳар бир фуқароси курашиши, айниқса оилада ота-оналар, таълимнинг барча босқичларида устоз ва мураббийлар, маҳалла фаоллари, кенг жамоатчиликнинг ролини янада оширишимиз керак. Бунинг натижасида юртимиз тарақиёти учун олиб борилаётган ислохотларга ўз хиссамизни қўшиш билан бирга жамиятимизга ҳалол-пок, эл-юрт манфаатини ўйлаб меҳнат қиладиган, интеллектуал салоҳиятли кадрлар тайёрлашга ўз хиссамизни қўшган бўламиз.

ЖАМИЯТДА ГЛОБАЛЛАШУВ ШАРОИТИДА АХБОРОТ ХАВФСИЗЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШ МАСАЛАЛАРИ

*Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич,
СамДЧТИ Ёшлар билан ишлаш
бўйича проректор, фалсафа
фанлари доктори, профессор*

Аннотация: Маколада мамлакатимизда амалга оширилаётган ахборот хавфсизлиги соҳасидаги ислохотларнинг мазмун-моҳияти фалсафий тарзда ифодаланган. Унда глобаллашувнинг шахс ва жамият ҳаётида тутган ўрни, айниқса, ахборот хавфсизлигини таъминлаш борасида ҳар бир фуқаронинг масъулияти масалалари таҳлил этилган.

Калит сўзлар: ахборотлашган жамият, ахборот маданияти, ахборот хавфсизлиги, миллий маданият, қадриятлар, жамият, маънавий эҳтиёж, ахборот исътемоли.

Глобаллашув бутун инсоният учун янги марраларни забтга кенг йишл очиб берди. Шу билан бирга, ўзининг салбий жиҳатларини намоён этиб, ҳеч ким ўйламаган ахборот таҳдидлари билан жамиятда намоён бўлмоқда. Ўзбекистондаги бугунги ижтимоий тафаккур ҳам бевосита ахборотлашган жамиятда инновацион ғояларни ривожлантиришни талаб қилмоқда. Жамиятнинг аҳолининг сиёсий онги ва маънавий савиясининг кўтарилиб бориши замонавий ахборот хуружларига қарши курашишида муҳим аҳамият касб этмоқда. “Бугунги кунда инсон маънавиятига қарши йўналтирилган, бир қарашда арзимас бўлиб туюладиган кичкина хабар ҳам ахборот оламидаги

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

глобаллашув шиддатидан куч олиб, кўзга кўринмайдиган, лекин зарарини ҳеч нарса билан қоплаб бўлмайдиган улкан зиён етказиши мумкин”[1. 116;]. Жамиятнинг ахборот хавфсизлигини таъминлаш, унинг бутун моҳияти, келиб чиқиш сабабларини ўрганиш асосида ахборот майдонидаги яширин ғояларни англаб етиш, ахборотни тарқатаётган манбаларни излаб топиш долзарб аҳамият касб этмоқда. Бугунги кунда ахборот исътемолида мавжуд бўлган муҳим, жиддий, инсонни фикрлашга чорлайдиган, келажакка хизмат қиладиган ахборотларни қабул қилишда барчанинг ҳам бир хилда эмаслигини англаб етиш қийин эмас. Кўпинча фуқароларимиз енгил-елпи, шов-шувларга олиб келадиган, инсон ҳаётидаги мавжуд баъзи бир ўткинчи камчиликларни бўрттиришга интилишлари натижасида нотўғри ахборотлар шаклланишига сабаб бўлмоқда. Натижада жамиятдаги фуқароларнинг умумий кайфияти, руҳиятида ахборотларга нисбатан ишончнинг сўниши пайбо бўлишига имкониятлар яратилмоқда. Бундай шароитда миллий ахборот тизимини ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш, унинг фаолиятини такомиллаштириш, таъсир доирасини ахборот хавфсизлигига доир дунёқараш ривожлантириш зарур бўлиб қолмоқда. Бу муаммоларни ҳал этиш учун қўйидагиларга эътибор бермоқ лозим:

-ахборот хавфсизлигини таъминлаш борасида оммавий ахборот воситаларида шаклланган тил, услуб ва ифодаларни инновацион кўринишда йўлга қўйиш лозим. Жозибадорлик билан бирга фуқаронинг ҳаётига яқин, унинг энг оддий муаммосидан тортиб, жамиятдаги халқнинг манфаатларига мос фалсафий тафаккурни шакллантириш керак. Ахборот хавфсизлигиша амал қилган ҳолда фуқаро қалби ва руҳиятига мос келадиган халқчил ифода усулини шакллантириш лозим. Бошқача қилиб айтганда, ахборот майдонидаги муҳитни ўрганиш, ҳаётга мос ахборот маданияти билан халқнинг эҳтиёжларини қондиришга йўналтирилган ғояларни илгари суриш, одамларнинг одатий ташвиш ва дардларига, янги Ўзбекистондаги муаммоларга алоҳида муносабат билан ёндашиш лозим.

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

-Жамиятнинг ҳар бир аъзосида ахборот воситалари орқали ахборот хавфсизлигига қизиқишларини орттириш йўли билан янги ахборотлар негизида мавжуд ҳолатдаги руҳий тангликни йўқотиш, маънавий кўтаринкилик, бошқача айтганда, салбий ахборотларга эргашиш кайфиятининг олдини олиш лозим. “Ҳояга қарши ҳоя, фикрга қарши фикр, жаҳолатга қарши маърифат” тамойилининг устуворлигига эришмоқ керак.

-Ахборот соҳасида миллий хавфсизликни таъминлаш мақсадида фуқаролик жамияти институтлари – жамоат ташкилотларининг фаолиятини тубдан ислоҳ қилиш, уларда сўз эркинлиги ва фикрнинг таъсирчанлигини миллий кадриятлар асосида ошириш керак. Токи ҳар қандай умумманфаат ва миллий тараққиёт йўлида билдирилаётган фикр ва ҳоялар ҳар бир тингловчининг қалбидан жой олсин, сиёсий онгига кириб борсин. Ана шундагина ўзига хос маънавий етуклик, ахборотлар хавфсизлигини таъминлаш борасида замонавий дунёқараш вужудга келади.

Жамиятда ахборот хавфсизлигини таъминлаш соҳасида миллий кадриятлардан оқилона фойдаланиш энг самарали бўлган йўللardan бири саналади. “Дунёдаги рақобатга бардошли, жаҳон майдонида ўз ўрнимга эга бўламан, деган ҳар бир халқ шу масалалар ҳақида жиддий ўйлайди, бу борада амалий чораларни кўради. Зарур чораларни кўрмаса, ҳеч шубҳасиз, халқ ва миллат сифатида ўзлигини бой беради” [2. 137;]. Турли кўринишдаги ҳар қандай салбий ҳояларга, жамоатчиликнинг фикрини чалғитадиган хабарларга тизимли равишда қарши тура оладиган маънавий тарғибот механизмларидан самарали фойдаланиш мақсадга мувофиқдир.

Бугунги кунда ахборот хавфсизлигини таъминлаш борасида энг мақбул ва самарали йўўларни топиш зарур. Жумладан:

Биринчидан, аҳоли фикрини чалғитадиган ахборотларни олдини олишга қодир инновацион технологиялардан самарали фойдаланиш, ўзига хос ҳимоя майдонига эга бўлган тизимларни яратиш, ахборот тарқатиш соҳасидаги салбий

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

ҳолатларга йўл қўймай, уларга юксак сиёсий ва касбий маданият орқали муносабатда бўлиш лозим.

Иккинчидан, ҳар қандай салбий ахборотларга қарши ўз вақтида аниқ жавоб бериш ва унинг ечимини кўрсатиш мақсадга мувофиқдир. Бунда мўлжални аниқ олиб, фуқароларга муносабат билдиришда турли эҳтиросларга берилмасдан, ортиқча шов-шувларга йўл қўймасдан сиёсий вазминлик ва босиқлик, айти пайтда кучли психологик таъсир ўтказиш усуллари ўзлаштирмоқ лозим.

Ахборот соҳасида ахборот хуружи қизғин авж олган бир пайтда айти ана шу хуружлар моҳиятини, унинг манбаларини, ривожланиш омилларини ўрганиш лозим. “Глобал ахборотлашув натижасида вужудга келувчи ахборотлашган жамиятда инфорацион-психологик муносабатлар соҳаси шу даражада ривожланадики, бу ўз навбатида сиёсий муносабатлар тизимида ҳам кескин ўзгаришларни юзага келтириб, давлатларнинг ахборот сиёсатида янгича ёндашиш эҳтиёжини юзага чиқаради” [3. 129;]. Ахборотлар хавфсизлигини таъминлашда мақсад, иддао, унинг тагида ётган мавжуд манфаат қанчалик жамиятга мос келиши, халқнинг унга мойиллиги ўрганилса, уларна нисбатан шунчалик аниқ ва ишончли фикр билдириш мумкин бўлади.

Глобаллашув шароитида инсоният ҳаётига нисбатан ахборот-психологик таҳдидлар кучаётган даврда яшамоқдамиз. Бу эса ривожланиш йўлига чиқиб олган янги Ўзбекистонда ривожланган давлатлар билан кучли сёсат олиб боришни ҳам талаб этади. Бунда босиқлик, салбий таъсирларга вазминлик билан жавоб бериш саналади.

Хулоса қилиб айтганда, жамиятда ахборот хавфсизлигини таъминлаш борасида жаҳон тажрибасини яхши ўрганиш, халқимизнинг миллий қадриятларидан келиб чиққан ҳолда хавф солаётган таҳдидларга қарши курашиш даркор. Бу йўлда барча фуқароларимиз ўзларининг аниқ мақсад ва вазифаларини аниқ

О‘ЗБЕКИСТОН YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

белгилаган ҳолда фаолият олиб борсалар, келажакда янгилашиб бораётган янги Ўзбекистонга ўзларининг самарали ҳиссаларини қўшиб борадилар.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ:

1. Каримов И.А. Юксак маънавият – енгилмас куч. –Т.: Маънавият, 2008.
2. Мирзиёев Ш.М. Миллий тикланишдан – миллий юксалиш сари. –Т.: Ўзбекистон, 4-жилд, 2020.
3. Хабибулло Р. Ахборот сиёсатида замонавий ёндашув // “Маънавий таҳдидларга қарши курашиш механизмларини такомиллаштириш хавфсизликни таъминлаш омили сифатида” мавзусидаги республика илмий-амалий конференция материаллар тўплами. –Т.: 2019.

ҲОЗИРГИ ДАВРДА КОМИЛ ИНСОННИ ТАРБИЯЛАШ ВА ИННОВАЦИОН ШАХСНИ ШАКЛЛАНТИРИШДА – МАҲМУДХЎЖА БЕҲБУДИЙНИНГ ИЖТИМОЙ ПОЗИЦИЯ

Амриддинова Дилрабо Турсуновна

ТошФАРМИ “Фармация иши” қўшма таълим дастури бўлими бошлиғи.
Фасафа фанлари номзоди, доцент

Аннотация: Ушбу мақолада жадидлар таълимотида комил инсоннинг маънавий қиёфасини фалсафий таҳлили, баркамол авлодни тарбиялаш ва инновацион шахсни шакллантириш, ёшларни “маънавий қашшоқлик” ва “ахлоқий тубанлик” каби салбий иллатлардан ҳимоя қилишда ҳам Маҳмудхўжа Беҳбудийнинг меросининг ўрни масаласи баён қилинган.

Калит сўзлар: комил инсон, жадид-маърифатпарварлар, ёшлар, глобаллашув, Маҳмудхўжа Беҳбудий, “Падаркуш”, илм-маърифат.

Жадидларнинг ижодидаги маърифатпарварлик ғоялари ҳам бевосита комил инсонни шакллантиришга йўналтирилган. Чунки жадидлар жамиятнинг ижтимоий-иқтисодий, сиёсий асосларини тубдан қайта қуриш учун, албатта, шу замон мезонларига жавоб бера оладиган комил инсонлар зарурлигини эътироф этдилар. Биринчи Президентимиз Ислам Каримов «Комил инсон деганда, биз аввало, онги юксак, мустақил фикрлай оладиган, хулқ-атвори билан ўзгаларга ибрат бўладиган билимли, маърифатли кишиларни тушунамиз» [1; Б.6.] деган тавсифига мос инсонларни

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

тарбиялаб, вояга етказишни орзу қилган эдилар. Туркистон жадиждчилиги вакиллариининг комил инсонни шакллантириш ғояси бошқа даврлардагидан фарқли ўлароқ маърифатпарварликка бориб тақалади. Шунинг учун улар миллатни маърифатли қилиш билан баркамол авлодни тарбиялаш, шу орқали мамлакатни ажнабийлар истибдодидан халос қилиш ва истиқболга эришиш мумкин, деб ҳисобладилар.

Жадиждларнинг нуқтаи назарича, баркамол инсонни тарбиялашнинг энг асосий омили жамиятдаги мавжуд объектив шарт-шароитларни тубдан ўзгартиришдан иборатдир. Улар асосан комил инсоннинг шаклланиши учун халақит бераётган иллатларнинг пайдо бўлиши ва уни бартараф этиш йўллари тўғрисида мулоҳаза юритишга интилдилар.

Бунга Бехбудийнинг «Падаркуш» асарида баён қилинган воқеалар мисол бўла олади. Асарда ўз отасининг қотилига айланган, ўқимаган ва нодон фарзанд характеридаги салбий ҳатти-ҳаракатлар тавсифланади. Бойнинг ўғли-Тошмурод маишатга берилиб, ўғри, безори, фоҳишабозлар доирасига кириб қолади. «Падаркуш»да мустамлака Туркистондаги ижтимоий шароитнинг маҳаллий аҳоли ҳаётига, ёшлар тарбиясига кўрсатаётган салбий таъсири масалаларини ҳам кўриш мумкин. Демак, бир томондан Тошмуродни ўраб турган микро муҳит маънавий соғлом эмас, шунинг учун у бундай салбий ҳодисалар гирдобига тушиб қолган, иккинчи томондан эса, оилада тарбиянинг асоси яратилмаган, чунки отанинг ўзи мол-дунёси туфайли манманлик касалига гирифтор, одоб-ахлоқ, таълим-тарбия, жамият, халқ тақдири, Ватан - миллатнинг келажаги деган тушунчалардан йироқ, саводсиз, узоқни кўриш қобилиятидан маҳрум бўлганлиги туфайли ҳатто ўғлини тарбиялашга ҳам ярамайди. Бойнинг берган пуллари ўғлини талтайтириб, аксарият ҳолларда унга нисбатан қўпол муомалада бўлишига сабаб бўлади. Тошмурод отасининг танбеҳларини назар-писанд қилмайди, чунки у энди атрофини батамом ўраб олган «ўргимчаклар» таъсиридан чиқиб кета олмайди, ўзи ҳам уларнинг қиёфасига кириб боради. Бехбудий бу асарида янги тафаккур тарзига эга бўлган Домулло образи орқали бой ва унинг ўғли характеридаги салбий иллатни фош қилади. Бой билан

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

Ўғлининг бир суҳбатига гувоҳи бўлган Домулло Тошмуроднинг одобсизлиги ва андишасизлигидан ранжийди. Домулло Тошмуроднинг бундай одобсизлигининг сабаби бойнинг саводсизлиги, ўғлини ўқитмаганлиги деб ҳисоблайди, чунки бой дунё тараққиётидан орқада қолган, воқеалардан бутунлай беҳабардир. Домуллони ўзининг аҳволи шундай бўлган бойнинг фарзандларига қандай таълим-тарбия бериши мумкинлиги масаласи ўйлантиради. Тошмуроднинг бу ножўя хатти-ҳаракати, дағаллигини илмсизлик, маърифатсизлик оқибати деб билган. Маҳмудхўжа Бехбудий миллат кежаги бўлмий ёш авлод тарбияси тўғрисидаги фикрларини қуйидагича изоҳлайди: «Ўқимоқ учун пул керак, бадавлатларимизни ҳоли бул, бас, бу кетиш ила наузамбиллоҳ, дунё ва охиратга расво бўлурмиз, ўқимоқ барча мусулмонга, эркак ва ё хотун бўлсун, фарз эди. У қайда қолди?! Оҳ, вой бизни ҳолимизга Мен сизга амри-маъруф этдим ва менга шарият бўйича лозим бўлган ишни бўйнуздан соқит қилдим. Иншооллоҳ, мўйлаб чиқариб алифни таёқ демай турган ўғлунгизни ўқитмаганингиз учун гуноҳкор бўлурсиз»[2; Б.42.].

Бехбудий Домулло образи орқали мақсадларини ифодалайди, яъни унинг фикрича, Туркистон бойлари, аввало, илм-маърифатга эга, маданиятли бўлишлари ва унга ҳурмат билан қарашлари, болаларини ҳам замон талабларига монанд даражада тарбиялаб, вояга етказишлари лозим. Бундан ташқари, асарда оила таълим-тарбиянинг асосий маскани, ота-она асосий субъекти эканлиги ҳақида ғоят муҳим фикр борлигини кўришмумкин. Бехбудий бу асари орқали, аксарият ҳолларда оила таълим-тарбиянинг бузилиб кетишига сабаб бўлаётганлиги борасидаги ўз ғояларини ижтимоий онга сингдиришга интилади. Болалар қатори уларни тарбияловчи ота-оналарини ўзини ҳам тарбиялаш лозимлиги ва бу замонанинг долзарб муаммоси эканлиги қайд этилади. Аслида Бехбудий, Туркистон халқининг бой-бадавлат бўлишини истайди, аммо мамлакат миқёсида кишиларнинг маънавий дунёсини бойитмасдан туриб, моддий-маънавий бойлигини ривожлантириб бўлмайди яъни фаровон турмуш тарзига эришиш учун таълим-тарбияилм-маърифатни

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

оммавий равишда тўғри йўлга солмоқ лозим, деган ғоя асарнинг бош йўналиши ҳисобланади[3;Б.348-349].

Драматург Бехбудий асаридаги зиёли образи ўзгача талқин этади. Зиёли Домуллога нисбатан ҳам илғор фикр-мулоҳазаларни билдириб ўтади. Гап-сўзлари, ташқи қиёфаси кийим-кечаклари янгича бўлган ва европача таълим олган зиёли замонавий руҳдан далолат беради. Зиёли шариатда кўрсатилган илм-маърифат қоидаларини ва аниқ фанларни яъни замонавий дунё миқёсида ривожланиб бораётган таълим усуллари, маданий тараққиёт тўғрисидаги таълимотларни ҳам чуқур билган. Зиёли Туркистонда ўлкаси миллий мактабларни ривожлантириш, болаларни илм-маърифат билан тарбиялаш лозимлигини ўз фикр-мулоҳазаларида тушунтирган.

Бехбудий жамият аъзоларининг тарбия кўрмаган болаларнинг даҳшатли фожиалар олиб келиши мумкинлигини чуқур ҳис этишлари учун бойнинг талон-тарож бўлиши, ҳатто ўлимига ҳам ўз боласи сабабчи эканлигини кўрсатади. Содир бўлган жиноятнинг ҳам фоний, ҳам боқий дунёдаги оқибатларини таърифлаб беради. Бундай ноқобил фарзанднинг фоний дунёдаги ҳаёти Сибирда ўтса, боқий дунёда эса дўзахга маҳкумдир. Бехбудий комил инсонни шакллантиришга ҳалақит бераётган омилларни тавсифлашга ҳаракат қилиб, зиёли тилидан қуйидаги фикрларни келтиради: “Бизларни хонавайрон ва беватану банди қилғон тарбиясизлик ва жиҳолатдур: беватанлик ва асорату дарбадарлик, факру зарурат ва хорликлар барчаси илмсизлик ва тарбиясизликнинг натижасидур”[4;Б.49.]. Бехбудийнинг агар биз болаларимизни ёшлиқдан тўғри тарбияласак, илм берсак, ҳунар ўргатсак, улар баркамол инсонлар бўлиб етишадилар ва жамиятимизнинг тараққиёти учун, албатта, ўз улушларини қўшадилар, агар уларни тўғри тарбиялай олмасак, маишат, ичкилик, фоҳишабозликка берилиб кетишлари натижасида турли салбий оқибатлар келиб чиқиши, ҳатто қотиллик ҳам содир бўлиши мумкин, деган фикрида мантиқий хулоса мавжуддир.

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

Бехбудий ёш авлодга таълим-тарбия бериш жараёнида, урф-одат ва анъаналарни ҳимоя қилиш баҳонасида миллий биқиклик ва чекланишларга берилмаслик кераклигини таъкидлаб, ёшларнинг давр мезонлари асосида кийиниши, ҳаёт янгиликларига интилишини таъқиқламаслик, балки қўллаб-қувватлаш лозим, деб ҳисоблади. «Агар бу жузъий ташаббуҳлар ила-да киши кофир бўлаверса, бас, ер юзида бир нафар ҳам мусулмон қолмаслиги лозим келур...»[5;Б.345.].

Бундан аён бўлмоқдаким, Бехбудий ҳар бир жузъий нарса ҳақида баҳс юритиб, халқни кофиру мусулмонга ажратиб ташлаш ёшларнинг маънавий дунёсига ва баркамол шахслар бўлиб вояга етишига салбий таъсир кўрсатишини таъкидлайди. Бу ўринда Маҳмудхўжа Бехбудийнинг ислом дини асосларини яхши билганлиги, айниқса, ўз қарашларида ҳанафийлик мазҳаби тарафдори бўлганлигини таъкидлаш зарур.

Бехбудий ўзи яшаган давр ибтидоси нуқтаи назаридан реал фикр юритади. Бехбудий маънавий мероси ҳақида гап кетганда, унинг ҳозирги даврда ҳам ўз аҳамиятини сақлаб қолаётгани, ҳатто жуда долзарб аҳамият касб этиб бораётганини қайд қилиш зарур.

Ўзбекистон Президенти Ш.М.Мирзиёев таъбири билан айтганда “...бугунги яшин тезлигида ўзгараётган олам бутун инсоният айниқса,юрт келажаги бўлган ёшлар олдида янги имкониятлар очиш билан бирга, илгари кўрилмаган турли ёвуз хавф-хатарларга ҳам дучор қилмоқда. Терроризм, диний экстремизм, гиёвандлик, “оммавий маданият”, ноқонуний миграция ва одам савдоси, каби таҳдидлар қанча-қанча оилалар, мамлакатлар бошига қандай оғир кулфатларни солаётганига барчамиз гувоҳ бўлмоқдамиз. Ғаразли кучлар ғўр, содда болаларни ўз ота-оналарига ва юртига қарши қайраб, уларнинг ҳаётига умрига зомин бўлмоқда”-ки, [6;Б.65.]бунинг учун биз зиёли қатлам вакиллари бу каби жараёнларни олдини олиш ва тизимли ишларни йўлга қўйишимиз, бу борада аниқ бир “Йўл хариталар”ини ишлаб чиқишимизни тақоза этмоқда.

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

Бир ҳолатни тўғри тушунимиз ва англашимиз даркор, қайсики, Ўзбекистоннинг мустақиллигига раҳна солишга интилаётган, ислом оламида халифалик тузиш ғоясини тарғиб қилаётган диний-экстремистик ҳаракат ва гуруҳларнинг ислом «соф»лигини таъминлаш мақсадидаги даъволари пуч эканлигини олдиндан муфтий Бехбудий ўз асарларида аниқ ва пухта асослаб берган эди. Ўша даврда қадимчилар қиёфасидаги ақидапарастларнинг мутаассиб ғояларининг ижтимоий тараққиётга, баркамол инсоннинг шаклланишидаги салбий оқибатларини очиб берган ва диний бағрикенглик (толерантлик)ни маънавий юксалиш омилларидан бири деб ҳисоблаган Бехбудийнинг фалсафий мушоҳадалари ҳали эътиқоди бутунлай шаклланиб улгурмаган ёш авлоднинг турли оқимлар «қармоғи»га тушмаслигига ва уларда мафкуравий иммунитетнинг ҳосил бўлишига ёрдам беради.

Хулоса қилиб айтиш мумкинки, бугун биз ўзида комиллик фазилатларини мужассам этган баркамол инсон тарбиясини маънавий – маърифий ишларимизнинг пировард мақсади деб билар эканмиз, ёшлар тарбия инсонпарварлик, ватанпарварлик, эрқпарварлик ва фидойилик туйғуларини қарор топтиришда буюк аجدодларимиз белгилаб ўтган ахлоқий фазилатларни устувор деб билишимиз зарур.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Каримов И.А. Тарихий хотирасиз келажак йўқ. Биз келажакимизни ўз қўлимиз билан қурамиз. 7-т. – Т.: Шарқ, 1998. – Б.6.
2. Маҳмудхўжа Бехбудий. Танланган асарлар. – Т.: Маънавият, 1997. –Б.42.
3. Алиев А.Маънавият, қадрият ва бадиият (Ватан фидойилари). -Т.: Академия, 2000. –Б.348-349.
4. Маҳмудхўжа Бехбудий. Танланган асарлар. – Т.: Маънавият, 1997. –Б.49.
5. Алиев А. «Маънавият, қадрият ва бадиият» (Ватан фидойилари). – Т.: Академия, 2000. –Б.345.
6. Мирзиёев Ш.М. Буюк келажакимизни мард ва олижаноб халқимиз билан бирга қурамиз. – Т.: Ўзбекистон, 2017. –Б.65.
7. Амриддинова Д.Т. Самарқанд жаҳидчилик мактаби. Монография. – Тошкент: Наврўз ДУК, 2017.-Б51.

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

8. Миллий фалсафада комил инсон концепцияси эволюцияси. Монография. - Тошкент: Наврўз ДУК, 2019. – 112 б.

ЁШЛАР СИЁСИЙ ОНГИНИ АХБОРОТ ХАВФСИЗЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШНИНГ МАҚСАД ВА ВАЗИФАЛАРИ

Абдиев Ғайрат Эргашевич

СамДЧТИ тадқиқотчиси

Аннотация: Мақолада ёшларнинг жамият ривожига сиёсий фаоллиги, уларнинг миллий манфаатлар йўлида амалга ошираётган сиёсий қарашлари ижтимоий-фалсафий нуқтаи назардан тадқиқ этилган. Унда ёшлар сиёсий онгининг миллий менталитет билан уйғун равишда ривожланиб бораётганлиги, уларни амалга оширишга қаратилган мақсад ва вазифалар очиқ берилган.

Калит сўзлар: сиёсий онг, сиёсий тафаккур, сиёсий билим, миллий манфаат, давлат, жамият, ёшлар, ахборот майдони, ахборот хавфсизлик, психологик хавфсизлик.

Ўзбекистонда ёшлар сиёсий онгини юксалтириш, сиёсий майдонларда ахборот хавфсизлигини таъминлаш муҳим фалсафий жараён саналади. Бу борада ахборот майдонида ёшларнинг сиёсий тафаккурини ошириш, билим савиясини ошириб бориш жамиятнинг талабига айланиб бормоқда. Ахборот хавфсизлигини таъминлаш масаласи ҳар бир давлатнинг олдида турган жараён сифатида доимо сиёсатчилар, давлат раҳбарлари ва йирик бизнес эгаларини қизиқтириб келган. Бу масала бугунги куннинг ижтимоий тараққиёти ва жамият ривожини учун долзарб бўлиб, Ўзбекистонда ҳам сиёсий тафаккурни ривожлантириш муҳимлиги борасида ислохотлар амалга оширилмоқда. Давлатимиз раҳбари таъкидлаганидек, “Биз ёшларнинг мамлакатимиз ҳаётидаги демократик жараёнларда фаол иштирок этишига, уларнинг сиёсий ва ижтимоий салоҳиятини оширишга алоҳида эътибор қаратишимиз лозим” [1. 386;]. Ёшлар сиёсий онгида ахборот хавфсизликни таъминлашда биринчидан, муаммонинг долзарб бўлиб ёшлар онги, тафаккури, дунёқарашига таъсир этишини алоҳида сиёсатчилар доирасида ҳал этишга эътиборни қаратишни талаб этади. Чунки, ахборот хавфсизликни таъминлашда файласуф, тарихчи, сиёсатчи, тарихчи, ҳуқуқшунослар биргаликда муаммонинг жамият ва давлат ҳаётига қандай йўللار ва воситалар асосида кириб келишини, унга қарши курашиш омилларини биргаликда ҳал этишни амалга оширишлари лозим. Иккинчидан, ахборот

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

хавфсизликни таъминлаш бугунги кунда давлат сиёсати даражасидаги масалага айланганлигини инобатга олган ҳолда ёшлар ичидан ёш сиёсатшунослар тайёрлаш тизимини барча мутахассисликларга жорий этишмақсадга мувофиқ. Учинчидан, Ўзбекистонда ёшлар сиёсий онгида ахборот хавфсизликни таъминлаш жараёнини тўғри йўлга қўйиш учун халқаро ва минтақавий ташкилотлар доирасида ҳукукий меъёрларни ҳаётга жорий этишда пухта қонунларни ишлаб чиқиш лозим.

Ёшлар сиёсий онгини оширишда ахборот хавфсизликни таъминлаш учун малакатимизга кириб келаётган барча ахборий хуружларга қарши кураш йўллари ва чораларини кўриш керак бўлади. Бунинг учун ахборот хавфсизлигини нима эканлиги англаб етиш лозим. Ўзбекистонда ижтимоий муносабатлар соҳасида ёшларнинг манфаатларини ҳисобга олган ҳолда ахборот хавфсизлигини таъминлашда мустаҳкам ва етарли даражада ҳимояланганлик зарур. Бунинг учун қуйидаги мақсадларга эришиш лозим:

1. Ёшларга оммавий тарзда таъсир кўрсатиш, яъни ҳар бир йигит-қизда ахборотни психологик ҳимоя қобиғи асосида шакллантириш лозим. Бу жараёнда сиёсий онг ва маданиятга, ёшлар жамоаларига таъсир этиш орқали амалга оширилади;
2. Сиёсий тарғиботларга ва ёшлар ўртасида ахборотнинг ёйилишига урунишлар ва уларга қарши курашиш;
3. Ахборотни тарқатиш жараёнида ёшлар давлатнинг миллий хавфсизлиги, манфаатлари ва қадриятларини ҳисобга олган ҳолда сиёсий фаолиятни амалга ошириши;
4. Ўзбекистон ёшларининг дунё билан интеграцияси ривожига сиёсий онг доирасида муҳим ташаббусларга давлат номидан иштирок этиши, ахборот майдонида халқ ва мамлакатнинг манфатлари йўлида сиёсий жаарёнларни амалга ошириши ва унинг мониторингни яратиш;
5. Давлатга қарши салбий ахборотларга нисбатан ёшларнинг тезкор жавоб бера оладиган сиёсий билмларини ошириш орқали ахборий жавоб қуролини ишлаб чиқиш ва уларга қарши курашиш.

Бугунги кунда Ўзбекистонда ахборот хавфсизликни таъминлаш борасидаги ислохотлар ташқи ва ички ахборотларга жавоб берадиган миллий тизим асосида ривожланиб бормоқда. Бунда ҳар бир фуқаро, жумладан ёшларимиз ўзларининг сиёсий фаолиятида халқнинг эртанги келажаги учун хизмат қиладиган, миллий манфаат ва сиёсатни қўллаб-қувватлайдиган ислохотларда самарали иштирок этишлари лозим. Бу борада давлатимиз раҳбари ҳам ўзининг қарашларини илгари суриб, жамиятда сиёсий онг,

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

маданият, фаолият ва тафаккурни ривожлантириш масалаларига аолҳида эътибор қаратиб келмоқда. “Давримизнинг даъвати сифатида пайдо бўлган «Ўзбек халқига тинчлик ва омонлик керак» деган теран маъноли сўзларни биз ҳамиша ёдимизда сақлашимиз лозим. Бизнинг энг асосий ютуғимиз - кўп миллатли халқимизнинг вужудга келаётган қийинчилик ва синовларни енгишга қодирлиги, замонавий дунёқараши, сиёсий онги ва ижтимоий фаоллиги юксалиб бораётгани, атрофимиздаги воқеаларга бепарво бўлмасдан, аксинча, дахлдорлик туйғуси билан яшаётганидир[1.46;]. Шундай экан, ҳар бир ёш авлод онгида сиёсий билимларни кучайтириб бориш, жаҳон билан ҳамнафас яшаш туйғуларини ривожлантириш давр талаби саналади.

Жамиятда ахборот хавфсизликни таъминлаш соҳасида ёшлар сиёсий онгига сингдирилиши ва амалга оширилиши зарур бўлган бир қатор вазифаларни амалга ошириш лозим:

- Ёшлар сиёсий фаолиятига доир ахборот хавфсизликни таъминлаш соҳасида давлат сиёсатини ишлаб чиқиш ва шу асосда сиёсат билан боғлиқ бўлган тадбирлар ва механизмларни ишлаб чиқиш;
- Ёшларнинг сиёсий онгини ўстиришга қаратилган ахборот хавфсизликни таъминлаш соҳасида ҳуқуқий тизимини кучайтириш;
- Ёшларда сиёсий билимларни оширишга қаратилган ахборот хавфсизликни таъминлашнинг замонавий дастур ва концепцияларини амалиётга тадбиқ этиш;
- Ёшлар сиёсий фаолиятида ахборот хавфсизликни таъминлаш соҳасида давлат билан халқнинг яқинлигини мувофиқлаштириш механизмларини ишлаб чиқиш;
- Ёшлар сиёсий фаоллиги билан боғлиқ ахборот майдонида реал бўлган ҳозирги геополитик сиёсатидан келиб чиққан ҳолда давлатнинг ахборот хавфсизлигини таъминлашда илмий-амалий ишларни ривожлантириш;
- Ёшларнинг илмий фаолиятида сиёсий онгини ривожлантиришга қаратилган ахборот хавфсизликнинг ҳуқуқий ва илмий-техникавий асосларини кенгайтириш;
- Жамиятда ахборот хавфсизлик соҳасида кадрлар тайёрлашнинг ягона тизимини яратиш.

Ахборот хавфсизлик соҳасида жамиятда ёшларнинг миллий манфаатларини инобатга олиб, ахборот таҳдидларини олдини олиш мақсадга мувофиқдир. Бу жараён ахборий хуружлар ёки таҳдидлар давлатларда ижтимоий-сиёсий вазиятни, миллатлараро ва динлараро муносабатларни издан чиқариш учун тузоқ вазифасини бажаради. Бунда аҳолининг руҳияти ва ҳатти-ҳаракатига

О'ЗБЕКИСТОН YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

таъсир этувчи кучларга қарши курашиш, жамият ахборот хавфсизлигини таъминлашда аниқ мақсадларга асосланган махсус ахборотларни ишлаб чиқиш ва тарқатиш муҳим ҳисобланади.

Барча давлатларда ахборот хавфсизлигини таъминлаш кундан кунга тобора интеллектуал салоҳиятни юқори даражада бўлишини талаб этган ҳолда юксак даражадаги сиёсий билимларни талаб эмокда.

Ўзбекистонда ёшларнинг ахборот хавфсизлигини таъминлаш учун мамлакат аҳолисини турли ахборий хуружлардан психологик ҳимоя қилишнинг махсус усуллар фойдаланиш мақсадга мувофиқдир. Бундай фаолиятида ёшларда сиёсий билимлар орқали ўзини-ўзи бошқариш қобилиятини шакллантириш, ўзини ҳимоялаш психологик хавфсизлигини шакллантириш муҳим аҳамият касб этади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Мирзиёев Ш.М. Нияти улу- халқнинг иши ҳам улуғ, ҳаёти ёруғ ва келажаги фаровон бўлади. –Т.: 3-жилд, Ўзбекистон, 2018.
2. Мирзиёев Ш.М. Миллий тараққиёт йўлимизни қатъият билан давом эттириб, янги босқичга кўтарамиз. –Т.: 1-жилд, Ўзбекистон, 2018.

МАҲАЛЛИЙ ДАВЛАТ БОШҚАРУВ ОРГАНЛАРИДА ҚАРОРЛАР ҚАБУЛ ҚИЛИШ ЖАРАЁНИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШНИНГ НАЗАРИЙ ЖИҲАТЛАРИ

Исабаев Мақсад Баҳодирович

Наманган давлат университети ўқитувчиси

Аннотация: Ушбу илмий мақолада маҳаллий бошқарувда муаммоли вазиятлар ва уларни ҳал қилиш вазифаларининг асосий уч турлари, мақсадни белгилаш босқичидаги турли моделлар ҳамда қарорлар қабул қилиш жараёнида қўлланилган услублар ёритилган. Шунингдек, маҳаллий ҳокимият органлари олдида турган вазифаларнинг хилма-хиллиги тўғрисида сўз юритилган.

Калит сўзлар: қарор, бошқарув қарори, қарорлар қабул қилиш, маҳаллий бошқарув, маҳаллий давлат ҳокимияти органлари.

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

Қарор қабул қилиш жараёнида маҳаллий давлат бошқарув органлари томонидан қўлланиладиган технологиялар мазкур жараённинг аниқ босқичлари билан боғлиқ. Бу жараёнда бошқарув фаолияти учун муҳим ҳаракатлар амалга оширилади, турли манфаатлар мувофиқлаштирилади, бошқарувчиларни муайян хатти-ҳаракатларга рухсат берилади, давлат бошқарувида қўлланиладиган техника ва тадбирлар кетма-кетлиги белгиланади. Шу сабабдан маҳаллий ҳокимият органларида бошқарув қарорлари қабул қилишнинг босқичларини тадқиқ этиш муҳим аҳамиятга эгадир.

Биринчи Президент Ислом Каримовнинг “Ўзбекистон XXI асрга интилоқда” асарида қарорлар қабул қилиш жараёнининг босқичлари қўйидагича шарҳланган: “Барча сиёсий ўзгаришларнинг ўзига хос асаб толалари бўлган сиёсий қарорлар ишлаб чиқиш жараёни бир қанча бўғинларни ўз ичига олади. Биринчи ана шундай бўғин сифатида сиёсий қарорлар қабул қилувчи муассасаларга фуқароларнинг сиёсий манфаатларини тақдим этиш босқичини кўрсатиш мумкин. Бу ерда манфаатларни бир тизимга солувчи турли хил уюшмалар, фуқаролар сиёсий иштирокининг турли шакллари намоён бўлади. Сиёсий жараённинг иккинчи босқичи қарорлар ишлаб чиқиш ва қабул қилиш билан белгиланади. Сиёсий жараённинг учинчи босқичи қарорларни амалга ошириш ҳисобланади”. Одатда, қарорлар қабул қилиш жараёни турли босқичларга ажратилади. Ноаниқликларнинг олдини олиш мақсадида унинг уч асосий босқичи: *тайёргарлик, мақсадларни белгилаш* ҳамда *уларни амалга ошириш* босқичлари ажратиб кўрсатилади.

Тайёргарлик босқичида муаммо аниқланади ва тавсифланади. Бунда муаммони ҳал қилиш учун зарур маълумотлар базаси шакллантирилади, ҳал қилиниши зарур муаммолар рўйхати тузилади, улар орасидан энг муҳим муаммолар ажратиб олинади ҳамда уни ҳал қилишда эришилган ютуқларни аниқлаш мезонлари ишлаб чиқилади.

Мақсадни белгилаш босқичида фаолиятнинг аниқ мақсадини белгилаш асосий ўрин эгаллайди. Давлат сиёсатининг мақсадини ишлаб чиқишда

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

маҳаллий ҳокимият органлари муаммони ҳал қилишнинг турли муқобилларини таҳлил қилади ва уларни бир-бирига қиёслайди. Натижада, ҳар бир танланган вариант бўйича воқеаларнинг кечиши моделлаштирилади. Бунда камида учта муқобил: максималистик, хавфсиз (бетараф) ва минимал муқобиллар кўриб чиқилади. Бу муқобилларнинг ҳар бири ўзининг “юқори” ва “қўйи” чегараларига эга бўлади. Айнан шу чегараларни аниқлаш мазкур босқичдаги асосий вазифа саналади.

Маҳаллий давлат бошқарув органларида муаммоли вазиятлар ва уларни ҳал қилиш вазифаларининг асосий уч тури кузатилади. *Биринчиси*, стандарт вазифа бўлиб, маҳаллий ҳокимият вақти-вақти билан бу вазифани ҳал қилишга киришади. Бунда илгари амалга оширилган шундай ишлар туфайли тўпланган тажриба, белгиланган муддатлар, қўлланилган одатий воситалар қўл келади. Боз устига, қарорларнинг илгари қўлланилган алгоритмларидан кенг фойдаланилади. Одатда, бу турдаги вазифалар тезда мақсадга айланади. *Иккинчи* тур вазифа, заиф тузулишга эга вазифа бўлиб, уларни ҳал қилиш билан боғлиқ башоратлар у қадар ишончли натижа бермайди. Ва, ниҳоят, унинг *учинчи* тури, тузулишга эга бўлмаган вазифадир. Бу вазифани объектив баҳолаш мезонлари бўлмай, улар мақсад нуқтаи назаридан ҳам, восита, уларни амалга ошириш суръатлари ҳамда ресурслари нуқтаи назаридан ҳам тушунарсиз бўлади. Бунда қарор қабул қилиш учун зарур бўлган таркибий қисмларни аниқ тавсифлаб бўлмайди ва улар фақат воқеалар ривожига қараб намоён бўлади. Шу боис, бу турдаги вазифаларни ҳал қилиш инсондан ижодий ёндашувни талаб этади. Бунда барчага маълум ёндашув ва андозалардан воз кечиш талаб этилади. Натижада, бундай ҳолат билан боғлиқ равишда қабул қилинган қарорлар самарадорлиги анча паст бўлади.

Мақсадни аниқлаш, муваффақият мезонларини ишлаб чиқиш, вазиятга миқдор ва сифат жиҳатидан тавсиф бера олиш имконини яратадиган *таҳлилий услубларни* қўллаш ноанъанавий вазифаларни бажаришнинг асосий воситаси ҳисобланади. Бунда заиф муқобил вариантларни таҳлилдан чиқариб ташлаш,

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

томонларнинг манфаатларига монанд ҳаракат вариантларини таклиф этиш мумкин.

Мақсадни белгилаш босқичида турли моделларни қиёсий таҳлил қилган ҳолда ҳаракатларнинг энг мақбул модели танланади, танланган модел асосида пировард мақсад белгиланади, воқеа-ҳодисанинг кечишига таъсир кўрсатиши мумкин бўлган асосий омиллар аниқланади ҳамда амалга ошириладиган ишлардан кутилаётган самара билан баҳоланади.

Бунда маҳаллий давлат бошқарув органлари пировард натижага қараб ҳаракат қилишлари, шу боис, ўз олдиларига нафақат мақбул мақсадни, балки эришиш мумкин бўлган мақсадни қўйишлари, амалга ошириш мумкин бўлган дастурларга таянишлари зарур.

Бундай мақсадга эришиш кўп жиҳатдан қарор қабул қилиш жараёнида қўлланилган услубларга боғлиқ бўлади. Маҳаллий бошқарувда қўлланиладиган услублар ранг-баранг бўлиб, у ўз ичига *интуитив метод*лардан тортиб, математик моделлар асосида қўлланиладиган *расмий-рационал метод*ларгача камраб олади. Бу услубларни танлаш ва улардан фойдаланиш қарор қабул қилувчи кишиларга, вазиятга, стратегик йўнали ва бошқа қатор омилларга боғлиқ. Умуман, қарор қабул қилиш жараёнида фойдаланиладиган услубларни *ҳиссий билишга асосланган, прецедент, математик, рационал, илмий, инкрементал, аралаш, тажрибавий* каби туркумларга ажратишимиз мумкин.

Қабул қилинган қарор – мақсадга эришиш йўлидаги имконият, холос. Шу боис, мақсадни аниқлаш учунчи босқичга – *мақсадни амалга ошириш босқичига* ўтиш учун асос бўлиб хизмат қилади. Ушбу босқичнинг асосий хусусияти шундан иборатки, бу жараёнга бошқарилувчиларни жалб қилиш эвазига бошқарув давраси иштирокчиларининг сафи кенгаяди. Бунда қарор қабул қилган шахслар эмас, балки фуқаролар ва кўп сонли тузилмалар мазкур қарорларни амалга оширади.

Бу босқичда қўлланиладиган бошқарув технологиялари қўйидаги тамойилларга асосланади: директивлар, манзиллилик, қонунийлик, қарорларни

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

амалга оширишнинг захира тизимининг мавжудлиги, қарорларнинг амалга оширилишини назорат қилишнинг тартибга солинганлиги, талабларнинг бир-бирига зид эмаслиги ҳамда мақсадларнинг амалга оширилиши ҳақида узлуксиз ахборотнинг етказилиши ва ҳ.к.

Маҳаллий давлат бошқарув органлари олдида турган вазифаларнинг хилма-хиллиги мақсадларни амалга ошириш босқичини яна икки босқичга бўлишни тақазо этади. Бу босқичлар ўзига хос алоҳида технологиялар қўллашни назарда тутди. Булардан *биринчиси* - мақсадларни амалга оширишга тайёргарлик босқичидир. Бу босқич ҳаракатлар режасини таҳлил қилишни, мақсадларни амалга ошириш учун зарур бўлган ресурсларни излаб топишни ҳамда бошқа қатор тадбирларни қамраб олади. *Иккинчи босқич* – мақсадларни амалага оширишни тезкор бошқариш босқичидир. Бу босқич субъектларнинг мотивацияси, “иккинчи даражали” қарор қабул қилишни, ушбу жараёни йўналтириб туришни, ресурслардан қандай фойдаланилаётганлигини кузатишни ва мансабдорлар фаолиятини назорат қилишни назарда тутди.

Асосийси, қарорларнинг амалга оширилиши учун бошқарув марказини иложи борица жойларга яқинлаштириш, бошқарув тизимини номарказлаштириш, шу билан бирга, қуйи тузилмаларнинг мустақил ҳаракат қилишларини таъминлаш зарур. Қарорлар қабул қилишнинг асосий талабларини қўллай билиш сиёсий тизимлар жадал ўзгараётган, уларнинг трансформацияси ва модернизацияси давларида алоҳида аҳамият касб этади, негаки, бу шароитда сиёсий ҳаёт анъаналарига ва давлат ҳамда жамиятнинг бошқаришнинг синалган усулларига тўлиқ қўламда таяниш мумкин бўлмай қолади.

Шу муносабат билан Ўзбекистонда маҳаллий давлат бошқаруви органлари томонидан қабул қилинадиган қарорларнинг самарадорлигини янда оширишда қуйидагиларни инобатга олишни мақсадга мувофиқ диб ҳисоблаймиз:

1. Давлат бошқарувини демократлаштиришда нодавлат ва нотижорат ташкилотлари ҳамда фуқаролик жамиятининг бошқа институтларининг ўрни ва

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

ролини ошириш муҳим аҳамият касб этади. Бунда бошқарув соҳасида қабул қилинаётган қарорларнинг сифатли бўлиши муҳимдир. Айнан шу мақсадда қарорлар қабул қилиш жараёнида тегишли равишда айнан нодавлат нотижорат ташкилотларининг иштирок этишларини таъминлаш, уларнинг қонуний асосларини янада мустаҳкамлаш керак.

2. Маҳаллий бошқарувда қабул қилинаётган қарорларнинг сифатини янада ошириш, жумладан уларнинг ижросини таъминлашда қабул қилинган қарорда бажарувчи этиб белгиланган шахсларнинг масъулиятини ошириш. Агарда қарорнинг ижроси таъминланмаса унинг жавобгарлиги масаласини қонунчиликда аниқ қилиб белгилаш.

Давлат бошқарувининг юқорида санаб ўтилган босқичлари шуни кўрсатадики, қарорлар қабул қилиш жараёнида мақсадларни белгилашнинг турли хил қарашлари, мотивациялари бир вақтда намоён бўлади. Маҳаллий бошқарув органларининг маъсулияти доирасига кирган ҳар қандай соҳада қабул қилинган қарорларда турли хил баъзан бир-бирига қарама-қарши бўлган ёндашувлар ва механизмлар инобатга олинади. Ушбу ёндашув ва механизмлар давлат ва жамият ўртасида ўзига хос балансни сақлашга, қабул қилинган қарорларни самаралилигини белгилашга ҳамда бошқарув органларининг кучини ва компетенциясини намоёйиш этишга ҳизмат қилади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. И.А.Каримов. Ўзбекистон XXI асрга интилмоқда.- Т., Ўзбекистон, 2000 й.134 бет.
2. Т.Клементевич. Процесс принятия политических решений // Элементы теории политики. Р-Д.,1991. 385-389 с.
3. О.И.Ларичев. Теория и методы принятия решений. М.: 2000. с 56.
4. Рейльян П.Р. Аналитическая основа принятия управленческих решений. - М., Прогресс, 1979. с 116.

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

5. Венделин А.Г. Подготовка и принятие управленческого решения.-М., Экономика, 1977. с 49.
6. Н.Умарова, У.Исломбеков. Сиёсий технологиялар: ўқув қўлланма, Т. “Академия”, 2007. 44-66 бетлар.
7. Hague R., Harrop V. Cjmparative Government and Politics: Anintro- Auction. London. 1987. P. 14.
8. В.П.Пугачев, А.И.Соловьев. Введение в политология. Аспект пресс. М., 2000. 394-404 с.
9. Политология. Курс лекций. Под ред. Доктора юридических П 30 наук, профессора М.Н.Марченко. Изд.3-е, перераб. и доп. – М.: Издательство ЗЕРЦАЛО, 2000. 333-340 с.

МИЛЛАТЛАРАРО ТОТУВЛИКНИ ТАЪМИНЛАШДА АХБОРОТ МАДАНИЯТИНИНГ ЎРНИ

Хакимова Дилноза Юсуфжоновна

СамДУ тадқиқотчиси

Аннотация: Мақолада мамлакатимизда миллатлараро тотувлик борасидаги ислохотларда ахборот маданиятидан самарали фойдаланиш масалалари фалсафий нуқтаи назардан ўрганилган. Унда миллий қадриятларни эъзозлаш, фуқароларимизда ахборот хавфсизлиги таъминлашга қаратилган қарашлар бугунги кун талаблари асосида тадқиқ этилган.

Калит сўзлар: ахборот маданияти, ахборот хавфсизлиги, миллий қадриятлар, миллий менталитет, таҳдид, фуқаро, миллатлараро тотувлик, миллат, маданият.

Жаҳоннинг деярли барча мамлакатларида турли миллат вакиллари истиқомат қилади. Уларнинг бир-бирлари билан ўзаро алоқалари бевосита ахборот алмашилиш орқали амалга ошади. Бунда ахборот маданиятига амал қилиш, шидда билан ўзгариб бораётган замонда янгиликларга эга бўлиб бориш долзарб саналади. Ҳозирги кунда дунёнинг қайси бир бурчагида содир бўлган

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

воқеа ҳақида бир неча сонияда инсониятнинг хабардор бўлиши табиий ҳолга айланди. Бунда матбуотдаги ахборотлар ва оммавий ахборот воситалари фаолияти алоҳида аҳамият касб этмоқда. Жамиятда соди рбўлаёнган турли воқеалар, янгиликлар, ўзгаришлар фуқаролардан ахборот маданиятига амал қилишни талаб этмоқда. Давлатимиз раҳбари таъкидлаганидек, «муҳим ҳужжат - «Ҳуқуқий ахборотни тарқатиш ва ундан фойдаланишни таъминлаш тўғрисида» янги қонун қабул қилинди. Унда фуқароларнинг ҳуқуқ ва манфаатларига дахлдор бўлган ҳужжатлар ва бошқа материаллар билан танишиб чиқиш имконияти янада оширилди. Бундан кейин фуқароларимиз қар қандай давлат органи, бошқа ташкилотлар ва мансабдор шахслардан ҳуқуқий ахборотни ҳеч қандай чекловсиз олиши кафолатланади»[1.16]. Бугунги глобаллашув жараёнида ахборотга эга бўлишда унинг маданиятига ҳам эга бўлиш долзарб саналмоқда. Дунёнинг кўплаб давлатларида давом этаётган миллатлараро можаролар барчамиздан аҳиллик, дўстлик, иноқлик билан яшашни талаб этмоқда. Айниқса, маънавий таҳдид ва ёшлар онгини эгаллашга қаратилган турли ахборот хуружларидан огоҳ бўлиш замон талабига айланди.

Жамиятда фуқароларимиз онгида ахборот маданиятини шакллантириш боарсида тизимли фаолиятни йўлга қўйиш, айрим ғаразли кучларнинг салбий ахборотларни тарқатиш соҳасидаги турли усул ва услубларидан эҳтиёт бўлиш лозим. Ёлғон ахборотларнинг тарқатилиши олдини олиш, фуқаролар онгини манипуляция қилишга интилиш, миллий қадриятларга зарба бериш, миллий менталитетга бегона бўлган қадриятларни олға суриш кабиларнинг олдини олишда барча фуқароларимиз ахборот маданиятига эга бўлишлари лозим. Ваҳоланки, мана шу маданиятни тушунмаган кўплаб фуқароларимиз ўз фаолиятларида ўзлари англамаган ҳолда халқнинг тарихий хотирасини ўзгартириш, диний кўринишдаги оқимларга кириб кетиш, сиёсий савияси пастлиги намойиш этиб қўйиш сингари ҳолатларга дуч келмоқдалар.

глобаллашувнинг авж олиши натижасида фуқароларнинг ахборот олишлари, уни тарқатиши ва қабул қилишига нисбатан талаб ва эҳтиёжлар ортиши ўз

О‘ЗБЕКИСТОН YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

навбатида баъзи бир муаммоларга сабаб бўлмоқда. Ўзбекистонда бугунги кунда интернет тармоқлари орқали олинаётган ахборотларни қайтадан ишламасдан тарқатиш ҳам жамиятга зарар етказмоқда. Президентимиз Ш.Мирзиёв бундай фикр юритар эканлар: “Бу ўринда гап, энг аввало, ёшлар ва аҳоли ўртасида мамлакатимизнинг бой тарихини, унинг бетакрор маданияти ва миллий қадриятларини кенг тарғиб қилиш, жаҳон илм-фани ва адабиёти ютуқларини етказиш учун зарур муҳит ва шарт-шароит яратиш ҳақида бўлмоқда. Бу борада замонавий компьютер технологиялари ва, айниқса, Интернет тизими биздан анча илдамлаб кетганини ҳам инобатга олиш зарур”, [2. 285-286;] - деб таъкидлаган эди.

Кейинги йилларида фуқаролик жамияти қуриш жараёнида ахборот маданиятини янада ривожлантириш, ахборот хавфсизлиги борасида жаҳон талаблари даражасидаги фаолиятни йўлга қўйишга барча имкониятлар яратилди. Бундай самарали фаолиятдан оқилона фойдаланишда жамиятнинг олдида фуқаролар ўз бурчларини чуқур ҳис этиши, касбига масъулият билан ёндашиши, миллий манфаатларга мос меҳнат қилишлари лозим. Юқсак даражадаги ахборот маданияти орқали жамиятда фуқароларни турли ахборотлардан ҳимоялаш, миллий қадриятларимизни тарғиб қилиш, аждодларимиз яратган бой маънавий меросини асраб-авайлаш ҳар бир фуқаронинг асосий бурчига айланиши зарур. Бунда мавжуд ахборотларнинг хавф-хатарларидан доимо огоҳ бўлиб яшаш алоҳида аҳамиятга эга саналади. Бугунги кунда миллиардлаб маблағларнинг ахборотни қайта ишлашга кетиши, уни қайсидир жойга етказишга ҳаракатлар қилинмоқда. Айрим кучлар оммавий ахборот воситаларидан ғаразли ниятларда фойдаланиб, ахборот эркинлиги ва маданиятини суистеъмол қилгн ҳолда ахборот таҳдидларини жамиятда кучайтирмоқдалар.

Ўзбекистонда мазкур масалага мустақилликнинг дастлабки йиллариданоқ алоҳида эътибор қаратилиб, фуқароларимизни носоғлом ахборотлардан ҳимоя қилишга доир қатор қонун ҳужжатлари қабул қилинди. Жумладан, “Ёшларга

О‘ЗБЕКISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

оид давлат сиёсатининг асослари тўғрисида”ги, “Оммавий ахборот воситалари фаолияти тўғрисида”ги сингари қонунлар бунга мисол бўла олади.

Бугунги кунда юртимизда ахборот маданиятидан салбий кўринишда фойдаланиш натижасида ижтимоий хавфи катта бўлган муаммолар келиб чиқмоқда. Шу боисдан барча соҳаларда интернет тармоғини миллий қадрият ва анъаналаримизни ўзида акс эттирувчи веб-сайтлар билан бойитиш, барча таълим муассасаларининг интернет тармоғи билан боғланиш тизимида миллийликни тарғиб этадиган ахборот маданиятини шакллантириш долзарб вазифаларидан саналади. Бунда фуқароларнинг ҳаққоний ахборотга эга бўлишига эришиш, фуқаролар онгида миллий менталитетнинг шаклланишига кенг шароитлар яратиш, турли таҳдидларнинг олдини олишда маънавий-маърифий тарғиботларни купайтириш муҳим аҳамият касб этади.

Миллилараро тотувликни таъминлашда жамиятда ахборот маданиятини ривожлантириш, турли миллатлар ўртасида ахборот хавфсизлигини таъминлаш, уларнинг маънавий-ахлоқий характериға салбий хавф-хатарларнинг олдини олиш, фуқароларни миллий қадриятларға хурмат руҳида тарбиялаш долзарб саналади. Умуман олганда, бугунги глобаллашув жараёнларида ахборот маданияти борасида миллатлар учун қандайдир девор ўрнатиб бўлмаслигини, фарзандларимизға тўғри йўлдан юришни кўрсатишни, ғаразли ахборот хуружларидан ҳимояланиш чораларини кўрсатишни ўзимизнинг фуқаролик бурчимиз деб билишимиз лозим.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

3. Мирзиёев Ш.М. Халқимизнинг розилиги бизнинг фаолиятимизға берилган энг олий баҳодир. –Т.: 2-жилд, Ўзбекистон, 2018.
4. Мирзиёев Ш.М. Миллий тараққиёт йўлимизни қатъият билан давом эттириб, янги босқичға кўтарамиз. –Т.: 1-жилд, Ўзбекистон, 2018.

2-ШЎЪБА

**O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI
SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI
ЎЗБЕКИСТОН ЁШЛАРИДА ГЛОБАЛ АХБОРОТ
МАДАНИЯТИНИ МОДЕЛЛАШТИРИШ ВА ПРОГНОЗЛАШТИРИШ
ВАЗИФАЛАР**

УДК:130.2

**АХБОРОТ МАДАНИЯТИНИНГ ГЛОБАЛЛАШИШ ЖАРАЁНИ:
ИЖОБИЙ ВА САЛБИЙ ОҚИБАТЛАРИ**

Кодиров Нодирбек Мамасолиевич

Toshkent shahri Olmazor tumani 106-maktab-internat direktori

Eshmonov A'zam Abdurashidovich

Аннотация: Мақолада ахборот маданияти трансформацияси ва глобаллашувининг ривожланиш қонуниятлари, ижобий ва салбий оқибатлари глобал ахборот маконини шакллантиришнинг умуминсоний ва “ментал эҳтиёжларини” қондириш контекстида таҳлил қилиниб, объектив шарт-шароитларини, субъектив омилларини ривожлантиришнинг назарий-методологик асослари ва амалий йўналишлари кўрсатилган.

Калит сўзлар: ахборот маданияти, ахборот маданияти глобаллашув, ахборот маданиятини инсонпарварлаштириш, ахборот маданияти парадигмаси, маънавий-ахлоқий қадриятлар, ахборот маданиятини детерминлаштирувчи омиллар, эффектив глобаллашув, аномал глобаллашув.

Халқаро амалиётда носоғлом ахборот оқимларидан ёшларни ҳимоялашга оид дунёда қатор ҳуқуқий механизмлар яратилган. Европа мамлакатларида Интернет ва Умумевропа қонунчилиги ҳам ҳар бир давлатнинг ўз ҳуқуқий меъёрлари билан тартибга солинади. Вақти-вақти билан Интернет муаммолари Европа Хавфсизлик Кенгашида ҳам муҳокама қилиниб, асосан тармоқнинг ёшлардан иборат фойдаланувчиларнинг ҳаёсиз веб-ресурсларга киришларига монелик қилиш масаласига алоҳида эътибор берилмоқда. Масалан, 1951 йилдан буён Германияда, жамоат жойларда ёшлар учун зарарли бўлган материаллар тарқатиш тўғрисида қонун, 1954 йилдан бери ёшлар учун зарарли бўлган маълумотларини тарқатиш тўғрисида қонун, 1997 йилдан ёш авлод маънавияти ва соғлигини ҳимоя қилувчи меъёрларни ўз ичига олган ахборот ва

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

коммуникация хизматлари тўғрисида қонунлар амал қилиб, уларнинг асл мақсади, балоғат ёшига етмаганларни хавф туғдириши мумкин бўлган ахборотлардан ҳимоя қилишдир. 59 йил бўлибдики, ёшларга зарар келтириши мумкин бўлган материалларни текширувчи Федерал бошқарма фаолият кўрсатади, Унинг ваколатлари доирасига бундай нобоп ва сотишга рухсат этилмаган маҳсулотларнинг (ОАВ, китоблар, видеофилмлар ва компьютер ўйинлари) рўйхатини тузиш вазифаси қиради ва рўйхат асосида олдини олишга қаратилган чора-тадбирлар ишлаб чиқилади. Исроилда Атрофини душман қайфиятидаги давлатлар ўраб олган яхудийлар давлати болаларни гўдаклигиданоқ хушёрликка ўргатади.

“Киберуруш назарияси ва амалиёти“ дарсида юқори синфлар компьютер вируслариға қарши қурашишни ўрганишади. Кибер жиноятлар тўғрисида” Конвенция, “Вояға етмаганлар учун хавфсиз Интернет ва онлайн ресурсларни жорий қилиш тўғрисида” Европа Иттифоқи Парламенти Ассамблеясининг тавсиялари, “Бола ҳуқуқлари тўғрисида” БМТ Конвенциясини, “Ёшларни ҳимоялаш тўғрисида” Германия, “Вояға етмаганларни оммавий ахборотнинг салбий таъсиридан ҳимоялаш тўғрисида” Литва ва “Болаларни соғлиғи ва ривожланишиға зиён етказувчи ахборотдан ҳимоялаш тўғрисида” Россия қонунчилиғида ёшларнинг руҳияти ва маънавий ўсишиға салбий таъсир кўрсатиш мумкин бўлган ахборотларни тарқатганлик учун жиноий жавобгарлик кўзда тутилган[1.110].

Ўзбекистон қонунчилиғида ёшларни носоғлом ахборотлардан ҳимоялашнинг механизмлари яратилган бўлиб, жумладан, “Ўзбекистон Республикасида ёшларға оид давлат сиёсатининг асослари тўғрисида”ги Қонунда “Ўзбекистон Республикасида ёшлар орасида одоб-ахлоқни бузишға, шу жумладан, зўравонликни, ҳаёсизликни ва шафқатсизликни ташвиқот қилишға қаратилган ҳар қандай хатти-ҳаракатлар ман этилиши”, “Бола ҳуқуқларининг кафолатлари тўғрисида”ги Қонунда “Порнография, шафқатсизлик ва зўравонликни намоёйиш этувчи, инсон қадр-қимматини

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

тахқирловчи, болаларга зарарли таъсир кўрсатувчи ва ҳуқуқбузарликлар содир этилишига сабаб бўлувчи оммавий ахборот воситаларидан фойдаланиш, адабиётларни тарқатиш ҳамда фильмларни намойиш этиш тақиқланиши” шунингдек, 2017 йил 9 сентябрда қабул қилинган “Болаларни, уларнинг соғлигига зарар етказувчи ахборотлардан ҳимоя қилиш тўғрисида”ги Қонунларда белгилаб қўйилган.

Маълумки, ҳар қандай давлат ўзининг ташқи ва ички сиёсати, ижтимоий-иқтисодий кўрсаткичлари ҳақида маълумот берувчи ахборот ресурсларига эга. Ушбу ресурслардан самарали фойдаланиш мамлакат хавфсизлиги ва демократик ахборотлашган жамиятни муваффақиятли шакллантиришнинг муҳим омиллари ҳисобланади. Бундай жамиятда, ахборот алмашинув тезлиги юксалиши учун, ахборотларни йиғиш, сақлаш, қайта ишлаш ва улардан фойдаланиш бўйича илғор ахборот коммуникациялар технологияларини кенг қўламда қўллаш зарур. Ахборот дунёсида давлат чегаралари деган тушунча йўқолиб, унинг ўрнида “Глобализация” атамаси эгаллаб бормоқда. Ҳўш, глобализация ўзи нима? Шунинг таъкидлаш жоизки, глобализация тушунчаси, унинг моҳияти, асосий кўринишлари, тенденциялари ва оқибатлари атрофидаги мунозаралар сўнгги йилларда нафақат жонланди, балки қизғин тус олди. Нафақат айрим жамиятлар, балки бутун дунё бир-бирига қарши кураш олиб бораётган “глобалистлар ва антиглобалистлар”га ажралди. Айримлар глобализацияни фаровон турмуш, танлаш ҳуқуқи ва янада кўпроқ ҳақ тўланадиган жойларда ишлаш, энг яхши университетларда таълим олиш эркинлиги билан боғламоқдалар. Бошқалар учун эса бу инсониятга таҳдид солувчи, глобал исиш, атроф муҳитнинг ифлосланиши, назоратсиз миграция оқимлари вужудга келиши, ишсизларнинг кўпайиши, анъанавий қадриятларга путур етиши каби муаммоларни туғдирувчи жараёндир. Аслида эса глобализацияга жаҳондаги ҳозирги тараққиёт жараёнларининг энг таниқли тадқиқотчилари асарларида берилган таърифларни умумлаштириб, хулоса қилишимиз мумкинки, глобализация кишилиқ жамиятидаги маҳаллий

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

аҳамиятга молик маданий, ахборот, иқтисодий, сиёсий маконларнинг бир тизимга бирлашуви жараёнидир.

Ахборот ва коммуникациялар соҳасидаги глобализация. Ҳозирги даврда бу шахдам қадамлар билан илгарилаётган глобал жараёнлардан биридир. Иккинчи жаҳон урушидан кейин Альберт Эйнштейн: „Инсоният 1945 йилда атом бомбасининг портлатилишини бошдан кечирди, лекин, аср охирида у яна бир муҳим портлаш – информацион портлашни бошдан кечиришга тўғри келади”[2], деган эди. Ахборот – технологик инқилоб XVIII аср ўрталарида бошланган саноати инқилобидан кейинги даврда рўй берган энг оламшумул ҳодиса эканлигини кўпгина мутахасислар қайд этмоқдалар. Ҳудудий жойлашишидан қатъий назар, кундалик ҳаётимизга турли хилдаги ахборотлар интернет орқали кириб келмоқда. Шу боис мавжуд ахборотларга ноқонуний кириш, улардан фойдаланиш, ўзгартириш ва йўқотиш каби муаммолардан ҳимоя қилиш долзарб масала бўлиб қолди. Давлатнинг ахборот хавфсизлигини таъминлаш муаммоси миллий хавфсизликни таъминлашнинг асосий ва ажралмас қисми бўлиб, ахборотни муҳофаза қилиш эса давлатнинг бирламчи масалаларига айланмоқда.

Ҳозирги кунда оммавий ахборот воситалари, хусусан интернетдаги турли ижтимоий тармоқларнинг ахборот хуружи кучайиб, манипуляция жараёнларининг кенг ёйилишига сабаб бўлмоқда. Ахборот хуружи бу - маълум давлатнинг махсус органи фаолияти мазмунини акс эттириб ўзларининг сиёсий, ҳарбий, иқтисодий ва мафкуравий мақсадлари йўлида ўзга бир давлатнинг тинч аҳолиси, ҳарбийларига эттириладиган таъсирлари деб аталади. Бу каби таҳдидлардан ўз вақтида огоҳ бўлиб, унга қарши ғоявий иммунитетни мустаҳкамлаш жамоатчилик олдида турган бугунги кундаги энг муҳим вазифалардан саналади.

Инсон психологияси “глобализация” жараёнида ниҳоятдамураккаб ўрин тутди. Унингмуҳимқисминиҳаёлотолами, ташқи муҳитда бўлаётган воқеа ва ҳодисаларга ўзининг реакцияси, миллий ғоя ва миллий мафкуранинг ҳолатга

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

қараб ўзгарувчанлиги ва давомийлигини белгилайди. Шундай экан одам бир вақтнинг ўзида икки параллел оламда яшайди: реал ҳаётда ва тасаввурлар дунёсида. Шуниси қизиқки, инсоннинг айнан ҳаёлий дунёсига ташқаридан осонликча таъсир кўрсатиш мумкин. Бугунги кунда оммавий ахборот воситалари ёрдамида жамоатчилик фикри устидан доимий равишда назорат ўрнатиб бориш мумкин. Бу жараёнлар аввалдан мавжуд бўлиб келган. Бироқ, бугунги глобаллашув даврида оммавий ахборот воситаларининг манипулятор сифатидаги имкониятлари янада кенгайди.

М.Бекмуродов фикрича, оммавий ахборот воситаларининг ижтимоий фикр субъектларига кўрсатадиган таъсири одатда икки йўналишда, яъни жамоатчилик фикрининг бошланиши, шаклланиши жараёнида ва унинг бевосита амал қилиш жараёнларида намоён бўлади. Шакллантириш босқичида жамоатчилик фикрини ижтимоий ҳаётнинг долзарб масалаларига кенг ва актив жалб этишга қаратилса, амал қилиш жараёнларида жамоатчилик фикрини барқарор сақлаб туриш ва унинг таъсирчанлигини ҳар томонлама оширишга жиддий эътибор қаратилади[3.170].

Мамлакатимизда интернетдан фойдаланувчилар сони жадал ўсиб бормоқда. Сабаби у чексиз ахборот манбаи бўлиб, ҳар бир соҳа вакили ундан ўзи учун фойдали маълумотларни олиши мумкин. Ўзбекистон минтақада аҳолиси энг кўп мамлакат бўлгани боис, у ҳудуддаги нетизенлар умумий сонининг кўплиги бўйича етакчилик қилмоқда. Ўзбекистонда қарийб 15 миллиондан ортиқ фуқаро интернетдан фойдаланади. Бу мамлакатнинг қарийб ярим аҳолиси дегаанидир. Ўзбекистон фоиз ҳисобида Қозоғистондан анча орқада. Масалан бу ерда 80% аҳоли интернетдан фойдаланади[4.] Лекин, ёшлар кирадиган сайтларнинг ҳаммаси ҳам маънавий–ахлоқий талабларга жавоб беради деб бўлмайди. Ёшларда ахборот олиш ва ундан фойдаланиш маданиятини кучайтириш, хавфсиз интернет муҳитини шакллантириш бугунги куннинг энг долзарб масалаларидан бири бўлиб қолмоқда. Интернет ҳақиқий ҳаётга мувофиқ яратилган бўлсада, аслида ундан кескин фарқ қилади. Ер юзида

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

бир неча лаҳзада боғланиш мумкин бўлмаган нуқта қолмади. Айни вақтда, одамлар ўзини қизиқтирган ахборотни дарҳол олиш имкониятига эга бўлмаган жой ҳам йўқ.

Дунё чиндан ҳам ягона ахборот майдонига айланди. Бу мисли кўрилмаган сиёсий, иқтисодий ва маданий оқибатларга олиб келмоқда. Шу билан бир қаторда хавфсизлик ва барқарорликка таҳдид солувчи янги, мисли кўрилмаган хавфлар ҳам пайдо бўлмоқда. Уюшган жиноятчилик, жаҳон терроризми қўлида ахборот хавфли қуролга айланмоқда. Масалан, Интернет кўпорувчилик, наркотрафик каби тадбирларни ташкил этиш бўйича қўлланмага айланиб қолди. Сўнгги йилларда жаҳон ҳамжамияти учун асосий хавфлардан бири сифатида баҳоланган ишид террористик ташкилотига аъзо бўлган шахслар ҳам айнан интернетдаги чақирувлар ва ахборотлар орқали кириб борган. Ахборот тақдим этаётганлар унга бўлган эгаликни рағбатлантиради, баъзи ҳолатларда эса инсонларга муайян ахборотни сақлаб бериш имконини ҳам таъминлайди. ОАВдан ташқари бошқа ахборот манбалари ҳам (масалан, тиббий шарҳлар, ҳукумат бюллетенлари, ҳисоботлари ва оғзаки хабарлари) мавжуд.

Ахборот технологиялари ёрдамида (масалан, телевидение орқали кўрсатиладиган сайловолди мунозаралар) ёки шахсий мулоқот (масалан, фуқаро йиғинлари мажлисида) натижасида узатилиши мумкин. Уни медиа ва инсонлар воситасида ҳам тарқатиш мумкин. Бугунги кунда мисли кўринмаган миқёсда ахборот, контент ва ресурслар, шу жумладан, Интернет захиралари мавжуд бўлиб, уларнинг барчаси аниқлиги, ишончлилиги ва муҳимлиги жиҳатидан фарқланади [5].

Ахборот турли шакл(масалан, статистика маълумотлари, электрон ёки қоғоз кўринишда)ларда мавжуд бўлиб, у онлайн файл ва порталларда, виртуал ва реал кутубхоналарда, ҳужжатлар жамланмасида, турли маълумотлар базасида, архивлар, музейлар ва ҳ.к.ларда сақланади. Лекин бундан қатъий назар турли ахборот манбалари тақдим этган ахборот ишончли ёки ишончсиз

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

бўлиши мумкин. Демак, журналист ахборотни излай бошлар экан, унга, энг аввало қандай мазмундаги маълумот зарурлигини англаши лозим.

Ахборотга бўлган эҳтиёж – айнан маълум бир ижтимоий рол ва вазифаларни бажариш учун лозим бўлган ахборотни олишга бўлган эҳтиёждир. Аксарият ҳолларда истеъмолчи у ёки бу мақсадга эришиш учун нимани билиши зарурлигини англайди ва ўз қидирув ишини маълум бир натижага қаратади. Масалан, ўзини адабий танқидчи деб таништирган шахснинг янги адабиёт бўйича тавсиялари аввало муайян мақсадда берилган бўлиши мумкин. Демак, ахборотни саралаш асосида унинг истеъмолчига хатто, ўзи тушунмаган ҳолатда ҳам кадрлилиги ётади. Ахборот манбасини баҳолашда аввало инсон ундан ахборотни нима мақсадда олаётганини аниқлаш зарур.

Ўзбекистон давлати дунё ҳамжамиятининг тенг вакили сифатида мустақилликнинг биринчи кунларидан бошлаб турли йўналишлар бўйича ўз оқилона сиёсатини ишлаб чиқди ва унга амал қилиб келмоқда. Мамлакатимиз ички ва халқаро миқёсидаги ахборот алмашинувида ўзига хос ва мос ҳамда бошқа мамлакатларга зарар етказмайдиган давлат сиёсатидан фойдаланмоқда. Шунини ҳам айтиш керакки, шу сиёсатга мувофиқ иш олиб бориш барчаларга: давлат тузилмалари, ОАВ, жамоат ташкилотлари учун, қолаверса, бутун мамлакат учун фойда бериши муқаррар. Ушбу сиёсатдан чекланиш эса давлат миқёсидаги бирликка, ҳамжиҳатликка путур етказади. Медиа манбаларидан ва бошқа етказиб берувчилардан олинган ахборотдан мос равишда фойдаланиш журналистнинг касб нуқтаи назаридан ахборот эҳтиёжларини таҳлил қилиши, шунингдек, ахборотни излаши ва уни баҳолашига боғлиқ. Одамзодни бахтли ёки бахтсиз қиладиган жуда кўплаб сабаблар, тасодиф ва муайян хатти-ҳаракатлар қаторида онг ва унинг маҳсули бўлган фикр ҳам ғоятда муҳим роль ўйнайди.

Ўзбек халқининг миллий мафқураси жамиятни жипслаштиришга, буюк келажак йўлида ҳамжиҳатлик билан ҳаракат қилишга, барпо этилаётган демократик давлат ва фуқаролик жамиятида ҳар бир юртдошимизнинг ўзига

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

хос ўрни бўлишига хизмат қилади. Маълумки, мафкуравий, ғоявий ва информацион курашлар, хуруж ва таҳдидлар чегара билмас ҳисобланади. Ҳозирги вақтда мафкуравий воситалар орқали ўз таъсир доирасини кенгайтиришга интилаётган сиёсий кучлар ва ҳаракатлар Ер шарининг ҳар қандай ҳудудида мавжуд.

Юқоридаги фикр-мулоҳазалардан келиб чиқиб, глобаллашув жараёнини яна бир ўзгача кўринишда ривожланиши яъни ахборот оқиминининг ижтимоий тармоқларда ёшларнинг онги ва шуурини зарарлайдиган ғоялардан ҳимоя қобиғини яратиш мақсадида уларнинг руҳиятига цивилизацияга мос ҳолда ҳар қандай давлатнинг минталитетидан келиб чиқиб эмас, бугунги ахборот асрининг ҳақиқий талаби асосида талим жараёнида тегишли ривожлантиришлар қилиш зарур. Бу ўз навбатида ривожланган давлатларнинг таълим тизимидаги илғор технологияларини ҳаётга тадбиқ қилинишини ёшларимизнинг болалигидан ўргатиб боришимиз, уларнинг руҳиятини мос ҳолда шакллантириш учун аввало уларнинг ёшлигидан мукаммал билим ва кўникмалар билан бойитишимиз даркор.

Фойдаланган адабиётлар:

1. Машлыкин В.Г., Коновалов А.М. Реалии информационного апокалипсиса: киберпреступность, кибертерроризм, кибероружие. Доклады Института Европы РАН. № 111. М.: Институт Европы РАН. 2003. - 110 с.
2. Шлик М., Базаров В.А., Богданов А.А., Юшкевич П.С. Теория относительности Эйнштейна и ее философское истолкование. Серия: Из наследия мировой философской мысли: философия науки Изд.2, стереотип. ЛЕНАНД 2020. – 160 с.
3. Қаранг: Бекмуродов М. Ўзбекистонда жамоатчилик фикри.— Тошкент: Фан, 1999. – Б. 170.

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

4. Ўзбекистонда интернет (инфографика)

<https://uzanalytics.com/iqtisodi%D0%B5t/3101/> October 9, 2018.

5. Tuominen et al. (2005). Information Literacy as a Sociotechnical Practice. The University of Chicago Press.

БЎЛАЖАК ЎҚИТУВЧИЛАРНИ ЎҚУВЧИЛАРДА АХБОРОТ ХАВФСИЗЛИГИ КЎНИКМАЛАРИНИ ШАКЛЛАНТИРИШГА ТАЙЁРЛАШ САМАРАДОРЛИГИ

Байджанов Бекзод Хаитбоевич

Фарғона давлат университети таянч докторанти

Азизбек Тожибоев

Наманган давлат университети уқитувчиси

Аннотация: Мақолада бўлажак ўқитувчиларни ўқувчиларда ахборот хавфсизлиги кўникмаларини шакллантиришга тайёрлаш тизими, унинг самарадорлиги, ҳуқуқий асослари, шунингдек, олий таълим соҳасидаги ислохотлар таҳлил қилинган.

Калит сўзлар: ахборот, ахборот хавфсизлиги, концепция, узлуксиз таълим, маънавий тарбия, махсус (касбий) компетентлик, бўлажак ўқитувчи.

Жаҳонда “мафкуравий ва ахборот соҳаларида хавфсизликни таъминлаш масалалари ҳам янги, ноодатий ёндашувларни тақозо этаётгани”[8], глобал ахборотлаштириш ижтимоий-иқтисодий, ҳарбий-сиёсий, саноат, бошқарув, таълим ва бошқа соҳаларни қамраб олаётгани, натижада ахборот хавфсизлиги умумий хавфсизликнинг таркибий қисми сифатида сиёсатнинг муҳим бўғинига айланади. Ахборотлаштириш соҳасидаги муносабатларнинг кенгайиши билан бир қаторда, ушбу соҳадаги ҳуқуқбузарликларнинг олдини олишга қаратилган янги ижтимоий муносабатлар – ахборот хавфсизлигини таъминлаш долзарб масалалардан бирига айланди. Бунда, олий таълим тизимида кадрларини тайёрлаш амалиётига ахборот хавфсизлигини таъминлашга ўргатиш технологияларини

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

жорий этилиши муҳим саналади. Жумладан, мутахассисларда ахборотни ҳимоя қилиш бўйича касбий компетентликни шакллантиришда илғор тажрибалардан (Thomas More University of Applied Sciences – Бельгия, Linnaeus University – Швеция, School of Information Risk Management – Англия) комплекс фойдаланиш лозим [9].

Халқаро педагогик тажрибаларга кўра бўлажак педагогларни касбий фаолиятга тайёрлаш ва уларнинг махсус (касбий) компетентлигини оширишга қаратилган таълим-тарбия жараёнини лойиҳалаш, амалга оширишнинг илмий асосланган тизимини яратиш долзарблигича қолмоқда. Бўлажак ўқитувчиларни махсус компетентлиги даражаси педагогик-психологик билимларни, ахборот хавфсизлигига оид билимларни (касбий муҳим ахборотларни сақлаш, саралаш, ахборот хавфсизлигини таъминлаш, таълим-тарбия жараёнида ахборотларни ажрата олиш, таълим экспортини амалга оширишда тўғри ҳаракатланиш) ҳамда АКТ (ахборот коммуникация технологиялари)ни қай даражада ўзлаштирганлиги ва амалиётда қўлай олиши билан баҳоланади. Шу боис, бўлажак ўқитувчиларни касбий фаолиятга тайёрлашда ахборот хавфсизлигини таъминлашга ўргатиш методикасини ишлаб чиқиш долазарб вазифалардан саналади.

Мамлакатимизда олий таълим тизимида ўтказилаётган туб ислохотлар натижасида бўлажак ўқитувчиларни тайёрлашнинг ташкилий-педагогик шарт-шароитлари ва ахборот-методик имкониятлари кенгайтирилмоқда. Жумладан, Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегиясида “узлуксиз таълим тизимини янада такомиллаштириш, сифатли таълим хизматлари имкониятларини ошириш, меҳнат бозорининг замонавий эҳтиёжларига мувофиқ юқори малакали кадрлар тайёрлаш сиёсатини давом эттириш”[1] устувор вазифаси белгиланган. Шу нуқтаи назардан узлуксиз таълим жараёнинг муваффақиятли ривожланиши кўп жиҳатдан тайёрланаётган педагог кадрларнинг махсус компетентлигига боғлиқ. Бугунги кунда бўлажак ўқитувчиларнинг ахборот тайёргарлиги АКТ ва ихтисослаштирилган ахборот

О'ЗБЕКИСТОН YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

тизимларини эгаллашни ўз ичига олади. Бироқ, масофавий таълим ва электрон педагогиканинг ривожланиши, онлайн режимда платформалар орқали таълим хизматларини амалга ошириши, телекоммуникация технологияларининг ривожланиши, электрон хужжат айланиши ва бутун дунёни глобал компьютерлаштириш замонавий ўқитувчи кадрларни тайёрлаш таркибига кирадиган масалаларни қамраб олади, уни ўрганиш эса узлуксиз таълимнинг олий маълумотли мутахассисларни тайёрлаш босқичида олиб борилиши зарур бўлади. Бу эса бўлажак ўқитувчиларнинг умумий ахборот тайёргарлиги билан бир қаторда, унинг мантикий давоми сифатида ахборот хавфсизлиги соҳасида махсус компетентлигини шакллантириш заруратини юзага келтиради.

Ўқувчиларда ахборот хавфсизлиги кўникмаларини шакллантиришга қодир бўлган махсус компетенцияга эга бўлажак ўқитувчиларни тайёрлаш тизимини янги босқичга олиб чиқишда Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги ПФ-4947-сонли “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги Фармони[1], 2017 йил 20 апрелдаги ПҚ-2909-сонли “Олий таълим тизимини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги[2], 2017 йил 27 июлдаги ПҚ-3151-сонли “Олий маълумотли мутахассислар тайёрлаш сифатини оширишда иқтисодиёт соҳалари ва тармоқларининг иштирокини янада кенгайтириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Қарор[3]лари, 2019 йил 8 октябрдаги ПФ-5847-сонли “Ўзбекистон Республикаси Олий таълим тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида”ги Фармони[4], Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2019 йил 31 декабрдаги “Узлуксиз маънавий тарбия концепциясини тасдиқлаш ва уни амалга ошириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 1059-сон[5], 2020 йил 31 декабрдаги “Олий таълим муассасаларида таълим жараёнини ташкил этиш билан боғлиқ тизимни такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 824-сон Қарор[6]лари муҳим манбаа бўлиб хизмат қилмоқда.

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

Бугун мамлакатимизда амалга ошириб келинаётган “Узлуксиз маънавий тарбия” концепциясининг мақсади – ёш авлодда мустақил ва бахтли ҳаёт учун зарур ижтимоий малака ҳамда фазилатларни ёшига мос, босқичма-босқич шакллантиришдан иборат[5].

Концепцияда узлуксиз маънавий тарбияни кетма-кетликда амалга ошириш бўйича 4 та босқич белгилаб берилган. Айнан олий таълимда тахсил олаётган талаба-ёшлар – бўлажак ўқитувчилар билан маънавий тарбия соҳасида тизимли ишларни олиб бориш масаласи 4 босқичда келтирилган. Ушбу босқичда ўқув дастурлари, маънавий-маърифий соҳа режалари асосида талабаларнинг ёшига мос таянч маънавий-ахлоқий фазилатлар – Ватанга садоқат, тadbиркорлик, иродалилиқ, мафкуравий иммунитет, меҳр-

1-расм. Мамлакатимизда олий маълумотли кадрлар тайёрлаш кўрсаткичлари

оқибатлилиқ, масъулиятлилиқ, толерантлик, ҳуқуқий маданият, инновацион фикрлаш, меҳнатсеварлик ривожлантирилиши, шунингдек, узлуксиз маънавий тарбия тизими самарадорлигини ошириш ва такомиллаштиришга қаратилган илмий тадқиқот ишлари олиб борилиши кўрсатиб ўтилган.

Бугунги кунда ўқувчиларда ахборот хавфсизлиги кўникмаларини шакллантиришга тайёр бўлган бўлажак ўқитувчиларни тайёрлаш олий таълим соҳасининг муҳим вазифаларидан бири бўлиб қолмоқда. Шу боис сўнгги йилларда

2-расм. Ёшларни олий таълим билан қамровини ошириш кўрсаткичлари.

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

“Мамлакатимизда олий маълумотли кадрлар тайёрлаш” (1-расм), “Ёшларни олий таълим билан қамровини ошириш” (2-расм), олий таълим тизимида тарбиявий фаолият мазмунини такомиллаштириш каби масалаларга алоҳида эътибор қаратиб келинмоқда.

Маълумки, 2021 йил мамлакатимизда “Ёшларни қўллаб-қувватлаш ва аҳоли саломатлигини мустаҳкамлаш йили”, деб номланиб, бу борада давлат дастури қабул қилинди. Дастурга мувофиқ қатор лойиҳа, фестивал, кўрик-танловлар ўтказилмоқда, илмий-ижодий, бадий-хаваскорлик тўғараклари, спорт турлари бўйича секциялари фаолияти ривожлантирилмоқда. Жумладан, “Олий таълим тизимида 5 та муҳим ташаббус доирасида ўтказилган тадбирлар салмоғи” (3-расм) доимий таҳлил этилиб навбатдаги устувор вазифалар белгиланмоқда. Юқори кўрсаткичга эришган талабалар муносиб рағбатлантирилиб, уларнинг фаолиятлари талаба-ёшлар ўртасида тарғиб қилинмоқда.

5 ТА МУҲИМ ТАШАББУС ДОИРАСИДА ЎТКАЗИЛГАН ТАДБИРЛАР

3-расм. Олий таълим тизимида 5 та муҳим ташаббус доирасида ўтказилган тадбирлар салмоғи

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

Мамлакатимизда олий таълимни тизимли ислоҳ қилишнинг устувор йўналишларини белгилаш, замонавий билим ва юксак маънавий-ахлоқий фазилатларга эга, мустақил ва танқидий фикрлайдиган юқори малакали кадрлар тайёрлаш жараёнини сифат жиҳатидан янги босқичга кўтариш, олий таълимни модернизация қилиш, соҳага илғор таълим технологияларини жорий қилиш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 8 октябридаги ПФ-5847-сонли “Ўзбекистон Республикаси олий таълим тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида”ги Фармони[7] қабул қилинди. Ушбу фармоннинг қабул қилиниши соҳада соғлом рақобат муҳитини яратиш, республикаимиз олий таълим муассасалари олдига халқаро эътироф этилган ташкилотлар (Quacquarelli Symonds World University Rankings, Times Higher Education ёки Academic Ranking of World Universities) рейтингининг биринчи 1 000 та ўриндаги олий таълим муассасалари рўйхатига кириш талабини қўяди ҳамда касбий, ижтимоий, коммуникатив ҳамда ахборот компетенцияга эга бўлган мутахассис ва педагог кадрларни тайёрлашга имконини яратади.

Хулоса ўрнида шуни айтиш мумкинки, олий таълим тизимида амалга оширилаётган ислохотлар, шубҳасиз, мамлакатимизда кадрлар тайёрлашни жаҳон стандартлари даражасига олиб чиқишга, бўлажак ўқитувчиларни ўқувчиларда ахборот хавфсизлиги кўникмаларини шакллантиришга тайёрлаш тизимини такомиллаштириш, унинг самарадорлигини таъминлашга хазмат қилади.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги Фармони. // Ўзбекистон Республикаси Қонун ҳужжатлари тўплами. – Т., 2017. – Б.39.

О'ЗБЕКИСТОН YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 20 апрелдаги “Олий таълим тизимини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-2909-сонли Қарори.

3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 27 июлдаги “Олий маълумотли мутахассислар тайёрлаш сифатини оширишда иқтисодиёт соҳалари ва тармоқларининг иштирокини янада кенгайтириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-3151-сонли Қарори.

4. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 8 октябрдаги “Ўзбекистон Республикаси Олий таълим тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида”ги ПФ-5847-сонли Фармони.

5. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2019 йил 31 декабрдаги “Ўзбекистон Республикасида ўқув-тарбия концепциясини тасдиқлаш ва уни амалга ошириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 1059-сонли Қарори.

6. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2020 йил 31 декабрдаги “Олий таълим муассасаларида таълим жараёнини ташкил этиш билан боғлиқ тизимни такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 824-сонли Қарори.

7. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 8 октябридаги “Ўзбекистон Республикаси олий таълим тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида”ги ПФ-5847-сон Фармони.

8. Ўзбекистон Республикаси Президенти раислигида бўлиб ўтган МДХ саммити материаллари. <https://president.uz/uz/lists/view/4024>

9. Саидакбаров Х. Ахборот хавфсизлигини таъминлаш асосида бўлажак мутахассисларни касбий компетентлигини шакллантириш методикасини такомиллаштириш: Педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD). ... дисс. Автореф. – Тошкент., 2021. – Б. 6.

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

11. Khaitboevich, B.B. (2020). Some features of protection of students from the threat of harmful information in the educational process. *European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences*, 8 (10), Part II, 69-72. <http://www.idpublications.org/wp-content/uploads/2020/10/Full-Paper-some-features-of-protection-of-students-from-the-threat-of-harmful.pdf>

ИНТЕРНЕТ ҲАВФСИЗЛИГИ ВА ОТА-ОНАЛАРНИНГ ВИРТУАЛ- ПЕДАГОГИК МАДАНИЯТИНИ РИВОЖЛАНТИРИШДАГИ МУАММОЛАР

Хайдарова Хилола Раҳимбердиевна

Ўзбекистон Миллий университети докторанти (DSc)

Аннотация: Мақолада интернет хавфсизлиги ва ота-оналарнинг виртуал-педагогик маданиятини ривожлантиришдаги баъзи бир муаммоларнинг бугунги кунда долзарб эканлиги таҳлил қилинган. Шунингдек, виртуал, маданият, медиа маданият, виртуал саводхонлик, медиа саводхонлик каби тушунчаларига алоҳида изоҳ берилган бўлиб, улар ахборот ва оммавий зўравонликдан ҳимоя қобиғига ўхшатишган. Бугунги кунда дунё оммавий ахборот воситаларида ахборотни танлаш ва тўғри баҳолаш маданияти (виртуал маданият) долзарб муаммолардан бири эканлиги ва интернет хавфсизлиги учун ҳар бир ота-она виртуал-педагогик маданиятга эга бўлиши ёрқин мисоллар орқали кўрсатилган.

Калит сўзлар: Ота-она, оила, мактаб, маҳалла, тарбия, маданият, виртуал, медиа, ахборот, компьютер, интернет, фейсбук, телевизор, ўқитувчи, саводхонлик, виртуал назорат, фарзандлар, миллий ғурур.

XX асрнинг иккинчи ярми тезкор, кенг кўламдаги ахборот тизими ва телекоммуникация технологияларининг ривожланиш даври сифатида, улар ҳаётнинг деярли барча жабҳаларига ва инсон фаолиятига кириб бориши, шунингдек, ахборот маконининг глобаллашуви, бутун жаҳон ривожига таъсир кўрсатаётган омил сифатида эътироф этилади. Эътиборли жиҳати, мамлакат ичидаги ва ташқи дунёдаги фаол ахборот алмашувига одамлар эҳтиёжининг жуда ортиб боришидир. Ахборот соҳасининг бундай тезликбилан ривожланиши, унинг потенциали ва имкониятларининг ўсиши, унинг

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

жамоатчилик ва давлат ҳаётидаги турли хил йўналишларида кенг тарзда ишлатилиши, янги ХХІ асрдаги одамзод тараққиётини аниқлаб берувчи муҳим омиллардан бири бўла олади.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Маънавий-маърифий ишлар самарадорлигини ошириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида” 2019 йил 3 майдаги ПҚ-4307 сон қарори ижросини таъминлаш, шунингдек, ёшларни мустақил ҳаётга дунёқараши кенг, фаол фуқаролар этиб тарбиялаш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Узлуксиз маънавий тарбия концепциясини тасдиқлаш ва уни амалга ошириш чора-тадбирлари тўғрисида” ги Қарори 2019 йил 31 декабрда тасдиқланди. Ушбу Концепцияда ота оналарнинг фарзанд тарбияси бўйича билимларини, педагогик маданиятини ошириш, оммавий ахборот воситалари, шу жумладан, Интернет жаҳон ахборот тармоғи орқали тарқатилаётган ғаразли ахборотлар, одоб-ахлоқни емирувчи иллатлар, ёшларни залолатга бошловчи бузғунчи ғояларга қарши соғлом дунёқарашни шакллантиришга қаратилган алоҳида чора-тадбирларга эътибор берилган. Жамиятда ижтимоий-маънавий муҳитни соғломлаштириш, оилавий кадриятларимизга зид бўлган турли маънавий таҳдидларга қарши мафкуравий иммунитетни шакллантиришга қаратилган профилактик тадбирларни ташкил этиш, ҳудудлар бўйича оилаларда соғлом тарбиявий муҳитни яратиш ва ота-оналарга тарбия усулларини ўргатишга қаратилган мақсадли ва манзилли тарғибот тадбирлари ва тренинглар ўтказилади (1).

Педагогика фанлари доктори, профессор М.Қуронов ўзининг “Болам бахтли бўлсин десангиз...” деб номланган тарбия китобида “Тарбиядаги миллий ғурур, виждонийлик, одоб, мафкуравий онглилик, ватанпарварлик, мулоқот маданияти каби ижобий хислатларга ҳамда бошқа қатор катта-кичик қусурларга эътибор қилмаслик оқибатида кўз ўнгимизда шаклланаётган шахс тақдирида жиддий асорат қолдиради, унда беписандлик, лоқайдлик, бепарволик, худбинлик каби иллатларнинг пайдо бўлишига олиб келади”, деган фикрлари бугунги куннинг долзарб муаммоларига мос келади (3.261Б)

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

Виртуал сўзи рус-ўзбек луғатида эҳтимолий муайян шароитда мавжуд бўлиши мумкин ёки компьютер воситалари ёрдамида акс эттириладиган виртуал борлик, воқелик (компьютер қурилмалари ёрдамида ҳақиқий мавжуд шароитга ўхшаш шароитни яратиш, ҳосил қилиш) каби маъноларни билишимиз мумкин. Маданият сўзи эса арабча, мадина - шаҳар, маскан, тараққиёт ўчоғи каби маъноларини англатиб, табиат ва ўзаро муносабатларда акс этадиган инсоний фаолиятининг ўзига хос шаклини ифодаладиган тушунча бўлиб, алоҳида индивиднинг ҳаётий фаолияти, ижтимоий гуруҳ ёки жамиятнинг фаолият усулини акс эттиради. Демак, виртуал маданият компьютер, ахборот воситалари орқали акс этилидаган ўзаро муносабатлардаги инсоний фаолият тушинилади. Виртуал маданиятга ўхшаш иборалар виртуал саводхонлик, медиамаданият, медиасаводхонлик бўлиб, бу ахборот ва оммавий зўравонликдан ҳимоя қобиғига ўхшайди. Гўёки оммавий ахборот воситаларини тарғиб қилишда рақамли саводхонлик деб қарашимиз ҳам мумкин.

Бугунги кунда интернет хавфсизлиги доирасида ахборотни танлаш ва тўғри баҳолаш маданияти (виртуал маданият) долзарб муаммолардан бири саналади. Бу муаммони ечимини излашда аввало оилада ҳар бир ота-она виртуал-педагогик маданиятга эга бўлиши лозим, деб ўйлаймиз. Бунинг учун ҳар бир ота-она фарзандларига интернет ва оммавий ахборот воситалари (телевизор, компьютер, интернетдаги чат, форум, фейсбук, твиттер) дан унумли фойдаланишни аввало ўзлари билган ҳолда фарзандларига ҳам ўргатиши зарурдир. Юқорида келтирилган интернет, оммавий ахборот воситалари ўзаро алоқа олиб боришга хизмат қилувчи воситалар бўлиб, улар орқали кишилар бир-бири билан сўзлашиб, турли мулоқотлар олиб бориш имкониятларига эга бўлишмоқда. Улар ушбу имкониятларни ишга солиб, ўз фаолиятларини амалга ошириб, маълумот орттиришмоқда, билим олишмоқда, тажриба алмашилмоқда, савдо каби тижорат, реклама ишларини йўлга қўйишмоқда. Бу албатта ҳар бир соҳада аниқ кўзга ташланмоқда. Бир томондан масофавий таълим олиш имкониятини берса ва интеллектуал, ижодий қобилиятларини ривожлантирса,

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

иккинчи томондан реал мулоқотнинг виртуал шаклга айланиб қолаётганини ҳам кўришимиз мумкин. Энди ота-оналар ўз фарзандлари билан кўпроқ юзма-юз эмас, балки виртуал алоқада бўлиб, уларни назорат қилмоқда. Такдир тақозоси билан узоқ масофада, Хорижда ишлаётган ёки ўқиётган ота-оналар, фарзандлар фақат виртуал шаклда мулоқот олиб бормоқда. Бу албатта ҳозирги ахборотлашган жамиятнинг маълум бир кўринишлари деб қарайдиган бўлсак, у ҳолда ижтимоий фаровонлик, ижтимоий тотувлик комил инсон шахсини шакллантиришда, тарбиялашда хизмат қилса, жамият аъзоларининг виртуал маданияти ҳам ривожланиб такомиллашиб бориш керак эди. Лекин афсуски интернет ва оммавий ахборот воситаларидан фойдаланишда айрим муаммолар ҳам кўзга ташланмоқда.

Биз бу борада “болаларга замонавий компьютерлар ёки уяли алоқа воситаларини олиб бермаслик ёки уларга ижтимоий сайтларга киришига йўл қўймаслик керак”, демоқчи эмасмиз. Шу ўринда Ўзбекистоннинг биринчи Президенти И.А.Каримов ўзининг "Юксак маънавият - енгилмас куч" асарида "Бугунги кунда ёшларимиз нафақат ўқув даргоҳларида, балки радио-телевидение, матбуот, интернет каби воситалар орқали ҳам ранг-баранг ахборот ва маълумотларни олмақда. Жаҳон ахборот майдони тобора кенгайиб бораётган шундай бир шароитда болаларимиз онгини фақат ўраб-чирмаб, уни ўқима, бунга кирма, деб бир томонлама тарбия бериш, уларнинг атрофини темир девор билан ўраб олиш, ҳеч шубҳасиз, замоннинг талабига ҳам, бизнинг эзгу мақсад-муддаоларимизга ҳам тўғри келмайди. Нега деганда, биз юртимизда очиқ ва эркин демократик жамият куриш вазифасини ўз олдимизга қатъий мақсад қилиб қўйганмиз ва бу йўлдан ҳеч қачон қайтмаймиз." [2.71 б] деб таъкидганларини ёдга олиш мумкин.

Шунинг учун ёшларни интернет хавфсизлиги учун асраб-авайлаш ҳамда юқорида келтирилган бузғунчи иллатлардан ҳимоя қилишимиз учун аввало ота оналар виртуал-педагогик маданиятга эга бўлиши зарур, деб ўйлаймиз.

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ

1. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Узлуксиз маънавий тарбия концепциясини тасдиқлаш ва уни амалга ошириш чора-тадбирлари тўғрисида” ги Қарори
2. Каримов И. А. Юксак маънавият - енгилмас куч. – Тошкент: Маънавият, 2008. – 108 б.
3. Қуронов М. Болам бахтли бўлсин, десангиз (Ота-оналар учун). Т.: “Маънавият”, 2013.-320 б.
4. Қуронов М. ва бошқалар. Оилада маънавий - ахлоқий тарбия. Оммабоп рисола. “Маҳалла зиёси” республика ўқув услубий маркази.-Т.: 2015й. - Б.72

ЗАМОНАВИЙ БОСҚИЧДА АХБОРОТ СОҲАСИДА ГЛОБАЛЛАШУВ

Тошпўлатова Нозима Саъдуллаевна

Қўқон давлат педагогика институти

Масофавий таълим кафедраси ўқитувчиси,

Ваққосова Нодирахон Дилшоджон қизи

Қўқон давлат педагогика институти талабаси

Аннотация: Ҳозирги даврнинг энг долзарб масалаларидан бўлган глобаллашув даврида очиқ ахборот тизимларида ахборий-психологик ҳавфсизлик, оммавий ахборот воситаларининг глобаллашуви ва унинг хусусиятларини очиқ беришга қаратилган. “Ахборот соҳасини ислоҳ қилиш, ахборот ва сўз эркинлигини таъминлаш” деб номланиб, унда “Юртимизда аввало оммавий ахборот воситалари ривожини таъминлайдиган, демократик талаб ва стандартларга мос келадиган мустаҳкам қонунчилик базаси яратилди. Ушбу даврда оммавий ахборот воситаларини эркин ва жадал ривожлантиришга, ахборот соҳасини самарали фаолият кўрсатишани таъминлашга қаратилган 10 га яқин қонун ҳужжатлари қабул қилинди.”¹² Ҳозирги вақтда деярли барча давлатлар ахборот соҳаси тадрижий ривожланиши ва турли хил тазйиқлар мавжуд бўлган шароитларда унинг амал қилиши учун шарт-шароитлар яратиш бўйича фаолиятни кучайтирдилар.

¹²Каримов И. А. Мамлакатимизда демократик ислохотларни чуқурлаштириш ва фуқаролик жамияти қуришни ривожлантириш концепцияси. ОЎМТВ. Электрон вариант. 13 бет.

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

Ахборот яратиш ва тарқатиш соҳасида ҳам илгари кўз кўриб қулоқ эшитмаган суръат ва кўламга эришилди.

Калит сўзлар: очик ахборот, ахборий-психологик ҳавфсизлик, сўз эркинлигини, демократик талаб, тадрижий ривожланиш, маънавий салоҳиятлар, миллий маънавият.

XXI аср бошларига келиб дунё мамлакатлари ўртасидаги ўзаро таъсир шу қадар кучайиб кетдики, бу жараёндан тўла ихоталаниб олган бирорта ҳам давлат йўқ, деб тўла ишонч билан айтиш мумкин. Ҳаттоки, халқаро ташкилотлардан узоқроқ туришга интилаётган, уларга аъзо бўлишни истамаётган мамлакатлар ҳам бу жараёвдан мутлақо четда эмас. Глобаллашув шундай жараёнки, ундан четда тураман, деган мамлакатлар унинг таъсирига кўпроқ учраб қолиши мумкин. Бундай ғайри ихтиёрий таъсир эса кўпинча салбий бўлади.

“Глобаллашувнинг турли мамлакатларга ўтказётган таъсири ҳам турлича. Бу ҳол дунё мамлакатларининг иқтисодий, ахборот, маънавий салоҳиятлари ва сиёсати қандай экани билан боғлиқ. Дунёда юз бераётган шиддатли жараёнларнинг ҳар бир мамлакатга ўтказабттан салбий таъсирини камайтириш ва ижобий таъсирини кучайтириш учун шу ҳодисанинг моҳиятини чуқурроқ англаш, унинг хусусиятларини ўрганиш лозим. Бу ҳодисани чуқур ўрганмай туриб унга мослашиш, керак бўлганда, унинг йўналишини тегишли тарзда ўзгартириш мумкин эмас. Глобаллашув яна шундай жараёнки, уни чуқур ўрганмаслик, ундан фойдаланшп стратегияси, тактикаси ва технологиясини ишлаб чиқмаслик мамлакат иқтисоди ва маданияти, маънавиятини тоғдан тушаётган шиддатли дарё оқимиға бошқарувсиз қайикни топшириб қўйиш билан барабар бўлади.”[1]

Глобаллашувнинг миллий маънавиятга ўтказадиган таъсири ҳақида ёзилган жиддийроқ рисола ва йирик тадқиқотлар у ёқда турсин кичикроқ мақолаларни

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

топиш ҳам мушкул. Илмий нашрлар ва журналлар, даврий матбуотда мазкур мавзу бўйича биз топа олган ишларнинг миқдори қўлларимиз панжасидан ҳам оз. Ҳар қандай сиёсат, жумладан иқтисодий сиёсат ва маънавият соҳасидаги сиёсат ҳам илмий асосга эга бўлгандагина муваффақият келтиришини назарда тутсак, бу масалада олимларимиз сиёсатчиларимизга етарли кўмак бера олмаётганини эътироф этишга тўғри келади. Мамлакатимиз жаҳон майдонида олиб бораётган сиёсат кўпроқ самара ва муваффақият келтиришини истасак, глобаллашувнинг моҳияти, йўналишлари, хусусиятларини чуқурроқ тадқиқ ва таҳлил қилишимиз, шу орқали сиёсатчиларимизнинг туғри йўл танлаши ва қарорлар қабул қилиши учун имконият яратишимиз лозим.

Глобаллашуининг ўзи мураккаб жараён экани, унинг турли мамлакатлар иқтисоди, сиёсати ва маътшинитига ўтказаетган таъсири яна ҳам мураккаб бўлгани сабабли унга нисбатан ҳам жаҳонга бир-бирига нисбатан қарама-қарши бўлган икки гуруҳ: глобалистлар ва аксилглобалистлар гуруҳлари вужудга келди.

Глобаллашув тарафдорлари глобалистлар, деб аталади. Улар орасида давлат арбоблари, сиёсатдонлар, саноатчи ва бизнесменлар кўпроқ учрайди. Глобаллашув мухолифлари эса аксилглобалистлар номини олган бўлиб улар орасида кўпроқ сўл кучлар, касаба уюшмалари ва ёшлар ташкилотининг вакиллари бор. МДХ ҳудудида аксилглобалистлар Россия Федерацияси ҳудудида фаол ҳаракат олиб бормоқдалар. Бу ерда улар турли анжуманлар, семинарлар ўтказиш учун тўпланиб турдилар.

XX аср ўрталарида глобаллашувнинг институционаллашуви, яъни ташкиллашуви кучайгандан кейин бу жараённинг ўзи ҳам кескин тезлашди ва кучайди. Институционаллашувнинг кучайганини Бутунжаҳон савдо ташкилоти, Халқаро Валюта жамғармаси, Жаҳон банки, Европа тараққиёти ва тикланиш банки улкан ташкилотларнинг вужудга келгани мисолида ҳам кўриш мумкин.

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

Глобаллашувнинг тезлаши ва кучайишига жавоб сифатида аксилглобалистларнинг фаолияти ҳам кучайиб кетди. Улар глобаллашувнинг фақат салбий оқибатларига эмас, умуман унинг ўзига қарши чиқа бошладилар. Масалан, Россиялик файласуф ва ёзувчи А. Зиновьев «Аксилглобализм векторлари» номли анжуманда сўзлаган нутқида шундай дейди: «Глобаллашув янги жаҳон урушидир. У янги типдаги жаҳон уруши. Бу урушда тирик қолишнинг қаршилиқ кўрсатишдан бошқа йўлини кўрмаймиз. Фақат қаршилиқ!» , - деган эди.

«Аксилглобализм векторлари» анжуманидаги яна бир маърузачи А. Паршев эса глобаллашувга қуйидагича таъриф беради: «Аслида глобаллашувнинг асосий мазмуни бошқа мамлакатларда ишлаб чиқарилган маҳсулотнинг қўшимча қийматини, дунёдаги асосий заҳираларини ўзлаштиришдан иборат»[2].

Таҳлил шуни кўрсатадики, глобализм тарафдорлари ҳам, душманлари ҳам асосий эътиборни иқтисодиёт соҳасига қаратишади. Глобаллашувнинг маънавиятга таъсири ва маънавий глобаллашув масалалари социология, фалсафа, маданий антропология фанларида ўзининг аксини етарли даражада топганича йўқ.

“Маънавиятни ҳам бир уйга қиёсласак, ташқаридан кираётган шамол уй ичидаги нарсаларни остин-устин қилиб ташлашини ҳеч бир хонадон соҳиби истамайди. Худди шу каби биз ҳам ёт ғоялар, оқимлар ва мафкуралар маънавиятимизга вайронкор таъсир ўтказишига қарши химоя чоралари кўришимиз табиий. Четдан ўтказиладиган мафкуравий таъсирга қарши химоя чоралари кўришдан аввал қандай таъсирларни маъқуллаш лозиму, қандайларини рад этиш кераклигини аниқлаб олиш лозим. Ҳозирги кунда бирорта ҳам миллий маънавият йўқки, у бошқа халқлар маънавиятидан тўла ихоталанган бўлса. Ҳатто, Австралия чакалакзорлари, Африка саванналари ва Жанубий чангалзорларда турмуш кечириётган қабилалар ҳам қўшни қабилалар ва замонавий тамаддун таъсирини ўзида ҳис қилиб туради. "олаверса тарихни

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

тахлил қилиш бошқа халқлар маънавиятидан бахраманд бўлган халқлар маънавияти юксакликларга кўтарилгандан гувоҳлик беради.”[3]

“Шўролар даврида миллий қадриятларимизни дунёга ёйиш уёқда турсин ўз юртимизда қадрлаш учун ҳам йўл берилмади, кўпчилик қадриятларимиз эса топталди. Мустақилликка эришганимиздан кейин ўша хўрланган қадриятларимизни тиклаш имконига эга бўлдик. Бундан ташқари. қадриятларимизни тарғиб қилиш имконига ҳам эга бўлдик. Ўзбек миллий курашини дунёга ёйиш бўйича қилинган ишлар, дунёнинг кўпчилик мамлакатларида ўзбек кураши федерацияларининг тузилиши бунинг яққол мисоли. Шунинг эътирофи этак лозимки, ўзбек курашини дунёга ёйиш бўйича ишларнинг ташаббускори ва ташкилотчиси Президент И. Каримов бўлди. Демак, биз глобаллашув жараёнида пассив қабул қилувчи томонгина бўлмай, фаол тарғиб қилувчиларга ҳам айланишимиз мумкин экан.”[4]

Миллий ғоя жамиятни жипслаштирувчи, уни ижтимоий тараққиёт кўндаланг кўяётган масалаларни хал қилишга, четдан бўлаётган ғоявий, маънавий таҳдидлардан ҳимоялашга қаратилган кучдир. Унинг моҳияти шундаки, у одамлар онгидаги, хотирасидаги ғоялигича қолмай амалиётга, ҳаётга айланган тақдирдагина ҳақиқий миллий ва ҳақиқий истиқлол ғояси бўлиши мумкин. Шундагина у миллий маънавиятни ва маънавий ўзликни ташқи мафкуравий таҳдидлардан ҳимоя қиладиган кучга айланади.”[5]

Миллий истиқлол ғоясининг ҳаётимиз жарабнига сингиб кетишини таъминлаш учун эса, ғоялар амалий ҳаракатларга айланиши жараёнини синчиклаб ўрганиши керак. Бунинг учун даставвал, ғоя бевосита амалиётга, амалиёт дастурига айланиши мумкинми? Агар мумкин бўлса, бу жараён қандай юз беради, деган саволларга жавоб топиш керак.

Бироқ бу жараён мамлакатимизда миллий истиқлол ғоясининг асосий тушунча ва тамойиллари шаклланиши билан ўзининг якунловчи палласига

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

кирди. Чунки Президент И. Каримов кўп марта таъққдлаганидек, “табиатда бўлмагани сингари инсон онгида ҳам мутлақ бўшлиқ бўлмайди. Собик тоталитар тузум сарқитларини инсон онгидан супуриб ташлаш учун кучли курул керак. Бундай курул вазифасини фақат миллий истиқлол ғояси бажариши мумкин. Чунки, ҳаётбахш ғоя билан курулланмай туриб эски ғоялар таъсиридан тўла қутилиш мумкин эмас. Шуниси ҳам борки, миллий истиқлол ғоясидан жамият аъзоларининг кўпчилиги хабардор бўлиши эски тузум сарқитларини супуриб ташлаш учун кифоя қилмайди. Миллий истиқлол ғояси эътиқодга айлангандагина эскилик сарқитларини супуриб ташлаши мумкин.”[6]

“Миллий истиқлол ғояси эътиқодга айлангандагина мукамаллик касб этади. Миллий истиқлол ғоясининг ҳақиқатан ҳам миллат, халқ миқёсидаги ғоя эканлигини кўрсатувчи муҳим бир мезон бор: бу унинг ҳар бир фуқаро шахсий эътиқодига айланганлигидадир. Бу ғоянинг кўпчилик фуқаролар эътиқодига айлангандагина унинг ҳақиқатан ҳам *миллий* ғоя эканини тасдиқлайди. Миллий истиқлол ғояси ва алоҳида фуқаронинг ғоявий эътиқоди ўртасидаги боғлиқлик шундаки, шахс эътиқоди миллий ғоя негизида шаклланади ва миллий ғоя ўз навбатида алоҳида шахслар эътиқодидан қувват олади, алоҳида шахслар эътиқоди сифатида мавжуд бўлади.”[7]

Миллий истиқлол ғоясининг моҳиятига монанд тарзда уни ёшлар ва аҳоли онгига сингдириш бўйича олиб борилаётган ишлар маърифийлик билан чекланмай эътиқод шакллантиришга йўналтирилса кўнгилдагидай бўларди. Бунинг учун эса эътиқоднинг ўзига хос хусусиятлари, унинг шаклланишидаги босқичлар, мураккаблиklar, нозикликларни доимо ёдда тутиш зарур бўлади.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ.

1. Каримов И.А. Ўзбек халқи ҳеч қачон, ҳеч кимга қарам бўлмайди. 13-жилд.- Т.: Ўзбекистон. 2005. 43 б.

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

2. А. Бегматов. Маънавият фалсафаси ёхуд Ислом Каримов асарларида янги фалсафий тизимнинг яратилиши Т.: "Шарқ", 2000. 51 б.
3. А. Бегматов. Маънавият фалсафаси ёхуд Ислом Каримов асарларида янги фалсафий тизимнинг яратилиши Т.: "Шарқ", 2000. 67 б.
4. И. Каримов. Демократик ўзгаришлар — жамиятимиз янгиланиши асоси. Дипломатия корпуси раҳбарлари, халқаро ташкилотлар ва оммавий ахборот воситалари вакиллари билан учрашувда сўзланган нутқ. 1996 йил 27 декабрь.//Янгича фикрлаш ва ишлаш давр талаби.-Т.: "Ўзбекистон", 1997 йил, 290-бет.
5. А. Бегматов. Маънавият фалсафаси ёхуд Ислом Каримов асарларида янги фалсафий тизимнинг яратилиши Т.: "Шарқ", 2000. 69 б.
6. Каримов И. Миллий истиқлол ғояси халқ эътиқоди ва буюк келажакка ишончдир. Т. "Ўзбекистон" 2000 й. 32 б.

ИСЛОХОТЛАР ШАРОИТИДА ТАДБИРКОРЛИК МАДАНИЯТИНИ ШАКЛЛАНТИРИШНИНГ ИЖТИМОЙ ОМИЛЛАРИ

Қозоқов Собиржон Зокиржонович,

Азизбек Тожибоев

Наманган Давлат университети,

мустақил тадқиқотчиси

Аннотация: Мақоладамамлакатимиздаги ислохотлар шароитида тадбиркорлик маданиятининг ижтимоий омиллари ёритилган бўлиб, унда тадбиркорлик маданияти тушунчаси ва уни ташкил этувчи элементлар кенг ёритиб берилган. Муаллиф тадбиркорлик маданиятини шакллантиришга таъсир этувчи ижтимоий омилларни яъни, давлат, сиёсий институтлар ва уларнинг тадбиркорлик фаолиятини ташкил этиш, ривожлантиришдаги ўрни таҳлил қилган.

Калит сўзлар:ислохот, жамият, тадбиркор, маданият, шахс, камбағаллик, ахлоқий қоидалар, сиёсий институт, тадбиркорлик маданияти, миллий менталитет.

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

Ислохотлар шароитида тадбиркор шахсни ахборот билан таъминлаш муҳим аҳамиятга эга. Чунки, тадбиркорни ахборот билан таъминлаш тадбиркорлик фаолиятининг ажралмас қисми ҳисобланади. Бу эса, тадбиркорлик фаолиятини ахборот билан таъминланиши тадбиркор шахснинг кенг тармоқли фаолиятини англадиб, унга шахслараро муносабатлар, одоб, ахлоқ, бошқарув, ҳалоллик ва бошқаларни киритамиз. Шунинг учун тадбиркорлик фаолиятини ўрганиш жараёнида тадбиркорлик фаолиятининг ахборот маданиятини ўрганиш муҳим аҳамиятни касб этади. Сабаби, у маданиятнинг умумий тушунчаларига асосланиб, жамиятдаги ижтимоий жараёнларни ўз ичига камраб олади. Шунинг учун ҳам тадбиркорлик маданиятини ўрганиш доирасида илмий изланишлар олиб бориш белгиланган бўлиб, тадқиқотдан кўзланган мақсад Ўзбекистондаги ислохотлар шароитида тадбиркорлик маданиятини институционаллашувининг ижтимоий жиҳатларини илмий таҳлил этиш ҳисобланади.

Тадбиркорлик маданияти институционаллашувининг ижтимоий жиҳатларини ўрганишнинг долзарблиги қатор объектив сабаблар билан характерланади. Биринчидан, мазкур муаммони Ўзбекистон ҳудудида социология фани доирасида кам ўрганилганлиги тадбиркорлик маданиятини тадқиқ этишга чорлайди. Иккинчидан, тадқиқот натижалари Ўзбекистондаги тадбиркорлик маданиятини шакллантиришда қўшимча чора-тадбирлар ишлаб чиқиш учун назарий ва амалий асос бўлиб хизмат қилади. Учинчидан, изланиш доирасида тадбиркорлик маданиятини ўрганиш, моҳиятини таҳлил қилиш, мамлакатимизда амалга оширилаётган ислохотлар даврида ижтимоий-иқтисодий жараёнларнинг истиқболли йўналишларини белгилаш имконини беради.

Ислохотлар шароитида тадбиркорлик фаолиятини ахборот билан таъминлаш муҳим аҳамиятга эга бўлиб, тадбиркор шахснинг маданияти бевосита тадбиркорлик фаолиятининг ривожланиши ва унинг эртанги кунга бўлган истиқболини белгилаб беради. Чунки, мамлакатимизда тадбиркорлик фаолиятига давлат томонидан яратиб берилаётган имкониятлар тадбиркор шахснинг маданиятини юксак даражага кўтаришни тақозо этади. Жумладан, мамлакатимиз

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

Президенти Ш. Мирзиёев ёшларни тадбиркор шахс сифатида шакллантириб, уни ахборот билан таъминлаб, маданиятини янада юксалтириш учун алоҳида эътибор қаратиб, шундай деган эди: “Ёшларимизнинг мустақил фикрлайдиган, юксак интеллектуал ва маънавий салоҳиятга эга бўлиб, дунё миқёсида ўз тенгдошларига ҳеч қайси соҳада бўш келмайдиган инсонлар бўлиб камол топиши, бахтли бўлиши учун давлатимиз ва жамиятимизнинг бор куч ва имкониятларини сафарбар этамиз”[1.Б.146.].

Бундан кўриниб турибдики, мамлакатимизда тадбиркор шахсда ахборот маданиятини шакллантириш давлат сиёсати даражасига кўтарилди. Чунки, мамлакатимизда амалга оширилаётган ислохотлар шароитида тадбиркорларни ахборот билан таъминлаш бевосита уларнинг фаолиятини истиқболини белгилаб беради.

Тадбиркор шахсни ахборот билан таъминлашда унинг маданиятини шакллантириш муҳим аҳамиятга эга. Шунинг учун ҳам тадбиркорлик маданияти тушунчасини илмий таърифини кўриб чиқиш мақсадга мувофиқ.

Тадбиркорлик маданияти – бу жамиятда амалдаги ҳуқуқий меъёрлар (қонунлар, низомлар), ишбилармонлик одатлари, ахлоқий қоидалар ва цивилизациялашган бизнесни юритиш стандартларига мувофиқ равишда субъектлар томонидан тадбиркорлик фаолиятининг аниқ, белгиланган принциплари ва усулларида иборатдир[1.].

Маълумки, тадбиркорлик фаолияти - бу қобилиятли фуқаролар ва уларнинг бирлашмаларининг эркин фаолияти юритишидир. Аммо тадбиркорлик фаолиятини амалга оширишдаги иқтисодий эркинлик унинг иштирокчилари бўлган, тадбиркорлик фаолиятини тартибга солишнинг белгиланган принциплари ва усулларига риоя қилмасликдан озод бўлишини англатмайди. Чунки, демократик тамойилларга амал қилаётган ҳар қадай жамият қонун барча учун бир ҳилда амал қилади. Жамиятдаги қонун устуворлиги тамойиллари ҳам мана шунга асосланади. Сабаби, давлат тадбиркорликнинг айрим вакиллари томонидан тадбиркорлик фаолиятини бошқа иштирокчиларининг ва умуман бозор иқтисодиётининг бошқа

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

субъектларини, умуман жамиятнинг манфаатларини ва иқтисодий эркинликларини ҳимоя қилиш мақсадида ҳар томонлама иқтисодий эркинликларнинг намоён бўлишини чеклаш учун муайян тўсиқларни ўрнатади. Бу эса, жамият манфаатлари барча нарсадан яъни, манфаатдорликдан устун туришини англатади.

Шунингдек, тадбиркорлик маданияти шуни англатадики, тадбиркорлик субъектларининг мустақиллиги ва иқтисодий эркинлиги уларнинг асосий ташаббусларига зид келади. Шу сабабли, давлат томонидан тадбиркорлик фаолиятини тартибга солишчи ҳуқуқий нормаларни бузганликлари учун жавобгарлик чоралари ва шакллари белгиланади.

Тадбиркорлик маданиятининг элементларига қуйидагиларни киритишимиз мумкин:

биринчидан, тадбиркорлик маданиятининг универсал элементи бу унинг қонунийлигидир;

иккинчидан, шериклар, рақобатчилар, истеъмолчилар ва ишчиларга моддий ва номоддий зарар етказилишида намоён бўладиган ҳуқуқий ҳужжатлар, шартномавий муносабатлар ва ҳуқуқий битимлар, тижорат оборотидан келиб чиқадиган мажбуриятларнинг қатъий бажарилиши;

учинчидан, ҳўжалик юритувчи субъектларнинг ҳалол иш юритишидир. Одамларга, истеъмолчиларга, шерикларга ва давлатга ҳалол муносабатда бўлиши тадбиркорлик маданиятининг етакчи белгиси ҳисобланади.

Шунингдек, тадбиркорлар умумий ахлоқий меъёрларга, шу жумладан касбий этика, компания (ташкилот, корхона) нинг ахлоқий қоидаларига, бизнес юритишнинг умумий қабул қилинган қоидаларига, тадбиркорларнинг маданияти ва маълумот даражаси, уларнинг талаблари даражаси, жамиятда мавжуд бўлган урф-одатлар ва одатларга риоя қилиш, қонуний бизнесни юритиш учун зарур бўлган билим даражаси ва хоказоларга риоя қилишлари муҳимдир.

Тадбиркорлик маданияти ҳуқуқий ва ахлоқий мезонлар(меъёрлар)нинг намоён бўлиши сифатида қуйидаги муносабатларни ўз ичига олади: давлат, жамият, истеъмолчилар, ишчилар, шериклар, рақобатчилар ва бошқа ҳўжалик юритувчи

Тадбиркорлик маданиятини шакллантириш кўплаб омиллар билан белгиланади, улар орасида биринчи ўринларни цивилизациялашган ташқи тадбиркорлик муҳити, ижтимоий ва давлат тафаккури, тажовузкор муҳитдан ҳимоя қиладиган тадбиркорларнинг ҳуқуқлари, мажбуриятларини белгиловчи ҳуқуқий нормалар ва бошқалар.

Тадбиркорлик маданиятини ривожлантиришда давлатнинг роли ижтимоий-иқтисодий ўзгаришлар ва тадбиркорлик маданиятида давлатнинг институционал ва ташкилий ролининг ортиши билан боғлиқ. Давлат томонидан тадбиркорларнинг онги ва ҳуқ-атвorigа мос келадиган мақсадларни амалга ошириш самарадорлиги, тадбиркорларнинг давлатга бўлган ишонч чораларига боғлиқ; компанияни бирлаштириш даражаси; диний онгнинг фаоллаштирувчи роли; жамиятда нафақат бизнес фаолиятини рағбатлантирадиган, балки ишдан чиққан тақдирда молиявий ёрдам кўрсатадиган турли ҳил ҳомийларнинг кенг тармоғига эга бўлиши; ёш авлодни тарбиялашга, уни мустақил ижодий фаолиятини ташкил этишга аҳамият берилса; тадбиркорликнинг кадрлар потенциалини мустаҳкамлаш; сиёсий институтларнинг жамиятдаги ролини мустаҳкамлаш; давлат муассасалари, ташкилотлари тадбиркорлик руҳини бизнес таълими ва ахборот орқали кучайтиради.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР:

1. Ш. Мирзиёев.Ш. Мирзиёев. Миллий тараққиёт йўлимизни қатъият билан давом эттириб, янги босқичга кўтарамиз. – Тошкент-Ўзбекистон- 2018й. –Б. 146.
2. Сущность культура предпринимательство.
<https://works.doklad.ru/view/OYUp81gkbLw/all.html>
3. Макеева В.Г. Культура предпринимательства. М.: ИНФРА. 2002. – С. 218.

AXBOROT XAVFSIZLIGI VA INTERNET MADANIYATI:

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI TUSHUNCHASI VA MUAMMOLARI

Tursunov Ramziddin Abdihalil o'g'li

Namangan davlat universiteti Yuridik fakulteti

Milliy g'oya, ma'naviyat asoslari va huquq

ta'limi yo'nalishi 3-bosqich talabasi

ANNOTATSIYA: Mazkur maqola yangi davrda jamiyat hayotida axborotga bo'lgan ehtiyoj, uning o'rnini hamda ro'li tobora ortib borayotganligi, axborot xavfsizligi va internet madaniyati tushunchasi, asosiy xususiyatlari va mavjud muammolari, ularga berilgan takliflardan iborat.

Kalit so'zlar: axborot, mediokratiya, monopulyatsiya, xakerlik, internet, ijtimoiy tarmoq, kommunikatsiya, modernizatsiy.

Inson hayotga kelib, o'z ongini faoliyatini boshlabdiki, o'z ehtiyojlarini qondirish orqali mavjudlik xususiyatini saqlab qoladi. Bu uning tabiiy ehtiyojlari hisoblanadi. Ovqatlanish, chanqaganda suv ichish, kiyinish, issiq hamda sovuqdan himoyalanişva hokazo. Hozirgi davrning o'ta shiddatkor hamda tezkor ekanligi insoniyat oldiga yangidan yangi shart hamda majburiyatlarni qo'ymoqda. Shulardan biri axborot istemolihisoblanadi. Hayotning har qaysi tarmog'iga nazar tashlaydigan bo'lsak, axborot iste'mol qilish insonning tabiiy ehtiyojlari qatoridan mustahkam o'rin egalladi, deyish mumkin. Shuning uchun ham axborot biz uchun suv va havodek zarur ekanligi hech kimga sir emas. Jamiyat hayotiga axborot hokimiyati ma'nosini anglatuvchi "mediokratiya" tushunchasi sekin astalik bilan kirib keldi. "Axborot hokimiyati – bu avvalo, kishilar ustidan ilmiy bilimlar, axborotlar va ularni tarqatish vositalari yordamida hukmronlik qilishdir" ¹. Axborot bilan qurollangan inson kuchli inson hisoblanadi, uni muhim hamda nomuhimlariga ajrata olgan hamda o'z talqini doirasida boshqa shaxslarga yetkazib bergan inson esa ikki karra kuchli inson hisoblanadi. Insonlar hozirda mutaasil tarzda axborot iste'moli bilan shug'ullanishmoqda. Inson o'zi bilmagan mavhum narsalardan qo'rqib, uni bilishga

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

intilib yashaydi. Insonga o'z bilmagan axborotni o'z vaqti hamda o'rnida yetkaza olgan odam uning ongini hech qanday qiyinchiliksiz monopulyatsiya qila oladi. Jamiyatni axborot bilan ta'minlagan inson esa butun bir jamiyatni o'zi istagan tomonga yo'naltira oladi deyish mumkin. Bu esa bevosita jamiyatni axborot vositasi bilan boshqarishdir. Lekin axborot tarmogini rivojlantirmasdan turib taraqqiyotga erishib bo'lmaydi. Bu masalaga mamlakatimiz Prezidenti alohida to'xtalib: "Bugungi kunda axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, internet tizimini keng rivojlantirmasdan turib, mamlakatni modernizatsiya qilish va yangilash, barqaror taraqqiyotga erishish haqida so'z yuritish mumkin emas"² deb ta'kidlaydi. Ushbu fikr ham axborotning jamiyat va davlat hayotidagi o'rne va ro'li yuqori ekanligining isbotidir.

Axborot tarqatishning eng asosiy hamda qulay vositasi sifatida hozirgi kunda internet va ijtimoiy tarmoqlar yetakchilik qilmoqda. Ular foydalanuvchilar soni hamda uzatish tarmog'ining kengligi jihatidan axborot yoyish boshqa vositalaridan birmuncha o'zib ketdi deyish mumkin. Mamlakatimiz Prezidenti tomonidan aytilgan fikrlar ham buning tasdig'i: "Birinchi navbatda media tarmoqlari faoliyati samarasini oshirish, ularni xalq bilan muloqotning ishonchli vositasiga aylantirish, zamonaviy axborot xizmatlari bozori, sog'lom raqobat muhitini shakllantirish singari dolzarb masalalar doimiy e'tiborimiz markazida bo'lishi kerak"³. Jahon hamjamiyati bilan bir qatorda mamlakatimiz ham butunjahon internet tarmog'iga ulangan va axborot oqimining bevosita istemolchisi hisoblanadi. Xususan, "Gazeta.uz nashrining xabar berishicha 2020-yil oxirgi choragi ma'lumotlari bo'yicha, O'zbekistonda internet xizmatidan foydalanuvchilar soni – 22.1 milliondan oshgan. Shundan mobil internet foydalanuvchilari soni – 19 millionni tashkil etmoqda"⁴. Bu aholi katta qismining har kunlik axborotni olishi hamda turli yo'sinda talqin qilishidan dalolat beradi. Ushbu jarayonlar jamiyat va davlat, fuqorolar oldiga bir qator dolzarb vazifalarni qo'yadi. Axborot xavfsizligini ta'minlash hamda internetdan foydalanish madaniyatini shakllantirish shular jumlasidandir.

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

“Axborot xavfsizligi – mamlakat madaniy mulkining, xo’jalik subyektlari va fuqorolar intellektual mulkining, davlat va kasbiy sirga ega maxsus ma’lumotlarning ishonchli himoyalanganligi holati”⁵ hisoblanadi. Shuningdek, ushbu tushuncha har qanday turdagi axborotni tayyorash jarayonida uning har tomonlama mukammal hamda xavfsizligi, turli xildagi tashqi omillar tomonidan g’arazli maqsadlarda foydalanilmasligi, iste’molchi tomonidan noto’g’ri talqin e’tilishiga sabab bo’ladigan xato va kamchiliklarga yo’l qo’ymaslik, oldini olish va boshqalardan iborat hisoblanadi. Axborot xavfsizligi, bir so’z bilan aytganda, uning har tomonlama tashqi va ichki xavflar va ta’sirlardan muhofaza qilishi hisoblanadi. Shuningdek, axborot uchun muayyan oqim hamda manzilga eltuvchi asosiy yo’l vazifasini o’tovchi internetdan foydalanish madaniyatini shakllantirish ham muhim vazifa hisoblanadi. Internet madaniyati – bu internet va uning barcha turdagi dasturlaridan foydalanishda muayyan tarzidagi chegara hamda ijtimoiy normalarga amal qilish, joylangan axborot hamda ma’lumotlarning qay darajada ishonchi, haqiqatga to’g’ri kelishi, uni amaliy jihatdan tasdiqlanganligi, internet saytlari va messenjerlardan foydalanganda axloqiy hamda umuminsoniy tamoyillarga amal qilish kabilar hisoblanadi.

Hozirgi kunda jahon axborot oqimida ma’lumotlarning soni va turi juda ko’pligi uning iste’molida hamda xavfsizligi nuqtai nazaridan turli muammo hamda kamchiliklarni keltirib chiqarmoqda. Axborot xavfsizligiga nisbatan turli xildagi xakerlar guruhining hujumlari, yolg’on ma’lumotlarning tarqatilishi, ulkan sistema hamda dasturlarni ishdan chiqaruvchi, axborot mazmunini teskari tarafga burish yoki uni yo’q qiluvchi viruslarning yoyilishi shular jumlasidandir. Axborotning qanday kuchga ega ekanligini bilganimiz holatida, bu insonlarning to’g’ri yo’ldan adashtirish, ongini zaxarlash hamda buzg’unchi g’oyalar bilan ular hayolini band qilish, mavjud voqea-hodisalar haqida xato tushunchalar uyg’otish kabi oqibatlarga olib kelishi sir emas. Internet tarmoqlari esa bevosita butun bir insoniyat, xususan millat kelajagi, davlatning ertasi bo’lgan yosh avlod ongini zaharlash, turli yo’llar bilan o’z domiga tortish, ilmdan uzoqlashtirish, milliy qadryatlarimizga zid bo’lgan

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

qarashlarni turli yo'sinda singdirishning amaliy vositasi bo'lib xizmat qilmoqda. Ushbu sharoitda, axborot xavfsizligiga berilgan yana bir ta'rifga murojaat qilamiz: "Axborot xavfsizligi – ta'siri natijasida nomaqbul holatlarga olib keluvchi atayin yoki tasodifan, ichki va tashqi information ta'sirlarga qarshi tizimning tura olish xususiyati"⁶. Ushbu ta'rifda keltirilgani tizimni o'z ongimiz vajamiatimizda shakllantirishimiz lozim. Xalqimiz orasida "Yoshlikda olingan bilim toshga o'yilgan naqsh kabidir" degan maqol bor. Shu nuqtai nazardan qaraydigan bo'lsak, o'sib kelayotgan avlodda yuqoridagi kabi axborot iste'moli hamda internetdan foydalanishda o'ziga xos mudofaa va filtr vazifasini o'tab beruvchi yaxlit va uzluksiz tizim joriy qilish lozim. Bu tizimni bevosita umumiy o'rta ta'lim tizimida joriy qilish uning yoshlar barcha qatlamini qamrab olish imkonini beruvchi samarali vosita hisoblanadi. Dastlab boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun "Axborotshunoslik" fanlarining joriy qilinishi, unda asosan axborot haqidagi ma'lumotlarni sodda hamda ravon tarzda, turli qiyosiy misollar vositasida o'rgatib borish va u haqidagi dastlabki tushunchalarni singdirish bo'lsa, yuqori sinflar uchun nisbatan batafsil ma'lumot beruvchi "Axborot turlari va klassifikatsiyasi", "Axborot vainternet: madaniyati hamda xavfsizligi" fanlarini joriy qilish, ularda asosan dunyo axborot oqiminimg xususiyatlari, ularning turlari va ishonchlilik darajasini tahlil qila olish, ular istemoliga qo'yiladigan talablar, ular haqida fundamental bilimga ega bo'lish, axborot hurijlaridan o'zini va atrofida gilarini asrash, ijtimoiy tarmoqlardagi firibgar guruhlariga aldanmaslik, internetdan foydalanish madaniyatini shakllantirish, iste'molda ahloqiy va ma'naviy tamoyillarga rioya qilish kabi vazifalarini singdirish asosiy vazifa hisoblanadi.

Axborot davrida yashayotganimiz bizga juda ko'plab qulaylik hamda imkoniyatlar bilan bir qatorda ko'plab muammo hamda masalalarni oldimizga qo'ymoqda. Dunyo ilm-fani va yangidan yangi texnologiya yangiliklaridan tezlik bilan boxabar bo'lish, ulardan foydalanish bir tomon bo'lsa, milliy mentalitetimizga va umuminsoniy qadryatlarga zid bo'lgan ma'lumotlarning keng yoyilayotganligi, g'araz niyatli kishilarning yolg'on ma'lumotlar bilan insonlarni yo'ldan urayotganligi alohida bir

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

tomon hisoblanadi. Bu davr har bir inson vajamiatdan hushyorlik va ogohlikni talab etadi. Shundagina o'z maqsadimiz yo'lida sobit qadam bo'lamiz va hech qanday tashqi va ichki omillar bizni yuksak taraqqiyotdan to'xtata olmaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Ma'naviyat – taraqqiyot mezon. B. Isoqov. Namangan 2018. 122-bet
2. Milliy tiklanishdan milliy yuksalish sari. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning asarlari va ma'ruzalaridan olingan fikrlar. Toshkent 2019. 80-bet
3. Xalqimizning roziligi bizning faoliyatimizga berilgan eng oliy bahodir. Sh.Mirziyoyev. Toshkent 2018. 486-bet
4. O'zbekistonda ijtimoiy tarmoq foydalanuvchilari . #internet. gazeta.uz/oz/2020/12/11.. Jamiyat. 2020.
5. Axborot xavfsizligi. S.K.Ganiyev, M.M.Karimov, K.A.Tashev. Toshkent 2017. 8-bet, 297-bet

AES KRIPTOGRAFIK ALGORITMNING S-BLOKINI BUL FUNKSIYA KO'RINISHI

Berdimurodov Mansur Alisherovich

O'zbekiston Milliy universiteti tayanch doktoranti

Tursunov Sobit Yusuf o'g'li

O'zbekiston Milliy universiteti magistranti

Annotatsiya Simmetrik blokli shifrlash algoritmidagi asosiy chiziqsiz akslantishlardan biri bo'lgan S bloklarni bul funksiya ko'rinishida ifodalash algebraik kriptotahlil uchun juda dolzarb masala hisoblanadi. Biz quyida AES(Advanced Encryption Standard) shifrlash algoritmining S blok chiziqsiz akslantirishini bul funksiya xususan algebraik normal formasini hisoblab beruvchi dasturni yaratdik. Hosil bo'lgan bul funksiyalar yordamida S blokning chiziqsizligigani baholash mumkin bo'ladi.

Kalit so'zlar AES(Advanced Encryption Standard), Kriptotahlil, bul funksiya, ANF(algebraik normal forma).

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

[illegible][illegible]

y[6]=1+fgh+e+eg+ef+efg+efgh+dg+dgh+dfh+dfg+de+deh+def+defh+defgh+cfgh+ceg+cef+cefg+cefgh+cd+cdh+cdfh+cdfgh+cde+cdef+cdefh+b+bh+bf+bfn+beh+beg+bef+bd+bdfn+bdfgh+bdeh+bdeg+bdefh+bdefg+bdefgh+bcg+bcgh+bcfn+bcfg+bcfgh+bce+bceg+bcegh+bcefg+bcdh+bcdfn+bcdfg+bcdch+bcdgh+bcdeh+bcdefh+bcdefg+a+ag+agh+af+afgh+ae+aeah+ae g+ae gh+ae fh+adg+adgh+adfn+adfg+adfgh+ade f+ade fgh+a ch+acf+acfg+ac fgh+ace+a ceg+ace gh+ace f+ace fh+ace fgh+a cdh+acd g+acd gh+acd f+acd fgh+acd e+acd e fh+ab gh+ab f+ab fh+ab fg+ab e+ab e h+ab e fgh+ab dg+ab df+ab df h+ab df gh+ab de g+ab dfg+ab def g+ab c+ab cgh+ab c fh+ab c eh+ab c e fh+ab c e fg+ab c d h+a bcd gh+ab c d f+ab c d fgh+a b c d e+ab c d e f+ab c d e gh

y[7]=l+h+f+fh+fgh+e+eg+ef+efh+e fg+d+dh+dg+dgh+df+de+degh+def+defg+de fgh+cf g+cegh+cef+cefg+ce fgh+c dh+cd fg+cd fgh+cde+cdeg+cde f+cde fh+cde fg+bh+bg+bf+b eh+be fh+befg+bd+b dh+bdg+bd fh+bde+bdef+bde fh+bd efg+bdefgh+b c+bch+bcg+bcf+bcfg+b cfgh+bce fh+bce fg+bce fgh+bcd+bcdg+bcdf+b cd fh+bcde+bcde h+bcde g+b cde fh+bcde fg+a f+a fg+a e g+a e f+a e fg+a dh+ad gh+ad f+ad fgh+ade h+ade g+ade gh+a de f+ade fg+a de fg h+a c+ach+ac f+ac fg+ace+ace h+ace f+ace fh+a cefg+acd g+acd gh+acd f+acd fg+acd fg+acd e+acd e h+a cde fh+acde fg+ab+ab gh+ab f+ab fh+ab e+ab e g+ab e gh+ab e f+ab e fh+ab dh+abde+a bde g+abde f+abde fg+h abc+ab ch+ab cg+ab cgh+ab c fh+abce+abce gh+abce fh+ab cd h+ab cd f+ab cd fh+ab cd fg+h ab cde+ab cd e fh+ab cd e fg

2-rasm.

Dastur hisoblash funksiyasi yordamida S blok qiymatlari ma’lum fayldan o‘qib
oladi va hisoblash natijasi faylga yoziladi. Yuqorida dastur asosiy oynasi hamda
natijasi keltirilgan, natijada S blok chiziqsiz akslantirishning har bir biti uchun
alohida bul funksiyasi keltirilgan. Dastur natijasida hisoblab topilgan bul funksiyasi
yordamida S chiziqsiz akslantirish blokini baholash mumkin bo‘ladi.

Adabiyotlar

1. Wikipedia – Rijndael mix columns, [Online] Available: http://en.wikipedia.org/wiki/Rijndael_mix_columns
2. Kasymov N.Kh., Dadajonov R.N., Ibragimov F.N., Diskret matematika va matematik mantiq 2017.

TA'LIMNI MODERNIZATSIYALASH VA KOMPETENTLILIK MASALASI: TAHLILIIY MUHOZALAR

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

Bo'stonov Abduqaxxor,

**Namangan viloyati XTXQTMoxm, ijtimoiy-iqtisodiy
fanlar metodikasi kafedra katta o'qituvchisi**

Karimova Xulkarxon,

Norin tumani 19-maktab tarix fani o'qituvchisi

Annotatsiya. Maqolada hozirgi davrda ta'limni modernizatsiyalashning dolzarbligiga e'tibor qaratilgan, kompetentli bo'lishning murakkabliklari globallashuv bilan bog'liq holda tushuntirilgan. Kompetentlikning shaxs hayoti va faoliyati bilan bog'liq jihatlari ochib berilgan. Ta'limda kompetentsiyalarni shakllantirishning o'ziga xos jihatlari va vazifalari tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: intellektual, fan-texnika, modernizatsiyalash, globallashuv, ijtimoiy, kompetentsiya, ta'lim-tarbiya, kompetentli, kasbiy, DTS, fan, bilim, ko'nikma, malaka,

Hozirgi globallashgan davrda yosh avlodni mustaqil fikrlaydigan, faol fuqarolik pozitsiyasiga ega bo'lgan, bilimli va intellektual salohiyatli, o'z vatani va xalqi oldida mas'ullikni tushunadigan shaxslar etib tarbiyalash masalasi har qachongidan ham ahamiyatli bo'lib turibdi. Fan-texnika, texnologiyalar hamda ishlab chiqarishdagi yangiliklar va o'zgarishlarni hisobga olish, ularning jamiyat taraqqiyoti talablariga javob berishi muammosi ta'limni moddiy-texnik va mazmun jihatdan modernizatsiyalashning muhim vazifalaridan biridir. Shuningdek, globallashuv jarayonlari sharoitida qadriyatlarning baynalmilallashuvi, jamiyatda mavjud ijtimoiy-iqtisodiy va ma'naviy-madaniy normalarga globallashuvning ta'siri ta'limni modernizatsiyalashni talab etadi.

Bunday sharoitda inson o'z hayotida ijtimoiy, iqtisodiy, kasbiy va shaxsiy munosabatlarga kirishishi, jamoada va jamiyatda o'rin topishi, egallagan kasbi bo'yicha hayotini yo'lga qo'yishi uchun zarur bo'lgan hayotiy kompetentsiyalarga ega bo'lishi lozim. Bu kompetentsiyalar esa ijtimoiy muhitda, hususan ta'lim-tarbiya jarayonida shakllantiriladi.

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

Hozirgi davrda kompetentli bo'lishning murakkabligi quyidagilar bilan izohlanadi:

✓ globallashuv va integratsiya jarayonlari tufayli XXI asr xodimi oldingi davrlardagiga nisbatan bilim va malakalarni egallashda, ulardan hayotda foydalanishda serqirra bo'lishi talab etiladi;

✓ hozirgi davr kishisi ijtimoiy va kasbiy muhitning o'zgaruvchanligiga tayyor turishi, tez moslashuvchan bo'lishi zarur;

✓ siyosiy va ijtimoiy-iqtisodiy sohalaridagi islohotlar talablari darajasida faoliyat ko'rsatish, sohaga va kasbga oid huquqiy-meyoriy hujjatlarning o'zgarib turishi;

✓ kasbiy bilim ko'nikma va malakalar, yani professionalizm mohiyatan tez shakllanmaydigan jarayon, buning uchun ma'lum vaqt kerak bo'ladi.

Kompetentlilik haqida gapirganda, u kasbiy, psixologik, shaxsiy va ijtimoiy mazmun kasb etishini aytib o'tish joiz. Bu mazmuniy-tarkibiy tuzilish har doim bir-biri bilan bog'liq va yaxlit holda amal qiladi.

Kasbiy (professional). Har qanday shaxs muayyan bir sohada kasbiy faoliyat bilan shug'ullanadi. Uning kasbiy bilim, ko'nikma va malakalarni, tajribalarni egallaganligi va amalda qo'llay olishiga qarab professional kompetentlilik darajasi belgilanadi. Yoki, halqimiz tili bilan aytganda, o'z ishining ustasi ekanligi baholanadi.

Psixologik. Insonning sog'ligi, kayfiyati, xotirasi, diqqati, tafakkuri, xayoli, emotsional iroda kuchi kabi ruhiy-psixologik omillar albatta uning faoliyatiga tasir qiladi. Demak, barcha turdagi kompetentsiyalarning shakllanishi, ularni amalda namoyon qila olish shaxs (individ)ning ruhiy-psixologik holati bilan bog'liq.

Shaxsiy. Kishi kompetentliligida uning muomalasi, samimiyati, mas'uliyati, irodasi, moslashuvchanligi va boshqa hislatlari muhim rol o'ynaydi. Xullas, har bir kishi o'ziga xos fazilatlarga ega alohida shaxs. Uning hayotiy va kasbiy faoliyatida shaxs sifatidagi barcha hislatlari ko'zga tashlanadi.

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

Ijtimoiy. Har bir kishining hayotiy (kasbiy) ko'nikma va malakalari, tajriba va ustanovkalari albatta qaysidir ijtimoiy muhitda shakllanadi, rivojlanadi va shu muhitda namoyon bo'ladi. Shaxs hayoti va faoliyatida u yashayotgan jamiyatdagi mavjud normalar, an'ana va qadriyatlar muhim rol o'ynaydi. Shunday ekan, kompetentsiyalar bir tomondan ijtimoiy muhitning mahsuli bo'lsa, ikkinchi tomondan ular muqarrar ravishda ijtimoiylashadi.

Ta'limda kompetentsiyalilik haqida gapirganda kompetentsiyalarni shakllantirish bilan bog'liq ayrim jarayonlarning o'zaro bog'liqligi, ketma-ketligi hamda birlamchi-ikkilamchilik holatlarini tushunib olish lozim bo'ladi. Ta'limda shakllantiriladigan hayotiy kompetentsiyalar fanni o'qitishning (ta'limning) vazifalariga, o'quv dasturlariga asoslanadi. Ya'ni, davlat ta'lim standartlari, o'quv dasturlari, fanning maqsadi va vazifalari bularning barchasi o'quvchi va talabalarda kompetentsiyalarni shakllantirishga xizmat qiladi. Amalga oshirish ketma-ketligiga ko'ra bu jarayonda kompetentsiyalarni shakllantirish ikkilamchi hisoblanadi. Chunki, kompetentsiyalar shakllanishi uchun avval o'quv reja va dasturlar bajarilishi kerak, DTS talablariga erishish zarur. Biroq, ta'limning oldiga qo'yilgan umumiy maqsadga erishish nuqtai-nazaridan kompetentsiyalar birlamchi (maqsad), Davlat ta'lim standartlari, talimiy dasturlar, fanning vazifalari ikkilamchi (vosita) rol o'ynaydi. Masalan, DTSning maqsadi ma'naviy barkamol va intellektual rivojlangan shaxsni tarbiyalashdir.[4] Ma'naviy barkamol va intellektual rivojlangan shaxs esa kompetentli shaxsdir. Tahlil uchun yana bir misol. Davlat ta'lim standartining vazifasi ta'lim mazmuni va sifatiga qo'yiladigan talablarni belgilashdir.[3] Ta'limning mazmuni va sifati esa hayotda oz o'rnini (kasbini) topa oladigan yetuk mutaxassis kadrlarni tayyorlash uchun, ya'ni kompetentli insonlarni voyaga yetkazish uchun qaratilgan. Demak, Davlat ta'lim standarti ham, fanning maqsadi-vazifalari ham, ta'lim mazmuni va sifati ham bo'lg'usi kadrlarda, o'quvchi va talabalarda hayotiy kompetentsiyalarni shakllantirishga xizmat qiladi, ularni kelgusi mustaqil hayotga tayyorlaydi.

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

Ta'limda o'qitiladigan fanlarning umumiy kompetentsiyalari va tayanch kompetentsiyalarning o'zaro bog'liqligi haqida. Har bir fanning o'ziga xos xususiyatlari va imkoniyatlaridan kelib chiqib shakllantiriladigan kompetentsiyalar tayanch kompetentsiyalarga aylanib boradi. Kompetentsiyalarni shakllantirish faqat fanlarni o'qitish jarayonidagina amalga oshiriladi, deyish to'g'ri emas. Tayanch kompetentsiyalar ham, fanlarga tegishli kompetentsiyalar ham nafaqat dars mashg'ulotlarida, balki darsdan tashqari qo'shimcha mashg'ulotlarda, maktabda o'tkaziladigan turli xil tadbirlarda, oila muhitida, umuman o'quvchi yashaydigan ijtimoiy muhitda shakllanadi va rivojlanadi. Ya'ni, kompetentlik ijtimoiy hodisa sifatida shaxs shakllanishining tarkibiy qismidir. Ta'limda kompetentsiyalarni bitta fanni o'qitish yoki bir kasbni o'rgatish doirasida shakllantirib bo'lmaydi. Chunki, hozirgi davrda ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlar, hayotiy-kasbiy ko'nikma va malakalar o'zaro bog'liq va integratsiyalashib ketgan. Shunga ko'ra bu masalaga tizimli va kompleks yondoshuv zarur.

Hozirgi vaqtda ta'lim tizimida kompetentsiyani bilim, ko'nikma va malakadan ajratib ko'rsatish, unga alohida bir kategoriya sifatida qarash holatlari mavjud. Aslida, o'quvchi bilim, ko'nikma va malaka olmasdan kompetentlikka ega bo'la olmaydi.[5] Ya'ni, bilim, ko'nikma va malakalar kompetentsiya hosil qiluvchi elementlardir.

Ta'limning funksional vazifasi shaxsning muayyan layoqatini shakllantirish, qobiliyatini aniqlab, uni ta'limning barcha bosqichlarida namoyon qilishiga, umumiy va kasbiy mahoratini oshirishga xizmat qiladi.[5] Demak, o'quvchi va talabalarda kompetentsiyalarni shakllantirish, ularni kelgusi mustaqil hayotga, jamiyatda o'z o'rnini topishga tayyorlashdir. Umumiy o'rta ta'limda kompetentsiyaviylikni joriy qilishdan ko'zlangan maqsad ham shu.

Hozirgi davr globallashtirish, o'ta axborotlashgan, intellektual salohiyat o'ta muhim ahamiyatga ega davrdir. Bunday sharoitda ta'lim-tarbiya ishi,

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

kompetentli kadrlarni tayyorlash masalasi bir tomondan ahamiyatli bo'lib, ikkinchi tomondan murakkablashib borayotganini e'tiborga olish kerak.

O'quvchi va talabalarda kompetentsiyalarni shakllantirish borasida ma'lum yutuqlarga erishishda bunday ta'limga qo'yilayotgan hozirgi zamon talablarini, DTS va boshqa huquqiy-meyoriy hamda o'quv-meyoriy hujjatlar mazmun-mohiyatini bilib, tushunib olishi zarur. Buning uchun ta'limga va sohaga oid ilg'or xorijiy tajribani, metodik, psixologik, sotsiologik va pedagogik adabiyotlarni, internet materiallarini muntazam o'rganib borish zarur.

Mamlakatimiz Prezidenti Shavkat Mirziyoevning "bugungi kunda shiddat bilan o'zgarib borayotgan hayot oldimizga qo'yayotgan bir-biridan murakkab va muhim masalalarni hal qilish haqida o'ylar ekanmiz, ularning yechimi aynan ta'lim-tarbiya bilan, yoshlarning dunyoqarashini zamonaviy bilim, yuksak ma'naviyat va ma'rifat asosida shakllantirish bilan bog'liq ekaniga yana bir bor ishonch hosil qilamiz", [1] degan fikrlari ta'lim tizimida o'qitiladigan fanlar oldida turgan vazifalarni, ularning ta'limiy-tarbiyaviy imkoniyatlaridan samaraliroq foydalanish mas'uliyatini o'zida ifoda etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoevning O'zbekiston o'qituvchi va murabbiylariga bayram tabrigi. "Ma'rifat" gazetasi, 2017 yil 78-son.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoevning O'zbekiston o'qituvchi va murabbiylariga bayram tabrigi. "Ma'rifat", 2017 yil 78-son.
3. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida" Qonuni, 34-modda.
4. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2017 yil 6-apreldagi "Umumiy o'rta va o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limining davlat ta'lim standartlarini tasdiqlash to'g'risida" 187-sonli qarori. 3-ilova.
5. "Ma'rifat" gazetasi. 2017-yil 14-oktyabr 82-son.

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

3-ШЎБА:

ИСЛОҲОТЛАР ШАРОИТИДА ТАДБИРКОРЛАРДА АХБОРОТ МАДАНИЯТИНИ ШАКЛЛАНТИРИШ ВА УНИ БОШҚАРИШНИНГ ИЖТИМОЙ ОМИЛЛАРИ.

ЁШЛАРНИ ТАЪЛИМ-ТАРБИЯСИ МАСАЛАСИДА – СИДДИҚИЙ-АЖЗИЙ ҒОЯЛАРИДАН ФОЙДАЛАНИШ

Ҳаққулов Набижон Қахрамонович,
Самарқанд давлат чет тиллар институти таянч докторанти.

Аннотация Мақолада маърифатпарвар олим Сиддиқий-Ажзийнинг илмий-ижодий фаолиятида Ватан келажаги ва тақдири, маориф, таълим, ўзаро ҳамкорликни тарғиб масалалари тадқиқ қилинган. Бу соҳада унинг бой меросидан унумли фойдаланиш масалалари баён қилинган.

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

Калит сўзлар: жадид, маориф, мактаб, тарбия, дўстлик, миллат, ўзаро ҳамкорлик, умуминсоний қадриятлар.

Мамлакатимиз ҳудудида яшаб ўтган мутафаккирларнинг илмий меросини чуқур ўрганиш ва тарғиб этиш, ёш авлодни аجدодларимизнинг эзгу анъаналари руҳида тарбиялаш бўйича ислохотлар изчил давом эттирилмоқда. Маънавий – маърифий соҳадаги ислохотлар самарасини ошириш зарурати бу йўналишдаги фаолиятни сифат жиҳатдан янги босқичга кўтаришни талаб қилмоқда. Қайсики, *“Биз аجدодларимизнинг донишмандлик анъаналарига амал қилиб, уларнинг ғояларини англаган ҳолда, қатъий ислохотларни амалга оширмоқдамиз, мамлакатимизнинг янги қиёфасини шакллантириш йўлидан бормоқдамиз”*[1; Б.184].

Шу ўринда, маърифатпарвар-жадид Сиддикий – Ажзийнинг маърифатпарварлик ғоялари контексти орқали жадидларнинг ёшларни тарбиялашда таълимдан фойдаланишдаги ёш авлодни ишлаб чиқаришда ва Туркистон жамиятининг маданий ҳаётида фаол қатнашишга жалб қилишдаги ташкилотчилик ролини аниқлаб бериш муҳим аҳамият касб этади.

Қайсики, жадид боболаримизнинг маърифатпарварлик ғояларини тарихий-фалсафий нуқтаи назардан тадқиқ этиш орқали уларнинг миллий тикланиш ва ёшлар тарбиясидаги маънавий-маърифий ва ижтимоий-фалсафий ўрнини асослаб беришимиз айни муддаодир.

Жадидлар жамиятдаги идора усулини, қадимчиликка асосланган диний мактаблар ва мадрасалардаги ўқитиш ва тарбиялаш тизимини танқид қилиб, янги усулдаги мактабларда дунёвий фанларни ўқитиб, Ғарб ва Шарқ давлатлари билан ўзаро алоқалар ўрнатиб, мустамлакачиликка қарши чиқиб, янгича тарихий-ижтимоий муҳитни вужудга келтирган эдилар. Шундай шароитда улар миллат равнақи, мустақиллиги, истиқлоли учун кураш олиб бордилар.

“Миллат, маърифат озодлик тантанаси учун курашмоқни ҳаёт маслаги, умр мазмуни” деб белгилаган Саидахмад Сиддикий Ажзий Туркистонда илму

О‘ЗБЕКISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

фан ва фазлу адаб устувор бўлишини орзу қилди[2;Б.171]. Унинг маърифатпарварлик фаолияти асосан икки йўналишда кечди:

1) асарлари орқали илмий ирфонни тарғиб этиш;

2) янги усул мактаблари очиб, миллат болаларини ўқитиш орқали амалий натижаларга эришиш мумкинлиги ғоясини илгари суради.

Сиддиқий-Ажзийнинг “Иборат ойнаси” (“Миръоти ибрат”) асарининг асосий ғоявий мазмуни Ватанни озодлигини тарғиб қилиш, мавжуд жамият иллатларини кескин танқид остига олиш ва давр янгиликларини жорий этишга қаратилган. Сиддиқий Ажзий юртнинг истиқлоли ва истиқболи тўғрисида фикр юритиб, Самарқанднинг ўзи яшаган даврдаги асл қиёфасини хаёлий бир воқеа (афсона) орқали ёритиб беради. Шоирнинг жамият ривожланишининг истиқболи тўғрисидаги мулоҳазалари чуқур ижтимоий-фалсафий мазмунга эгадир. Унингча, ҳозирги авлод тарихнинг шундай бир босқичида турибдики, унинг фаровон жамият қуриши, истиқболга эришуви ёки ҳалокатга маҳкум бўлиши айти пайтда танлайдиган йўлига боғлиқдир. Сиддиқий Ажзий халқ, миллат янгича турмуш тарзини танлаши лозимлигини, ҳозирги пайтдаги яшаш тарзи мутлақо ярамаслигини эътироф этади.

Сиддиқий Ажзий асарларида асосан Ватан келажаги ва тақдири масаласи кун тартиби мавзусида кўтарилган. Ўз замондошлари орасида биринчилардан бўлиб, зулм туфайли («яди бедод») Ватаннинг хору-зорликка дучор бўлганлигини афсус-надоматлар билан ифодалайди[3;Б.51.].

Унинг эътироф этишича, зулм дастидан Ватан ҳоли хароб бўлди. Фитна, фиску-фасод туфайли ақли расоҳалқ ғамға ботди. Натижада, одамларнинг юзи, ойдаги доғларга ўхшаб қолди. Ватан ва халқнинг бундай аҳволга тушиб қолишига сабаб кўнгли қора, калтабин, келажакни кўра олмайдиган кишиларнинг мавжудлигидир.

Шоир Ватан харобаларини ислоҳ қилиш учун интизор эканлигини, бунинг учун эса шунчаки кўр-кўрона эмас, балки ягона маслак, эътиқод асосида чинакам иттифоқ бўлиб бирлашиш ғоясини илгари сурди:

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

Маризи иттиҳодам анжуман базми табибимдур,

Банинг шўро шароби боиси дафъи хуморимдур[4;Б.139.].

Шу ўринда таниқли мунаққид Вадуд Маҳмуднинг “Ажзий Шарқ шеърый шаклига ўз ижтимоий- адабий қарашларини олиб кирганлигини, шу орқали миллатни илм-маърифатга, ўзлигини англашга, хуллас, маънавий юксалишга ундаган”[5;Б.36], деган фикрлари диққатга сазовордир.

Қайсики, Сиддиқий-Ажзийнинг умумий бирликка эришиш, миллатни такомиллаштириш ва исломни ривожлантириш, ўқиш ва мактаб-маориф соҳасини ислоҳ қилиш, илм ва ҳунарни ўрганиш, иқтисодий ва маънавий аҳволни яхшилаш тўғрисидаги фикрлари Вадуд Маҳмуднинг эътиборини тортди ва бу фикрлар ўз даврида илғор фикрлашнинг намунаси, деб эътироф этилди.

Хулоса қилиш айтиш керакки, халқ ишончи ва эътиқодини мустаҳкамлаш йўлида биз тараққиётимизнинг миллий уйғониш босқичи ҳисобланмиш – маърифатпарлик-жадидчилик ҳаракатининг йирик намоёндаси бўлмиш - Сиддиқий-Ажзийнинг ижтимоий-фалсафий тафаккур меросининг замонавий цивилизация ривожига ўрни ва аҳамияти, мустақиллик тафаккурини шакллантириш, дунёга янгича ёндошув, теран ақл ва тафаккур кучи билан воқеа ва ҳодисаларни баҳолай оладиган, масъулият ҳиссини чуқур англаб, лоқайдлик ва бефарқликка қарши тура оладиган ёшлар тарбиясида муҳим омилларидан бири эканлигини таъкидлаш мумкин.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР РЎЙҲАТИ

1. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.Мирзиёевнинг Бирлашган Миллатлар Ташкилоти Бош ассамблеясининг 72 – сессиясида сўзлаган нутқи. - Т.: Маънавият, 2017.–Б.184.
2. Шаймардонов Т. Сиддиқий - Ажзийнинг маърифатпарварлик фаолияти // Бадий нутқ ва услуб муаммолари. Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган ёшлар мураббийи, филология фанлари фанлари доктори, профессор Йўлдошхўжа Солижонов тавал- лудининг 80 йиллигига

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

бағишланган халқаро анжуман материаллари. 25 сентябрь 2020 йил, Фарғона. 2020. –Б.171.

3. Амриддинова Д.Т. Самарқанд жади́дчи́лик мактаби. Монография. – Тошкент: Наврўз ДУК, 2017.-Б51.
4. Танланган асарлар (Ибрат, Сиддикий-Ажзий, Сўфизода). // Тўпловчи нашрга тайёрловчи, сўз боши ва луғат муаллифлари: Қосимов Б., Ахмедов С., Долимов У. -Т.: Маънавият, 1999. –Б.139.
5. Вадуд Махмуд. Танланган асарлар (Нашрга тайёрловчи Баҳодир Каримов). –Т.: Маънавият, 2007. –Б. 36.
6. Haqqulov, N.Q. "International tolerance in the educational views of Siddiki-Ajzi," Scientific Bulletin of Namangan State University: Vol. 2 : Iss. 10 , Article 46.Available at: <https://uzjournals.edu.uz/namdu/vol2/iss10/46>
7. Ҳаққулов Н. Қ. Жади́д мутафаккирлари: ибрат ва сиддикий-ажзийнинг таржимаи ҳоли ва ижодида уйғунлик чизгилари.// НамДУ илмий ахборотномаси - Научный вестник НамГУ 2020 йил 5-сон. - Б.156-161.

МИРЗО УЛУҒБЕК ИЖОДИДА КОНСТРУКТИВ КРЕАТИВЛИК

Султанова Гулноза Сабировна

Самарқанд давлат университети

Фалсафа ва миллий ғоя кафедраси доценти (PhD)

Мустақиллигимизнинг дастлабки кунлариданоқ аждодларимиз томонидан кўп асрлар мобайнида яратиб келинган улкан, бебаҳо маънавий ва маданий меросни тиклаш давлат сиёсати даражасига кўтарилган муҳим вазифа бўлиб қолди. Айниқса, илмий, маънавий ва диний-фалсафий меросимизни холисона ўрганиш ва қайта тиклаш масаласига кучли эътибор қаратилди.

Президентимиз Ш.М.Мирзиёев бу масалага шундай ёндашади: “Биз аждодларимизнинг донишмандлик анъаналарига амал қилиб, уларнинг бунёдкор ғояларини теран англаган ҳолда, қатъий ислохотларни амалга ошироқдамиз, мамлакатимизнинг янги қиёфасини шакллантириш йўлидан бормоқдамиз”¹³.

¹³Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёевнинг БМТ Бош ассамблеясининг 72-сессиясида сўзлаган нутқи. // uz24.uz/politics/shavkat-mirziyoev-bmt-bosh-assambleyasining-72-sessiyasida-nutq-so-zladi.

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

Маънавий мерос аجدодлар тажрибаси, қолдирган маънавий бойликларининг келгуси авлодларнинг амалий фаолияти, тафаккур тарзида қандай аҳамият касб этишига кўра, якка шахс, алоҳида гуруҳ ёки муаян миллат вакилларига тегишли бўлиши мумкин. Улар маълум миллий тилда яратилгани, миллий, маданий – маънавий анъаналар, қарашларни акс эттиришига кўра миллатга, маълум бир ҳудудда истиқомат қилувчи турли миллатларни камраб олиши давлат ҳокимияти амал қилиб турган даврда яратилганига кўра давлатга, инсоният тарихида тутган юксак ўрнига кўра цивилизацияга хос бўлиши ҳам мумкин. Ижод жараёнини азалдан анъанавий тарзда ижодий тафаккур психологияси билан боғлиқ ҳолда талқин қилиниши ижодиёт психологияси механизмини марказий ўринда тақдим этилишига сабаб бўлди. Ижодий тафаккур борасидаги бир қанча машхур тадқиқотларни муҳокама қилиш орқали ижодиёт психологиясининг юзага келган. Айнан ижодий тафаккур яъни креативлик жаҳон илм-фани тараққиётида муҳим прогрессив роль ўйнади. Ваҳоланки креатив тафаккурнинг ривожланиши учун давр ва ижтимоий муҳит ҳам ҳал қиувчи омиллардан бирдир. Шунинг учун ижодкорлик креатив ғоялар айнан Ренессанс даврида кенг тараққий этди.

Инсоният цивилизацияси тараққиёти тарихида “Ренессанс” (тикланиш) деб аталган ижтимоий-маданий ҳодиса муҳим роль ўйнаган. Бундай ҳодисанинг содир бўлишини бир қатор иқтисодий, сиёсий. Этнопсихологик ва тарихий жараёнлар тақозо этади.

Ренессанс ҳодисасининг асосий мазмуни шундан иборатки, бир вақтлар бирон-бир цивилизациянинг энг тараққиё этган босқичида яратилган кадриятлар бошқа тарихий даврда пассионар силкинишни бошидан ўтказаетган халқлар томонидан ўрганиш, тақлид қилиш ва намуна олиш шаклида тикланади, тараққиётда маданий-маънавий ворислик намоёнбўлади.

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

Муслмон Ренессансининг иккинчи тўлиқида Марказий Осиёда, хусусан Темурий даврида ҳозиргача кадр-қимматини йўқотмаган фалсафий ва табиий-илмий ғоялар, таълимотлар яратилган.

Креатив(ижодий) тафаккур инсонга хос энг муҳим хусусиятлардан бири. Бу хусусиятдан маҳрум бўлган инсон бамисоли ҳамма ишни кўр-кўрона бажарадиган кулга айланиб қолади. Креативлик (ижодкорлик)-инсоннинг янги ғоялар, муқобиллар, ечимлар ва имкониятларни ноёб ва бошқача тарзда яратиш қобилиятидир.

Креативлик (ижодкорлик)-бу олдиндан айтиб бўлмайдиган, оригинал ва ноёб нарсаларни тасаввур қилиш қобилиятидир. Зеро, бизнинг алломаларимизнинг илмий мероси эса ўз даврида креативликнинг ёрқин намунаси бўлган.

Креатив тафаккур соҳиби ўз мустақил фикрига эга бўлади. У ҳаётга, одамларга эркин муносабатда бўлиб, ҳар қандай воқеа -ҳодиса юзасидан ўз фикрини эркин ифода қила олади ҳамда жамиятни маънавий янгилаш, одамларнинг онгу -тафаккурини юксалтириш, эзгу ғоялар тантанасини таъминлаш муҳим шартидир. Шунинг учун ҳозирги вақтда мамлакатимиз ҳуқуқий демократик жамият куриш жараёнида ижодий тафаккур ривожига алоҳида эътибор берилмоқда. Мутафаккир сўзининг ўзаги ҳам фикрдир. Лекин, фикр юритиш қобилиятига эга бўлган инсонларнинг ҳаммасини ҳам мутафаккир деб бўлмайди. Юксак, теран ва қудратли тафаккур соҳиби бўлиб, миллий ва умумбашарий қадриятлар ривожига бекиёс ҳисса қўшган буюк ижодкорлар, алломалар ва азиз авлиёлар мутафаккир деб аташга муносибдир.

Марказий Осиёда ҳам ўрта асрларда мутафаккирлар шакллантирган таълимотларда креатив тафаккурнинг ажойиб намуналари ишлаб чиқилган.

XIV-XV асрлардаги илмий тафаккур тарзининг креативлиги классик даражага кўтарилган жиҳатлари Улуғбек ва унинг академиясидаги олимлар, хусусан Али Қушчи, Қозизода Румий ва бошқаларнинг илмий изланишлари билан боғлиқ.

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

Жаҳон фани тараққиётига катта ҳисса қўшган қомусий олимлардан бири Улуғбек (1394-1449) бўлган. У ўз даври учун энг мукаммал бўлган юлдузлар жадвалини - "Зиж Курагоний" ни яратди. Бу асар сўнгги асрлар давомида Оксфорд, Париж, Америка ва Лондонда таржима қилиниб, нашр этилди. Асар кириш, назарий қисм ва 4 бобдан иборат: 1 - бобда - бир қанча халқлар: юнон, эрон, хитой, ўрта осий халқлари томонидан қабул қилинган календарлар, 2 - бобда - амалий астрономия, 3 - бобда - планеталар ҳаракати ва 4 - бобда - астрология ҳақида гап боради.

Асарнинг бош назарий қисмида - подшоликлар, давлатларнинг ўткинчи эканлиги, фан нотуқларининг, илмий ҳақиқатнинг сақланиб қолиши, илмли бўлиш инсон учун олий фазилат эканлиги ҳақидаги фикрлар олға сурилади. У фанда кузатиш методига ва илмий асбобларнинг ролига катта эътибор беради, илмий ҳақиқатни аниқлашда мантикий усуллар билан бирга математик қоидалар ёрдамида аниқ ҳисоблашнинг ролини таъкидлайди. Улуғбекнинг фаолияти Шарқ ва Ғарб табиий илмий билимлар ривожига муҳим аҳамиятга эга бўлди.

Мирзо Улуғбекнинг эса астрономик тадқиқотларида тригонометрик усулни ишлатиши ўрта асрларнинг креатив тафаккурининг яққол намунаси бўлган. Олим фанда кузатиш методига ва илмий асбобларнинг ролига катта эътибор беради, илмий ҳақиқатнинг устуворлигини алоҳида таъкидлайди¹⁴. Чунки Улуғбек олдин мавжуд бўлмаган усуллар, воситаларни қўллади.

Улуғбек ва унинг шогирдлари формал-мантикий тафаккур услубига асосланиб, илмий изланишларда исботлаш методидан фойдаландилар. Кенгликни ҳисоблашда фойдаланилган методлардан бири интерполяция методи бўлди. Шунингдек, илмий изланишларда кетма-кетликдаги яқинлашув ва «тезлик тенглигини» аниқловчи аксиома, теорема, аналогия ва бошқа методлар

¹⁴Мирзо Улуғбек. Илми нужум. Т.: 1994. - Б. 28.

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

муҳим аҳамиятга эга бўлган. Бу элементлар осмон жисмларининг кўринувчи ҳаракатларини кузатиш жараёнида ўзаро таъсирга киришадилар¹⁵.

Мусулмон Шарқи Ренессанси мутафаккирларининг илмий ютуқлари, хусусан, Ал-Хоразмийнинг алгебраси, Ибн Синонинг “Тиб қонунлари”, Улуғбекнинг “Зиҳ”и Европа Ренессанси илмий тафаккур тарзининг шаклланишида эвристик замин бўлди¹⁶.

Шундай қилиб, ўрта аср мусулмон Шарқи, жумладан, Марказий Осиё алломаларининг креатив фаолияти жаҳон тараққиётининг алоҳида, бетакрор босқичи бўлди. Фанда тарихий ва ғоявий ворисликни таъминлади, инновацион ёндашувлар, янги назариялар, тадқиқот усуллари ва воситаларини ишлаб чиқиш муҳим аҳамиятга эга бўлди.

ИНТЕРНЕТ ГЛОБАЛ ТАРМОҒИДАГИ ҲУҚУҚИЙ МУАММОЛАР

Боймирзаева Раҳимахон Хошимжоновна,

Наманган вилоят ХТХҚТМОҲМ ижтимоий –иқтисодий фанлар кафедраси
катта ўқитувчиси

Аннотация. Ушбу мақолада интернет тармоғида маълумотларни тартибга солишдаги ҳуқуқий жиҳатлар таҳлил этилган.

Калит сўзлар. Интернет, портал, веб-сайт, домен, ҳуқуқий асослар.

Бутун дунёда замонавий ахборот коммуникация технологияларининг жадал ривожланиши Интернет орқали ўзаро алоқа ўрнатиш, маълумотлар алмашиш, турли хизматлар кўрсатиш орқали ўзига хос виртуал алоқа майдонини вужудга келтирди. Ушбу виртуал ахборот жамияти жуда кўплаб фойдаланувчилар иштироки этишини, ўзаро боғланган турли шахслар, субъектлар мавжуд бўлишини талаб қилади. Мазкур виртуал маконда чекланмайдиган ахборот алмашинади ва кенг доирада ижтимоий муносабатлар

¹⁵Файзуллаев А.Ф. Исторический методы наблюдения как формы познания // Классическая наука средней Азии и современная мировая цивилизация Т.: Фан.,2001. – С. 243.

¹⁶Султанова Г.С. Рационалистический стиль мышления в творчестве мыслителей мусульманского Востока в эпохе ренессанса// Наука и образование сегодня”, № 4 (39), 2019 . - С. 53-56.

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

вужудга келадики, ушбу ҳолат Интернет тармоғини ҳукукий тартибга солишни тақозо қилади. Керагини олиб, зарарлисидан воз кеча олиш Интернетнинг муҳим қондаси ҳисобланади. Чунки, Интернет тармоғи ўзида жаҳон дурдона асарлари, илмий манба, чексиз илмий муносабат, фойдали ахборот, ўзаро фойдали мулоқот ўрнатиш макони бўлиши билан бирга айрим ҳуқуқбузарликлар содир этилиши мумкин бўлган ҳудудлигини ҳам ёддан чиқармаслик лозим. Интернет тармоғидан фойдаланишда муайян қоидаларга риоя қилиш талаб қилинади. Бунда айниқса зарарли ахборотлардан вояга етмаганларни муҳофаза қилиш муҳим вазифа ҳисобланади. Шу боисдан бу борада қонун ҳужжатларида муайян қоидалар шакллантирилган. Жумладан, Ўзбекистон Республикасининг Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодексининг 188²-моддасига кўра ресторанлар, кафелар, барлар, клублар, дискотекалар, кинотеатрлар, компьютер заллари, Интернет тармоғидан фойдаланиш хизматларини кўрсатиш учун жиҳозланган хоналар ёки бошқа кўнгил очиш (дам олиш) жойларининг раҳбарлари ёхуд бошқа масъул шахслари томонидан вояга етмаган шахснинг тунги вақтда ота-онасидан бири ёки унинг ўрнини босувчи шахснинг кузатувисиз кўрсатилган муассасаларда бўлишига йўл қўйиш энг кам иш ҳақининг ўн бараваридан ўн беш бараваригача миқдорда жарима солишга сабаб бўлади [1]. Бугунги кунда электрон ҳукумат, электрон тижорат, электрон шартнома, электрон пул, электрон почта, интернет ОАВ ва бошқа тушунчаларни ўзида ифодаловчи Интернет билан узвий боғлиқ бўлган ижтимоий муносабат мавжуд.

Интернет тармоғидаги Ўзбекистон Республикасининг Ҳукумат портали Интернет тармоғида Ўзбекистон Республикаси Ҳукуматининг расмий давлат ахборот ресурси ҳисобланади. Порталга жойлаштириш учун тақдим этилаётган ахборотда Ўзбекистон Республикасининг давлат сири бўлган маълумотлар ёхуд қонун ҳужжатларига мувофиқ фойдаланилиши чекланган бошқа маълумотлар бўлмаслиги керак. Порталга жойлаштириш учун тақдим этилаётган ахборотлар

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

мавзулари бўйича долзарб, ишончли, яхлит, аниқ тузилган ва тақсимланган бўлиши керак.

Интернет билан боғлиқ муносабатларга веб-сайтлар, домен номлари, реклама, ОАВ, интеллектуал мулкни ҳимоя қилиш, шартнома тузиш, электрон тижорат, электрон почта, компьютер вируси ва ҳ.к. кўрсатиш мумкин. Ушбу муносабатлар асосан фуқаролик ҳуқуқи соҳаси билан тартибга солинади. Интернетда юридик шахсга тегишли бўлган белгилар мавжуд эмас. Интернет ташкилий бирликка эга эмас, бирон бир мамлакатдагина амал қилмайди, халқаро ташкилот сифатида ҳам ташкил қилинмаган. Интернетнинг мулкий мустақиллиги ҳам кўзга ташланмайди. Ундаги моддий ва ахборот ресурслари турли субъектларга мулк ҳуқуқи ёки мутлақ ҳуқуқ асосида тегишли бўлади. Интернетда мустақил ҳуқуқларга эга бўлиш, мажбуриятларни бажариш имконияти ҳам мавжуд эмас чунки Интернетдаги ҳар бир мулоқот ва ундаги ҳуқуқий муносабатлар ортида муайян ҳуқуқ лаёқатига эга бўлган субъект туради. Ҳуқуқшунос олим И.Рустамбековнинг фикрича, биз таҳлил этаётган масалага қуйидагича ёндошилган , “ Интернетдаги ҳуқуқий муносабатлар ҳақида сўз юритганда ушбу муносабат фойдаланувчи, провайдерлар, етказиб берувчилар ва Интернетнинг бошқа иштирокчиларини кўрсатиш мумкин. Интернетдаги ҳуқуқий муносабатлар бу алоҳида тоифадаги муносабатлар бўлиб, улар биринчи навбатда фуқаролик ҳуқуқий тартибга солишни тақазо этади, масалан, Интернет тармоғида манзилни идентификациялаш ва шахсийлаштириш учун қўлланиладиган восита сифатида домен номларини кўрсатиб ўтади ҳамда алоҳида фуқаролик ҳуқуқий тартибга олишни тақазо қиладиган объект ҳисобланади” [2]. Интернет тармоғи нафақат хусусий балки оммавий манфаатларга ҳам даҳл қилади. Жумладан, ахборот коммуникация технологияларидан фойдаланиш билан боғлиқ давлат органлари фаолияти, давлат сиёсатини амалга ошириш ва давлат ахборот ресурсини шакллантириш, солиққа тортиш, электрон рақамли имзо ва ҳ.к. киритиш мумкин. Интернет тармоғида вужудга келадиган муносабатларнинг анъанавий муносабатлардан

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

асосий фарқи бу виртуал маконда Интернет тармоғига уланиш асосида вужудга келишини кўрсатиш мумкин. Ушбу ҳолат мазкур майдондаги ижтимоий муносабатларни турли ҳуқуқ соҳаси билан тартибга солишни истисно этмайди ҳамда унинг мазмуни ва моҳиятини ўзгартирмайди. Интернет тармоғида муносабатларни тартибга солиш барча мавжуд ҳуқуқ соҳалари асосида тартибга солинади. Бунда мазкур соҳалар ахборот коммуникация технологиялари ривожланиши ва ижтимоий ҳаётга кириб келиши билан муайян янги қоидаларни татбиқ этаётганлигини унутмаслик лозим. *Масалан, Жиноят кодексига янги XX¹ - боб киритилди ва ушбу соҳадаги ҳуқуқбузарликлар учун жавобгарлик чораларини белгилаб берди. Электрон шаклда шартномалар тузиши, электрон ҳисоб-китоблар, электрон тижорат, интерактив давлат хизматлари ва ҳ.к. шулар жумласидандир [3].*

Интернет моҳияти борасида турли нуқтаи назарлар мавжуд. Интернет мулк сифатида тавсифланиши мумкин. Ушбу ҳолатда Интернет фуқаролик ҳуқуқи объекти бўлиб ҳисобланади. Интернет ижтимоий тузилма сифатида ҳам тавсифланиши мумкин (бунда интернетдан фойдаланувчилар йиғиндиси сифатида кўрилади). Интернет - ахборот ижтимоий муносабатлар йиғиндиси сифатида кўрилади. Ушбу ҳолатда ҳам Интернет фуқаролик қонун ҳужжатлари билан тартибга солинади.

Шундай қилиб, интернет билан боғлиқ муносабатга дахлдор бўлган норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни қуйидаги хусусиятларини кўрсатиш мумкин:

- дунёнинг ҳеч бир мамлакатада Интернетнинг барча жиҳатларини қамраб олган (кодификацияланган) қонунчилик мавжуд эмас. Мавжуд норматив ҳужжатлар тармоқ мавжуд бўлишининг хусусий жиҳатларини тартибга солади;

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

- Интернетга дахлдор нормалар турли қонун ҳужжатларида тарқоқ ҳолда белгиланган. Жумладан, интеллектуал мулк ҳуқуқига дахлдор нормаларни кўрсатиш мумкин;

- Интернет билан боғлиқ муносабатларни халқаро (давлатлараро) даражада тартибга солиш тизими мавжуд эмас.

Адабиётлар рўйхати

1. Ўзбекистон Республикасининг Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекси. Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг Ахборотномаси, 1995 й., 3-сон. 47-модда Ўзбекистон Республикасининг 2013 йил 7 октябрдаги ЎРҚ-355-сонли Қонунига асосан иккинчи қисм билан тўлдирилган ЎР ҚХТ, 2013 й., 41-сон, 543-модда.
2. Рустамбеков И.Р. Ўзбекистонда домен номларига оид муносабатларнинг фукаролик-ҳуқуқий тартибга солиниши: ю.ф.н. ... дис. –Т., 2011.
3. Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси. 2020.

INTERNET MADANIYATI VA AXBOROT XAVFSIZLIGI: IJTIMOY HAYOTNING MUHIM HODISASI SIFATIDA

Abdunazarov Abdulhay Abdusattor o'g'li,

**Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti “Amaliy siyosatshunoslik”
yo‘nalishi magistratura bosqichi talabasi,**

Annotatsiya. Hozirgi zamonning muhim ijtimoiy hodisasi sifatida Internet va axborot maydoni zarur mexanizmlar sifatida qaraladi. Foydalanuvchilarning Internetdagi xatti-harakatlarini tartibga solish mexanizmlari, Internet madaniyatining tartibga solish funksiyasi, Internetning faol rivojlanishi, auditoriyasining yosharishi, mavjud kommunikatsiya tarmoqlarining axborot xavfsizligi xususidagi yondashuvlar Axborot texnologiyalari rivojlanishi va

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

iqtisodiyotni kompyuterlashtirish bilan bog'liq holda, axborot xavfsizligi tuzilmalar faoliyatidagi eng muhim masalalardan biriga aylanmoqda.

Kalit so'zlar: Internet xatti-harakatlarini tartibga solish mexanizmlari, kommunikatsiya, Internet madaniyati, virtual ta'lim, Internet savodxonligi, axborot xavfsizligi

Zamonaviy axborot jamiyatining global tizim sifatida o'ziga xos xususiyatlaridan biri bu ko'chib o'tishga o'xshash virtualizatsiya jarayonidir. Zamonaviylik tezlashuv jarayonini vujudga keltirdi, uning imperativ tabiati oldinga tinimsiz harakatni talab qiladi. Elektron aloqa davrida kommunikativ madaniyatning kommunikatorlarning noma'lumligi, aloqa masofasi, aloqaning gorizont talashkil etilishi, yuqori darajadagi teskari aloqa darajasi va ma'lumot olishning yuqori tezligi kabi muhim xususiyatlari paydo bo'ldi. Kompyuter tarmoqlarining jadal rivojlanishi mavjud ma'lumotlar chegaralarini kengaytirdi, texnologiyalar nafaqat voqelikga taqlid qilish, balki to'liq simulyatsiya qilish, virtual olamlarni yaratish qobiliyatiga ega bo'ldi. Texnologiyalarning rivojlanishi odamlarning dunyoqarashiga ta'sir qiladi.

Madaniy-kommunikatsiya tizimlarining shakllanishi va o'zgarishi sharoitida Internet mazmuniga, aloqa usullari va madaniy-bilish jarayonlarining o'ziga xos xususiyatlariga faol ta'sir ko'rsatadigan ijtimoiy-madaniy hodisaga aylanib bormoqda, shu bilan bog'liq ravishda Internet-alloqa samarali vosita hisoblanadi. Kognitiv xarakterdagi veb-saytlar va portallar sonining va ommabopligining o'sishi zamonaviy kommunikativ madaniyat sohasining kengayishi, uning tuzilishi va funktsiyalari haqida gapirishimizga imkon beradi, shu bilan bog'liq ravishda ta'lim tuzilmalarining insonparvarlik kommunikatsion ta'sirining potentsiali Internet-muhitga ta'sirini mustaqil ravishda yo'naltirish imkoniyatiga ega bo'lgan madaniyat sohasi o'sib bormoqda. Ba'zi tadqiqotchilarning fikriga ko'ra, "... ijtimoiy tarmoqlarda madaniy identifikatsiya qilish amaliyotini talqin qilish ijtimoiy bilishning muhim vazifasi sifatida namoyon bo'ladi. Madaniy

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

identifikatsiya - bu jamoaviy o'ziga xosliklarni safarbar qiladigan farqlarni yaratish, mujassamlash va ramziy ma'noda joylashtirish amaliyoti.¹⁷

Internetda turli xil tematik, shaxsiy, odamlar haqida, ularning sevimli mashg'ulotlari va qiziqishlari, siyosat, madaniyat, fan, sanoat olamidagi voqealar haqida ma'lumotlar xususida veb-sahifalar taqdim etiladi. Internet-aloqalar, bir tomondan, moddiy-madaniy qadriyatlarni saqlash va efirga uzatishga imkon beradi, boshqa tomondan, global tarmoq ijtimoiy muassasalar va madaniyat muassasalarini yanada rivojlantirishga hissa qo'shadi.

Internet-kommunikatsiyalarning madaniyatga ta'sir ko'rsatadigan muhim yo'nalishlaridan biri bu **ta'lim**dir. Ta'lim tizimi ma'lum bir tarzda eng muhim tarkibni o'z ichiga oladi. Masalan, avvalgi ta'lim tizimi madaniyatning mazmunini segmentlarni ajratib, ularni bilimlarning tarmoqlari va murakkablik darajasiga qarab, murakkablik rivojlanish mantig'iga ko'ra ajratadi. Axborotni saqlash va tarqatishning kitob shakli yangi davrning tarmoq madaniyati va ta'limning "sinf-dars" me'morchiligiga mos keladi.

Internet-aloqa imkoniyatlaridan foydalanishga asoslangan yangi ta'lim texnologiyalarini birlashtira boshlagan zamonaviy ta'lim tizimi madaniy tarkib shaklini sifat jihatidan o'zgartirmoqda. Internet o'zlarining muallifining irodasiga binoan bitta poyezdga bog'langan vagonlar singari matn parchalari birin-ketin ergashadigan matnni kitob tartibida tashkil etishga toqat qilmaydi.¹⁸ Butunjahon Internet tarmog'iga qo'shilgan matn gipermatnli maydonlar bilan ko'payib ketadi, unda "kimdir" tomonidan yaratilgan o'zboshimchalik bilan yangi ulanishlar paydo bo'ladi, bu asosan o'z muallifini va o'zi tomonidan yaratilgan semantik to'liqlikni yo'qotadi. Matn qoramaga aylantiriladi. Ta'lim tizimiga gipermatnli makon bilan kompyuterning kiritilishi pedagogik makonning eski, asosan, totalitar

¹⁷ <https://www.teledataict.com/the-internet-and-culture/>

¹⁸ Аралова Е. Сознание в контексте виртуального мира//Власть. 2011. № 3. С.51-54

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

me'morchiligini buzadi, bu yerda o'qituvchi mohiyatan pedagogik harakatning yagona xarakteri bo'lgan va uning vazifasi asosan tayyor matnni tovushga chiqarish edi.

Norasmiy ta'lim uchun axborotlashtirishning o'rne ayniqsa oshdi, chunki zamonaviy axborot vositalari va ommaviy axborot vositalari zamonaviy inson hayotida muhim rol o'ynay boshladilar. Internet-aloqa deyarli ishlab chiqarish, ta'lim muassasalari va insonning kundalik hayotiga kirib bordi va yosh avlod uchun alohida qiziqish uyg'otmoqda. Ammo bu norasmiy ta'lim tufayli inson hayoti davomida bilim va ko'nikmalarning katta qismini egallaydi. Shu tarzda u ona tili, asosiy madaniy qadriyatlarni, oila, ijtimoiy tashkilotlar, ommaviy axborot vositalari, muzeylar, o'yinlar va jamiyatning barcha boshqa madaniy muassasalari orqali yetkaziladigan umumiy munosabat va xulq-atvor shakllarini o'zlashtirmoqda.

Ta'limning axborotlashtirilishi va yuqori malakali mutaxassislarning sifati va miqdoriga tobora ortib borayotgan talablar makon va vaqt bilan cheklanmagan holda ta'limning yangi shakllarini shakllantirishga hissa qo'shadigan innovatsion ta'lim usullari va texnologiyalarini ishlab chiqish va joriy etish zarurligini keltirib chiqaradi.¹⁹ Ushbu talablar talabalarni geografik joylashuvidan qat'i nazar, ishni to'xtatmasdan va individual ta'lim trayektoriyasini hisobga olgan holda Internet-kommunikatsiyalaridan foydalangan holda sifatli ta'lim olish imkonini beradigan virtual ta'lim g'oyasi bilan qondiriladi.

Internet-kommunikatsiyalaridan foydalanish, aslida Internetning amaliy funktsiyalarini amalga oshirishdir. Ta'lim muassasalari o'qituvchilari bir-biri bilan va o'quvchilarining ota-onalari bilan muloqot qilish, kasbiy tajriba almashish uchun Internet aloqalarini xohlaydilar, ba'zida darslarning mazmunini boyitish uchun Internet-resurslarga murojaat qilishadi. Bu yerda masofaviy o'qitish g'oyasi

¹⁹ Черняева К. О. Глобализация, потребление, виртуализация как культурные контексты идентичности// Известия Саратовского университета. 2010. Т. 10. Сер. Социология. Политология, вып. 2. С.59

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

faol rivojlanmoqda, uning mohiyati talabalarning jismoniy harakatlarini bilim manbalariga virtual bilimlarni talabalarga berish bilan almashtirishdir.²⁰

Mintaqadagi eng yaxshi o'qituvchi va mutaxassislarni pedagogik jarayonda ishtirok etish uchun safarbar qilishni ta'minlaydigan virtual universitetlarning jozibali loyihalari mavjud. Tadqiqotchilarning fikriga ko'ra, o'quv jarayonini virtual muhitda tashkil qilish menejmentga yangi yondashuvlarni talab qiladi, bu hamkorlik vositalaridan foydalanish muammolarini va virtual jamoani samarali boshqarish, shu jumladan ishonch masalalarini hal qiladi.

Virtual ta'lim muhiti dasturiy-uslubiy platformaga muhtoj, unga quyidagilar kerak:

- virtual jamoa a'zolari (talabalar va o'qituvchilar) o'rtasidagi o'zaro munosabatlarning keng ko'lamini, shu jumladan jamoaviy ish vositalarini ta'minlash;
- Internetdagi ma'lumot manbalaridan bilimlarni olish, ma'lumotlarni tizimlashtirish va qayta ishlash, saqlash va amalda qo'llagan bilimlarni ta'minlash;
- jamoaning boshqa a'zolari uchun yangi bilimlarni yaratish vositalarini taqdim etish;
- o'quv jarayonining ishtirokchilariga joylashuvidan qat'i nazar istalgan vaqtda ta'lim mazmuniga (axborot va dasturiy ta'minot) kirish huquqini berish;
- talabalarni bilim olish va ijodiy faoliyatni rag'batlantirish.

Ta'lim muassasasining maqbul imidjini yaratishga Internet-kommunikatsiyalaridan foydalangan holda notijorat tashviqot tadbirlarini o'tkazish yordam beradi. Virtual axborot makoniga moslashtirilgan ta'lim muassasasining rasmiy veb-saytidan foydalanuvchilar jamiyatning potentsial a'zolari va korporativ ijtimoiy ta'lim tarmog'idir. Ta'lim muassasasini joylashtirish amaliyotida Internet-

²⁰ https://www.researchgate.net/publication/220722587_Information_Security_Culture

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

kommunikatsiyalaridan eng samarali foydalanish uchun axborot-ta'lim jarayonining barcha ishtirokchilarining muloqotini faol ravishda rag'batlantirish zarur. Shubhasizki, madaniy qadriyatlarni saqlash va yetkazib berishda Internet aloqalarining imkoniyatlari juda katta. Ammo bizning fikrimizcha, ular madaniy o'ziga xoslikni saqlashda, ijtimoiy-madaniy makonga moslashishda va shaxsning rasmiy va norasmiy ta'limi samaradorligini oshirishda yordam beradigan eng samarali dasturni topadilar.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR VA MANBAALAR

1. *Аралова Е.* Сознание в контексте виртуального мира//Власть. 2011
2. *Черняева К. О.* Глобализация, потребление, виртуализация как культурные контексты идентичности// Известия Саратовского университета. 2010
3. <https://www.researchgate.net>
4. <https://www.teledataict.com>

GLOBALLASHUV DAVRIDA INTERNET TARMOG'I VA VIRTUAL REALLIK: MUAMMO VA YECHIMLAR

Boynazarov Odiljon Fayzullayevich

Samarqand Davlat Universiteti
Mustaqil izlanuvchi

Annotasiya : *Ushbu maqolada bugungi kundagi dolzarb hamda har doim yangi muammolar bilan boyib borayotgan axborot xurujlari to'g'risida fikr yuritilgan. Internetdan foydalanishning axloqiy me'yorlari buzilib bormoqda, bu esa kishilik jamiyatining ertangi ma'naviy qiyofasiga sezilarli ta'sir o'tkazmasdan qolmaydi. Insonning o'zi ham internet tarmog'iga bog'lanib borayotgan asrimizda buning salbiy jihatlari yaqqol namoyon bo'layotganiga ishonch hosil qilamiz. Ilmiy maqolada virtual hayotning salbiy jihatlari qarshi ijobiy sifatlarning hozil qilish mezonlari va bu borada olib borilayotgan amaliy ishlar to'g'risida falsafiy*

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

mushohada yuritilgan. Axborotlashgan jamiyatning eng muhim belgilari va qulayliklari haqida bayon qilingan. Internetdan foydalanishda poklik “vaksinasi”dan foydalanishning foydali tomonlari haqida bah boradi.

Kalit soʻzlar: *axborot, axborot madaniyati, internet, axloqiy meʼyor, begonalashuv*

XXI asr rivojlanish va taraqqiyot asridir. Bunda har bir sohaning oʻz ulushi, oʻz vazifasi bor. Dunyo rivojlanib borgani sari uning biz payqamay qolgan, ammo oʻta dolzarb boʻlgan qirralari chiqib bormoqda. Virtuallik globallashib bormoqda. Albatta bu juda yaxshi. Chunki jahonda boʻlayotgan voqea hodisalar va yangiliklardan tez fursatlardan habardor boʻlish zamon talabidir. Respublikamizda olib borilayotgan tub iqtisodiy, ijtimoiy islohotlar negizida ham aynan mana shunday omillar turibdi desam mubolagʻa boʻlmaydi. Ammo virtual olamning bugun biz uchun foydali boʻlib koʻrinayotgan jihatlari ertaga zararlarni, insoniyat uchun oʻgʻriqli fojialarni keltirib chiqarishi mumkin va shunday ham boʻlmoqda. Albatta bir dori vositasi qaysi bir odam aʼzosiga foyda bersa boshqasiga zarar beradi. Bunday holatlarning oldini olish, yaʼni global tarmoqdan foydalanishda maʼnan xavfsizlik choralari koʻrib chiqishimiz lozim. Buning uchun esa albatta, insonga bilim, malaka va koʻnikma zarurdir.

Sharq donishmandlari aytganidek, "eng katta boylik – bu aql-zakovat va ilm, eng katta meros – bu yaxshi tarbiya, eng katta qashshoqlik – bu bilimsizlikdir!" Shu sababli hammamiz uchun zamonaviy bilimlarni oʻzlashtirish, chinakam maʼrifat va yuksak madaniyat egasi boʻlish uzluksiz hayotiy ehtiyojga aylanishi kerak.[1]

Internet tizimidan qay tartibda foylanish, uning qudratli kuchidan nimalarni yaratishimiz mumkinligi toʻgʻrisida Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev oʻz asarida quyidagi fikrlarni keltirib oʻtgan: “Albatta, biz internet va boshqa zamonaviy axborot manbalarining oʻrni va ahamiyatini inkor etmaymiz. Bugungi hayotimizni Internetsiz tasavvur qilishning oʻzi qiyin. Shuni hisobga olgan holda, ...Internet tizimi orqali maʼnaviy targʻibot ishlarini, jumladan, elektron kitobxonlikni kuchaytirish zarur. Nega deganda, biz farzandlarimizning ongi, dunyoqarashi asrlar davomida sinovdan oʻtgan,

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

yuksak ma'naviyat xazinasini bo'lgan jahon va milliy adabiyotimiz asosida emas, balki qandaydir shubhali, zararli axborotlar asosida shakllanishiga beparvo qarab turolmaymiz"[2:592]

Jamiyatning o'zida va hatto Internetda, virtual olamni keltirib chiqaradigan kompyuter texnologiyalari ta'siri ostida jiddiy o'zgarishlar yuz bermoqda. Ushbu holatlar tufayli jamiyatni virtuallashtirish qonuniyatlari masalasi kundan-kunga ko'proq kun tartibiga qo'yilmoqda, chunki mentalitet va munosabatning alohida turini shakllantirish va keng tarqatish, dunyoning virtual tasvirini va tegishli ilmiy metodologiyasining paydo bo'lishiga olib keladi.

“Yosh avlod tarbiyasi hamma zamonlarda ham muhim va dolzarb ahamiyatga ega bo'lib kelgan. Ammo biz yashayotgan XXI asrda bu masala haqiqatdan ham hayot-mamot masalasiga aylanib bormoqda.”[3:504-505]

“Virtuallik” atamasi etimologik kelib chiqishi jihatidan lotincha “virtus” so'ziga borib taqaladi. Qadimgi rimliklar tili va ma'naviyat jabhasida bu so'z ko'p ma'no mazmunda ishlatilgan. Tadqiqotchilar “virtus” atamasini quyidagi ma'nolarini qayd qiladilar: ahloqiy qadriyat, yaxshilik, ezgulik, hayoliy, jasorat, potentsiallik, noreallik va boshqalar. Mutafakkirlar Sitseron va Seneka bu atamani “ezgulik” ma'nosida ishlatishgan[4:81]

Yangi davrdan boshlab «virtuallik», «virtual reallik» atamalari bilan olimlar, faylasuflar va san'atshunoslar foydalanib kelishgan. Masalan, fanga Bergson «virtual borliq», F.Arto «virtual teatr», F.N.Leonteva «virtual qobiliyat»[5] tushunchalarini kiritishgan.

Yangi davrga kelib virtuallik atamasi keng muhokamalarga sabab bo'ldi. Shu davrga tegishli bo'lgan olimlar uni turli ko'rinishlarda talqin qilib virtuallik mohiyatini ochib bera boshladilar. Virtuallikda mavjud bo'lgan barcha narsalar ham voqelikda mavjud emasdir. Ehtimoligi yuqori bo'lgan imkoniyatlar esa voqelikka aylanadi. D.Yumning fikricha, yetarli darajada ishonchli bo'lmagan farazli hukmni ehtimollik deb atash mumkin.[4:81]O'z fikrini davom etirar ekan faylasuf shunday deydi “etimollik imkoniyatlardan iborat bo'lib, ularning ko'pligi ehtimollik holatini u

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

yoki bu darajada voqelikka aylanishini belgilaydi"[4:81]. Virtual reallikdan konstant reallikka o'tish oraliq sharoit, omil va jarayonlar tufayli murakkablashadi. O'tishni murakkablashtiradigan yana bir holat ehtimollikdir. «Insoniyat turli-tuman voqelikni o'zida jo etgan (singdirib olgan), ham zaruriy, ham tasodifiy aloqadorliklar, xossalarni qamrab olgan, muayan shart-sharoitda, albatta, ro'yobga chiqadigan ehtimollikdir. Ehtimollik esa, miqdoriy me'yor bo'lib, muayyan imkoniyatni voqelikka aylanishining yaqin-uzoqligini ifodalaydi. Imkoniyatning voqelikka aylanishi uchun yuksak darajadagi ehtimollik bo'lishi kerak». [8:157] Telefon va kompyuterlarning paydo bo'lishi, internet tarmog'ida insonlarning muloqot qilishi ham yuqorida takidlab o'tilgan ehtimollik nazariyasiga asoslangandir. Bundan kelib chiqadigi fikrning moddiylashuvi, ya'ni virtuallikning reallik aylanishi insonlarning hayotiga ta'sir etadi.

Virtual olam, Internet olamining salbiy jihatlari haqida so'z yuritganda avvalo til va jonlilik masalasida oqsashlar va ularning oqibatlar haqida falsafiy mushohada yuritishni hohladik, zero til bu insonning asosiy belgilaridan biridir. Internet olamida so'zlashishlarni kuzatar ekanmiz, inson so'z boyligining qoloqlik tomon ketayotganligiga, til meyorlarining buzilish holatlariga duch kelmoqdamiz. Yana shuni alohida ta'kidlab o'tishimiz kerakki til me'yorlarining buzilishi ahloqiy madaniyatsizlik tomon yetaklovchi dastlabki omil bo'lib xizmat qiladi. Negaki, insonning til madaniyati uning ma'naviy dunyosining ko'zgusidir. Dunyoda xalqlar, millatlar ko'p va har bir xalqning o'z tilli mavjud. Bir millatda mavjud so'z boshqa bir millatda uchramaydi. Shu nuqtai nazar bilan qarasak dunyoni o'rganishda har bir millat tadqiqotchisi dunyoga tur xil yondashuv bilan qaraydi. Bu esa o'z navbatida olamning turli manzaralarni ochib beradi. Hatto ba'zi bir faylasuflar tildan tashqarida dunyoning tasviri yo'q degan yolg'on fikrni ilgari suradi.

Axborotlashgan jamiyatda aholini, ayniqsa yoshlarni kiberjinoyatchilikdan himoya qilish dolzarb vazifalardan biriga aylangan. Inson ma'naviy qiyofasini saqlab qolish, uning ahloqiy ongini kiberhujumlardan saqlash dolzarbligicha qolmoqda.

Yuqoridagilardan kelib chiqib quyidagi xulosalarga kelamiz:

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

Birinchidan: ta'kidlash jozki, hozirgi davrda hech bir mamlakat internet olamidan bo'layotgan kiberma'anviyatsizlik, axloqsizlik va deviantlik singarixavf-xatarga qarshi yolg'iz o'zi qarshilik ko'rsatishga qodir emas. Bunday sharoitda xalqaro hamkorlikni kengaytirish, globallashuv vositalaridan ayni damda foydalanish, kiberjinoyatchilikka qarshi birgalikda kurashish zaruratga aylandi.

Ikkinchidan:umuman olganda internet vaqtini va mablag'ni tejashga yordam berishidan tashqari axborotlarni juda tez uzatish va qabul qilish, kerakli ma'lumotlarni juda tez izlab topish, uzog'imizni yaqin qilish, onlayn suhbatlar qilish, dunyo voqelaridan qisqa fursatlarda xabardor bo'lish kabi ko'plab imkoniyatlarni yaratib beradi. Bunday imkoniyatlardan to'g'ri foydalanish esa kishidan yuksak madaniyat va ma'naviyatni talab etadi.

FOYDALANILGAN ADBIYOTLAR RO'YXATI:

- 1.O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi (2020 yil 25 yanvar) .uz.u
2. Mirziyoyev Sh Milliy taraqqiyot yo'limizni qat'iyat bilan davom etirib, yangi bosqichga ko'taramiz, -T.: "O'zbekiston", 2018,-592 b.
3. Mirziyoyev Sh.M. Jismoniy va barkamol yoshlar - bugungi va ertangi kunimizning hal qiluvchi kuchidhir\\ Milliy taraqqiyot yo'limizni qat'iyat bilan bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko'taramiz/ J I. T.: O'zbekiston, 2017. – B 504-505.
4. Nosov N.A.FomaAkvinskiy ikategoryavirtualnosti //Virtualnayarealnost. Filosofskie i psixologicheskie problemy.M.,1997. -.81.
5. Sm. Arto A. Teatr i yego dvoynik. – M., Martis, 1993., Bergson A. Tvorcheskaya evolyusiya. – M., "KANON-press", "Kuchkovo pole", 1998., Leontev A.N. Problemy razvitiya psixiki. – M., Izd-vo Mosk.un-ta, 1972.
6. Imkoniyat //Falsafa. Qomusiy lug'at. –T.: Sharq, 2004. -157 b.
7. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoevning Oliy Majlisga murojaatnomasi (2020 yil 25 yanvar) .uz.u

MAKTAB O'QUVCHILARINING AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNING YETAKCHI OMILLARI

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

Jumanqo'ziyev O'ktamjon O'tkirjon o'g'li

Muqumiy nomidagi Qo'qon Davlat Pedagogika Instituti

Masofaviy ta'lim kafedrası o'qituvchisi

Annotatsiya: Maqolada umumiy o'rta ta'lim maktablari o'quvchilarining axborot madaniyatini shakllantirishning asosiy qonunlari va yetakchi prinsiplari tahlil qilingan.

Kalit so'zlar. Pedagogik qonun, pedagogik tamoyil, o'zgaruvchan yo'nalish, evolyutsiya prinsipi, konstruktiv subektiv, samaradorlikni oshirish.

Аннотация

В статье рассматривается анализ ведущих принципов и основные законы формирования информационной культуры учеников общеобразовательных школ.

Ключевые слова. Педагогический закон, педагогический принцип, принцип эволюции, конструктив-субъектив, Повышение эффективности

Annotation

The article examines the analysis of the future principles and the basic laws of the formation of information culture of pupils of secondary schools.

Key words: Pedagogical law, Pedagogical principle, Evolution principle, constructive-subjective, Improving efficiency.

Maktab o'quvchilarining axborot madaniyatini shakllantirishga imkon beradigan uslubiy asos shaklida kulturologik yondashuvdan foydalanish quyidagi imkoniyatlarni yaratadi: 1) harakat qilayotgan ideallar va standartlar to'plami bilan ifodalanadigan talabaning izchil ierarxik ravishda qurilgan qiymat tizimini yaratish. pedagogik jarayonni amalga oshirishda aksiologik ko'rsatma sifatida; 2) har bir talabaning rivojlanishida uning shaxsiy salohiyatini maksimal darajada ochib berishga imkon beradigan ob'ektiv taxminiy ta'lim sharoitlarini keyinchalik qurish maqsadida talaba shaxsining individual ravishda aniqlangan madaniy xususiyatlarini ajratib olishga qaratilgan pedagogik o'zaro munosabatlarni tashkil etish; 3) o'qitish jarayonida har bir bolaning sub'ektiv pozitsiyasini barpo etishning samarali vositasi

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

sifatida etakchi didaktik printsiplar, shakllar, usullar va vositalarni hisobga olgan holda, pedagogik jarayonni tashkil etish.

Ko'rib chiqilayotgan yondashuv ijtimoiy va tabiiy hodisalarning bir qismi bo'lgan bir qator tarkibiy qismlarni o'rganish imkoniyatini beradi, ularning faoliyatida axborot almashinuvi jarayoni mexanizmi ochib beriladi. Yuqoridagilardan tashqari, axborot yondashuvi, hodisaning biologik, ijtimoiy va jismoniy mohiyatidan bir oz uzoqlashib, o'zaro ta'sirning tabiatini o'rganishga imkon beradi, uni tizim shaklida chuqur o'rganishni ta'minlaydi uning funktsional imkoniyatlari: "iste'mol qilish", saqlash, talqin qilish (tahlil qilish) va tarqatish.

Axborot mazmuni nuqtai nazaridan uning uchta tarkibiy qism bilan ishlash jarayonida ta'lim jarayonida aylanish qobiliyatini ta'kidlash lozim: 1) o'qituvchidan o'quvchiga yo'naltirilgan pedagogik faoliyatda aks ettirilgan ta'lim maqsadi shaklida taqdim etilgan mavzu; 2) funktsional, uning mohiyati o'quv-bilish faoliyati davomida o'quvchiga uzatiladigan ma'lumotlarni o'zlashtirish jarayonini tashkil etishdan iborat (til, belgilar, shaxsiy kompyuterdan foydalanish qobiliyatlari va boshqalar); 3) kommutatsiya, pedagogik jarayonni tartibga solishda ishtirok etadi.

Axborot yondashuvining asosiy qoidalarini amalga oshirish jarayonida bir qator xarakteristikalarini baholash faoliyati amalga oshiriladi, ularning eng ahamiyati axborotning qiymati bo'lib, uning o'lchovida miqdoriy (tizimdagi tarkibiy o'zgarishlar) ishlatiladi, manbalar soni, axborot tezaurusini to'ldirish va h.k.) va sifat ko'rsatkichlari (ma'lumotlarni qayta ishlash qobiliyati, maqsadga erishish uchun ma'lumotlarning ahamiyati va boshqalar).

Yuqorida aytilganlarga asoslanib, maktab o'quvchilarining axborot bilan ishlash qobiliyatini shakllantirish, agar u shakllansa, u shaxsiy vazifalardan biri sifatida faoliyat yuritishini hisobga olish kerak: 1) axborot malakasi (T. С. Виноградова, О .А. Кизик, А. Л. Семёнов, О. Г. Смолянинова, А .Л. Семёнов, С. В. Тришина, С. Е. Шишов и др.); 2) axborot madaniyati (И. Н. Гайдарева, Н. И. Гендина, Е. В. Данильчук, Э. П. Семенюк и др.); 3) bilish madaniyati (3) bilim madaniyati)(О. А. Завьялова и др.); 4) universal ta'lim faoliyati (Н. М. Горленко,

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

А. П. Гладкова, В. Г. Закирова, Н. Н. Жукова, Е. О. Иванова, М. П. Калинина, В. И. Орлов, Э. Г. Сабирова Л. М. Фридман и др.); 5) tadqiqot faoliyati ko'nikmalari (А. П. Гладков, Н. Н. Поддъяков. А. Н. Поддъяков, А. И. Савенков, Н. С. Шлык, В. В. Щетинина и др.).

Shunday qilib, ushbu tadqiqot doirasida axborot yondashuvi axborot madaniyatining mohiyatiga asoslangan maktab o'quvchilarini o'qitish va o'qitish jarayonida axborotning "harakati" xususiyatlarini aniqlash mumkin bo'lgan samarali vositalar to'plamini taqdim etadi. Shu bilan birga, bir vaqtning o'zida axborot nazariyasi tili orqali pedagogik jarayonning tavsifini amalga oshirish, o'quv jarayonining "axborot to'yinganligi" ni baholash, ma'lum bir maqsadga erishish uchun zarur bo'lgan axborotni sotib olish, tahlil qilish (talqin qilish), o'zgartirish va saqlash mexanizmlarining samaradorligini baholash imkoniyati mavjud.

Taqdimot mantig'ini va ilgari e'lon qilingan metodologik bilimlarni ushbu tadqiqotda qo'llanilgan kontsepsiya asosida taqdim etish darajasidan so'ng, keling, maxsus-ilmiy yondashuvlar guruhiga murojaat qilamiz, ulardan biri kommunikativ-faol yondashuv (hamkorlikda o'qitish)[1]. Ta'lim va tarbiya jarayonida ushbu yondashuv bolaning shaxsiyatining asosiy rolini belgilaydi, u ta'lim va kognitiv faoliyat sub'ekti bo'lib, uning shaxsiy-psixologik, yosh xususiyatlari va manfaatlarini maksimal darajada hisobga oladi.

Ijtimoiy-madaniy hodisa, ta'lim va tarbiya haqida gapirganda, har bir inson madaniyatga individual munosabatda bo'lib, uni kuzatuv, jarayonlarda ishtirok etish va ularni muhokama qilish orqali uning mavjudligining ajralmas qismi sifatida talqin qilish orqali muloqot amaliyotida (til, nutq, faoliyat) aks etadi. Ta'lim va tarbiya jarayonida jamiyatda uyushgan hamkorlikni yo'lga qo'yish orqali umuman jamiyat ta'siri amalga oshirilmoqda, bu bizga ushbu jarayonlar biologik, ma'naviy, rekreativ, axborot va boshqa ko'plab ehtiyojlarni kompleksini amalga oshirish jarayonida tug'iladigan muloqotning alohida turi emas, deb hisoblash uchun asos bo'lib xizmat qiladi.

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

Har qanday muloqot semiotik makonda amalga oshiriladigan og'zaki komponentga ega bo'lib, u shaxsiyatning o'ziga xos aloqa turlarini to'g'ridan-to'g'ri jamiyatda ishlab chiqarishni belgilaydi, unga ta'sir qiladi va tashkil qiladi.

Kommunikativ didaktika asoschisi K. Shaller o'zining mafkuraviy va nazariy-uslubiy shart-sharoitlari sifatida insonning Xudo bilan muloqot qilish kontseptsiyasini, ongni (Ю. Хабермаcning ontologik kontseptsiyasi doirasida) efirga uzatadigan o'zaro ta'sirlarning ahamiyatini tushunchani ko'rib chiqishni taklif qildi)[2], samarali aloqa nazariyasi qoidalari, uning turlarini "tanib olish" imkonini beradi.

Hozirgi vaqtda interaksionizm, kommunikativ va tanqidiy-kommunikativ didaktikaning kontseptsiyalarining funktsional to'plami sifatida taqdim etilgan didaktik yo'nalishning yakuniy shakllanishining yo'qligi ta'kidlanishi kerak, uning asosiy mazmuni turli yondashuvlar bilan belgilanadi, bu ob'ektlar, tuzilmalar, kontseptual qatorlar va printsiplar tizimlarida farqlarni ko'rib chiqishga imkon beradi.

Bunday tizim aloqaning turli jihatlarini o'z ichiga oladi, shu jumladan: 1) refleksivlikni; 2) namunaviylik; 3) didaktik qisqartirish; 4) nosimmetrik va assimetrik aloqa; 5) ularni amalga oshirishga qo'yiladigan talablar tizimi.

Kommunikativ didaktikaning vazifalari quyidagilardan iborat: 1) jarayon ishtirokchilarining kommunikativlik darajasini oshirish; 2) uni o'zgartirish uchun atrofdagi haqiqatni tanqidiy o'zlashtirish; 3) axborotni uzatish; 4) aloqa ishtirokchilari o'rtasidagi ziddiyatlarni konstruktiv hal qilish; 5) atrofdagi dunyoni talqin qilish munosabatlarini rivojlantirish.

Kommunikativ didaktika quyidagi xususiyatlar bilan tavsiflangan yaxlit jarayondir: 1) maqsadga muvofiqlik; 2) bashorat qilish; 3) kontekstuallik; 4) xolislik; 5) uzluksizlik; 6) nisbiylik; 6) izohlovchi xususiyatga ega; 7) axloqiy jihatning mavjudligi; 8) kommunikativ o'zaro ta'sirni amalga oshirish qoidalariga ega.

Yuqoridagilarga asoslanib, pedagogik muloqotni muayyan miqdordagi axborotni "iste'mol qilish" ga qaratilgan jarayon sifatida belgilaydigan maxsus xulosa chiqarish mumkin, buning asosida adaptiv fikrlash va xulq-atvorni shakllantirish

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

mumkin bo'ladi, uning asoslari muayyan sharoitlarda mustahkamlik, tushunish va yo'nalish hisoblanadi.

Kommunikativ didaktika asosidagi asosiy qoidalar orqali pedagogik jarayonlar mexanizmini ishga tushirish (muloqotga bo'lgan ehtiyojni qondirish, o'z qadriyatini o'zgartirish, samarali o'zaro munosabatlarni tashkil etish, ijtimoiy majburiyatlarni amalga oshirish va boshqalar) shart-sharoitlarni yaratish (o'zaro ta'sirlar, qarorlar qabul qilish va h. k.), hodisaning tilni ifodalash uslubini o'zgartirish, muloqot ishtirokchilarining muloqot rejasiga kirishi, samaradorligi.

Kommunikativ didaktika uchta printsipga asoslanadi B. Тюрна:[3] 1) "ob'ektiv" fikrlash madaniyatini tarbiyalash; 2) tushunish konteksti; 3) kattalar tilidan boshqa bolaning "ichki nutqi" ni rivojlantirish.

Kommunikativlik printsiplari quyidagilarni o'z ichiga olgan xususiy metodik printsiplarning metodologik bazasi bo'lib xizmat qiladi: 1) murakkablik; 2) kontsentrizm; 3) funktsionallik; 4) o'quv materialining situatsion-tematik taqdimoti; 5) immanence.

Faoliyat yondashuvi umumiy didaktik tamoyillarning mazmunini belgilaydi, ular orasida: 1) ong printsiplari; 2) faoliyat; 3) o'qitishning ijodiy mohiyati.

Ushbu yondashuvning asosiy qoidalarini amaliyotga tatbiq etish ta'lim maqsadlariga erishishga qaratilgan faoliyat sifatida tavsiflanishi mumkin, chunki muloqot turli xil tadbirlar orqali amalga oshiriladi, bu orqali bolaning haqiqiy va xayoliy bilim vazifalarini hal qilishga intiladi.

Faoliyatning ahamiyatini ko'rib chiqishga kirishib, keling, S.L.Rubinshteynning (ong va faoliyatning birligi printsiplari) falsafiy kontseptsiasining mohiyatiga murojaat qilaylik, bu insonni atrofdagi dunyo bilan doimiy aloqada o'rganishdir: "uning harakatlaridagi Mavzu nafaqat aniqlanadi va namoyon bo'ladi; u ularni yaratadi va aniqlanadi. U nima qilayotganini aniqlay oladi; uning faoliyatining yo'nalishi aniqlanishi va uni shakllantirishi mumkin» [4].

Shu bilan birga, olim birinchi navbatda insonning odamlarga, o'zi va butun dunyoga bo'lgan munosabat mavzusini ilgari suradi, uning asosiy maqsadini bilish va

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

hayotiy faoliyat mavzusini shakllantirishda ko'rib chiqadi, bu faqat uning amaliy faoliyatga faol kiritilishi mumkin. Ushbu yondashuv chegaralarida siz shaxs va uning faoliyati o'rtasidagi munosabatlarning ikki tomonini ajratib olishingiz mumkin. Birinchi holda, shaxsning shakllanishida faoliyatning muhim roli, ikkinchisida esa – atrofdagi haqiqatning faoliyatida va o'zgarishida shaxsning roli ta'kidlanadi.

1. Prozumentova, G. N. Potentsial vzaimodeystviya vuzov i shkol: empiricheskie modeli / G. N. Prozumentova // Vestnik TGU. – 2012. - № 358. – S. 182–188.
2. Habermas, Yu. Moral'noe soznanie i kommunikativnoe deystvie / Per. s nem. pod red. D. V. Sklyadneva, poslesl. B. V. Markova. – SPb.: Nauka, 2000. – 380 s.
3. Tyupa V. I. Tri kita kommunikativnoy didaktiki. Istochnik: iz doklada Valeriya Tyupy na zasedanii laboratorii «TEKST» 1 maya 1997 g. [Elektronniy resurs].URL: setilab.ru»modules/article/view.article.php/21. (Data obrasheniya 23.03.2018)
4. Abul'xanova-Slavskaya, K.A. Brushlinskiy A.V. Filosofsko-psixologicheskaya kontseptsiya S.L. Rubinshteyna. K 100-letiyu so dnya rojdeniya / K.A. Abul'xanova-Slavskaya, A.V. Brushlinskiy - M: Nauka, 1989. – S.24.

ГЛОБАЛЛАШУВ ЖАРАЁНИДА АХБОРОТЛАШУВ ВА ЁШЛАР: ФАЛСАФИЙ ТАҲЛИЛ

Исақова Замирахон Рухитдиновна,

ф.ф.н., доцент

Наманган давлат университети

Аннотация. Мақолада глобаллашув жараёнида ахборотлашувнинг ижобий ва салбий оқибатлари, ахборот технологияларининг ёшлар онгига таъсири таҳлил этилиб, жамият хавфсизлиги ва барқарорлигига таҳдид солувчи хуружларнинг олдини олишнинг йўли ўзликни англаш ва қадриятларни сақлаб қолиш экани очиқланган.

Калит сўзлар: глобаллашув, ахборотлашув, ахборот технологиялари, интернет, ёшлар, хавфсизлик, қадрият, ахлоқ, маънавият, ўзликни англаш.

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

Глобаллашув жамият ахборотлашуви даврида тобора кенгайиб бормоқда ва бу жаҳон сиёсий маконининг янгича кўриниши ва тараққиётига жиддий таъсир этмоқда.

Ахборот соҳасидаги глобаллашув башарият учун, дунёнинг барча ҳудудида яшовчи афкор омманинг ўзаро мулоқоти, илм-фан ва маданий бойликларни ўзлаштириши учун бемисл имконият яратадиган жараёндир.

Глобаллашув жараёнида ахборот технологиялари, айниқса интернет, ёшлар кундалик ҳаётининг ажралмас қисмига айланди. “Ахборот асри” деб аталаётган ҳозирги замонда, маълумот олиш ва ахборот алмашишнинг қулай воситаси интернетдир. Бироқ бу тармоқда ҳамма нарса аралаш-қуралаш – оқ билан қора, эзгулик билан ёвузлик ўрин олганки, маълумот тарқатиш, бизнес ва реклама учун катта майдонга айланган глобал тармоқни назорат қилишнинг имкони йўқ. Ахборот узатиш, алмашиш ва қабул қилиш жараёнида тезкорлик, аниқлик, сифат ва таъсирчанликни таъминлаш, ахборотнинг дунё бўйлаб кенг ёйилиши имкониятини яратишда “бутун жаҳон ўргимчак тўри”нинг аҳамияти катта ва айнан мана шу омил ундан фойдаланиш эҳтиёжини орттирмоқда.

Янги юз йилликда Ўзбекистонга ҳам интернет шиддат билан кириб келиб, кундалик ҳаётда ўз ўрнига эга бўлди. 2021 йилга келиб мамлакатимизда интернетдан фойдаланувчилар сони 25 миллион нафардан ошди. Фан-техника ютуқлари инсон манфаатлари, эзгу мақсад йўлида хизмат қилиши лозим, албатта. Бироқ айрим кучлар виртуал оламдан ғаразли ниятлари йўлида фойдаланётгани ҳам айтиш ҳақиқатдир. Зеро, интернет фойдаланувчиларининг 35 фоизи ахборотни танқидий ўзлаштиришга қодир, қолган 65 фоиз фойдаланувчилар олинган ахборот таъсирига берилади.

Бугунги кунда интернетдан фойдаланувчилар сони кундан-кунга ортмоқда. Ер юзининг деярли исталган нуқтасида интернетга уланиш имкони бўлиб, дунёнинг 220 га яқин давлатида интернет мавжуд. Интернет тармоғи ўзининг тезкорлиги, тежамкорлиги ва очиқлиги, назоратнинг сустлиги ёки

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

умуман йўқлиги, дунё бўйлаб тарқалган фойдаланувчиларнинг мавжудлиги, ахборотларнинг тез ва арзон йўл билан тўлиқлигича тарқатилиши, ҳамфикр гуруҳларнинг ташкил этиш мумкинлиги, алоқаларнинг аноним экани, асл манбани аниқлаш имконсизлиги, стратегик объектлар, ҳарбий ташкилотлар компьютерларига ноқонуний уланиш имконининг мавжудлиги, тармоқларнинг яшовчанлиги билан террорчи ташкилотларни ўзига жалб қилмоқда.

Интернетнинг айрим ёшлар менталитетига салбий таъсир кўрсатиб, уларни миллийликдан узоқлаштириши, ўзликни йўқотиши, маънавий-ахлоқий қадриятларни емириши, миллий маданиятларга кескин зарба бериши, иқтисодий ёки ғоявий қарамликнинг ривожланиши каби ҳолатлар глобаллашув жараёнининг салбий таъсири оқибатидирки, ёшларда ахборот олами имкониятларидан оқилона фойдаланиш малакасини шакллантириш, турли ахборот истеъмоли маданиятини тарбиялаш ҳаётий-амалий аҳамиятга эга²¹.

Ҳозирги вақтда глобал тармоқда етти доменли веб-сайтлар, ахборот порталлари сони 400 дан ошиб кетгани, уларнинг аксарияти хорижий тилларда ҳам фаолият кўрсатаётгани, ушбу йўналишда янги ижодий авлод – интернет журналистлари шаклланиб бораётгани эътиборга сазовордир²².

Жамиятни ахборотлаштиришнинг ёшлар онги ва тафаккурига таъсир кучи унда бериладиган материалларнинг тезкорлиги, таҳлилийлик даражаси, ишончлилиги билан белгиланади. Оммавий ахборот воситалари тарқатган маълумотлар қандай аудиторияга мўлжаллангани билан фарқланади. Ёшларнинг қизиқиши, талаб ва эҳтиёжлари фойдаланмаган ҳар қандай кўрсатув, эшиттириш, ахборот ўз эгасига етиб бормаслиги аниқ.

Ҳар қандай жамиятда таълим-тарбиянинг туб асоси жамиятдаги ҳукмрон мафкурага боғлиқ. Мафкура бирдан шаклланмайди, балки ҳукмрон (рахбар – З.И.) сиёсий элитанинг дунёқараши, яъни унинг диний, фалсафий ёки илмий

²¹ Очилдиев А. Глобаллашув ва мафкуравий жараёнлар. – Т.: Мухаррир, 2009. 82-бет.

²² Мирзиёев Ш. Матбуот ва оммавий ахборот воситалари ходимларига. 2017 йил 27 июнь / Мирзиёев Ш. Миллий тараққиёт йўлимизни қатъият билан давом эттириб, янги босқичга кўтарамиз. 1-китоб. – Т.: Ўзбекистон, 2018.498-бет.

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

маданиятида шаклланади. Аждодлар маънавий меросида глобал эзгу дунёқараш мавжуд бўлган, аммо авлодлар уни тўлиқ ва кенг англашга ва ҳаётга жалб этишга улгурмади.

Бутун дунёнинг ягона ахборот маконига айланиши натижасида жамият хавфсизлиги ва барқарорлигига таҳдид солувчи мисли кўрилмаган янги-янги хавфни келтириб чиқарди. Айрим оммавий ахборот воситалари уюшган жинойтчилар, террорчилар қўлида жуда хавфли қуролга айланиб қолди. Бунинг тасдиғини ён атрофда, дунёнинг турли минтақа ва ҳудудларида юз бераётган воқеалар, айрим сиёсий кучларнинг сохта ғоя ва мафкураларни олдинга суриш орқали ўзлари кўз тиккан мамлакатларни таъсир доирасига олиш ва ўзига тобе қилиш, халқаро майдонда икки хил стандартларни ишга солиб, керак бўлса, куч ишлатиб, узоқни кўзлаган стратегик мақсадларини зўравонлик билан амалга оширишга қаратилган уринишлари мисолида кузатиш мумкин. Бундай кучлар ўз мақсадларига етиш учун шундай маккор усул-услуг ва замонавий ахборот технологияларини ишлатмоқдаки, уларнинг тазйиқларига дош бериш, бундай хуружларнинг никоби ва сир-асрорини очиб ташлаш, асл ниятларини англаш – бу ўта оғир ва мушкул вазифа бўлиб, уни адо этиш ҳар кимнинг ҳам қўлидан келмайди.

Глобаллашув жараёни бугун ёки кеча пайдо бўлиб қолмади, “тома-тома кўл бўлур” деганларидек, унинг илдизи ниҳоятда чуқур ва бу муаммо дунё миқёсида таҳлил этилмоқда ва инсонга муносабат турли аспектларда ўрганилмоқда. Қайсидир маънода айбдор ёки сабаб қидиришга уринилмоқда. Бизнингча, муаммо айбдорни топиш билан, сабабни қидириш билан ҳал бўлмайди. Суқротнинг бундан икки ярим минг йил аввал айтган сўзлари муаммонинг ечими учун жавоб беради: “Ўзгаларни ўзгартирмоқчи бўлган инсон, аввало, ўзини ўзгартириши лозим”²³. Ушбу фикрни давом эттириб, шуни

²³ Исакова З.Р. Ахборотлашган жамият ва ёшлар: фалсафий таҳлил // “Ўзбекистон Республикасини 2017-2021 йилларда ривожлантириш “Ҳаракатлар стратегияси”ни жамиятга тадбиқ қилишда фалсафа фанининг ўрни ва аҳамияти”. 114 Республика илмий-амалий анжумани материаллари Фарғона давлат университети. 2019 йил 14 июнь. 294-297- бетлар.

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

таъкидлаш жоизки, ўзгариш негизида инсон маънавияти такомиллашуви ётади, яъни ташқи оламдаги ўзгаришлар кишига бахт келтирмайди, чунки ўзгарган ташқи дунёни қабул қилишга, у билан уйғун яшашга лойиқ ички дунё, руҳий-маънавий олам керак. Инсон аввало ўз маънавий-руҳий оламини ўзгартириши, сўнгра, ҳаётни, ташқи дунёни ўзгартириши мақсадга мувофиқ. Зеро, техника инқилоби инсонга ўта қимматга тушди: дангасалик ва танбаллик оқибатида инсон ҳамма ишни техника зиммасига юклаб, ўз организми, ҳатто юрак мускул кучлари иш қобилиятини ҳам кераксиз нарсага айлантириб, уларни инқирозга учратиш арафасида. Эндиликда инсон ўз ақлий қобилияти ишини ҳам техникага ишонмоқдаки, оддий ҳисоб-китобга бош қотириш ҳам инсонга оғирлик қилмоқда. Хўш, бу кетишда инсон ҳаётида қандай маъно қолади?

Муаммонинг ечими инсоннинг ўзида, яъни билим инсонни яхши ишларга етаклайди, эзгу ишлар қилишга кўмак беради. Техника инқилоби, барча кашфиёту янгиликлар инсон билимининг маҳсули, лекин инсон маънавий-руҳий олами, ахлоқи уларни тасарруф қилишга лойиқ даражада мукамалликка эришмаган, яъни лойиқ нолойиққа муносиб эмас. Оддийгина компьютер инсоннинг маънавияти юксалиши, иши енгил бўлиши учун хизмат қилиши лозим бўлгани ҳолда инсоннинг билимсизлиги ва жоҳиллиги, жаҳолатга ружу қўйиши натижасида нолойиқ ишларга сафарбар этилмоқда. Бу ерда техника ёки илмдаги ютуқни эмас, аксинча, уни тасарруф этувчининг мақсади олий эмаслиги ойдинлашади. Диний манбаларда эътироф этилишича, инсоннинг яхши ёмон қилмишлари беиз кетмайди, улар коинотда, маконда, инсонлар муҳитида сақланади, кези келганда, қайта жонланади ва ўз сифатига мувофиқ, эзгу ишлар эзгу амалларга, ёмон қилмишлар ёмон амалларга етаклайди. Бундан кўринадики, нафақат инсон, балки у яшаётган муҳит, давр, мамлакат, келгуси авлодлар – келажак олдида бирдек масъулдир.

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

Фикр софлиги, ақл теранлиги, эътиқод барқарорлиги, иймон саломатлиги, рух тетиклиги – маънавий баркамоллик калитидир²⁴. Дунёни турли инқирозу хавф-хатардан қутқарувчи омил – инсоннинг ўзи, унинг ақли, маънавий-руҳий дунёси. Шундан инсон ҳаётининг маъноси ҳам англашилади. Айтадиларки, “инсоннинг нияти қандай бўлса, шундай ҳаёт кечиради”.

Инсон оламнинг бир қисми, олам қонуни табиатга ҳам жамиятга ҳам, инсонга ҳам тегишли. Мадомики шундай экан, инсоннинг билими, интилишлари, орзу-мақсадлари ҳам олам билан уйғун бўлиши керак. Инсонга берилган олий мукофот – ақл-идрок эзгуликка ва яна эзгуликка хизмат қилиш керак.

ЁШЛАРДА ТАДБИРКОРЛИК МАДАНИЯТИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ - ЖАМИЯТ ТАРАҚҚИЁТИДАГИ МУҲИМ ОМИЛ

Муйдинова Мохира Мукумжоновна

Наманган давлат университети ўқитувчиси

Иброҳимова Мохидил Муроджон қизи

Социология йўналиши 2-курс талабаси

Мамлакатимизда ҳар бир инсоннинг ўз истеъдод ва қобилиятини тўла намоён этиши, ўз олдига қўйган мақсадларини рўёбга чиқариши учун кенг имконият, шарт-шароитлар яратилган. Айниқса, хусусий мулкчилик, оилавий тадбиркорликни шакллантириш, тадбиркорлик билан шуғулланиш истагида бўлган фуқароларни молиявий ва маънавий қўллаб-қувватлаш, уларни турли солиқ ва мажбурий тўловлардан озод этиш борасида қабул қилинаётган ҳужжатлар ва амалий ишлар диққатга сазовордир. Тадбиркорлик мустақилликнинг буюк неъматларидан бўлиб ёшларнинг фаолиятида беқиёс катта имкониятлар эшигини очмоқда. Ўзбекистонда олиб борилаётган сиёсий иқтисодий ислохотларнинг ҳаётимизда қадриятга айланиши ёшларни, айниқса аёл тадбиркорлар ҳаракатини кенгайтирмоқда. Улар ижтимоий ишлаб чиқариш тармоқларини шакллантиришда улкан ютуқларни қўлга киритмоқдалар. Айниқса ёшларда ахборот маданиятини ривожланиши уларни тадбиркорликка бўлган интилишларини янада юксалтирмоқда. Ёшларни ва аёлларни иш билан

²⁴ Исакова З.Р. Ёшлар ижтимоийлашуви жараёнларида оммавий ахборот воситаларининг ўрни ва аҳамияти // “Фуқаролик жамияти ривожланишида ёшларнинг ижтимоийлашуви ва сиёсий фаоллигини ошириш”. Республика миқёсидаги илмий-амалий конференция материаллари. 2014 йил 28 ноябрь. – Т.: Низомий номидаги ТДПУ нашриёти, 2014. 155-бет.

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

таъминлаш масалалари Президентимизнинг 2020 йилги Мурожаатномаларида ҳам таъкидлаб ўтилган. Ҳозирги вақтда республикаимиз аёллари ҳам хусусий мулкчилик шакллари ривожлантиришда фаол ташаббус кўрсатиб, самарали меҳнат қилишмоқда. Улар нафақат оилада, балки жамият тараққиётида ҳам ўз оқиллиги, мулоҳазалиги билан барчага ўрнак бўлишмоқда. Аслида оилани ҳамжиҳат, хонадонни саришта сақлаш, комил фарзандларни тарбиялашда асосий масъулият Аёлнинг — Онанинг зиммасига тушади. Бироқ жамият равнақига, Ватан тараққиётига ҳисса қўшишни ният қилган фаол аёлларимиз оила фаровонлигига улуш қўшиш билан бир вақтда, ҳам фарзанд тарбиясига улгуриб, ҳам ўз бизнесини самарали ташкил этмоқда, уй-рўзғор, оиладан ажралмаган ҳолда тадбиркорлик фаолияти юритмоқда. Шу ўринда, Президентимизнинг 2017 йилда қабул қилинган “Аҳолини кам таъминланган қатламларини қўллаб қувватлашга оид қўшимча чора тадбирлари” тўғрисидаги Қарорида иш билан банд бўлмаган аёлларни, ёшларни тадбиркорликка жалб қилиш, қишлоқ жойларида уюлмаган ёшларни иш банд қилиш масаларига катта аҳамият берилмоқда. Бизнинг мамлакатимизда ёшларнинг фақат меҳнат қилиши, жамият тараққиётига ҳисса қўшиши учунгина эмас, меҳнатининг роҳатини кўриши, сиҳаттоҳларда маданий ҳордиқ чиқариши, саломатлигини мустаҳкамлаши учун, қолаверса ўз эзгу орзуларига етишиши учун барча қулайликлар яратилган. Хотин-қизларни ижтимоий қўллаб-қувватлаш, янги иш ўринлари яратиш ва фаоллигини ошириш давлат дастурларининг муҳим йўналишларидан бири бўлиб, жорий йилларда бир қанча самарали ишлар амалга оширилди. Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Хотин-қизларни қўллаб-қувватлаш, уларнинг жамият ҳаётидаги фаол иштирокини таъминлаш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида» 2021 йил 5 мартдаги қарорига асосан аёлларнинг ҳуқуқ ва манфаатларини ҳимоя қилиш, ижтимоий-сиёсий, иқтисодий ва маданий ҳаётимиздаги фаоллигини юксалтириш ва ташаббусларини қўллаб-қувватлаш Президентимиз раҳнамолигида амалга оширилаётган ислохотларнинг устувор йўналишларидандир. [1]

Зеро биринчи президентимиз И.А.Каримов таъкидлаганларидек “...ислохот-ислохот учун эмас, аввало инсон учун, унинг фаровон ҳаёт кечириши учун хизмат қилиши лозим”[2]. Мамлакатимизда ана шу мақсадларни амалга оширишга қаратилган тизимли чора-тадбирлар изчил амалга оширилаётир. Буни Наманган вилояти хотин-қизларининг давлат ва жамоат ташкилотлари билан ҳамкорликдаги фаолияти мисолида ҳам кўриш мумкин. Мамлакатимизда хотин-қизлар, айниқса, қишлоқ аёллари учун муносиб шароит яратиш, ўсмир қизларга ғамхўрлик ва эътиборни кучайтириш,

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

уларни таълимнинг кейинги босқичига тўлиқ қамраб олиш, касб-ҳунарга йўналтириш, оилавий тадбиркорликни ривожлантиришга алоҳида эътибор қаратилмоқда. Аёлларнинг, уларнинг миллати, тили, дини, ижтимоий келиб чиқиши, эътиқоди, шахсий ва ижтимоий аҳволи ҳамда турар жойидан қатъи назар, барча ҳуқуқларини таъминлаш масалаларига катта эътибор қаратилмоқда. Давлат томонидан ҳам шаҳар, ҳам қишлоқ жойларида яшайдиган аёлларнинг турмушини яхшилашга мутаносиб ёндашув таъминланмоқда. Ўзбекистон мустақилликка эришган илк кунидан бошлаб мамлакатимизда аёлларнинг ҳуқуқий, иқтисодий ва ижтимоий ҳимоя қилинишини, уларнинг ҳар томонлама ривожланиши учун шарт-шароитлар яратиш масаласини давлат сиёсатининг устувор вазифаси сифатида белгилаб олган. Ўзбекистонда аёллар ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш бўйича изчил ва тизимли сиёсатнинг асосий йўналишлари қўйидагилар ҳисобланади: биринчидан, аёллар ҳуқуқлари ва манфаатларини ҳимоя қилиш, оналик ва болаликни муҳофаза қилиш соҳасида қабул қилинган қонун ҳужжатларини бажарилишини таъминлаш ҳамда ҳуқуқий асосни янада такомиллаштириш бўйича чоралар кўриш; иккинчидан, аёллар ҳуқуқларини ҳимоя қилиш бўйича ишларнинг аҳволини доимий равишда ва комплекс мониторинг қилиш, уларнинг оилада, жамиятда ҳамда жамоат ва давлат ишларини бошқаришда ролини ошириш; учинчидан, аёлларнинг бандлигини таъминлаш бўйича самарали чоралар қабул қилиш ва амалга ошириш, уларни ишга жойлаштириш учун ҳар томонлама ёрдам кўрсатиш, аёллар орасида, айниқса, қишлоқ жойларида тадбиркорликнинг турли шакллари ривожлантириш; тўртинчидан, аёлларнинг ижтимоий-сиёсий ва ижтимоий-ҳуқуқий фаоллигини оширишга қаратилган тадбирларни ишлаб чиқиш ва амалга ошириш, аёллар нодавлат нотижорат ташкилотларининг мамлакатнинг ижтимоий ва сиёсий ҳаётида фаол иштирок этиши учун кўмаклашиш.

Бугунги кунда мамлакатимизда инсонларнинг фаровон турмуш тарзини яхшилаш, жамиятнинг барқарор ривожланишида аёлларнинг ролини ошириш, эркеклар ва аёллар тенглигини таъминлашга қаратилган чораларни изчил амалга оширмоқда. Мамлакатда таълим, гендер тенглиги, соғлиқни сақлаш ва бошқа масалаларга нисбатан самарали натижаларга эришилмоқда. Мамлакатни тубдан янгилаш ва модернизациялашга, давлат, жамият ва шахс ўртасидаги ўзаро муносабатларни такомиллаштиришга қаратилган янги қонунлар қабул қилинди. Бу қонунлар эса халқимизнинг фаровон турмуш қуришлари учун имкониятларни яратиб бермоқда. Президентимиз Ш.Мирзиёев ҳудудларда ёшларни меҳнатга жалб қилиш ишларига катта эътибор қаратмоқдалар. “Ана шундай эътибор ва ғамхурлик туфайли ҳудудларда 27 та

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

“Ёш тадбиркорлар” коворкинг-марказлари ҳамда 157 та “Ёшлар меҳнат гузари” фойдаланишга топширилди. Ушбу мажмуаларда 2 минг 200 нафардан ортиқ ўғил-қизларимиз ўз тадбиркорлик фаолиятини бошлади.[3]Халқимизнинг энг яхши миллий анъаналарини қайта тиклаш, жумладан, одамларнинг хунармандчилик ва хусусий бизнес юритиш кўникмаларини ривожлантириш учун барча шароитлар яратилган.²⁵

Хулоса қилиб шуни айтиш жоизки, мамлакатимизда аёлларнинг жамиятдаги ўрнини юксалтириш, уларни иқтисодий, сиёсий ишлардаги фаоллигини оширишга алоҳида эътибор берилмоқда. Бу, албатта, аёлларимизни янада унумли меҳнат қилишга ундайди.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР.

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Хотин-қизларни қўллаб-қувватлаш, уларнинг жамият ҳаётидаги фаол иштирокини таъминлаш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида» 2021 йил 5 мартдаги қарори. <https://lex.uz/docs/3338162>
2. И.Каримов Юксак маънавият енгилмас куч.
3. Мирзиёев Ш Миллий тикланишдан – миллий юксалиш сари. Ўзбекистон. 2020 й -4416.

СОВРЕМЕННАЯ МОЛОДЁЖЬ И НАРВСТВЕННЫЕ ЦЕННОСТИ.

*«Среди наших понятий...понятие нравственности важнее»
(И.Кант.)*

Орипов Фахриддин Йўлдашевич

Наманган Давлат университети,
мустақил тадқиқотчиси

Аннотация. Ушбу мақолада ижтимоий ҳаётни ривожлантиришда ўзига хос ўринга эга бўлган ёшларнинг ахлоқий қарашлари, маънавий қадриятлари, ҳаётларининг мазмуни, муаммолари ва уларнинг айрим ечимлари хусусида таҳлилий фикрлар баён қилинган.

Таянч иборалар. Ахлоқ. ёшлар, ахлоқий қадрият, ахлоқий қарашлар, тарбия, қадриятлар тизими, кекса авлод, эзгулик, ўз-ўзини ривожлантиришлик, маънавий ҳаёт соҳаси, олийжаноблик.

Аннотация. В данной статье описываются аналитические мнения о нравственных взглядах , духовных ценностях, смысле жизни, проблемах и

²⁵ Қобилов.Ш.Р “Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик – мамлакатнинг иқтисодий ва сиёсий таянчи” Т.: 2011 й. 46-476.

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

некоторых решениях молодых людей, имеющих определенное место в развитии социальной жизни.

Ключевые слова. Мораль, молодежь, нравственные ценности, нравственные взгляды, воспитание, система ценностей, старшее поколение, доброта, саморазвитие, сфера духовной жизни, благородство.

Annotation. This article describes analytical opinions about moral views, spiritual values, the meaning of their lives, problems and some solutions of young people who have a certain place in the development of social life.

Keywords. Basic phrases. Moral. youth, moral values, moral views, education, value system, older generation, kindness, self-development, spiritual life, nobility.

Жизнь современного человека очень быстрая, и ему приходится расходовать немало энергии и сил, чтобы соответствовать нормам общества и успевать за прогрессом. Когда человек находится в таком ритме, ему не остается времени на то, чтобы остановиться, перестать делать повседневные дела и заученные, отработанные до автоматизма движения и подумать, а ради чего все это делается и насколько оно действительно дорого, глубоко осмыслить жизнь и развивать духовную сферу жизни.

Ценностные ориентации определяют особенности и характер отношений личности с окружающей действительностью и обуславливают ее поведение. Благополучие и будущее нашей страны во многом зависит от молодежи, от ее культурного уровня, профессиональной грамотности, ценностных ориентаций, нравственного состояния. Ценность – это значимость для людей тех или иных материальных, духовных или природных объектов, явлений. Субъективное отражение в сознании ценностей окружающей действительности необходимо для формирования ценностных ориентаций личности.

Сейчас весь мир переживает тяжелую пору. Кризисные явления происходят во всех сферах жизни: экономической, социальной, в сфере ценностных ориентаций. Старшее поколение имеет уже устоявшиеся ценности, а молодежь – это та часть общества, которая еще вырабатывает свою систему ценностей, и эта система во многом зависит от того, что происходит вокруг. В свою очередь, от жизненных ценностей современной молодежи будет зависеть то, что будет происходить в отдельных странах и в мире уже через несколько лет.

К духовно-нравственным ценностям относятся: любовь к человеку и забота о человеке, ценность человеческой жизни, готовность прийти на помощь, служение людям, добро, целомудрие, постоянное стремление к самосовершенствованию, саморазвитию, терпение, гуманность, милосердие,

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

сострадание, любовь к Родине, альтруизм, ответственность, долг, порядочность, красота, истина, справедливость, совесть и другие.

Справедливо сказать, что духовно-нравственные ценности являются основой основ развития и поведения личности. Они направляют поведение и деятельность человека, дают возможность принять правильное решение в ситуации нравственного выбора. На протяжении всего времени в условиях независимости ценности подрастающего поколения менялись. Отмечается иногда понижение нравственности, физическое и психологическое неблагополучие молодежи, рост депрессивных состояний, потеря смысла жизни и ее ценности.

Каждой эпохе присущи свои ценности, которые направляют поступки и чувства человека на правильный путь. В настоящее время наша молодежь, впрочем, как и общество в целом, переживает ценностный кризис: разрушены старые идеалы, в которые верило старшее поколение, а новых идеалов в обществе пока вырабатывает. Особенно этот факт обнаруживает себя в сознании подрастающего поколения. Утрачены традиционные представления о красоте, больше всего ослабли позиции добра, морально-этические нормы теряют значение для людей.

Нынешнее информационное общество потеряло истинное значение понятия нравственности. Поэтому на сегодняшний день эта тема как никогда актуальна для общества. Как известно, нравственность — это философское понятие, и является внутренняя оценка человеком норм поведения с точки зрения добра. Это некий не писанный внутренний закон души человека, которому он должен следовать и продолжать соблюдать в процессе своей жизни. Именно нравственность способна определить то, как мы будем вести себя в той или ситуации. Уровень нравственности может характеризовать личность с разных сторон. Он выражается как в отношении человека к самому себе, так и к окружающим людям. О нравственности человека можно судить по его поступкам, так как они отражают внутренние мотивы и помыслы человека, формируют отношение к нему окружающих.

В настоящее время иногда наблюдается, что некоторые юноши все больше проявляют неуважение друг к другу, и не умеют вести себя в обществе, увеличиваются межличностные конфликты, пререкания со старшими. Нравственные ценности уходят на второй план, первое место занимают материальные ценности, это проявляется в небрежном отношении к чужому труду и культурным памятникам. В них преобладают хитрость и наглость, они без угрызений совести переступают через интересы других. Образ скромности и женственности все меньше присущ нашим девушкам, а юноши утрачивают

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

качества, присущие настоящему мужчине. Все это свидетельствуют о том, что нравственность в нашем обществе, в определенном смысле теряет или обновляет свое значение. Времена, когда ценились искусство, красота и благородство, когда во главе общества стояли доброта, честность, верность, храбрость, уважение к окружающим, а мерилom человеческого достоинства являлись стыд и совесть уходят в прошлое.

Легкие деньги, развлечения, беззаботная жизнь – вот что нужно людям сейчас, а дети деградируют увлекаясь телефонами, компьютерами, интернетом, музыкой разных стилей, и молодежными объединениями. Даже мечты стали материальными – «крутой» телефон, компьютер, машина, фирма. Кто же во всем этом виноват? Общество и каждый человек в отдельности. В первую очередь для того, чтобы наше общество было более нравственным, духовно богатым, необходимо каждому начать с себя, повышать научный, религиозный, нравственный и культурный уровень, руководствоваться моралью, божественными заповедями и голосом совести.

Узбекистан стоит на важном демографическом рубеже. Молодые люди в возрасте до 30 лет составляют 60% населения. В течение следующих двух десятилетий сегодняшние дети и молодые люди станут самой большой рабочей силой в истории Узбекистана. При правильных инвестициях в развитие молодежи сегодня, именно они могут стать тем поколением, которое выведет Узбекистан на новый уровень социально-экономического развития. В обратном случае, неспособность адекватно инвестировать в благосостояние сегодняшних молодых людей, может привести к большому бесправию и высокому уровню безработицы среди молодежи. Это, в свою очередь, может создать питательную среду для политического и религиозного экстремизма и активизировать трудовую эмиграцию, что приведет к потере драгоценного «демографического дивиденда» [1].

В духовно – нравственном воспитании человека особо важную роль играет государство и политический строй. Государством разрабатываются различные программы и законы, направленные на развитие личности, в том числе и нравственное. Духовно - нравственное воспитание становится важнейшим приоритетом государственной образовательной политики. В этой сложной структуре воспитания личности важную роль играет её основа - семья. Социально-биологические, хозяйственно-бытовые, нравственно-правовые, психологические и эстетические отношения в семейной жизни играют важную социализирующую роль.

Первые трудовые навыки ребенок получает в семье, когда участвует в самообслуживании, оказывает помощь старшим в домашнем хозяйстве, делает

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

школьные уроки, играет, помогает организовать досуг и развлечения; учится потреблению различных материальных и духовных благ. На выбор будущей профессии также влияет семья. В семье развивается умение ценить и уважать труд других людей: родителей, родственников; происходит воспитание будущего семьянина. Воспитание в семье осуществляется не только родителями, но и самими детьми: младшие учатся у старших, перенимают их привычки и опыт.

Сейчас перед обществом стоит проблема, которую надо разрешить изучив её причины. Неразрешимых проблем не бывает, всегда есть пути ее решения. И при целенаправленной и скоординированной воспитательной работе семьи, политической системы, образовательной системы и отдельно взятой личности данная проблема заметно уменьшится.

Нравственное воспитание – это важнейшая задача формирования личности. Аристотель писал – «Человек без нравственных устоев оказывается существом самым нечестивым и диким» [2]. Наше общество уже находится на грани нравственной деградации молодежи. Необходимо предпринять срочные меры в целях спасения нравственно-духовных устоев личности, развить эстетическую культуру, способствующую формированию системы духовно - нравственных ценностей через приобщение к прекрасному миру. Очень важно формировать у молодежи лучшие черты и качества - любовь к родной земле, доброта, коллективизм, трудолюбие и ответственность, как за собственную судьбу, так и всего человечества. Если каждый из нас приложит максимум усилий, то нас ждет прекрасное будущее. Смысл жизни современного человека – рождение и воспитание детей, которыми можно гордиться, самосовершенствование и усовершенствования мира. Каждый современный человек является творцом будущего мира, и каждая трудовая деятельность человека есть вложением в развитие общества. Осознавая свою ценность, человек понимает, что его жизнь имеет смысл, и ему хочется еще больше отдавать себя, инвестировать в будущее поколение, делать добрые поступки для блага общества. Причастность к достижениям человечества, дает людям понимание их собственной значимости, они чувствуют себя носителями прогрессивного будущего, потому что им посчастливилось жить именно в такое время.

Смысл жизни современного человека в самосовершенствовании, повышении квалификации, получению диплома, новых знаний, благодаря которым можно генерировать новые идеи, создавать новые объекты. Такой человек, естественно, ценится, как хороший специалист, особенно когда ему нравится то, что он делает и считает это своим смыслом жизни [3].

Когда умные родители, то и дети соответственно должны быть такими. Поэтому родители стремятся развивать, образовывать своих детей, чтобы из них вышли достойные члены общества.

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

Данная тема, в сегодняшней день очень актуальна, что наша молодежь прочитав её хотя бы немного задумается о том, как она живет, как ведет себя в обществе, какие чувства испытывает по отношению к другим людям, к родине и что нужно сделать каждому, чтобы настоящее стало лучше, а перед будущим поколением нам не было стыдно.

Использованные литературы:

1. <http://womanadvice.ru/cennosti-sovremennoy-molodezhi>
2. <https://www.unicef.org/uzbekistan/молодежная-политика>
3. <https://infopedia.su/7x883c.html>
4. <https://moluch.ru/archive/90/18759/>
5. <https://nauchforum.ru/studconf/social/xx/5868>
6. <http://fb.ru/article/40235/chto-takoe-nravstvennost>
7. <http://islamdag.ru/analitika/336>

ГЛОБАЛЛАШУВ ЖАРАЁНЛАРИДА МИЛЛАТЛАРАРО МУЛОҚОТ МАДАНИЯТИНИ ШАКЛЛАНТИРИШНИНГ ДОЛЗАРБЛИГИ.

Шухратжон Абдуллаев

Намду “Ижтимоий фанлар”

кафедраси катта ўқитувчиси.

Халқаро муносабатларда инсонлар, турли миллатлар ва давлатлар ўртасида ўзаро муносабатларни маданий йўл билан тартибга солиш ва манфаатли ҳамкорликка интилиш тарихдаги доимий жараён ва асосий мақсад бўлиб келган. Аммо шу билан бирга ушбу мураккаб жараёнларда турли зиддиятларнинг мавжудлиги ва конфликт, тўқнашувларга айланиши муаммоси ҳам инсоният тарихига бегона эмас. Глобаллашув жараёнлари ушбу масалани янада долзарб ва мураккаб эканлигини кўрсатиб бермоқда. Миллатлараро муносабатлар масаласини чуқур ўрганиш ва таҳлил этиш бу борадаги муаммоларга маърифий ечим топишда муҳим аҳамият касб этади. Шундай экан аввало, миллатлараро муносабатлар тушунчасига мутахассис олимлар томонидан берилган таърифни тўхталсак, «қўлланилиши жихатидан миллатлараро муносабатлар кенг, ўрта ва тор маъноларда ишлатилади. Кенг маънода турфа миллатларнинг ижтимоий, иқтисодий, сиёсий, миллий, маданий ва маънавий соҳалардаги фаолияти жараёнидаги ўзаро муносабатлари сифатида намоён бўлса, ўрта маънода – бир миллат таркибидаги элатлар ўртасида намоён бўлувчи ижтимоий фаолиятдир. Тор маънода эса муайян миллат ва элатга мансуб шахслар орасидаги маиший муносабатларда намоён бўлади»[1]. Фалсафа қомусий луғатида эса «миллатлараро мулоқот маданияти - шахснинг бошқа халқларга уларнинг вакиллари билан бавосита ёки бевосита мулоқот муносабатида намоён бўлувчи маданияти. Миллатлараро мулоқот маданияти

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

инсоннинг умумий маданиятининг таркибий қисмидир. Миллатлараро мулоқот маданияти миллатлараро муносабат жараёнида намоён бўлади»[2] деб таъриф берилган. Сўнгги йилларда мамлакатимизга бевосита яқин бўлган ҳудудлар Мустақил Давлатлар Ҳамдўстлигига аъзо мамлакатлар Озарбайжон ва Арманистон, Россия ва Украина, Грузия ва Россия мамлакатларининг чегара ҳудудлари ўртасидаги можаролар, ён қўшнимиз Афғонистондаги қирқ йилдан ортиқ давом этаётган ўзаро урушлар, Хиндистон ва Покистон ҳамда Яқин Шарқ ҳудудидаги уруш ҳаракатлари, энг ҳавотирлиси жорий йил апрель ойининг охири май ойи бошида Қирғизистон ва Тожикистоннинг Боткент ва Хўжанд вилоятлари чегара ҳудудларида юз берган низолар турли ҳудудларда миллатлараро муносабатларни нормаллаштириш масаласи долзарблигини кўрсатиб бермоқда. Қадимги Хитойнинг машҳур файласуфи Конфуций: «Фаровонлик - мақсад, ислохотлар - унга эришиш йўли, барқарорлик эса шарт-шароитдир» деб бежиз айтмаган. Дарҳақиқат ислохотлардан кўзланган асосий мақсад фаровонлик ва тинч хотиржам ҳаёт кечиришдир. Жамиятдаги барқарорлик эса тараққиётнинг энг муҳим шarti ҳисобланади. «Ижтимоий барқарорлик: 1) жамият ҳаётининг осойишталиги; 2) ижтимоий тузум элементларининг уйғунлиги; 3) жамиятдаги ижтимоий бирликлар (миллатлар, турли ижтимоий қатламлар ва бошқа) вакиллариининг ҳамкорлиги ва ҳамжихатлиги»[3]. Ўтган давр мобайнида Ҳаракатлар Стратегиясида белгиланган ислохотлар ўз самарасини бермоқда. Зеро, янги Ўзбекистоннинг Марказий Осиё минтақасида аҳил қўшничилик муносабатларини ривожлантиришга бўлган интилишлари парадигмал хусусиятга эга бўлиб, «жамиятда амалга ошириладиган туб ўзгаришлар, модернизация ва трансформация парадигмал хусусиятга эга бўлгандагина эски анъаналар ўрнига янги ғоявий, маънавий қадриятлар, ижтимоий онда янги қарашлар, тасаввурлар ва идеаллар шаклланади. Парадигмал ўзгариш эски, ўз умрини яшаб бўлган, кишилар онги, ҳаёт тарзи ва фаолиятидан жой олган принципларнинг, нормаларнинг янги давр талабларига мувофиқ алмашишидир»[4]. Асосий можаролар ўзаро қўшни бўлган чегарадош давлатлар ва тарихан бир минтақада яшаётган турли миллатга мансуб фуқаролар ўртасида юз бераётгани ҳавотирли вазият бўлиб, аҳил қўшничилик маданиятини шакллантириш ва ривожлантириш муаммосини кун тартибда долзарб масала эканлигини кўрсатиб бермоқда. Аҳил қўшничилик маданияти – ўзбек менталитетидаги муҳим қирралардан бири сифатида қўшни яшовчи миллатдошлари ёки бошқа халқлар билан ўзаро манфаатли алоқаларни йўлга қўйиб, мустаҳкамлаб, муносабатларнинг позитив моҳиятини таъминлаш билан бир қаторда келажак авлодларнинг дўстона муносабатларига ҳам асос яратиб боришидир. Аҳил қўшничилик маданияти ахлоқий тамойилларга мувофиқ кишилар ўртасидаги ҳамкорлик ва бағрикенгликка асосланган муносабатлар тизими бўлиб, унинг туб моҳиятини инсонийлик ташкил этади, яъни қўшничилик маданияти замирида маънавий-ахлоқий хусусиятлар мужассамдир.

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев Бирлашган Миллатлар Ташкилоти Бош Ассамблеясининг 75-сессиясидаги нутқида таъкидлаганидек, «ҳозирги вақтда Марказий Осиё минтақасида туб ўзгаришлар юз бермоқда. Биз минтақа давлатлари ўртасида яхши қўшничилик ва ўзаро ишонч, дўстлик ва ҳурмат муҳитини яратишга эришдик. Охирги тўрт йилда Ўзбекистоннинг қўшни давлатлар билан ўзаро савдо ҳажми салкам беш баробарга ўсди»[5]. Шунингдек, давлатимиз раҳбари томонидан Марказий Осиё минтақасини янада ривожлантириш ҳамда барқарор ҳудудга айлантириш бўйича қуйидаги таклифлар ҳам билдирилди. Бирлашган Миллатлар Ташкилоти шафелигида Транспорт-коммуникация алоқаларини ривожлантириш минтақавий марказини очиш, Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг глобал антитеррор стратегиянинг минтақадаги 10 йиллик натижалари ва келгуси истиқболларига бағишланган халқаро конференцияни ўтказиш, минтақамизнинг кўҳна ва бой маданий мероси глобал аҳамиятга эга бўлиб, 2021 йилда ЮНЕСКО билан ҳамкорликда қадимий Хива шаҳрида “Марказий Осиё жаҳон цивилизациялари чорраҳасида” деган мавзуда халқаро форумни ўтказиш, Афғонистонни Марказий Осиёнинг ажралмас қисми сифатида кўриб, БМТ ҳузурида афғон халқининг дарду ташвишини тинглайдиган, доимий фаолият кўрсатадиган қўмита тузиш ҳамда БМТнинг махсус Резолюцияси асосида Оролбўйи минтақасини экологик инновация ва технологиялар ҳудуди деб эълон қилиш ҳақида долзарб бўлган минтақа ҳамда глобал барқарорликка хизмат қилувчи таклиф, тавсиялар берилди. Дарҳақиқат юқоридагилардан хулоса қилиш мумкинки, мамлакатимизда миллатлараро муносабатларни юқори босқичга олиб чиқиш, чегарадош давлатлар билан аҳил қўшничилик муносабатларини олиб бориш борасидаги ислохотлар мамлакат, минтақа ва халқаро доирада ҳам қўллаб-қувватланмоқда. Ушбу ислохотларнинг муваффақиятли кечишида оддий бир ҳақиқат ётади. Бу инсонларнинг бирига айниқса тарихан қондош ва яқин миллатларнинг ўзаро яқинлашувга интилишидир. Зеро глобал миқёсдаги тинчлик ва фаровонликнинг асосида мамлакатлар ва минтақалардаги ўзаро ҳамжихатлик ва барқарорликни таъминланиши туради.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Назаров.Н.А. Марказий Осиёда миллатлараро муносабатлар. –Т.:Global books. 2018. Б-45.
2. Фалсафа. Қомусий луғат. -Т., 2004, -Б 261-262.
3. Назаров К., Очилдиев А. Миллий истиқлол ғояси: асосий тушунчалар, тамойиллар ва атамалар. -Т.: «Янги аср авлоди».2002. - Б. 13-14.
4. Норқулов С. Фуқаролик жамияти ва ижтимоий онгда трансформация жараёнлари. –Т: Наврўз. 2015. -Б 150.
5. <https://president.uz/uz/lists/view/3851>

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI SHAHSNING MA'NAVIIY KAMOLOTIDA OILADA GI AXLOQIIY MADANIYATNING A'AMIYATI.

Рахимбаева Дилбархон Абдулхамитовна

Наманган давлат университети, доцент.

Аннотация. Ушбу мақолада шахснинг маънавий камолотини юксалтиришда оиладаги ахлоқий тарбия, оиланинг маданияти ҳақида сўз юритилган. Муаллиф мақолада оиланинг ижтимоий институт сифатида ёшлар ахлоқий маданиятини шакллантириш ва ривожлантиришдаги аҳамиятини ёритиб берган. Бундан ташқари муаллиф оиладаги ўзига хос маънавий тарбия ҳақида ҳам маълумотлар берган.

Калит сўзлар. Оила, шахс маънавияти, ахлоқий маданият, оиладаги ахлоқий тарбия.

Оила – азалдан муайян илиқ ҳиссиётлар, ўзаро меҳр ва муҳаббат асосида қуриладиган маскан саналади. Инсоннинг дунёга келиши, шахс сифатида жамиятдан ўрин эгаллаши оилада содир бўлади. Оила – анъанавий тарбиянинг асосий институти бўлиб ҳисобланади. Оила маънавияти – жамиятнинг асосий ижтимоий вазифаларидан бири бўлган соғлом авлодни тарбиялаш билан чамбарчас боғлиқдир. Бундан англашиладики, жисмонан соғлом, маънан кучли ва ақлан етук соғлом авлодни яратиш оиланинг энг асосий ижтимоий вазифалардан биридир. Бинобарин, ёшларнинг маънавий олами, ахлоқий қиёфасини, юксалтириш, уларни миллий ва умуминсоний қадриятлар, ахлоқий нормалар ва тамойиллар асосида тарбиялашда оиланинг ўрни беқиёсдир. Чунки, оила жамият негизи бўлиб, кўп асрлик мустаҳкам маънавий таянчларга эга. Бола ҳаётининг асосий қисмини оилада ўтказди, ўзининг таъсир кучига кўра ҳеч қандай тарбия воситаси оила билан беллаша олмайди. Оилада бола шахсини асослари таркиб топтирилади, мактабга борганда эса бола шахс сифатида шакллана боради. Бола

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

тарбиясида ота-онанинг, яқин инсонларнинг ва оила муҳитининг ўрни каттадир. Мамлакатимизда ёш авлодни тарбиялашга, уларни келажақда баркамол шахс бўлиб вояга етишларига катта эътибор берилмоқда. Хукуматимиз болаларга жуда катта ғамхўрлик қилмоқда, уларнинг моддий-маиший равнақи учун бутун имкониятларни ишга солмоқдалар. Биринчи Президентимиз И.А.Каримов маънавий баркамол инсонни шаклланишида оиланинг тутган ўрни ва аҳамияти тўғрисида шундай деганлар: —Бола туғилган кундан бошлаб оила муҳиtida яшайди. Оилага хос анъаналар, қадриятлар ва урф одатлар бола онгини шакллантиради. Энг муҳими фарзандлар оилавий ҳаёт мактаби ва жамият талабларини англайди, ҳис эта бошлайди.[1] Бу ўринда илгари сурилган педагогик ғоянинг туб моҳияти оила тарбиясини тўғри йўлда қуйиш, мустахкамлашиб янада чуқурлаштириш билан боғлиқдир. Оила тарбияси деганда ота-она, оиладаги катта кишилар томонидан болаларга тўғри миллий одоб-ахлоқ нормалари асосида тарбияланишини тушуниш лозим. Оила тарбияси каби катта масъулият биринчи навбатда ота ва она зиммасига тушади. Шу ўринда Ибн Сино— “Тадбири ал манозил” асарида бола тарбиясида оила бошлиғи отанинг ролига алоҳида эътибор беради. Буюк алломамиз Ибн Сино, агар оилада оила бошлиғи тажрибасизлик қилса, у оила аъзоларини яхши тарбиялай олмайди[3] деганлар. Ота-она ким бўлишидан қатъий назар, бу вазифани масъулият билан адо этиши лозим. Ибн Сино асарларида эр ва хотиннинг яхши сифатларини санаб ўтган. Уларнинг яхши намуналари бола учун ўрнак бўлишини, келажак тақдирини белгилашда муҳим аҳамиятга эга эканлигини алоҳида уқтиради. Оила – бу ўзига хос жамоадир, у бола тарбиясида асосий ўринга эгадир.

Оиланинг ўзига хос тарбиявий аҳамиятини ҳисобга олган ҳолда, оилани болага ижобий таъсирини ошириб бориш зарур. Бунинг учун эса тарбиявий аҳамиятига эга бўлган ички ижтимоий психологик амалларни аниқ белгилаш лозим. Шунини ҳам таъкидлаш жоизки, оилада болани

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

тарбиялашда айрим хатоларга йўл қўйилиши мумкин. Улар орасида кенг тарқалганларидан бири ота-оналарнинг ҳаддан ташқари иззат талабликлари, ҳукмронликка интилишларидир. Боланинг ҳар бир қадами назорат остига олинса, унинг хулқидаги мустақиллик йўққа чиқарилади. Болада ўз кучига ва имкониятларига ишонч йўқолади. Оилавий хатоликлардан бири болаларнинг эрка бўлиши, уларга нисбатан бирор талабнинг йўқлиги билан боғлиқ. Ота-оналар баъзан болаларнинг имкониятларига етарли баҳо беришмай ва уларнинг кўпгина ишларини ўзлари бажаришади. Натижада, болада мустақиллик, меҳнат қилиш истагидаги топширилган ишга масъулият ривожланмайди. Бола ўз ишини танлай олмайди, уни охиригача етказа олмайдиган бўлиб қолади. Шахсни шакллантиришга учта омил муҳим ҳисобланади яъни, тарбия, ижтимоий муҳим ва ирсият. Мактабгача таълим педогогикаси тарбияни етакчи омил деб қарайди. Чунки бу тўпланган ижтимоий тажрибани етказиш учун ёш авлодга таъсир кўрсатишнинг махсус уюштирилган системасидир. У оилада, мактабгача таълим муассасасида, мактаб, меҳнат жамоаларида амалга оширилиб, турмуш фаолиятида, муомалани ташкил этишга қаратилган. Шахсни шаклланишида ижтимоий ва табиий муҳит катта таъсир кўрсатади. Ижтимоий муҳит шахсни ривожланишида устун аҳамиятига эга: ишлаб чиқаришнинг тараққиёт даражаси ва ижтимоий муносабатлар хусусияти кишилар фаолияти ва дунё қараши хусусиятини белгилаб беради. У шахсни шаклланишда муҳим омил ҳисобланади. Табиий муҳит ва ирсият ҳам шахсни шакллантирувчи объектив омил бўлиб хизмат қилади. Дарҳақиқат, инсонни маънавий баркамол инсон бўлиб шаклланишида оила, ота-она, маҳалла, мактабгача таълим муассасалари ва атрофдаги кишилар эътибори ҳам муҳим ўрин тутди.

Хулоса қилиб шуни айтиш жоизки шахснинг маънавий-ахлоқий камолотида оиладаги тарбиянинг ўзига хос ўрни бор. Миллий ва маънавий

О'ЗБЕКИСТОН YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

кадриятларимиз эса ёш авлодни ватанга содиқ, юксак маънавиятли қилиб тарбиялашга асос бўлиб келмоқда.

Зеро биринчи Президентимиз Ислон Каримов таъкидлаганидек, биз таянчимиз ва суянчимиз, ғуруримиз ва ифтихоримиз бўлмиш болаларимизга, фарзандларимизга ишонч билан, ҳурмат-эътибор билан қарашни келажагимизга бўлган ишонч, миллатимизга, халқимизга бўлган ҳурмат-эҳтиром ифодаси, деб биламиз.[4]

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР:

1. Каримов И.А Баркамол авлод Ўзбекистон тараққиётининг пойдевори. –Т., “Шарқ”, 1997. – 39 бет.
2. Оила маънавияти. Маърузалар матни. – Т.: , 2008. -148 б.
3. Ибн Сино. Тадбири ал манозил. – Тошкент: Шарқ, 2004.
4. Каримов.И.А Фарзандлари соғлом мамлакатнинг келажаги буюқдир // Халқ сўзи, 2014 йил 26 февраль.

АХБОРОТЛАШГАН ЖАМИЯТ ИСТИҚБОЛИ: МУАММО ВА ЕЧИМЛАР

Исақова Замирахон Рухитдиновна,

ф.ф.н., доцент

Наманган давлат университети

Аннотация. Мақолада ахборот ва билимлар ижтимоий-иқтисодий, технологик ва маданий ривожланишнинг қимматли манбаи сифатида жамиятни шакллантирувчи ва ривожлантирувчи кучга айланиш билан бирга ахборот хуружи, таҳдиди, оломон маданиятини тарғиб этиш, миллий менталитетга бегона кадриятларни сингдириш каби кўплаб муаммоларни келтириб чиқаргани кўрсатилган. Ахборотлашган жамият истиқболи учун креатив ечимлар таклиф этилган.

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

Калит сўзлар: Ахборотлашган жамият, ахборот, ахборотлашган жамият концепцияси, ахборот хуружи, ёшлар, маънавият, ахборот инқилоби, информацион маданият.

Минг йилликнинг алмашинуви цивилизациянинг аграр ва индустриал босқичидан кейин келувчи учинчи “ахборотлашган жамият” деб аталган босқичига ўтиб, ахборот ижтимоий ҳаётнинг энг муҳим соҳаларидан бирига айланди.

Бугунги шиддатли даврда яшаётган ҳар бир инсон биринчи галда ахборотлар оқимининг бекиёс таъсирчанлик имкониятларининг ортиб бориш кўлаmidан ўзини ҳимоя қила олиши мумкин эмас. Аммо шахснинг ахборотлар билан таъминланганлик даражаси бугунги кунда шунчалик катта аҳамият касб этмоқдаки, улар инсоннинг ўз-ўзини ва маълум информацион макондаги ижтимоий, сиёсий, маданий, маънавий, ахлоқий нуфузини белгилашда ҳам асосий омиллардан бирига айланмоқда.

Цивилизация тараққиётида ахборот жамиятнинг стратегик ресурси сифатида жой олиб, ундан самарали фойдаланиш йўллари ва имкониятларини излаш жамият тараққиётининг барча соҳалари, ва айниқса, иқтисоднинг зарурий асосини ташкил этмоқда. Ахборотни ўрганиш ахборот бошқарув жараёнини таҳлил қилиш билан узвий боғлиқдирки, унда ахборот функционал хосса сифатида мавжуд²⁶. Ахборот жонли табиат, жамият ва машиналардаги барча бошқарув ва алоқа жараёнлари, ахборот узатиш, сақлаш ва қайта ишлашни қамраб олади²⁷.

Бугунги кунда моддий маҳсулотлар эмас, ахборотлашув маҳсулоти жамиятни шакллантирувчи ва ривожлантирувчи кучга айланиб, замонавий ахборот технологиялари инсониятга ақлни шоширадиган даражада кенг имкониятлар тухфа этмоқда. Жамият ҳаётида ахборот ўрнининг ортиб бориши

²⁶ Тураев Б. Информационное свойство пространства и времени // Естествознание и философия. III международный семинар. – Санкт-Петербург: 1992. 64-бет.

²⁷ Фалсафа. Қисқача изоҳли луғат. –Т.: Шарқ, 2004. 168-бет.

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

уни илмий-тадқиқот объектига айлантирди ва бу борада турли талқинлар келиб чиқди.

Ахборотлашган жамият ҳақидаги фалсафий концепциялардан бири япон олими И.Масуда томонидан игари сурилган бўлиб, унинг талқинича, ахборотлашган жамиятда инсоний қадриятлар ўзгаради, жамиятлар синфларга бўлинмайди, зиддиятсиз, яъни тинч-тотув ва аҳилликда ҳаёт кечирувчи жамият ихчам бошқарувга асосланади.

Америкалик олим М.Кастельс ахборотлашган жамиятни глобал иқтисодиёт ва халқаро молиявий бозорлар шаклланган янги дунёнинг асосий белгиси сифатида кўради ва ахборот ва билимлар ижтимоий-иқтисодий, технологик ва маданий ривожланишнинг қимматли манбаига айланади.

Жамиятни ахборотлаштириш жараёни бир-бири билан боғлиқ медиатизация, компьютерлаштириш, интеллектуализациядан таркиб топган.

Медиатизация ахборот тўплаш, сақлаш ва тарқатиш воситаларини такомиллаштириш, компьютерлаштириш ахборот излаш ва унга ишлов бериш воситаларини такомиллаштириш, интеллектуализация ахборот яратиш ва уни идрок этиш қобилиятини ривожлантириш, жамиятнинг интеллектуал салоҳиятини ошириш, сунъий интеллектдан фойдаланиш жараёнидир.

Ахборот инқилоби натижасида маълумотларни сақлаш ва узатиш деярли тўлалигича машина ва роботлар зиммасига юкланган даврда янги-янги муаммолар келиб чиқмоқдаки, ахборотлашган жамиятда унинг ечимини топиш, ахборот хуружидан сақланиш долзарб аҳамиятга эгадир.

Ахборот хуружи ғаразли мақсадда турли йўллар орқали ахборот билан таҳдид қилиш, яъни ёлғон ахборот тарқатиш, оломон маданиятини тарғиб этиш, миллий менталитетга бегона қадриятларни сингдириш, тарихий хотирани бузиш ва ўзгартириш, кибертерроризм каби турларга бўлинади. Ҳар қандай жамиятнинг ахборотлашув даражаси унинг мавқеи, демократик тамойилларнинг нечоғлик амалда эканини қуйидагича белгилайди.

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

Биринчидан, жамият ахборотлашувининг кучайиши инсонларнинг сиёсий тизимга қизиқишини ўстиради ва бу ўз навбатида сиёсий тизим таъсирини оширади. Ҳокимият органлари ахборот-коммуникация технологияларидан фойдаланиб, фуқарога ўз фаолияти ҳақида ахборот бериб бориши, шу орқали ўз фаолиятига баҳо олиши ва уни умумий манфаатларни қондиришга сарфлаши мумкин бўлади. Янги технологиялар жамиятни очиқ-ойдин бўлишига хизмат қилади.

Иккинчидан, фуқаро давлат манфаати, шахсий манфаат, жамоат манфаати тушунчаларини англагандан сўнг, энди барча учун муҳим бўлган муаммоларни жамоавий шаклда ҳал қиладиган ва бошқара оладиган “фаол фуқаролик” феноменини сингдириш вақти келди. Бундай ижтимоий бошқарувнинг натижаси зарурий ахборотнинг аниқлиги ва унинг етқа зилишига боғлиқ бўлади.

Жамиятни ахборотлаштириш ёшлар онги ва тафаккурида жамоатчилик фикрини шакллантириш, давлат сиёсатини улар онги ва шуурига етказишда алоҳида ўрин тутди. Ёшлар оммавий ахборот воситаларида билдирилган турли туман фикр ва қарашлар, зиддиятли ёндашувларга ўз фикрини билдириш ҳамда ҳаётда юз берадиган янгиланиш ва ўзгаришларга ҳолисона муносабат билдириш орқали ижтимоий фаоллик кўрсатишади. Бу оммавий ахборот воситаларининг жамиятдаги маънавий-маърифий ислохотлар жараёни, бу борадаги муаммоларни ҳамда жамият ҳаётининг турли қирраларини тезкорлик билан акс эттиришига имкон яратади. “Сиёсий коммуникация” сиёсий фаолиятни жонлантириш, жамият аъзоларида ижтимоий-сиёсий онг ва тафаккурни шакллантириш, умуман олганда, фуқарони сиёсий ижтимоийлашувида алоқа воситаларидан фойдаланиш, ахборотларни узатиш, етказиш ва қабул қилиш жараёни бўлиб, ўз субъектлари ўртасидаги доимий алоқаларни узлуксиз давом эттиришда ижтимоий фаолиятнинг бошқа соҳаларига кўп ахборот алмашувига муҳтожлик сезади. Агар иқтисодий фаолиятни инсоннинг бевосита иштирокисиз бозор муносабатлари орқали

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

бошқариб туриш мумкин бўлса, сиёсий фаолиятда ҳокимият вакиллари ва фуқарони давлат билан ўзаро боғловчи восита оммавий ахборот воситаларидир.

Сиёсат мукаммал ижтимоий алоқа, ўзаро мулоқотдир. Сиёсий ҳатти-ҳаракат, фаолият сўз билан бошланади ва амалга оширилади ва ҳаётга татбиқ этилади. Олинган информациялар орқали фуқаро, хусусан, ёшларда ҳукумат, парламент, партия, сиёсий институтлар фаолияти, жамият ижтимоий-сиёсий, иқтисодий, маънавий ва бошқа соҳаларида кечаётган воқеа ҳодисалар ҳақида фикр шаклланади, фуқаро ва ҳокимият, фуқаро ва давлат ўртасидаги муносабатлар қарор топади.

Оммавий ахборот воситалари халқни ҳокимият билан боғловчи восита бўлиб хизмат қилади. Оммавий ахборот воситалари ёшлар тафаккури, ақл-идроки, ҳис-туйғуларига, фикрлаш тарзи, сиёсий хулқ-атвориға жуда катта таъсир ўтказувчи куч, восита бўлиб, сафарбарликни ҳам таъминлайди. Бу ёшлар сиёсий маданияти, ижтимоий фаоллигини оширишга, уларни у ёки бу кўринишидаги сиёсий тадбир, жараёнларда қатнашиш (ёки онгли қатнашмаслик)ларига олиб келади.

Ижтимоий информатика жамиятни ахборотлаштириш жараёнлари, унинг ижтимоий оқибатларини таҳлил этса, ахборот ижтимоий-иқтисодий, технологик ва маданий тараққиётнинг муҳим омилдир. Ёшлар онгида информатик маданиятни шакллантиришда фалсафий билимлар кўл келади. Зеро, фалсафанинг асл мақсади танқидий, мустақил тафаккур малакасини шакллантириш, миллий, диний тарафкашликларга йўл қўймай ҳақиқатни самимий, чин дилдан излаш, ҳеч қачон мутлақ ҳақиқатга даъво қилмаслик, янгича фикрларга доимо очик бўлишдир.

Юксак информатик маданиятга эга бўлган баркамол авлодни шакллантириш учун таълим ва тарбияни муштарак олиб бориш мақсадга мувофиқки, таълим берувчининг ўзи виртуал оламдан бошини кўтара олмаётган бўлса, таълим олувчидан информатик маданиятни талаб қилиш

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

ноўрин. Зеро, ёш авлод катталарнинг гап-сўзларига эмас, хатти ҳаракатига тақлид қилади.

Информацион маданият бир кунда ёки бир маърузада шаклланиб такомилга етмайди. Ёшлар айнан қандай ахборотга ружу қўйганидан уларнинг дунёқараши, билими, тафаккури, ижтимоий савиясини белгилаш мумкин. Бузғунчи информацион оқимлар таъсирига тушиб қолган ёшлар энг бугуннинг энг катта муаммоларидан биридирки, уларда ахборот маданиятини юксалтириш муаммоси ижтимоий заруриятга айланди. Жаҳолатга, залолатга, бузғунчи ғоялар, маънавийтсизлик, ахлоқсизлик, бепарволик, дангасалик иллатига қарши маърифатни қурол қилиб кўзланган мақсадга эришиш, баркамол авлодни шакллантириш мумкин. Ёшларни ахборот оламига муқассидан кетишининг олдини олиш, ахборотларни саралаш, ёшлар онги ва тафаккурини миллий менталитет ва мафкурага зид бўлган ахборотлардан халос этишнинг оқилона йўлини қўллаш лозимки, ёшлар бекорчи ва бемаъни ахборотдан онгли воз кечсин, вақтини тўғри тақсимласин, фойдали иш билан машғул бўлсин.

Хулоса ва тақлифлар.

1. Ота-оналар фарзандлари учун барча шарт-шароитни муҳайё қилишни “бурч” деб билишади. Фарзанд бу бурчни тўлиқ англамаслиги оқибатида ота-онага шарт қўяди. Сўнгги русумдаги телефонга эга бўлиш аксарият ёшларнинг мақсади. Лекин ота-она 24 соат фарзандини назорат қила олмайди. Фарзанди виртуал оламда нима иш қилаётганини ҳам билмайди. Бола онги ва тафаккурида миллий қадрият ва соғлом маънавий дунёқараш шакллантирмай туриб, уларни ахборот оламига эркин қўйиш жиддий муаммо келтириб чиқаради. Телефон олиб бериш керакми ёки йўқми? Бола қачондан телефон тутиши керак? каби саволлар ҳукумат миқёсида кўриб чиқилиши лозим.

2. Ёш авлодда информацион маданиятни шакллантиришда таълим муассасаларининг ўрни беқиёс. Ижобий натижага эришиш таълим берувчидан ўз ишига ижодий ёндашиш, дарсни юқори савияда, самарали воситалар, инновацион ахборот ва педагогик технологияни қўллаган ҳолда ўтказиши керак.

О'ЗБЕКISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

3. Ахборот хуружи дунё ёшларини хавф остига олаётгани дунё афкор оммасини ташвишга солаётгани аниқ. Дунё миқёсида шундай ахборот тизими қўллаш керакки, ёшларни ҳар қандай бузғунчи информациядан ҳимоя қилиш билан бирга уларни хавфдан огоҳ этсин. Ёш авлод онги ва дунёқарашига салбий таъсир кўрсатадиган интернет саҳифаларига ҳукумат миқёсида чеклов қўйиш шарт.

4. Бугунги ёш авлод кечаги ёки аввалги кунги китоб ўқишга муккасидан бола эмас. Виртуал олам ёшларни ўзига шу даражада жалб этганки, аксарият ёшлар қўлида телефон билан ухлаш даражасига етган. Бу борада омавий ахборот воситалари ташаббусни қўлга олиши ва ёшлар саломатлиги учун интернет ва ахборот хуружининг хавфли жиҳатлари ёритилган долзарб муаммоларни кўтаришлари мақсадга мувофиқ.

Ёш авлоднинг пухта билим олиши, жисмоний ва маънавий жиҳатдан етук инсонлар бўлиб улғайишини таъминлаш, уларнинг қобилият ва иқтидорини, интеллектуал салоҳиятини юзага чиқариш, улар қалби онги ва шуурида Ватанга садоқат ва фидойилик туйғуларини ривожлантириш бугунги ахборот технологиялари тарақий этган долзарб давр талабидир.

ЎЗБЕКISTONDA AXBOROTLASHТИРИШНИНГ ҲОЗИРГИ ҲОЛАТИ ВА РИВОЖЛАНТИРИШ ИСТИҚБОЛЛАРИ

Исақова Замирахон Рухитдиновна,

ф.ф.н., доцент

Мирзаҳолов Нодирбек, ўқитувчи

Наманган давлат университети

Аннотация. Мақолада мамлакатимизда ахборотлаштиришнинг ҳозирги ҳолати, бугунги кунда олиб борилган ишлар, уларнинг ижтимоий-иқтисодий, маърифий аҳамияти очиб берилган. Ахборот концепцияси, ахборот дастури, ахборот ресурслари, ахборот жараёнларининг марказлаштирилиши, таълим

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

tizимида ахборот технологияларидан оқилона фойдаланиш каби масалалар таҳлил этилиб, истиқболда жамиятни ахборотлаштиришнинг ижобий ва салбий томонлари кўрсатилган.

Калит сўзлар: Қонун, концепция, дастур, ресурс, ахборот, таълим, ахборот технологиялари, модулли ўқитиш, интернет, ахборот хуружи.

Ҳозирги пайтда у ёки бу мамлакат ХХI асрда муносиб ўрин эгаллаши ва бошқа мамлакатлар билан иқтисодий мусобақада тенг қатнашиши, ёхуд рақобатлаша олиши учун ўз иқтисодий тузилиши, устуворлиги, бойлиги, ресурсни қайта қуриш ва саноатни ахборот тизимлари талабига мослаштириши керак. Ўзбекистон Республикаси ҳам мустақиллик туфайли ахборотлашган жамият томон жадал кириб бормоқда. Бу масала Президент ва ҳукумат диққат марказида биринчи масалалар қаторидан жой олган²⁸.

1994 йил декабрида ишлаб чиқилган Вазирлар Маҳкамаси Ўзбекистон Республикасини ахборотлаштириш концепцияси ва “ахборотлаштириш дастури” бу борада қўйилган катта қадам бўлди. Дастурга мувофиқ, ахборот давлат органлари, юридик ва жисмоний шахсларнинг фаолият маҳсули сифатида моддий ёки интеллектуал мулк объекти бўлиб, ахборот эгаси ўз мулкнинг объектига нисбатан ҳар қандай қонуний хатти-ҳаракатни содир этиши, шунингдек, ахборотга эгалик қилувчи, ундан фойдаланувчи ёки уни тасарруф этувчи шахсни тайинлаш мақомига эгадир.

²⁸ Кибернетика ва информатика соҳасида илмий-тадқиқот ишларини олиб бориш ва халқ хўжалигига жорий этиш мақсадида 1956 йилда академик М.Т.Ўрозбоев ташаббуси билан Ўзбекистон Фанлар Академияси таркибида, В.И.Романовский номли Математика институти қошида Ҳисоблаш техникаси бўлими очилди. 1966 йилда Марказий Осиё минтақасида Ўзбекистон Республикаси Фанлар Академияси таркибида ҳисоблаш маркази бўлган Кибернетика институти, 1978 йилда унинг асосида Кибернетика илмий-ишлаб чиқариш бирлашмаси ташкил этилди. Давлат томонидан тартибга солишнинг муҳимлиги ва Республикада ахборотлаштириш жараёнини тезлаштириш заруриятини ҳисобга олиб, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 1992 йил 8 декабрь қарори билан Фан ва техника бўйича Давлат Қўмитаси (ФТДҚ) қошида Ахборотлаштириш бўйича бош бошқарма (Бошахборси) тузилди. Қарорда белгиланган асосий вазифа ва фаолият йўналишлари доирасида Ўзбекистон Республикаси Фан ва техника бўйича Давлат Қўмитаси ташаббуси билан ахборотлаштириш жараёнини ривожлантиришга йўналтирилган Ахборотлаштириш ҳақида (1993 йил, май), ЭҲМ ва маълумотлар базаси учун дастурларни ҳуқуқий муҳофазалаш ҳақида (1994 йил, май) қонунлар қабул қилинди.

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

Ўзбекистон Республикасининг ахборотлаштириш концепциясида белгиланган давлат ва жамоат органларининг, фуқаронинг, мулкчилик шаклидан қатъий назар, корхоналар, муассасалар ва ташкилотларнинг ахборотга бўлган эҳтиёжини ҳар томонлама қондириш, ахборотни бир тартибга солиш, стандартлаштириш, ягона ахборот майдони яратиш ҳамда республика жаҳон ахборот ҳамжамиятига кириши учун шароит яратиш, республикада яратилаётган ва четдан келтирилаётган техник, дастурий, технологик ахборот воситалари ва ресурсларини сертификация қилиш, ривожланган, ишлаш бобида мукаммал ва ишончли ахборот инфраструктурасини шакллантириш, ахборотлаштиришнинг техник асосларини таркиб топтиришда республиканинг суверен ҳуқуқи ва минтақавий тузилманинг манфаатига риоя этиш, ахборот тизимларини ташкил этиш ва амал қилиш жараёнида уларнинг ўзаро ҳамжиҳат ҳаракат қилишларини йўлга қўйиш, Республикадаги ишлаб чиқариш, бошқарув, илмий ва ижтимоий соҳаларда электроника, ҳисоблаш техникаси ва алоқа воситаларининг янги намуналарини яратиш ҳамда амалиётга жорий этиш, ахборотлаштиришнинг бир ерда ҳаддан зиёд қуюқлашуви ва ахборот соҳасида яккахокимлик қилинишининг олдини олиш асосида ахборотлаштиришни жадал ривожлантириш, ахборот жараёнларини давлат томонидан марказлаштирилган тартибда пул билан таъминлаш ва идора этиш усулларида ташкилотларнинг мустақиллигига ва тадбиркорликка ўтиш учун ахборотлаштириш дастури учун давлат тасарруфида бўлмаган маблағларни жалб этиш учун шарт-шароитлар яратиш, оммавий фойдаланувчининг қурби етадиган истиқболли ахборот технологияларини ишлаб чиқиш ва жорий этишга қаратилган илмий-техник ҳамда ишлаб чиқариш фаолиятини рағбатлантириш, устувор ва ижтимоий аҳамиятга эга бўлган ахборот тизимларини ривожлантиришга қаратилган иқтисодий рағбатлантириш ва имтиёзлар тизими, чора-тадбирлар ишлаб чиқиш, ахборот ресурсларини яратиш ҳамда улардан фойдаланиш билан боғлиқ Ўзбекистон Республикаси манфаатлари, юридик ва жисмоний шахсларнинг ҳуқуқларига риоя этиш мақсадида ахборотлар ҳамда уларни қайта ишлаш

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

воситаларини ҳимоя қилиш йўллари ишлаб чиқиш ҳамда амалиётга жорий этиш, давлат ахборот ресурсларининг асралиши, жамғарилиши ва улардан самарали фойдаланилишини таъминлаш, ахборотлаштиришнинг жамият ривожига таъсирини ўрганиш ва баҳолаш назарда тутилади²⁹.

Бугунги шароитда энг илғор ахборот-коммуникация технологияларини кенг жорий этиш устувор аҳамият касб этмоқда. Бу соҳада қабул қилинган Миллий дастурга мувофиқ, телекоммуникация технологиялари, алоқа тизимлари ва инфратузилмасини янада ривожлантириш мақсадида информатсион тизимлар комплекси ва “Электрон ҳукумат” ахборот базаси шакллантирилди³⁰.

Ўзбекистоннинг глобал коммуникация жараёнларида фаол қатнашиши, миллий мафкура майдони, миллий ахборот макони муҳофазасини таъминлашни мамлакатда амалга оширилаётган кенг миқёсли ижтимоий-иқтисодий ислохотлар муваффақиятининг калити бўлади. Айни вақтда таълим-тарбия муассасаларининг моддий-техник базасини мустаҳкамлаш, муаллимлар, профессор-ўқитувчилар малакасини ошириш, хориждаги етакчи таълим марказлари билан илмий-педагогик ҳамкорликни кучайтириш, ўқув-тарбия жараёнларига замонавий таълим ва ахборот технологияларини, янги ўқув методикаларини жорий этиш бўйича ҳали олдимизда долзарб вазифалар турганини яхши англаймиз ва уларнинг ечими устида доимий иш олиб борамиз³¹. Чиндан ҳам, техника ривожланган ахборотлашув даври ўқувчилари рақамли дунё аҳолисидир. Энди уларга одатий таълим ресурсларидан фойдаланиш унча қизиқ эмас. Замонавий таълимда илғор хорижий тажрибалар blended learning (аралаш ўқитиш – З.И.)дан унумли фойдаланиш ва амалиётга татбиқ этишдир.

²⁹ Ахборотлаштириш тўғрисида Ўзбекистон Республикасининг Қонуни / Ўзбекистон Республикаси Қонун ҳужжатлари тўплами. – Т.: 2004. 6-сон.

³⁰ Мирзиёев Ш. Миллий тараққиёт йўлимизни қатъият билан давом эттириб, янги босқичга кўтарамиз. Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик палатаси ва Сенатининг қўшма мажлисидаги нутқ. 2016 йил 8 сентябрь / Мирзиёев Ш. Миллий тараққиёт йўлимизни қатъият билан давом эттириб, янги босқичга кўтарамиз. 1- китоб. – Т.: Ўзбекистон, 2018. 15-бет.

³¹ Мирзиёев Ш. Ўзбекистон ўқитувчи ва мураббийларига. 2017 йил 31 сентябрь / Мирзиёев Ш. Халқимизнинг розилиги бизнинг фаолиятимизга берилган энг олий баҳодир. 2-китоб. – Т.: Ўзбекистон 2018. 448-бет.

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

Ахборот технологиялари таълимнинг янги кўринишларини таклиф этмоқда. Улардан бири модул таълим тизими бўлиб, модулли таълим тизимида мажмуавий ёндашув тамойили кучайиб бормоқда. Унда турли шакл, усуллар мослаштирилган ҳолда жойлаштирилган ва асосий эътибор бой педагогик тажрибадан самарали фойдаланишга қаратилган бўлиб, ахборотни тақдим этишда турли услубиётлардан фойдаланиш, таълимни ташкил этишда ва таълим жараёнида ахборот технологиялари, яқка тарзда ва гуруҳларда анъанавий фаолиятни ташкил этишга асосланади. Таълим тизимидаги турлича ёндашув таълим олувчини чарчатмайди ва ўқишга бўлган интилиш ва қизиқишини кучайтиради. Асосий масала танланган услубнинг ўзаро мутаносиблигини таъминлаш ва кам ҳаражат асосида юқори самарадорликка эришишдир.

Таълимда анъанавий услуб ва янги технологияларни уйғунлаштириш орқали интернет имкониятларидан кенг ва самарали фойдаланиш жадал йўлга қўйиш орқали масофавий таълим, уйда таълим ва интернет орқали онлайн таълим тизими амалиётда қўлланилади. Интернет тармоғи асосида ташкил этилувчи таълим “субъект”- “субъект” парадигмасига ўтади. Вебинар усулида маъруза, семинар ёки конференция бир вақтда ҳозир бўлган тингловчилар билан аудио видео (ва аввалги постларда санаб ўтилган интерактив имкониятлар – З.И.) билан жонли олиб борилиб, бу дарс кейинги фойдаланишлар учун ёзиб олиниши мумкин бўлса ҳам, ўқув ёки курс жараёнидаги дарслар ягона платформа доирасида ўзаро узвий боғланмайди, яъни алоҳида, бир марталик дарслар бўлади.

Мамлакатда интернет халқаро ахборот тармоғини миллий маълумотлар билан тўлдириш ҳам бугунги куннинг энг долзарб вазифаларидан биридир. “Кимки ахборотга эга бўлса, у дунёга эгалик қилади” деган фикр устуворлик қилаётган ҳозирги дунёда инсоннинг том маънодаги эркин инсон бўлиб яшашига қарши қаратилган, унинг айнан руҳий дунёсини издан чиқариш мақсадини кўзда тутадиган ғоявий ва информацион хуружлар қуйидагича

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

намоён бўлмоқда: демократия, демократик қадриятлар экспорти, халифаликни қайта тиклашга уринишлар, ахлоқсизлик ғояларини тарғиб қилиш, “оломон” маданияти, космополитизм; ахлоқий деградация ва ҳ.к. Глобал тармоқ орқали келаётган ахборот ёки маълумотларнинг кўпчилиги, инсониятни тахликали йўлларга бошлаши, бу маълумотларнинг ҳаммаси ҳам аниқ маълумот эмаслиги, ҳали онги шуури ва эътиқоди тўлиқ шаклланиб улгурмаган ёшлар тушуниб етишмаяпти. Шунинг учун ёшларда хабар ва маълумотларни таҳлил эта олиш малакасини ҳосил қилиш зарур. Зеро, ҳар қандай хабар ҳам тўғри ва холис бўлавермайди: “Эй мўминлар! Агар сизларга бирор фосиқ кимса хабар келтирса, сизлар (ҳақийқий аҳволни) билмаган ҳолингизда бирор қавмга азият етказиб қўйиб, (кейин) қилган ишларингизга пушаймон бўлмаслигингиз учун (у хабарни) аниқлаб (текшириб) кўрингиз”³².

Ахборот моддий дунёнинг организмда ёки организмлар жамоасида акс этган ҳамда улар томонидан атроф-муҳит ўзгаришларига мослашиш учун фойдаланиладиган моддий дунё объектларининг аксидир. У маълумотлар, хабарлар шаклида намоён бўлади. Маълумотлар моддий дунё объектлари организациyasi акси натижасида ҳосил бўлади. Хабарлар эса бошқа организмларга хабар етказиш учун юзага келади.

Технологияларнинг тараққий этиши жаҳон иқтисодий тизимининг ягона комплекс сифатида фаолият олиб бориш имкониятларини кенгайтириши учун шарт-шароит яратади. Бу глобаллашувнинг ҳам ўзига яраша ижобий жиҳати билан бир қаторда салбий томонлари ҳам йўқ эмас. 2008 йилда дунёни ташвишга солган жаҳон молиявий инқирози, 2019 йилда пайдо бўлган “Тоғли вирус” деярли барча давлатлар иқтисодий самарадорлигига салбий таъсир кўрсатди.

Ҳар қандай жараённинг яхши ва ёмон томонлари бўлганидек, жамиятни ахборотлаштиришнинг ҳам ижобий ҳамда салбий жиҳатлари мавжуд. Хусусан, ахборотлаштириш ва истиқболли ахборот технологиялари ишлаб чиқариш

³² Қуръони карим оятларининг таржима ва тафсири. Хужурот сураси, 6-оят.

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

самарадорлиги ҳамда меҳнат тежамкорлигини ошириши, илмий билимлар ва илғор технологиялар жамиятда жадал тарқалиши, жамият интеллектуаллашуви умумий даражасини оширишни таъминлаши каби ижобий томонлар билан бир қаторда ахборот макони учун кураш ва инсонга ахборот-психологик таъсир кўрсатишнинг авж олиши каби алоҳида хавфни ҳам юзага келтирадики, бунинг олдини олиш бугунги куннинг кечиктириб бўлмас вазифасидир.

ШАХС КАМОЛИДА ЖАМИЯТНИНГ РОЛИ

Мўминов Зокиржон Одилжонович,

*Наманган давлат университети
мустақил тадқиқотчиси*

Аннотация: Кишилиқ жамиятида инсонни шахс сифатида камол топиши, жамиятда ўз ўрни топа билишида таълим-тарбиянинг ўз ўрни бор. Бунда унинг гўдаклигидан оилада нафақат тарбия балки таълимнинг бошланғич тасаввурларини бола онгига сингдириб бориш муҳим аҳамият касб этади. Лекин таълимнинг бошланғич тасаввурларини ота-она ва унинг оила аъзолари қай даражада билади? Демак, болани оилада таълим олиши учун унинг ота-онаси ва оила аъзоларини ҳам тайёрлаш лозим. Бунда жамиятнинг ролини ошириш бугунги куннинг долзарб масаласидир.

Аннотация: Образование играет определенную роль в развитии ребенка как личности, в его способности находить свое место в обществе. В этом случае с самого младенчества важно не только воспитывать в семье, но и прививать ребенку основные идеи образование. Но в какой степени родители и члены их семей знают основы образования? Это означает, что для того, чтобы ребенок получил образование в семье, необходимо подготовить его родителей и членов семьи. Повышение роли общества в этом сегодня является актуальным вопросом.

Annotation: Education plays a role in the development of the child as a person, in his ability to find his place in society. In this case, from infancy it is

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

important not only to educate the family, but also to instill in the child the basic ideas of education. But to what extent do parents and their families know the basics of education? This means that in order for a child to receive an education in the family, it is necessary to prepare his parents and family members. Enhancing the role of society in this today is an urgent issue.

Калит сўзлар: шахс, таълим, муҳит, жамият, ижтимоий.

Ключевые слова: человек, образование, окружающая среда, общество, социальное.

Keywords: person, education, environment, society, social.

Ўрганиш-инсонни ҳаётга мослашуви, турли кўникмаларни ўзлаштириш жараёни ва шахс сифатида такомиллашувидир.

Муҳтарам Президентимиз томонидан-“Барчамиз жипслашиб, тинимсиз ўқиб-ўргансак, ишимизни мукамал ва унумли бажарсак, замонавий билимларни эгаллаб, ўзимизни аямасдан олдинга интилсак, албатта, ҳаётимиз ва жамиятимиз ўзгаради”-деб, бежизга айтилмаган.[1]

Сўнги йилларда ёш авлод тарбиясига, айниқса, замонавий билимларни эгаллаш орқали шахсни шакллантириш масалалари юзасидан тегишли қонун, фармон ва қарорлар ҳаётга тадбиқ этилмоқда. Жумладан, болани ёшлигидан нафақат тарбиялаш, балки таълим бериш борасида ҳам бир қатор ижобий ишлар амалга оширилмоқда. Чунончи, юртбошимиз томонидан 2017 йил 30 сентябрда мактабгача таълим вазирлигини ташкил этилганлиги фикримизнинг далилидир. Чунки авваллари оиладаги таълим ва мактабгача таълим тизимини ривожлантиришга ҳамда болани ёш давридан таълим олишига эътибор қаратилмади.

Болани гўдаклигидан ҳаётга тайёрлашимиз, унга тарбия билан бир қаторда таълим беришни бошлашимиз ва шахс сифатида шаклланишига имкон яратишимиз зарур.

Гўдакда нутқнинг ҳосил бўлиши, шунингдек, унинг томонидан ташкил этилаётган ҳаракатлар онгли равишда содир бўла бошланиши ва албатта, ижтимоий муносабатлар жараёнидаги иштирокининг рўй бериши шахс шаклланишининг дастлабки босқичидир. Шахснинг шаклланишида ҳаракат ўзига хос омил саналади. Одам-инсон индивиди шахсга айланмоғи учун руҳий

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

жихатдан тараққий этган, ўз хусусияти ва сифатлари билан бошқалардан фарқ қилиши лозим.

Ҳар бир инсон шахс сифатида турлича намоён бўлади. У ўзининг хусусияти, қизиқиши, қобилияти, ақлий жихатдан ривожланганлик даражаси, эҳтиёжи, меҳнат фаолиятига муносабати билан бошқалардан фарқланади.

Булар шахснинг ўзига хос хусусиятлари бўлиб, мазкур хусусиятлари ривожланиб маълум бир босқичга етсагина у комил шахс сифатида намоён бўлади. Демак, шахс аввало ижтимоий муносабатлар жараёнида қарор топади.

Бола ижтимоий мавжудот сифатидан шахсга айланиши учун унга ижтимоий-иқтисодий ҳаётини шароитлар, етарли муҳит, таълим ва тарбия керак бўлади. Унинг шахс сифатида ривожланишини ҳар томонлама камолга етиши учун жамиятнинг умумий қонуниятларини, унга таъсир этадиган омилларни, ривожланиш жараёнига алоқадор босқичларни аниқлаши зарур.

Одам биологик мавжудот саналади, табиий, биологик ва ижтимоий қонуниятларга бевосита бўйсунди. Бошқача қилиб айтганда, шахс тирик организмдир, шу сабабли унинг ҳаёти биологиянинг умумий қонунларига, ёш анатомияси ва физиологиясининг махсус қонунларига бўйсинади. Булардан ташқари одамнинг комил инсон бўлиб етишувида аниқ мақсад асосида ташкил этилган ҳатти-ҳаракат, ирода сифатларининг камол топиши асосида айрим нуқсонларнинг бартараф этилиши қийинчиликларни енгиб ўтишга бўлган ишончи ҳам муҳим аҳамиятга эгадир.

Маълумки, ҳаёти давомида инсон жисмоний ва рухий жихатдан ўзгариб боради. Лекин болалик, ўсмирлик ва ўспиринлик даврида ривожланиш ниҳоятда кучли бўлади.

Бола мана шу даврда ҳам жисмоний, ҳам рухий жихатдан ўсиши, ўзгариши туфайли шахс сифатида камолга етади, у олаётган таълим ва тарбия таъсир этиши натижасида жамият аъзоси сифатида камол топиб, мураккаб ижтимоий муносабатлар тизимида муносиб ўрин эгаллайди.

Шахснинг шаклланишида хислат ва сифатлар ривожланиб, тараққий этиб бориши муҳим ўрин тутди. Шахс сифатларини тўғри аниқлаш учун турли муносабатлар жараёнида уни ўрганиш мақсадга мувофиқдир.

Демак, бола тарбиясида ва уни шахс сифатида шаклланишида таълимнинг ўрни муҳим аҳамиятга эгадир.

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

Бугунги кунда таълим-тарбия тизими етук ва интеллектуал кадрларнинг янги авлоди тафаккурини, онгини шакллантиришга хизмат қиладиган зарур бир соҳа сифатида намоён бўлмоқда.

Сўнгги йилларда мамлакатда таълим-тарбия тизимининг сифати ва самарадорлигини ошириш, боғча тарбияланувчилари, ўқувчи ва талаба ёшларда замонавий билим ва кўникмаларни шакллантириш, таълим тизимлари ҳамда илм-фан соҳаси ўртасида яқин ҳамкорлик ва интеграцияни, таълимнинг узвийлиги ва узлуксизлигини таъминлаш борасида тизимли ишлар амалга оширилмоқда.

Шу билан бирга, миллий таълим-тарбия тизимининг амалдаги ҳолати уни замон талаблари асосида модернизация қилиш, ёшларни юксак билим-маърифат эгалари, жисмоний ва маънавий соғлом инсонлар этиб тарбиялаш, ўқитувчи ва тарбиячиларнинг самарали фаолият юритиши учун зарур шарт-шароитлар яратиш бўйича изчил чора-тадбирларни амалга оширишни талаб этмоқда.

Инсон ҳаёт экан, бутун умри давомида ўсиб, ривожланиб, ўзгариб боради. Болалик, ўсмирлик ва ўспиринлик йилларида шахснинг камол топиши яққол кўзга ташланади.

Ривожланиш деганда биз шахснинг ҳам жисмоний, ақлий ва маънавий камол топиш жараёнини тушунамиз. Шахснинг ривожланишининг биологик ва социал хусусиятлари ўзаро чамбарчас боғлиқлигидир. Одам боласининг шахс сифатида ривожланиши ҳар томонлама камол топишининг самарали бўлишига эришиш ижтимоий ривожланишнинг қонуниятларини унга таъсир этувчи омиллар, шунингдек, шахс камолотида таълим-тарбия ҳамда ижодий фаолиятининг таъсири ва аҳамиятини аниқлайди ҳамда таҳлил қилади. Шахс ривожланишига ирсият, муҳит ва тарбия каби омиллар таъсир этади.

Ирсият-бу ота қони ёки аجدодларига хос бўлган биологик хусусият ва ўхшашликларнинг наслга (болага) ўтиш жараёнидир. Наслдан-наслга ўтадиган хусусиятларга қуйидагилар киради:

Биринчидан. Анатомик-физиологик тузилиш (мисол учун юз тузилиши), органлар ҳолати, қадди-қомат, асаб тузилиши хусусиятлари, тери, соч ҳамда кўзларнинг ранги. Шунингдек, нутқ, тафаккур, ихтиёрий ҳаракат ва амаллар, вертикал ҳолатда юриш, меҳнат, ижод қилиш қобилияти ва бошқа истеъдод аломатлари ҳам наслдан-наслга ўтади.

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

Иккинчидан. Маълум оилада тарбияланаётган болада аждодларига хос истеъдод нишонаси акс этганда, айнан ана шу истеъдоднинг шаклланишида муҳим аҳамият касб этиб, унинг ривожланиши учун қулай имкониятларга эга оила муҳитини назардан четда қолдирмаслик лозим.

Шахс муайян ижтимоий жамият маҳсулидир. Шахснинг ҳаётий фаолиятида ижтимоий муҳит унга ижобий ёки салбий таъсир кўрсатиши мумкин.

Ижтимоий жамият шахс имкониятларини рўёбга чиқариши ёки йўқ қилиши мумкин. Бу жамиятнинг маънавий қиёфаси, унда ташкил этилаётган муносабатлар мазмуни ҳамда даражасига боғлиқ.[2]

Муҳит деганда шахснинг шаклланишига таъсир этувчи ташқи олам воқелик, ҳодисалар мажмуи тушунилади. “Муҳит” тушунчаси ўзида географик-худудий, ижтимоий ва микромуҳит (оила) хусусиятларини ифода этиши барчамизга маълум.

Микромуҳит ўзида қисман ижтимоий муҳит қиёфасини акс эттиради. Демак микромуҳит, бу ижтимоий муҳитнинг бир қисми бўлиб, оила, мактаб, дўстлар, тенгқурлар, катталар ва шу қабиларни ўз ичига олади. Болани қуршаб турган муҳитда ижобий ва салбий ривожлантирувчи ва инқирозга элтувчи ҳодисалар мавжуд. Агар бола ўз туғма лаёқатига мос шароитда ўсиб, зарур фаолият билан шуғулланса, лаёқат эрта кўриниб ривожланиши, ёки аксинча, бундай муҳит бўлмаса йўқ бўлиши ёки “мудроқ”лигича қолиб кетиши ҳам мумкин. Бундан ташқари одоб-ахлоқ, ҳулқий сифатлар, шахснинг барча руҳий сифатлари фақат муҳит ва тарбиянинг ўзаро таъсири асосида вужудга келади.

Ижтимоий воқеа ва ҳодисаларнинг шахс ривожига таъсири ғоят муҳим эканлигини таъкидлаган ҳолда, ижтимоий муҳит абадий эмас, у ижтимоий-тарихий қонуниятлар таъсири остида ўзгариб боради.

Ижтимоий муҳит инсоннинг ўсиб бораётган онгига таъсир этади. Ижтимоий тузум даражаси қанчалик юқори бўлса, унинг шахсга нисбатан онгли таъсири ҳам шунчалик юқори бўлади. Ушбу таъсир ижтимоий жамиятдаги мавжуд таълим-тарбия тизими орқали амалга оширилади.

Ижтимоий муносабатларга киришган ҳар бир инсон сон-саноксиз ижтимоий алоқаларга ва кўплаб мақомларга эришади, турли хил вазифаларни бажаради, муайян ғоялар, ҳис-туйғулар, характер белгиларига ва ҳоказоларга эга бўлади. Ҳар бир инсоннинг хусусиятларини, хилма-хиллигини ҳисобга

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

олиш деярли мумкин эмас. Шахснинг ижтимоий хусусиятлари ва ҳулки - кўп одамларнинг ўхшаш ҳамда муайян шароитларда ҳосил бўлган фазилатларидир. Фақат кучли таълим-тарбия орқали инсондаги ривожланиш имкониятларини рўёбга чиқариш мумкин. Таълим-тарбия жараёнида аниқ мақсад ва режа асосида шахсга таъсир этилади.

Таълим ақлни ривожлантиради ва сайқаллаштиради. Натижада инсон ўз ҳаётида керак бўладиган илму маърифатни ашёлар тўғрисидаги турли маълумотларни, касбий маҳоратини ёки касб ва ҳунарларга тегишли бўлган фанларни ўрганади. Лекин тарбияга ўхшаб кенг қамровли бўла олмайди. Чунки таълим инсонни руҳий, ақлий ва жисмоний тарафларини бирдек қамраб ололмайди. Демак, таълимни ривожланишида тарбиянинг ўз ўрни беқиёсдир.

Тарбия-шахсда муайян жисмоний, руҳий, ахлоқий, маънавий сифатларни шакллантиришга қаратилган амалий ижтимоий-педагогик жараён ҳамда инсоннинг жамиятда яшаши учун зарур бўлган хусусиятларга эга бўлишини таъминлаш йўлида кўриладиган чора-тадбирлар йиғиндисидир.

Бежизга буюк мутафаккир ва устоз-муаллим Абдулла Авлоний - “Тарбия биз учун ё ҳаёт —ё мамот, ё нажот — ё халокат, ё саодат — ё фалокат масаласидир”деб уқтирмаган.

Тарбия инсоннинг инсонлигини таъминлайдиган энг қадимий қадриятдир. Тарбиясиз алоҳида одам ҳам, кишилик жамияти ҳам мавжуд бўла олмайди. Чунки одам ва жамиятнинг мавжудлигини таъминлайдиган қадриятлар тарбия туфайлигина бир авлоддан бошқасига ўтади.

Тарбия шахс онгини муайян жамиятнинг мақсад ва вазифаларига мувофиқ равишда таркиб топтириш ва ривожлантириш жараёни, кишиларнинг ижтимоий-иқтисодий ва маданий ҳаётда фаол иштирок эттиришга қаратилган барча таъсирлар мажмуасидир.

Бизга маълумки тарбия иккига бўлиниб, оила тарбияси ва ижтимоий тарбияни ташкил этади. Оила тарбияси оилада ота-оналар, бобо ва бувилар умуман ёши улуғлар томонидан болаларни тарбиялашдир. Ижтимоий тарбия орқали ўтмишнинг моддий ва авлоднинг ворисийлиги таъминланиб, ўсиб келаётган ёш авлод ўтмиш тажрибаларини ўзлаштириб, уни янада бойитиб боришдир.

Бола тарбиясига киришдан олдин тарбиячининг ўзи ҳам тарбияланган бўлиши керак. Бундай ахлоқий фалсафа халқимиз онгига, турмиш тарзига

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

чуқур сингиган. Энг яхши сармоя – келажак авлод камоли учун сарфланган сармоядир. Бизнинг мамлакатимизда ҳам соғлом ва баркамол авлод тарбияси учун сафарбар этилаётган барча имкониятлар ҳам буюк келажак йўлида сарфланаётган бебаҳо сармоядир дейишимиз мумкин.

Демак таълимни тарбиядан, тарбияни эса таълимдан ажратиб бўлмайди.

Бунинг натижасида ижтимоий муҳитдаги воқеа-ҳодисаларнинг тўғри ижобий таъсирини амалга ошириш имкони туғилади. Муҳит бера олмаган нарсалар таълим-тарбия орқали ҳосил қилинади. Таълим ва тарбия бериш туфайли одамда туғма камчиликларни ҳам бартараф этган ҳолда шахсни камолга етказиш мумкин. Ривожланиш шахс фаолиятидан ташқарида бўлмайди. Демак шахснинг ижтимоий фаолияти унинг ривожланиши учун асос бўлади. Таълимга асосланган ва тўғри уюштирилган ҳар қандай фаолият - ўйин, меҳнат, ўқиш, спорт ва бошқалар шахснинг ривожланишига таъсир кўрсатади.

Инсоннинг шахс сифатида камол топиш жараёнини фақат ирсият, муҳит ва таълим-тарбияга боғлаб ўрганиш, талқин қилиш ҳам ҳақиқатга унчалик тўғри келмайди.

Инсоннинг ақлий ривожланишини ошириш ва шахс сифатида шаклланишига эришиш унинг интеллектуал қобилияти, олган тарбияси ва шахсий ҳаракат сифатлари ҳамда тафаккур даражаси меъёрини аниқлаш муҳим аҳамият касб этади. Бунда инсон томонидан гўдакликдан балоғат ёшига етиш даври ичидаги нарса ва ҳодисаларни моҳиятини ижодий ҳамда ижобий қабул қилиши, кузатувчанлик, фаҳмлаш, олдиндан кўра билиш, ажрата олиш ва тўғри таҳлил қилиш орқали жамиятда ўз ўрнини топа бошлайди.

Демак, биз инсонни шахс сифатида камол топиши учун унга жамиятда ўз ўрнини гўдаклигиданок топишга ўргатишимиз ҳамда жамият тараққиёти учун унинг иштироки зарур эканлигини кўрсата билишимиз муҳим аҳамият касб этади. Шундай экан жамият тараққиётида шахснинг ўзи ҳам фаол иштирок этади.

Ижтимоий муҳит, таълим-тарбия шахснинг ўзи фаол иштирок этгандагина унинг туғма лаёқатини уйғотади, истеъдод қобилиятларини ўстира олади. Агар киши ўз ишини севса, унинг шу соҳадаги истеъдоди тезроқ ва кучлироқ рўёбга чиқа бошлайди.[3]

Масалан, Алишер Навоий, Ибн Сино, Беруний, Улуғбек, Ал Бухорий, Аз Замахшарий, Мотурудийларнинг кунт билан, ҳатто кечалари ухламасдан китоб

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

ўқиганлари, Амир Темурнинг ҳарбий санъатни эгаллаш борасидаги машаққатли меҳнатлари фикримизнинг далилидир.

Машҳур кишилар ҳаётини ўрганиш шуни кўрсатадики, уларнинг ижодий фаолиятларидаги асосий омил узлуксиз излана билиш, ўз олдиларига қўйилган мақсад учун интилиш, курашиш, унга етишишда изланишдан чарчамаслик, мақсадга эришиш йулида ҳар қандай тўсиқдан билим ва тажриба билан ўтишни амалга оширганликларини кўрамиз.

Хулоса ўрнида шуни айтиш лозимки, болани шахс сифатида камол топиши учун унинг таълим-тарбия олишида оила, билим даргоҳи, жамият тенг фаолият юритмас экан ҳеч қандай натижага эришиб бўлмайди. Демак, жамият – ислохотлар ташаббускори бўлиши зарур. Таълим-тарбия жараёнларини қўшиб олиб борилишига эътиборни кучайтириш, болага шахс сифатида ва жамиятнинг энг юксак қадрияти сифатида ёндошиб, унинг манфаатлари ва ҳуқуқларининг устуворлигига диққат-эътиборни қаратиш бугунги куннинг долзарб масаласи эканлигини англаб етишишимиз зарур.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Ш.Мирзиёев, Ўзбекистон Республикаси Президентининг Олий Мажлисга Мурожаатномаси., Тошкент-24.01.2020 йил.
2. М.Ганиева, Социология в Узбекистане состояние и перспективы., Тошкент-2019 йил.
3. Б.Ходжаева, Ижтимоий-маънавий тараққиётда тарихий шахсларнинг роли., Тошкент-2016 йил.
1. <https://prezident.uz>
2. <https://tadqiqot.uz>
3. <http://uzswlu.uz/>

GLOBALLASHUV DAVRINING DA BUZG'UNCHI G'OYALARNING YOSHLAR ONGIGA AXBOROT MAKONI VA YOSHLAR ONGIGA TA'SIRI

*Abbosova Munira
NamDU o'qituvchisi*

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

Bugungi kunda Internetning davri kelganligiga hech kimni ishontirishning hojati yo'q. Xususan, kosmik va televizion aloqa tizimlarining texnik va texnologik vositalarini, kompyuter, elektron pochta va Internet, onlayn video va boshqa yangi axborot texnologiyalarini jadal rivojlantirish va takomillashtirish tufayli. Ushbu jarayonlarning barchasi bugungi kunda ularning ta'sir doirasi va foydalanuvchilar doirasi sezilarli darajada kengayib borishiga olib keladi, shuning uchun mafkuraviy jarayonlar global miqyosga ega bo'lib, mafkuraviy ta'sir qilish imkoniyatlari kengaydi.

Internet zamonaviy axborot omborining ajralmas qismiga aylandi. Yoshlar yangi bilimga intilishlari va bo'sh vaqtlari mavjudligi sababli yuqori kommunikativ faollikni namoyish etadilar. Ularning bunday xususiyatlari salbiy oqibatlarga olib kelishi mumkin, bu tabiiydir. Bu ularning tajovuzkor mafkuralar ta'siriga turli shakllarda va "go'zal" shakllarda kirib borishi, zo'ravonlikdan ochiq shafqatsizlikka qadar birlashib, inson ongiga kuchli ta'sir ko'rsatishi bilan belgilanadi. Albatta, bunday holatlar milliy g'oya taraqqiyotining asosi bo'lgan har tomonlama rivojlangan yuksak ma'naviy shaxslarni tarbiyalashda jiddiy salbiy oqibatlarga olib kelishi mumkin. Atrofimizdagi, uzoq va yaqin mintaqalarda sodir bo'layotgan voqealarni hisobga olsak, nozik ongli va hayotga beqaror dunyoqarashga ega yoshlarni yo'ldan ozdirishga intilayotgan buzg'unchi kuchlar Internet imkoniyatlarini g'arazli maqsadlarida foydalaniyotganlarini inkor etib bo'lmaydi. Ba'zida bu qanday salbiy oqibatlarga olib keladi.

Insoniyatning kelajagi, uning yangi mingyillikdagi yuzi ham rivojlanishning zamonaviy xususiyatlari bilan belgilanadi. Shu nuqtai nazardan, bugungi milliy g'oya taraqqiyotining o'ziga xos xususiyatlari haqida gap ketganda, madaniyatsizlik elementlarining keng tarqalishi, madaniyatda tajovuzning yangi shaklda namoyon bo'lishi kabi salbiy hodisalarning paydo bo'lishiga e'tibor qaratish lozim, biron bir mamlakatda yoki boshqa mamlakatda irqiy murosasizlikning kuchayishi, aqidaparast jinoyatlar va giyohvand moddalar foydalanayotgan yoshlar, ma'naviy va ma'rifiy

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

masalalarga beparvolik xavfli bo'lishi mumkinligini ko'rsatadi va natijada jamiyat inqiroziga olib keladi.

Mustaqillik yillarida mamlakatimizda sog'lom dunyoqarash va mustaqil fikrlashga ega yoshlarni tarbiyalash borasida keng ko'lamli ishlar amalga oshirilmoqda. Buyuk mutafakkirlarimizning boy ma'naviy merosini o'rganish va aholiga yetkazish, milliy an'ana va qadriyatlarimizni asrab-avaylashga alohida e'tibor qaratilmoqda.

Shu bilan birga, globallashuv asrida Internet orqali "ommaviy madaniyat" niqobi ostida yoshlarning ongiga milliy manfaatlarimiz, mafkura va ma'naviy qadriyatlarimizga yot bo'lgan g'oyalarni ruhlantirish bo'yicha ko'plab informatsion urinishlar amalga oshirilmoqda.

Yuqorida aytilganlarning barchasidan kelib chiqib, yoshlarning bo'sh vaqtlarini mazmunli tashkil etish dolzarb masalaga aylanmoqda. Yoshlarning ma'naviyati qanchalik baland bo'lsa, uning begona hodisalar va g'oyalarga qarshi immuniteti kuchayadi.

Shunday qilib, o'tgan yilning aprel oyida davlatimiz rahbari Sh.M. Mirziyoyev ijtimoiy, ma'naviy-ma'rifiy sohalarga oid yoshlar siyosatida beshta muhim tashabbusni ilgari surmoqda. Ularning asosiy maqsadi yoshlarning dunyoqarashini kengaytirish, ularning ma'naviy saviyasini va estetik tarbiyasini oshirish, jismoniy tarbiya va sportni ommalashtirish, aholi o'rtasida sog'lom turmush tarzini targ'ib qilish, zamonaviy axborot texnologiyalarining bilim va ko'nikmalarini oshirish, xotin-qizlar bandligini ta'minlash, oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirishdan iborat.

O'zbekistonda yoshlarni madaniyat, san'at va sportga jalb etish, axborot texnologiyalaridan foydalanish, o'qishga bo'lgan muhabbatni kuchaytirish, xotin-qizlar bandligini ta'minlashga qaratilgan keng ko'lamli ishlar amalga oshirilmoqda. Prezident Shavkat Mirziyoyevning beshta tashabbusi bu borada dastur va qo'llanma sifatida xizmat qiladi.

Birinchi tashabbus 2019-2020 yillarda 7 yoshdan 30 yoshgacha bo'lgan yoshlarning kamida 20 foizini madaniyat va san'at sohasiga jalb qilishni o'z ichiga

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

oladi. Yoshlarning musiqa, san'at, adabiyot, teatr va boshqa san'at turlariga qiziqishini kuchaytirish ustuvor vazifa bo'lib, bu uning iste'dodini ro'yobga chiqarishga xizmat qiladi. Buning uchun bolalar musiqa va san'at maktablarida qo'shimcha sinflar, cholg'u, vokal ijro va tasviriy san'at to'garaklari, madaniyat markazlarida havaskor teatr guruhlar va bolalar ansambllari ochiladi. Quriladigan, rekonstruktsiya qilinadigan yoki kapital ta'mirlanadigan, shuningdek jihozlanadigan madaniy markazlarning manzillar ro'yxati shakllantirildi.

Ikkinchi tashabbus yoshlarni sportga jalb qilishni o'z ichiga oladi. Buning uchun kelgusi ikki yil ichida har bir tumanda engil tuzilmalar va sendvich panellardan foydalangan holda kichik sport zallarini qurish taklif qilindi. Ushbu tashabbus doirasida “Biz sog'lom turmush tarzi tarafdorimiz” va “Hokim kubogi”, “Yoshlar marafoni” aksiyalari va haftalik sport tadbirlari o'tkazilmoqda. Va bu yoshlarni sport o'ynashga va sog'lom turmush tarzini olib borishga qaratilgan tadbirlarning to'liq ro'yxati emas.

Uchinchi tashabbusga kelsak, aholi va yoshlar orasida kompyuter texnologiyalari va Internetdan samarali foydalanish bo'yicha chora-tadbirlar dasturi loyihasi ishlab chiqilgan. Unda 2019-2020-yillarda raqamli texnologiyalar bo'yicha o'quv markazlarini bepul o'qitish va 19 mingga yaqin ijtimoiy soha obyektlarini yuqori tezlikdagi Internet bilan ta'minlash ko'zda tutilgan. Mamlakatimizda keng ommalashib ketgan "Digital Generation" loyihasini alohida ta'kidlash joiz, buning natijasida tanlovlarda zamonaviy texnologiyalarni mohirona o'rganayotgan 90 nafar yigit-qiz aniqlandi.

To'rtinchi tashabbusni amalga oshirish uchun yoshlarning ma'naviyatini yuksaltirish va kitobxonlik madaniyatini oshirish bo'yicha dastur ishlab chiqilgan. Har bir mintaqaga 1 million nusxada badiiy adabiyotlar, tarixiy, ilmiy va o'quv adabiyotlari, shuningdek maxsus transport vositalari - bibliobuslarni yuborishga qaror qilindi. Yoshlar ittifoqining barcha maktablari va Yoshlar ittifoqining mahalliy kengashlari 470 ming badiiy adabiyotlar bilan “Yoshlar kutubxonasi” seriyali bepul ta'minlandi. Bularning barchasi o'quvchilar o'rtasida "yosh o'quvchi" respublika

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

tanloviga misli ko'rilmagan qiziqish va keng ommalashuvga sabab bo'ldi, ularning qimmatbaho sovg'alari, ya'ni avtomobillar o'qish uchun katta turtki bo'ldi.

Bu yil pandemiya va karantin sharoitida o'zining hayotiy ehtiyojini isbotlagan yana bir loyiha bu elektron kutubxona (E-Library) bo'ldi. Uning yordamida 62 344 kutubxona axborot resurslari raqamlashtirildi.

Beshinchi tashabbus ayollarni ish bilan ta'minlashni nazarda tutadi.

Bandlikka ko'maklashish davlat jamg'armasi 660 nafar xotin-qizga subsidiyalar ajratdi, 4 656 nafar hamyurtimiz mehnat bozorida talab yuqori bo'lgan kasblarni o'rgandi. Yosh ayollarning ijtimoiy-siyosiy faolligini oshirish va gender tengligini ta'minlash maqsadida birinchi bo'lib "Qizlar ovozi" platformasi tashkil etildi, uning asosida hududlarda "Qizlar ovozi" to'garaklari tashkil etildi, bu esa qizlar orasida yetakchilik fazilatlarini shakllantirishga yordam beradi.

Umuman olganda, bugungi kunda O'zbekiston yoshlarga ta'lim olish va to'laqonli inson bo'lish yo'lida zamonaviy, ilg'or innovatsion sharoitlar yaratish uchun barcha imkoniyatlarni ishga solmoqda. Zero, yoshlarni har tomonlama qo'llab-quvvatlash, ma'naviy yetuk va jismonan sog'lom avlodni vatanparvarlik va fidoyilik ruhida tarbiyalash, ularning huquq va manfaatlarini himoya qilishga qaratilayotgan e'tibor qanchalik kuchayishiga bog'liq. Aynan shu sababli O'zbekiston jamiyatning faol qatlami deb tan olingan yoshlar qatlamini "muammo" deb emas, balki mamlakat taraqqiyotini davlatning strategik resursi sifatida ta'minlashga qodir ulkan kuch deb biladi. Natijada, bugungi kunda mustahkam hayotiy pozitsiyaga ega yuksak bilimli va zamonaviy fikrlaydigan yoshlar asta-sekin mamlakatning ertangi taraqqiyoti uchun hal qiluvchi kuchga aylanmoqda. Binobarin, aholining yarmidan ko'pi yoshlarni tashkil etadigan mamlakatda yoshlarga oid davlat siyosatini izchil amalga oshirilmoqda; yoshlarni har tomonlama rivojlangan, intellektual qobiliyatli, maqsadga yo'naltirilgan va g'ayratli hayot tarzi bilan boqadigan, mamlakatda olib borilayotgan islohotlarga befarq bo'lmagan va o'z mamlakatining ertangi kuniga munosib kelajagi bilan shug'ullanadigan yosh avlodni tarbiyalash O'zbekiston

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

dunyoning eng rivojlangan davlatlari orasida munosib o'rin egallashi uchun muhim omil bo'lmoqda.

AXBOROT MAKONIDA MEDIA MADANIYATNI SHAKLLANTIRISH MUAMMOLARI

*Jorayeva Iqbolxon
NVXTHMOHm o'qituvchisi*

Inson muammosi azal-azaldan butun dunyo olimlari, mutafakkirlari qarashlarining diqqat markazida bo'lib kelgan. Ular inson zotini yuksaklikka ko'targanlar, uni tirik mavjudotlar orasida eng a'losi, deb hisoblaganlar. Insonga bo'lgan e'tibor kuchaydi, unga g'amxo'rlik qilish, uning manfaatlari to'g'risida qayg'urish, fuqarolarni ijtimoiy himoya qilish davlatning ustuvor siyosatiga, kundalik faoliyatiga aylandi.

Moziyda yashab o'tgan mutafakkirlarning inson va uni yashashdan maqsadi, mukammal jamiyat, odil va ma'rifatli, komil inson haqidagi qimmatli fikrlari hozirgacha o'z qadrini yo'qotmasdan, insoniyatga xizmat qilmoqda.

Buyuk mutafakkir, hazrat Alisher Navoiy o'zining nasriy va nazmiy asarlarida, o'lmas dostonlarida umuminsoniy ruh bilan sug'orilgan komil inson, mukammal jamiyat va odil hukmdor haqidagi g'oyalarni ilgari surdi. Uning insonparvarlik, ilm-fan va kasb-hunarni egallash, axloq va xulq-odob qoidalari, ta'lim-tarbiya, yuksak insoniy qadriyatlar to'g'risidagi dono fikrlari keyingi davrlarda va hozir ham o'zining tarbiyaviy ahamiyatini also yo'qotgani yo'q.

Alisher Navoiyning ma'naviy-axloqiy va ijtimoiy-siyosiy qarashlari kishilarda Vatanparvarlik, o'zlikni anglash, odamiylik, halol va pok bo'lish, nafsni tiyish, sabr-bardoshli va yetuk inson bo'lib yetishish kabi fazilatlarni kasb qilishida, "yuksak ma'naviyat-yengilmas kuch" ekanligini chuqur anglab yetishida muhim ahamiyatga ega.

Bundan tashqari, hozirgi globallashuv jarayonida axborot xurujlari, turli terroristik chiqishlar, aqidaparastlik kabi vayronkor va buzg'unchi g'oyalar yoshlar ongiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda.

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

Davlatimiz rahbari Shavkat Mirziyoyev e'tirof etganidek, – "...hozirgi murakkab va o'ta tahlikali zamonda milliy o'zligimiz, qadriyatimiz, azaliy urf-odatlarimizga yot va begona bo'lgan turli xil xurujlar, yoshlarimizning ongi va qalbini egallashga qaratilgan g'arazli intilishlar tobora kuchayib borayotgani barchamizni yanada hushyor va ogoh bo'lishga da'vat etishi tabiiydir, bunday holatlarning oldini olish uchun, eng asosiy tarbiyani oilada mustahkamlab, ota-ona mas'uliyatini farzandiga nisbatan oshirmog' kerak, qaysidir ota-ona farzandi tarbiyasida loqaydlikka yo'l qo'ysa, buning uchun alohida qonun ishlab chiqilsin"³³.

Asli haqiqat ham shu, qush uyasida ko'rganini qiladi, deb aytilgan maqol bejiz emas, albatta. Ota-onadan talab qilinadigan ma'sulyat birta, faqat: bola ko'z o'ngida ota yoxud ona qo'llarida telefon emas, biror bir ma'naviy ozuqa bera oladigan badiiy asar mutolasi bilan shug'ullansagina maqsadga muvofiq bo'ladi.

Zotan Hazrat Navoiy asarlaridagi komil inson g'oyasi va insonparvarlik qadriyatlari yoshlarning dunyoqarashini kengaytirib, ularni tarbiyalashga, yoshlar ongini yuqorida nomlari keltirilgan zararli g'oyalar ta'siridan saqlashga yordam beradi.

Bugungi kunda Alisher Navoiy merosiga bo'lgan munosabat yana ham kuchaydi. Prezidentimiz Sh.Mirziyoyev O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlis Palatalarining qo'shma yig'ilishidagi ma'ruzalarida Navoiyni yana ham kengroq o'rganishni, uning asarlarini xalqimizga sodda va tushunarli tarzda yetkazish zarurligini uqtirdilar va Hazratning "Odami ersang"³⁴ nomli baytlarini misol qilib oldilar. Haqiqatan ham Navoiy shaxsiyati, asarlarining yoshlarimizni ma'naviy yetuk, har jihatdan mukammal qilib tarbiyalashdagi o'rni benihoyadir.

Navoiy umrini xalq va yurtga bag'ishlagan bir vaqtda, nahotki biz, ota-onalar ozgina vaqtimiz va daqiqalarimizni o'z jigargo'shamizga baxshida eta olmaymiz. Axir u shoir, adabiyotshunos, donishmand, tarixchi, tilshunos, o'zbek adabiy tiliga

³³ Mirziyoyev Sh.M. Erkin va farovon demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. - T. O'zbekiston, 2017.

³⁴ "Xalq so'zi" 2016-yil.

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

asos solgan, ilm-fan homiysi, qisqasi ulkan san'atkor bo'lib inson kamoloti, baxt-saodati, ijtimoiy adolat, insonparvarlik to'g'risida ko'plab asarlar yozib qoldirdi.

Navoiy hayoti va ijodini o'rganishdagi birinchi manba uning o'z asarlaridir. Uning barcha asarlarida, ayniqsa "Munshaoot", "Vaqfiya", "Xamsat-ul-mutahayyirin", "Xutbai davovin", "Majolisun nafois", "Muhokamatul-lug'atayn" kabi asarlarida yoshlar ma'naviyati va axloqiga doir ko'p ma'lumotlar bor.

Prezidentimiz Navoiyning hayoti va ijodini o'rganish orqali uning inson to'g'risidagi falsafiy g'oyalarini tahlil qilish va Hazratning har bir so'zlarini hozirgi avlod butun vujudi bilan o'ziga shoir qilib olishini takidlab o'tganlari bejiz emas.

- Navoiy merosining yoshlar ma'naviy tarbiyasidagi ahamiyatini ko'rsatib berish;

- Mutafakkir asarlaridagi falsafiy g'oyalar va ilmiy-nazariy bilimlarning o'rni va ahamiyatini belgilash. Navoiy falsafiy qarashlaridagi inson muammosini o'rganish asosi hisoblanadi.

Alisher Navoiygacha hech kim, hech qachon oddiy yaratuvchi odamlarni bu qadar samimiyat, chuqur hurmat va ehtirom, insonparvarlik ruhi bilan sharaflanmagan.

Davlatimiz rahbari, Muhtaram Prezidentimiz "Alisher Navoiy asarlarida har tomonlama rivojlangan barkamol insonning qiyofasi, uning barkamolligi, orifligini ifodalovchi mezonlar, o'lchovlar haqida ham ajoyib fikr-mulohazalar yuritilgan. Uning yozishicha, barkamol insonning eng muhim fazilatlaridan biri - xalqparvarlik, vatanparvarlikdir. Yurt tashvishi bilan yashab, xalqqa ko'p foyda yetkazgan kishini chinakam xalqparvar odam deb hisoblaydi"³⁵, - deb takidlar ekanlar, men bu so'zlarga qo'shimcha sifatida Navoiyning ushbu baytlarini misol keltirmoqchiman:

Xalq aro yaxshiroq, deding, kimdur,

Eshitib shubha ayla raf andin.

Yashiroq bil ani ulus arokim,

³⁵ Mirziyoyev Sh.M. Tanqidiy tahlil, qat'iy tartib intizom va shaxsiy javobgarlik har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak. - T.: O'zbekiston, 2017.

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

Etsa ko'proq uluska naf andin.

Mutafakkirlarning asarlaridagi ta'lim-tarbiya, o'qish-o'qitish, o'rganish, ustoz-murabbiylar mehnati, haqi, shogirdlar, ota-onalar, ma'rifat, ma'naviyat haqidagi ijtimoiy, falsafiy, siyosiy, badiiy fikrlari, umuminsoniy g'oyalar mujassamlashgan va bu uyg'unlik biz kabi munosib avlodlar uchun doimiy ma'naviy ozuqa vazifasini abadul-abad o'tab kelaveradi.

ЁШЛАРДА ЧЕТДАН КИРИБ КЕЛАЁТГАН ТАҲДИДЛАРГА ҚАРШИ ҚУРАШ МАДАНИЯТИНИ ШАКЛЛАНТИРИШ

Эсанова София

Учқўрғон тумани 11 умумтаълим мактаби ўқитувчиси

Ҳозирги кунда терроризм ва диний экстремизм аллақачон миллий, этник, диний тушунчалардан ташқарига чиқиб, халқаро ҳамжамиятнинг энг долзарб муаммоларидан бирига айланиб бўлди. Жумладан, терроризм ёки диний экстремизм нафақат алоҳида шахс, балки жиноий гуруҳ ҳамда ғайриқонуний ташкилотларнинг ғаразли мақсадлари ҳамда сиёсий, иқтисодий, миллий, диний йўналишдаги шахсий муаммоларини ечишнинг асосий воситаси сифатида намоён бўлмоқда.

Шу ўринда Яқин Шарқ минтақаси ёки қўшни Афғонистон давлати ҳудудида мунтазам содир этилиб келинаётган қонли урушлар ва қирғинбаротларни кўриб, бу жараёнлардан ўзимизга тўғри хулоса қилган ҳолда, мана шу буюк заминимизни ҳар қандай ташқи кучлардан асрашга доимо тайёр туришимиз, тинч ва осойишта ҳаётимизни қадрига етиб яшашимиз лозимлигини ҳаётнинг ўзи кўрсатиб турибди. Бу борада давлатимиз раҳбарининг: «Айни вақтда халқаро терроризм ва экстремизм хавфининг тобора ортиб бораётгани, дунёнинг айрим минтақаларида қуролли тўқнашувлар давом этаётгани, таҳликали вазият сақланиб қолаётгани Ўзбекистоннинг ИИБ Академияси терроризм ва одам савдосига қарши кураш кафедраси барқарор ривожланишига таҳдид солмасдан қолмайди, албатта. Буларнинг барчаси олдимизда пайдо бўлаётган таҳдид ва хатарларга муносиб зарба

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

беришга доимо тайёр бўлишни талаб этади» – деган фикрлари ҳар биримизнинг ўз фуқаролик позициямизда мустаҳкам туришимизни тақозо этади.

Терроризм ва экстремизм бугунги кунда ҳеч қандай давлат ёки ҳеч қандай миллат танламаётган бир пайтда ягона бир танловга эътибор қаратмоқда-ки, у ҳам бўлса улар ўзларининг жирканч ғоялари таъсирига биринчи навбатда ёшларни жалб этишга ҳаракат қилаётганлиги ҳам айтилиши ҳақиқатдир. Шу ўринда бугунги дунё ёшлари – сон жиҳатидан бутун инсоният тарихидаги энг йирик авлод бўлиб, улар 2 миллиард кишини ташкил этаётганлиги, террористик ва экстремистик фаолият ва зўравонлик билан боғлиқ жиноятларнинг аксарияти 30 ёшга етмаган ёшлар томонидан содир этилаётганлиги, халқаро терроризм ва экстремизмнинг туб илдизларини бошқа кўпгина омиллар билан бирга, жаҳолат ва мурасизлик ташкил этишини ва шу сабабли ёшларнинг онгу тафаккурини маърифат асосида шакллантириш ҳамда тарбиялаш энг муҳим вазифа эканлигини Президентимиз Шавкат Мирзиёев БМТ Бош Ассамблеясининг 72-сессиясида сўзлаган нутқида алоҳида таъкидлаб ўтдилар. Фуқароларимизни, айниқса ёшлар ва вояга етмаганларни турли ёт ғоялар, «Оммавий маданият хуруж»лари, айниқса диний экстремизм ва терроризмнинг ёлғон ғояларидан асраш ўта муҳим ва долзарб вазифалардан бири ҳисобланади. Бундай турдаги ёлғон ғояларнинг тарғиботи бирор-бир мамлакатга нисбатан ичкаридан ёки ташқаридан туриб муайян моддий, сиёсий манфаатларни кўзлаган ҳолда амалга оширилади ва бунда ҳар қандай усуллардан, одамларнинг руҳий ҳиссиётлари, миллий туйғулари, ҳар қандай жамиятда мавжуд ижтимоий-иқтисодий муаммолардан, шунингдек, замонавий технология, телекоммуникация, ОАВ, интернетдан ноҳилислик билан фойдаланишга ҳаракат қилинади. Интернет ва ижтимоий тармоқ саҳифалари орқали амалга ошириладиган тарғибот ўзининг самарадорлиги билан бошқа турдаги фаолиятлардан ажралиб турганлиги боис, терроризм ва экстремизм ғояларининг тарғиботчилари ёшларнинг ишончига тез ва осон киради.

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёевнинг Ўзбекистон Республикаси Қуролли Кучлари ташкил этилганининг 26 йиллиги ва Ватан кириш учун ўз тарғиботларини пухта ишланган стратегия асосида иртуал жамоатлар тузиш орқали амалга оширадилар. Масалан, биргина ижтимоий тармоқлар орқали амалга оширилган тартибсизликларнинг салбий оқибатларини 2011 йилнинг бошларида бир қатор араб давлатларида юз берган «твиттер инқилоби» воқеаларида ҳам кўриш мумкин. Хусусан, ташқи кучлар томонидан Facebook, Twitter ижтимоий тармоқлари ва прокси-IP хизматидан фойдаланган ҳолда Тунис, Миср, Ливия, Баҳрайн, Эрон, Суриядаги тартибсизликлар ташқи кучлар томонидан назорат қилиб турилган. Инсон қалбини тилка-пора қиладиган қонли можаролар тўсатдан пайдо бўлиб қолмаганини, ушбу мамлакатларга нисбатан узок йиллар давомида аниқ мақсадга қаратилган ахборот хуружлари олиб борилганини эътибордан соқит қилиб бўлмайди. Яна бир мисол сифатида 2017 йилнинг декабрь ойи охири ва 2018 йилнинг январь ойи бошларида Эронда уюштирилган оммавий тартибсизликларни келтириш мумкин. Бунда тарғиботчилар давлатнинг бошқарув тузумига қарши турли бузғунчи ғояларнинг аҳоли орасида жуда катта тезликда тарқатишида асосан телеграмм ва инстаграм тармоғидан усталик билан фойдаланганликлари уларнинг маълум даражада ўз мақсадларига эришганликларини англатади. Айни вақтда дунёнинг турли минтақаларида ўзларининг «ҳомийлари» кўмагида «жон сақлаётган» турли диний-сиёсий гуруҳлар ўзларининг ҳаракатларини фаол тарзда амалга оширишга уриниб келишмоқда. Жумладан, «Акримийлар» жамоаси ва уларга мойил бўлган ташкилотлар томонидан «Ўзбекистон ислом ҳаракати» деб номланган ҳаракат тузилган. Ушбу ҳаракат аъзолари томонидан «озодлик», «эътиқод эркинлиги», «инсон ҳуқуқлари» каби жозибали тушунчалар ишлатилиб, турли йўллар, масалан, интернет тизими орқали асосан юртимиз ёшларини ўз сафларига қўшишга ҳаракат қилаётганлиги ҳам турли ОАВда қайд қилинмоқда. Шу ўринда ўз-ўзидан бир савол туғилади, яъни нима учун интернет бугунги кунда

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

тарғиботнинг асосий воситасига айланиб қолди? Бунинг учун биргина интернет воситасининг айрим имко-ниятларини санаб ўтишнинг ўзи кифоя, булар:

- ахборотларидан фойдаланишнинг тартибга солинмаганлиги;
- ахборот тарқатувчининг интернетдан фойдаланишда ўзини ошкор

қилмаслик имкониятининг мавжудлиги;

-интернетдан фойдаланишнинг содда ва қулайлиги ҳар қандай бошқа турдаги ахборот тарқатувчи воситаларга нисбатан интернетдан фойдаланувчилар доирасининг ўта кенг қамровга эгалиги;

-матн, тасвир ва овоз уйғунлигига эга ахборотнинг ҳар қандай кўринишини унда жойлаштириш имкониятининг мавжудлиги;

-маълумотларни етказишнинг ўта тезкорлиги;

-кенг аҳоли қатлами орасидан айниқса ёшларнинг бугунги кунда интернетга тўлиқ қарамлиги ва шу каби бир неча имкониятларни санаб ўтишнинг ўзи ушбу ижтимоий тармоқ имкониятларига баҳо бериш учун етарли бўлади.

Мутахассисларнинг қайд этишича, «ИШИД» террорчилик ташкилоти ўзининг ғоявий тарғиботининг 99 фоизини интернет тармоқлари орқали амалга оширад экан, бунда ушбу тарғиботнинг турли кўринишларида намоён бўлаётганлигини кузатиш мумкин.

Булар:

-Шахс руҳиятини бузиш;

-Бузиб кўрсатилган турли диний шариат қоидалари асосида ўз ғояларининг тўғрилигига бошқаларни ишонтиришга уриниш.

-Ташкилот аъзолари сонини ошириш.

-Қуйи тузилмаларни масофадан туриб бошқариш.

-Соҳага қизиқиш билдирган кенг қамровли аудиторияга турли йўналишлар бўйича «махорат дарслари»ни ўтиш.

-Турли «ҳомийлар» орқали ўз бюджетини доимий равишда тўлдириб бориш ва бошқалар. Терроризм ва диний экстремизм тарғиботчилари ўзларининг ҳаракатларини диний жиҳатдан оқлаб, ўзларини дин ҳимоячилари

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

сифатида кўрсатади. Улар «шаҳидлик белбоғи»ни портлатиб бегуноҳ инсонлар ҳаётига зомин бўлмоқдалар. Улар жиноятчиларни «шаҳидлар султони», деб эълон қилиши, «жаннатга тўсиқсиз кирувчи» сифатида тасвирлашлари ва бу жараёни ёшларга ўрнак қилиб кўрсатиши кўпгина ўзининг мустақил фикрига ва соҳавий билим ва тушунчасига эга бўлмаган ёшларнинг осонгина «тузоққа тушиши»га сабаб бўлмоқда. Жамиятда фуқаролар, айниқса ёшлар бугунги кунда интернет тармоқларидан тарқатилаётган ахборотларнинг тўғри, ишончли ва зарарсиз эканлигини билиши лозим ёки бундай ахборотларни бир биридан ажрата олишлари керак. Кўпгина ҳолларда ёшлар тарқатилаётган ҳар қандай маълумотни ҳақиқат деб қабул қилаётганликлари жамоатчиликни хавотирга солмоқда. Шу ўринда Биринчи Президентимиз Ислам Каримов: «Шуни унутмаслик керакки, бугунги кунда инсон маънавиятига қарши йўналтирилган, бир қарашда арзимас бўлиб туюладиган кичкина хабар ҳам ахборот оламидаги глобаллашув шиддатидан куч олиб, кўзга кўринмайдиган, лекин зарарини ҳеч нарса билан қоплаб бўлмайдиган улкан зиён етказишимумкин.» – деган фикрни бундан ўн йил олдин таъкидлаб ўтган бўлсалар-да, техника ва технологиялар шиддат билан ривожланаётган бугунги кунда ушбу фикрларнинг амалдаги ифодаси жамиятимиз ҳаётида ўзини намоён қилаётганлигини кузатишимиз мумкин. Бундай шароитда ўсиб келаётган ёш авлодни баркамол қилиб тарбиялашда она Ватанга муҳаббат, миллий ва диний қадриятларга ҳурмат руҳида тарбиялаш, муҳим вазифалардан бири ҳисобланади. Бинобарин, жамиятимиз ёшларини турли хил кўринишдаги мафкуравий хуружлар таъсиридан асрашда қуйидаги жиҳатларга алоҳида эътибор қаратиш зарур:

- биринчидан, соғлом ва мустақил фикрловчи ёшларни тарбиялаш, уларни маънавий-маърифий, сиёсий-ҳуқуқий, ижтимоий-иқтисодий билимларини ошириш, улар онгида миллий мафкурани мужассамлаштириш, таълим-тарбиянинг пировард натижаси сифатида уларда ватанга муҳаббат туйғусини мустаҳкам шакллантирилишига эришиш орқали терроризм ва экстремизм жиноятларига нисбатан иммунитет ҳосил бўлишига эришиш;

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

- иккинчидан, ёшларни террористик, экстремистик гуруҳлар таҳдидларига доимо тайёр туриши, сергак, огоҳ ва хушёр бўлиши, ўз билим ва дунёқарашларини давр талаблари асосида мунтазам бойитиб боришлари борасида ишларни кучайтириш;

- учинчидан, ёшларнинг ҳуқуқий онги ва маданиятини янада юксалтириш мақсадида уларни тарихан шаклланиб келган миллий қадриятларимизга асосланган маънавий-ҳуқуқий одоб-ахлоқ нормалари билан қуроллантиришимиз, бунинг учун эса ўқув муассасаларида, маҳаллада ва оилада ўзаро ҳамкорлик асосида ишларни изчил ташкил этиш ва амалга ошириш лозимдир.

Айнан ушбу жараёнга муносабат билдирар экан Юртбошимиз: «Ёшларимиз маънавияти, ғоявий-мафкуравий тарбияси учун масъул деб билган инсонлар – бу маҳалла ёки диний ташкилотлар бўладими, ҳуқуқ-тартибот идоралари ходимлари ёки катта таъсир кучига эга ижодкор зиёлилар бўладими – уларнинг барчаси айниқса фаол бўлишлари лозим» – дея қатъий таъкидлайдилар. Хулоса сифатида шуни айтиш мумкинки, бугун ёшларни терроризм ва экстремизмга қарши юксак маънавият ва кучли билим орқали ўзининг мустақил фикрлаши орқали жамиятга дадил кириб бора оладиган шахс сифатида тарбияласак, албатта ушбу тарбиянинг самараси жуда қисқа фурсатлар ичида ўз мевасини беради. Чунки бугун янги ривожланиш палласини бошлаган давлатимиз учун дунё ҳамжамияти бизни кенг қучоқ очиб кутиб олмоқда. Бу борада ёшларга давлат даражасида яратилаётган имкониятларга эса дунёнинг энг кўзга кўринган давлатларининг ҳам ҳавас билан қараётганликлари ҳеч кимга сир эмас.

ҒАРАЗЛИ АХБОРОТ ХУРУЖЛАРИДАН ҲИМОЯЛАНИШ МАСАЛАЛАРИ

*Аббосова Мунира
Наманган давлат университети ўқитувчиси*

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

Бугун тез суръатлар билан ўзгариб бораётган, инсоният ҳозирга қадар бошидан кечирган даврлардан тубдан фарқ қиладиган шиддатли ва айна пайтда ўта мураккаб замонда яшамокдамиз. Мутахассислар бу тезкор даврни «оммавий ахборотлашув» ёхуд «глобаллашув асри» деб аташмоқда. Бойси ер юзининг қайсидир бир чеккасида юз берган воқеадан бир неча сония ичида бутун дунё аҳли хабар топмоқда. Бу эса шубҳасиз матбуот ва оммавий ахборот воситаларининг ўрни ва роли нечоғли ошиб бораётганидан далолат беради.

Шу жиҳатдан айтганда, ҳар қандай матбуот жамиятда юз бераётган воқеа-ҳодисалар, ўзгаришлар, янгиланишларни тўлалигича, холис ва ҳаққоний акс эттирмоғи керак. Бугунги кунда тез ўзгариб, мураккаблашиб бораётган замоннинг ўзи, тобора кучайиб бораётган турли таҳдид ва хатарлар оммавий ахборот воситалари олдида ўткир ва масъулиятли талабларни қўймоқда.

Ҳозирги глобаллашув жараёни кимки ахборотга эгалик қилса, ўша дунёга ҳукмронлик қиладиган фикр бежиз айтилмаганлигини тасдиқлади. Дарҳақиқат, ҳозир дунёнинг бир қанча давлатларида ядро курали ишлаб чиқариш бўйича ҳаракатлар давом этаётган бўлса, бир қатор мамлакатларда ахборот хуружларини уюштириш устида иш олиб борилмоқда. Айниқса, маънавий таҳдид ва ёшлар онгини эгаллашга қаратилган ахборот хуружлари кун сайин авж олмоқда. Баъзи бир ғаразли кучлар томонидан бу борада турли усул ва услублардан фойдаланиб келинмоқда. Ахборот хуружларининг ёлғон ахборот тарқатиш, ижтимоий онгни манипуляция қилиш, миллий-маънавий қадриятларни емириш, менталитетга мутлақо ёт бўлган қадриятларни тарғиб этиш, халқнинг тарихий хотирасини бузиш ва ўзгартириш, кибертерроризм каби турлари кенг тарқалмоқда.

Таъкидлаш жоиз, глобаллашув жараёни авж олгани сари одамларнинг ахборот олиш, тарқатиш ва қабул қилишга бўлган талаб ва эҳтиёжлари тобора ортиб бормоқда. Ўзбекистонда ҳам интернетдан фойдаланувчилар сони кун сайин ўсиб бормоқда. Уларнинг аксарияти ёшлар эканини ҳисобга олсак, бу ҳолат барчамизни янада огоҳ ва сергак бўлишга ундайди.

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

Ахборот оламида қандайдир девор ўрнатиш, ўз қобиғига ўралиб қолиш бизга асло маъқул эмас. Шу билан бирга, бугун ён-атрофимизда, узоқ-яқин минтақаларда юз бераётган воқеаларни инобатга оладиган бўлсак, ҳали онги, ҳаётий қарашлари шаклланиб улгурмаган ёшларни чалғитишга қаратилган ғаразли кучлар ҳам интернет имкониятларидан ўз манфаатлари йўлида фойдаланишга уринаётгани ва бундай интилишларнинг қандай салбий оқибатларга олиб келиши мумкинлигини эътибордан соқит қилиб бўлмайди.

Мустақиллик йилларида юртимизда эркин ва фаровон ҳаёт қуриш жараёнида миллий матбуотимизни янада ривожлантириш, унинг жаҳон андозалари даражасида фаолият кўрсатиши учун зарур шароит ва имкониятлар яратилди. Бундай ғамхўрлик ва эътибор соҳа ходимларидан жамият олдидаги ўз маънавий бурчини астойдил ҳис этишни, касбга янада масъулият ва фидойилик билан ёндашувни, миллий манфаатларимизнинг том маънодаги ҳимоячисига айланишни талаб этади. Негаки, жаҳонда кечаётган бугунги мураккаб вазиятда жамиятни турли ахборот хуружларидан ҳимоя қилиш баробарида, юртдошларимизнинг қувонч ва ташвишларини холис ёритиб бориш, ёш авлодни эзгу қадриятларимиз руҳида тарбиялаш, аждодларимизнинг бой маънавий меросини асраб-авайлашга даъват этиш ҳар бир қалам аҳлининг асосий бурчига айланиши зарур. Энг муҳими, ҳар бир ОАВ вакили жаҳондаги мавжуд хавф-хатарларни, хусусан, ахборот оламидаги кескин курашларни теран англаган ҳолда халқимизни доимо сезгир ва огоҳ бўлиб яшашга даъват этишда ўз ҳиссасини қўшиши алоҳида аҳамиятга эга.

Кузатувчилар айти пайтда дунёга тарқатилаётган ахборотларнинг 80 фоизи бор-йўғи 4-5 та ахборот агентликлари тарқатаётганини эътироф этмоқдалар. Бу эса айнан ушбу медиа-холдингларга эгалик қилаётганларнинг имкониятлари устунлигини, исталган ахборотни ўзларига қулай ва фойдали тарзда тарқатиш, шу йўл билан ахборот маконида етакчилик қилаётганларини кўрсатади. Бугун миллиард-миллиард маблағлар ахборотни қайта ишлаш, уни белгиланган маконга етказишга сарфланаяпти. Узоқ ва яқин минтақалардаги

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

турли хил сиёсий, мафкуравий ва бошқа кучлар ўзларининг ғаразли ниятлари йўлида оммавий ахборот воситаларидан фойдаланиб, ахборот эркинлигини суистеъмол қилиб, ахборот таҳдидлари орқали ёшларнинг онги ва қалбини эгаллаш йўлида тинимсиз ҳаракатларни кучайтирмоқда. Юртимизда мустақилликнинг дастлабки йиллариданоқ, мазкур масалага алоҳида эътибор қаратилиб, ёшларимизни носоғлом ахборотлардан ҳимоялаш бўйича бир қатор қонун ҳужжатлари қабул қилинди. Хусусан, "Ёшларга оид давлат сиёсатининг асослари тўғрисида"ги Ўзбекистон Республикаси Қонунида ёшлар орасида одоб-ахлоқни бузишга, шу жумладан, зўравонлик, ҳаёсизлик ва шафқатсизликни тарғиб қилишга қаратилган ҳар қандай хатти-ҳаракатлар тақиқланади. Шунингдек, "Бола ҳуқуқларининг кафолатлари тўғрисида"ги, «Оммавий ахборот воситалари фаолияти тўғрисида»ги, «Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодексига ҳамда Ўзбекистон Республикасининг Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодексига ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш ҳақида»ги Қонунларда беҳаёлик, шафқатсизлик ва зўравонлик ҳақида, инсон кадр-қимматини таҳқирловчи, болаларга зарарли таъсир кўрсатувчи ва ҳуқуқбузарликлар содир этишларига сабаб бўлувчи адабиётлар ва фильмларни тарқатишни чекловчи қатор нормалар мавжуд бўлиб, ушбу ҳолат бўйича жиноий ҳамда маъмурий жавобгарлик чоралари белгиланган. Бугунги кунда ижтимоий хавфи катта бўлган муаммолардан холи бўлиш учун юртимизда ижтимоий тармоқларни ривожлантириш бўйича йирик миллий лойиҳани яратиш зарурияти тобора ортиб бораёпти.

Интернет тармоғини миллий қадрият ва анъаналаримизни ўзида акс эттирувчи веб-сайтлар билан бойитиш, таълим муассасаларини интернет тармоғига улашда одоб-ахлоқ қоидаларига мувофиқ бўлмаган веб-сайтлардан фойдаланиш чекловларини жорий этиш, ёшларда ахборот ресурсларидан фойдаланиш маданиятини шакллантириш бугунги куннинг долзарб вазифаларидан саналади. Бунда аҳолининг холис ва ҳаққоний ахборотга эга бўлишини таъминлаш, ҳар бир фуқаро тафаккурида мафкуравий

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

иммунитетнинг шаклланишига шароит яратиш, ғоявий таҳдидларга қарши маънавий-маърифий тарғиботни кучайтириш, ахборот хуружларининг олдини олишга қаратилган миллий қонунчилигимизга зарур ўзгартиш ҳамда қўшимчалар киритиш муҳим аҳамият касб этади.

Мухтасар айтганда бугунги глобаллашув жараёнларида ахборот оламида қандайдир девор ўрнатиб бўлмаслиги, бироқ, фарзандларимизни чалғитишга, тўғри йўлдан тойдиришга қаратилган информацион таҳдидлардан, ғаразли ахборот хуружларидан ҳимоялаш чораларини кўриш долзарб вазифадир. Шу маънода, фракциямиз ташаббуси билан ишлаб чиқилган мазкур қонуннинг қабул қилиниши бу борадаги муносабатларни тартибга солиш ва ёшларнинг ахборот хавфсизлигини таъминлашда муҳим аҳамият касб этиши шубҳасиз.

АХБОРОТ МЕДИА МАДАНИЯТИНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ ИЖТИМОЙ-СИЁСИЙ ОМИЛЛАРИ

Нодирбек Кодиров

Наманган давлат университети ўқитувчиси

Инсон ўз мавжудлигининг шарти ва ижтимоий фаолиятининг қонуний натижаси бўлган умуман маданияти, хусусан медиа маданияти тарихини, унинг трансформацияси ва глобаллашиш тенденциясини фалсафа фанининг муқобил назарий-методологик таълимотлари асосларига кўра таҳлил қилиши, жамият барқарор тараққиётини таъминлаши ва уни муқаррар ҳалокатдан қутқариши мумкин.

Ҳар қандай жамиятнинг медиа маданияти ривожланиш барқарорлиги ва цивилизацияси келажагини таъминлашга йўналтирилган ижтимоий-сиёсий жараёнларни рағбатлантирувчи омилларни, функционал аҳамиятига кўра:

1) дунё халқлари ахборот маданиятининг ривожланиш тажрибаларини умумлаштириш ва миллий тарихий меросидан ижодий фойдаланиб, ижобий анъаналарни давом эттириш – тарихий-ретроспектив асосларни;

2) ахборотлашган жамият барқарорлигини таъминлашнинг муқобил услуб ҳамда воситаларини, ҳаракатлантирувчи мотивлари, механизмларини функционал уйғунлашлаштириш – концептуал-назарий асосларни;

3) ахборот маданияти глобаллашувини: ташкиллаштириш, бошқариш ва назорат қилишга мутасадди миллий ва халқаро ташкилотлар фаолиятини мувофиқлаштириш – ташкилий-институционал асосларни;

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

4) ахборот маданияти субъектларининг ахборот маконига мослашуви учун маънавий-рухий, интеллектуал ва жисмоний адаптацион потенциал имкониятини реализация қилиш – педагогик-дидактик асосларни;

5) ахборот маданиятини яратиш, ривожлантириш ва фойдаланиш самарадорлигини таъминлашнинг назарий, методологик, амалий масаларини конструктив ва рационал ҳал қилиш – интеллектуал асосларни;

6) умуминсоний ахборот маданиятини оммага трансформация қилишнинг оммавий воситалари, коммуникацияси ва инфраструктурасини ривожлантиришнинг – техник-технологик асослари интеграцияси муҳим амалий аҳамиятга эга.

Медиа ахборот шакллари, йўналишлари, трансформация усуллари, технологияси, функционал аҳамияти ва парадигмалари ўзгаришларини баҳолаш мезонлари доимий ўзгариб турганлигидан, кўрсатилган асосларнинг миллий-индивидуал функционал аҳамияти муайян ижтимоий маконда, тарихий замонда конкретлашган тарзда намоён бўлади. Шу нуқтаи назардан, глобал ахборот маданиятига нисбатан мустақил таъсир қилувчи ҳар қандай асоснинг самарадорлиги, бошқа асосларнинг ўзаро интеграциялашув хусусиятларга, яъни уларнинг комплекслилигига, муштараклашувига боғлиқдир.

Бошқача қилиб айтганда, инсоният тарихий тараққиёти жараёнида шаклланган ва ривожланган ахборот маданиятининг глобаллашуви, ҳеч қандай асоссиз, қуруқ жойда тасодифан стихияли вужудга келган эмас. Аксинча, ўздан олдин ўтган аждодларнинг тарихий меросига ворислик муносабатларини ижодий ривожлантириш, тажрибаларини умумлаштириш натижаси ҳисобланади. Шу жумладан, ҳозирги ахборот медиа маданияти глобаллашувини ҳам, умумий ахборот маданияти тарихининг ривожланиш босқичи, конкрет ижтимоий воқеликнинг мавжудлик ҳолати, деб баҳолаш керак.

Шунинг учун ҳам ҳар қандай тарихий ҳодисани билиш жараёнида, унинг назарияси, методологияси ва амалиёти тарихини комплекс-системали ўрганишни тақозо қилади. Айниқса, глобал муаммолар комплекси шаклланиб, уларнинг ўзаро тақозоланиши (корреляцион алоқадорлиги) кучайиб кетаётган ҳозирги шароитда, аждодларимиз томонидан яратилган ахборот маданиятига доир бой моддий ва маънавий меросни тиклаш ҳамда ижодий ривожлантириш вазифаларини кун тартибига қўймоқда.

Бу вазифаларни комплекс-системали амалга оширишнинг назарий, методологик ва амалий аҳамияти, дунёда мавжуд халқлар, миллатлар ва давлатларнинг маънавий-маданий ҳаёти ўзига хос реал ижтимоий-тарихий

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

асосларига мос тарзда ривожланиши ёки инқирозга юз тутишини ва истикболи глобал муаммолар ечимига боғлиқлигини назарий жиҳатдан асослаши билан изоҳланади. Зеро, ахборот маданияти тарихига оид маданий мерос – ҳар қандай миллатнинг аجدодлари томонидан муайян эҳтиёжлари асосида яратилиб, авлодлар ижтимоий ҳаёти давомида ижодий ривожланиб боровчи моддий ва маънавий маданиятининг концентрлашган мажмуидир.

Ахборот медиа маданиятини ривожлантиришнинг ижтимоий-сиёсий омиллари комплекси ва ғоявий-назарий асослари мажмуаси, тарихий меросига ворислик муносабатларининг конкрет инсон, миллат, жамият ҳаёти учун аҳамиятини белгилайди. Унинг ривожланиш потенциални белгиловчи детерминлаштирувчи сабаблар – объектив шарт-шароитлар, субъектив омиллар бирлиги, ҳаракатлантирувчи механизмлар – мақсад, эҳтиёж, идеал ва бошқа мотивларга боғлиқ бўлади ҳамда истикбол мўлжалларини кўрсатади.

Бошқача қилиб айтганда, “ҳар бир давр ва авлод ўзига хос маданий мерос яратади. Маданий меросга қараб давр ва авлодлар ҳақида ҳукм чиқарилади. Маданий мерос қандай бўлса, давр ва авлодлар ҳам шундай бўлади”³⁶, лекин бу масалада ахборот маданияти меросига муносабат алоҳида аҳамиятга эга, яъни ахборот маданияти тарихий меросининг миллий ва умуминсоний қадрият мақоми, уларга нигилистик ёндашув устуворлашаётган ҳозирги шароитда инқирозни бошдан кечирмоқда.

Айниқса, мустабид тизимда миллий меросимиз тарихига оид маълумотлар ҳукмрон коммунистик партия ҳукмрон мафкурасига кўра “тафтиш” қилиниб, “советлар империяси” таркибидаги миллатлар тарихини “марказ” манфаатларига мос тарзда, сохталаштириб, қайта ёзиб ундан мустамлакачилик мақсадларида фойдаланиш сиёсати миллий тарихий мероснинг қадрсизланишига олиб келган эди.

Шунинг учун ҳам мустақилликнинг дастлабки йилларидаёқ, мамлакатимизда яшаётган халқларнинг миллий ўзлигини англатиш, рухий-маънавий юксалтириш учун тарихий меросни тиклаш ва ижодий ривожлантириш, давлат сиёсати даражасига кўтарилди. Бу ҳақда Ўзбекистоннинг Биринчи Президенти Ислом Каримов: “Мустақиллигимизнинг дастлабки кунлариданоқ аجدодларимиз томонидан кўп асрлар давомида яратилган ғоят улкан, бебаҳо маънавий ва маданий меросни тиклаш – давлат сиёсати даражасига кўтарилган ниҳоятда муҳим вазифа бўлиб қолди”³⁷, – деб ёзган эди.

³⁶ Мустақиллик: изоҳли илмий-оммабоп луғат. – Т.: Шарқ, 1998. 102-б.

³⁷ Каримов И.А. Хавфсизлик ва барқарор тараққиёт йўлидан. 6 том. – Т.: Ўзбекистон НМИУ, 1997. 125-б.

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

Асрлар давомида халқимиз яратган маданияти тарихий мероси ўрганиш ва ўзлаштиришнинг Ўзбекистоннинг ҳозирги ривожланиш тарихида жамият ижтимоий-маънавий тараққиётидаги роли ва аҳамияти ҳақида Ўзбекистон Президенти Шавкат Мирзиёевнинг “Бугунги нотинч ва таҳликали замонда тараққиёт ва ижтимоий барқарорликни таъминлашда буюк аجدодларимиз қолдирган, бутун инсониятнинг маънавий бойлиги бўлган бебаҳо меросининг ўрин ва аҳамияти бекиёсдир”³⁸, – деб айтган фикрлари, назарий хулосалари, методологик тавсиялари директив характериға эға.

Шунинг учун ҳам Президент кўрсатмалари “Ҳаракатлар стратегияси”да “Мамлакатимиз босиб ўтган тараққиёт йўлининг чуқур таҳлили, бугунги кунда жаҳон бозори конъюнктураси кескин ўзгариб, глобаллашув шароитида рақобат тобора кучайиб бораётгани давлатимизни янада барқарор ва жадал суръатлар билан ривожлантириш учун мутлақо янгича ёндашув ҳамда тамойилларни ишлаб чиқиш ва рўёбға чиқаришни тақозо этмоқда”³⁹ – тарзида ўз ифодасини топган, чунки олис ўтмишнинг маданий меросини чуқур ўрганмасдан туриб, истиқбол мўлжалларини белгилаб бўлмайди. Бунда бир ёқламаликка йўл қўйиб бўлмайди, яъни ўтмиш маданиятни хас-пўшлаш ҳам, идеаллаштириш ҳам, айрим ҳодисаларни мутлақлаштириш ҳам мумкин эмас.

Инсоният ижтимоий тараққиётининг барча йўналишлари каби ахборот маданияти ҳам, турли маданият соҳаларининг тарихий шаклланган тизими билан ўзаро диалектик алоқадорликда тадрижий ривожланади. Хусусан, ахборот маданияти трансформацияси усул-воситалари ва технологиясининг нисбатан юқори ривожланиш даражаси, умуман ижтимоий муносабатлар глобаллашувига имконият бўлса, тарихий меросига ижодий ворислик миллий ва умуминсоний қадриятлар интеграциясига шарт-шароит яратади.

Шу боисдан, ахборот маданиятини (ҳатто унинг трансформацияси усул-воситалари ва технологиясини) ижтимоий, иқтисодий, маданий тараққиётнинг асосий белгиси, ривожланиш даражасини кўрсатадиган мезонлар сифатида баҳоланиши керак ва унинг тарихий меросига ижодий ворислиги алоҳида диққат-эътиборға муносиб.

Зеро, ахборот маданиятида “табиат-жамият-техника-технология-инсон” тизими элементларининг ўзаро функционал алоқадорликлари: бир томондан,

³⁸ Мирзиёев Ш.М. Нияти улўғ халқнинг иши ҳам улўғ, ҳаёти ёруғ ва келажаги фаровон бўлади. 3 том. – Тошкент : Ўзбекистон НМИУ, 2019. 209 б.

³⁹ Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармони. Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2017 й., 6-сон, 70-модда, 20-сон, 354-модда, 23-сон, 448-модда, 37-сон, 982-модда; Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 31.07.2018 й., 06/18/5483/1594-сон.

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

ижтимоий-иқтисодий муносабат йўналишларига ҳам, характериға ҳам детерминлаштирувчи таъсир қилади. Иккинчи томондан, ахборот маданияти глобаллашувининг иқтисодий асослари, ижтимоий-сиёсий муносабатлари ва технологик имкониятлари тизими жамият базиси ролини бажаради.нинг учун ҳам глобалистика фани билан шуғулланувчи олимлар инсониятнинг глобаллашув жараёнига муқобил тараққиёт йўли борми, деган саволға, ҳақли равишда, иқтисодий муносабатларни инсонпарварлаштириш ва ахборот маданиятини цивилизациялаштиришдан жавоб қидирмоқдалар ва уларнинг умумий хулосаларига кўра, Ер юзиде яшаётган миллиардлаб инсонлар аста-секин тараққиёт парадигмаларини алмаштириб, эволюцион ривожланиш йўлиға ўтиш олдида турганлигини кўрсатмоқдалар⁴⁰.

Юқорида кўрилган масалаларни умумлаштириб айтганда:

биринчидан, жамият тараққиётининг ҳар қандай босқичи асрлар давомида шаклланган ва ривожлантирилган медиа ахборот маданияти назарий ва амалий меросини инсоният томонидан ижодий ўзлаштириш натижаси бўлиб, цивилизациялар перманентлигини намоён қилади.

иккинчидан, ҳар қандай жамиятнинг ижтимоий, иқтисодий, сиёсий, маданий муносабатлари характери ахборот маданияти ривожланиш даражасига адекват бўлиб, умуминсоният моддий ва маънавий эҳтиёжларига, мақсадларига, манфаатларига, идеалларига, истисносиз, мос келади.

учинчидан, инсоният тарихида яратилган маданий меросига ворислик, ахборот маданиятини ривожлантиришнинг зарурий шарти ва императив асоси бўлиб, уларни факториал ва комплекс-системали таҳлил қилиш тамойили функционал мақомини ва аҳамиятини конкретлаштиради.

тўртинчидан, ахборот маданияти ижтимоий феномениға муқобил фалсафий индивидуал-хусусий таълимотлар ёндашувидаги умумийлик, уни ривожлантириш ва трансформация қилишда инсон омилининг детерминлаштирувчи ролини эътироф қилиши билан характерланади.

бешинчидан, ахборот маданиятинининг потенциал имкониятларини, самарадорлик коэффициенти ва эффектини ошириш усул-воситаларини комплекс-системали таҳлил қилиш, унинг истикболини моделлаштиришға, истикбол стратегик вазифаларини белгилашға хизмат қилади.

⁴⁰ Қаранг: Моисеев Н.Н. Размышления о будущем России и мира // Вестник Московского университета. –Серия 12. Политические науки. Москва, 2007. № 3. С. 48.

**О‘ЗБЕКИСТОН YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI
SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI
ГЛОБАЛЛАШУВ ЖАРАЁНИДА ИЛМ-ФАННИНГ ЁШЛАВР
МАЪНАВИЯТИНИ ОШИРИШДАГИ ЎРНИ**

*Аббосов Бегзод
НамДУ ўқитувчиси,
Мамадонов Акмалжон
Наманган давлат университети 1-курс талабаси*

Бугун дунё шиддат билан ривожланиб, глобаллашув жараёнлари, турли маданиятлар ва қарашларнинг таъсири доираси кенгайиб бормоқда. Ана шундай шароитларда бизнинг менталитетимизга мос бўлмаган одатлар, бузғунчи фикр ва ғояларни маҳаллаларимизга, халқмиз, ёшларимиз ҳаётига олиб киришга бўлган уринишлар кузатилмоқда. Шу ўринда таъкидлаш лозимки, бағри кенглик, кўнгли очиқлик бизнинг халқимизга хос бўлган азалий хусусиятлардир. Албатта, кўнглинг очиқ бўлса ундан турли хил одамлар ўтганидек, Ватанимизга, маҳалламизга ҳар хил ниятли одамлар кириб келиши табиий. Ана шундай шароитда ҳар бир миллатнинг ўз турмуш тарзини, урф-одатларни сақлаб қолиши ўта муҳимдир. Бунда фикрга қарши фикр, ғояга қарши ғоя, жаҳолатга қарши маърифат билан кураша билиш долзарб аҳамият касб этади.

“Оммавий маданият” глобаллашув даврининг махсули бўлган ОАВнинг янги кўринишлари таъсирида дунё мамлакатларининг барчасига “замонавий маданият” сифатида кириб борди. У XX аср ўрталарида оммавий мулоқот ва ахборот воситаларининг жамият ҳаётига чуқур кириб бориши ва барча ижтимоий гуруҳлар учун етарли бўлиши натижасида шаклланган ва моҳиятан барча ёшдаги аҳоли учун тушунарли бўлган маданият намуналари (оммавий эстрада мусиқаси, цирк ва ҳ.к.) кадриятларидир. “Оммавий маданият”нинг кескин ривожини XX асрнинг ўрталарига тўғри келади. Шу вақтдан бошлаб у кенг қамров ва ҳужумкорлик билан тарқала бошлади.

Чунки глобаллашув даврида ҳар қандай жараён дунёнинг у четидан бу четига тез суръатлар билан кўчиб ўтишини инкор эта олмаймиз. Энг умумий маънода, глобаллашув муайян ҳодиса, жараённинг барча минтақалар, давлатлар

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

ва бутун Ер юзини қамраб олганини ҳамда уларнинг инсоният тақдирига дахлдор эканини англатади. Глобаллашув жараёнининг ҳаётимизга тобора тез ва чуқур кириб келаётганининг асосий сабаби эса, Президентимиз қайд этганларидек, бугунги кунда ҳар қайси давлатнинг тараққиёти ва равнақи нафақат яқин ва узоқ қўшнилар, балки жаҳон миқёсида бошқа минтақа ва ҳудудлар билан чамбарчас боғланиб бораётганидадир. Бирон мамлакатнинг бу жараёндан четда туриши ижобий натижаларга олиб келмайди.

Глобаллашув жараёнининг яна бир ўзига хос жиҳати унинг мафкуравий таъсир ўтказиш қўламини ҳаддан зиёд кенгайтириб, беқиёс даражада тезлатиб юборганида ҳам кўринади. “Мана шундай вазиятда одам ўз мустақил фикрига, замонлар синовидан ўтган ҳаётий-миллий қадриятларга, соғлом негизда шаклланган дунёқараш ва мустаҳкам иродага эга бўлмаса, ҳар турли маънавий таҳдидларга, уларнинг гоҳ ошқора, гоҳ пинҳона кўринишдаги таъсирига бардош бериши амримаҳол”.

Маълумки, ўсмирлар, ёшлар, талабалар янгиликка интилувчан, тенгқурларига ҳавасманд, модапараст, хориж стандартларини осон қабул қилишга ружу қўйган бўлади. Улардаги ана шу ижтимоий-психологик ҳолат кириб келаётган шубҳали қадриятларга танқидий ёндашувни чеклаб қўймоқда. Мақбул ёки номақбуллиги ҳақида муайян фикр-мулоҳазаси бўлмаган ёшлар ҳаётимизга, миллий минталитетимизга мос келмайдиган мафкуравий маҳсулотларни матбуот орқали қабул қилишга ошиқмоқда. “Оммавий маданият” ташқи кўриниши, осон ўзлаштирилиши билан уларни қизиқтирмоқда. Турфа ғоя ва рамзлар замонавий модалар оммавий маданият маҳсулотлари ёшлардан чуқур фикр-мулоҳаза юритишни талаб этмайди, ҳар хил ҳаёт ташвишларидан, турмуш муаммоларидан “халос” этади, жасадни ва руҳни дам олдириш, уларни ўқишга, билим олишга эмас, балки ўйнаб-қувнаб, “яшаб олиш”га чақиради. Аслида “оммавий маданият”нинг, уни тарқатаётганларнинг ҳам асл мақсадлари шундан иборат. Мамлакатимиз аҳолисининг қарийб 60 фоизини ёшлар ташкил этишини ва “оммавий

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

маданият” муаллифлари айнан ана шу аудиторияни назарда тутаётганини эътиборга олсак, вазифаларимиз масъулияти аниқ аён бўлади.

Аста-секин “глобализм” феномени ҳақидаги тасаввурларимиз ҳам кенгайиб, тиниқлаша бошляпти. Одий турмуш ва тафаккур тарзимиздан тортиб ижтимоий муомала ва муносабатларимизгача, кундалик моддий эҳтиёжларимиз ва манфаатларимиздан бошлаб ички ва ташқи сиёсий-иқтисодий муносабатларимизгача кенг қамровли, ўта мураккаб ижтимоий, иқтисодий ва сиёсий жараёнларни ўз ичига оладиган глобализм ёхуд “глобаллашув” ҳодисасининг асл мақсад ва мароми, фалсафий моҳиятини англай бошлагандаймиз. Бу жараёни чуқурроқ англай бошлаганимиз сайин ташвишли саволларимиз ҳам кўпаяверади: янги давр чегарасида тарихий борлиғимиз, миллий ўзлигимизнинг маҳсули бўлмиш Тамаддунимиз қай томонга қараб ривожланиши керак? У ривожланадими ёки йўқолиб кетиш хавфи ҳам борми? Мутахассисларнинг аниқлашларича, глобаллашувнинг қудратли тўлқинлари дунёдаги 2000 га яқин миллат ва элатларнинг миллий тилини “ювиб кетиши” эҳтимоли бор экан. Маълумки, миллий тил дунёдаги кўпгина мамлакатларнинг давлат тили ҳам ҳисобланади.

Демак, агар миллий тил “ювилиб” кетса, “давлат тили” деган тушунча ҳам ўз-ўзидан йўқолиб кетиши мумкин экан-да? Агар маданиятларни Ягона жаҳон тамаддунига айлантириш йўлидан борадиган бўлсак, бу муаммо ўз ечимини топа оладими? Агар бунга “ха”, деб жавоб берилса, миллионлаб қалби уйғоқ инсонлар “Қайси жаҳон?”, “Қайси тамаддун?”, деган саволларга мантиқий жавоб берилишини талаб қилмайдиларми? Агар “йўқ”, деб жавоб берсак-чи? Ниҳоят, АҚШдаги Ҳорвард университетининг Халқаро масалалар ва стратегик тадқиқотлар кафедраси профессори Самуэл Ҳонтингтон ўзининг 1993 йилда нашр этилган “Маданиятлар тўқнашуви” номли китобида жаҳоннинг машҳур маданиятларини жўғрофий ҳудудларга ажратиб, кириб келаётган янги аср тамаддунлараро тўқнашув ёки тамаддунлар уруши асри бўлади, деган хулосага келди. Аслини олганда бу

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

назария XX асрнинг бошларида бошқа бир сиёсатшунос олим – Хэлфорд Дж. Маккиндер (1861-1947)нинг “Демократик идеаллар ва воқелик” номли асарида илгари сурилган эди.

Шундай экан, биз “оммавий маданият”нинг аянчли оқибатларининг олдини олиш учун курашишимиз лозим. Бунинг аянчли оқибатлари эса маълум: ахлоқий бузуқлик ва зўравонлик, индивидуализм, эгоцентризм ғояларининг кенг тарқалиши.

GLBALLASHUV DAVRIDA AXBOROT MAKONI VA BUZG'INCHI G'OYALARNING SALBIY JIHATLARI

*Orziyev Iqbol
Namangan davlat universiteti o'qituvchisi*

Globalashuv jarayonining hayotimizga kirib kelishi omillari va uning ijobiy va salbiy tomonlari. Xalqimiz avalam bor yosh avlodimizni ma'naviy va mafkuraviy olamining dahlsizligini asrash va uning milliy- ma'naviy mezonlari yaratish hamda tobora kuchayib borayotgan bunday hatarlarga qarshi doimo sergak, ogoh va hushyor bo'lib yashash va jamiyatda har tomonlama chuqur o'ylagan puhta ilmiy asosda tashkil etilgan muntazam va uzluksiz ravishda olib boriladigan milliy-ma'naviy tarbiyani rivojlantirishdan iboratdir.

Shuni ta'kidlash joizki hozirgi davrda globalashuv obektiv jarayon sifatida Dunyo hamjamiyati kelajagini belgilab bermoqda va O'zbekistonga ham o'z ta'sirini o'tkazmoqda.

Ma'naviyatga qaratilgan har qanday tahdid jamiyatni inqirozga olib kelishi muqarrardir. Internetga turli ijtimoiy tarmoqlar aholining, ayniqsa, yoshlarning hayotiga shu qadar chuqur kirib keldiki uningsiz hayotning mazmunini tasavvur qilishlari imkonsizdek ko'rinadi. Barcha turdagi kerak-nokerak axborotlarning internet va OAV orqali, ayniqsa, TV orqali keng tarqalishi yoshlarning ongiga ruhiyatiga hatto kayfiyatiga turlicha ta'sir o'tkazib kelayotganiga guvoh bo'lyapmiz.

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

Axborot tahdid bugungi kunda o'q otar qurolning tahdididan ko'proq zarar yetkazadi. Avvalo ma'naviyat va ko'tarinki kayfiyatni singdirishga harakat qiladi. Yoshlarning komil inson bo'lishi axloqli, odobli bo'lishlari biz uchun qanchalik qadrli bo'lsa boshqalar ya'ni yutuqlarimizdan hafa bo'lib bizni kamsitishga ikkinchi darajali odamga aylantirmoqchi bo'lganlar uchun shunchalik tahlikali ahamiyatga ega.

Globallashuv jarayonlarining asosiy quroli axborot ekanligi hamda o'sha axborotni yetkazish mahorati o'ta muhimligiga yana bir bor ishonch hosil qilishimizga sabab bo'ldi. Biz bilamizki barcha fuqarolar erkin axborot olish huquqiga egadirlar. Biroq yoshlarimiz ma'naviyatini portlatib kishilarni madaniyatsizlikka yo'llaydigan pornagrafik va boshqa axborotlarni ochiqdan-ochiq hujum qilishiga ham beparvo qarab turish mumkin emas. Indamaslik ham o'z navbatida jinoyat.

Yoshlarmiz internetdan juda ko'p foydalanadilar. Foydalanuvchilar orasida "Odnaklassniki", "Facebook" hamda "Vkontakte" kabi ijtimoiy tarmoqlari juda ommalashgan. Globall axborot makoniga real ko'z bilan qaraydigan bo'lsak jamoatchilikni xavotir va tashvishga solib kelayotgan muammolardan biri, shubhasiz, axborot makoniga nosog'lom manfaatlar ziddiyat va qarama-qarshiliklar ta'siridagi agressiv axborotlarni (kompyuter o'yinlari, zo'ravonlik va yovuzlik, o'ta jangari ruhdagi beshafqat urushlar, o'ldirishlar, otishmalar mavjudligi) milliy axborot makonimizga kirib kelishidir. Yuqoridagi salbiy ko'rinishlarni oldini olish uchun internetdan to'g'ri foydalanish tushunchasini shakllantirishimiz kerak. Uning zararidan ko'proq foyda tomonini ko'rsatishimiz lozim. Shundagina internet orqali egallayotgan bilimlarimiz hayotimizga ijobiy samara berishiga ishonch hosil qilishimiz mumkin.

Yoshlarimizda Davlatimizga hurmat va g'urur bilan qarash o'z xalqini sevisish va unga xizmat qilishni sharafl deb bilish ota-onani farzandlarni hurmat qilish va ez'ozlash axloq-adob qoidalariga og'ishmay amal qilish e'tiqodi va iy'moni but bo'lishiga erishish eng muhim vazifalarimiz sarasiga kiradi. Axborot makonida

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

har qancha to'fon va dovul bo'lmasin aynan ana shunday yoshlar omon chiqib keta oladi, albatta.

XXI asr axborot asrida yashar ekanmiz biz axborot texnologiyalariga befarq qaramasligimiz iloji boricha uni rivojlanishiga ommaviylashishiga katta e'tibor berishimiz kerak. Axborot texnologiyalari industriya darajasiga ko'tarilar ekan uni hayotimiz sharoitni yaxshilashga bir omil sifatida qarashimiz kerak. Shunday ekan biz yoshlarga informatika va axborot texnologiyalari, kompyuter savodxonligi bilim malaka va ko'nikmalarini maktabdan boshlab oily o'quv yurtlarigacha davom ettirib kelajakda zamon talabiga javob beradigan qilib tarbiyalash kerak.

Kelajak yoshlarniki. Ularni bu sohada to'g'ri yo'naltirib borishlarini ta'minlash zarur.

MILLIY TARAQQIYOTGA ERISHISHDA OMMAVIY AXBOROT VOSITALARINING AHAMIYATI

*Abbosov Begzod,
Namangan davlatuniversiteti o'qituvchisi*

Xoxlaymizmi, yo`qmi, ommaviy axborot vositalari yordamida tarqatilayotgan turli buzg`unchi g`oyalarga ham duch kelib turibmiz. Buzg`unchi kuchlar o`z g`oya, mafkuralarini har kun va har daqiqada ommaviy axborot vositalarida tarqatmoqdalarki, mamlakatimizning eng chekka qishloqlariga ham bu ma'lumotlar bimalol yetib bormoqda. Birinchi Prezidentimiz I. Karimov aytganlaridek, "...hozirgi davrda matbuot, ommaviy axborot vositalari shunday qudratli kuchga aylanmoqdaki, o`z kelajagini o`ylaydigan har qaysi xalq va millat buni sezmasligi, his etmasligi mumkin emas" [1].

Buzg`unchi kuchlar o`zlarining insonlarni o`zligidan, milliy xususiyatlaridan ayirishga qaratilgan g`oyalarini ommaviy vositalar orqali juda chiroyli, har qanday odamning diqqat-e'tiborini torta olish darajasida tarqatish orqali, ayniqsa, murg`ak, hali dunyoqarashi to`la shakllanmagan yoshlarni o`z muxlislariga aylantirmoqdalar.

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

Bugungi yoshlar avvalgi yoshlardan keskin farq qiladi. Ular ko'rgan, eshitgan va o'qigan yangilikni amalda sinab ko'rishga o'ch bo'ladilar. Aslida bu yoshlikka xos xususiyat. Buni yaxshi bilgan buzg'unchi kuchlar o'zlarining g'arazli niyatlarini ustalik bilan yoshlar qalbiga singdirishga kirishib ketgan, ular bu yo'lda har qanday usul, vosita, mablag'ni ayayotganlari yo'q. Bu ishlarga maxsus mutaxassislar jalb etilayotgani berilayotgan axborotning yanada mukammal va chiroyli chiqishiga olib kelmoqda, bugun ba'zan beozorgina bo'lib tuyulgan musiqa, oddiygina multfilm yoki reklama lavhasi orqali ham ma'lum bir mafkuraviy maqsadlar va intilishlar ifodalanmoqda.

Istiqlol tufayli mamlakatimizda ommaviy axborot vositalari rivoji yo'lga qo'yilib, ommaviy axborot vositalari orqali dunyoda sodir bo'layotgan ijtimoiy – siyosiy, iqtisodiy, madaniy va ma'naviy o'zgarishlar, ularning mazmun – mohiyatini ochib berish hamda milliy ma'naviyatimiz targ'ibotiga alohida ahamiyat berilmoqda. Bugun televideniya orqali berilayotgan ko'rsatuvlar, radio eshittirishlari va gazeta – jurnallarda e'lon qilinayotgan maqolalar asosan xalqimizning milliy qadriyatlari, urf – odat, an'analari targ'ibot– tashviqotiga qaratilgan. Tariximiz, udumlarimiz, milliy – ma'naviy tiklanish bilan bog'liq amalga oshirilayotgan ishlar ko'lamini yoritish ommaviy axborot vositalarining asosiy mavzusiga aylangan. Millatning milliy ma'naviyatini tiklash, odamlar qalbida milliy ma'naviyatimizga hurmat, ular o'rtasida vatanparvarlik, insoniylik g'oyalarini targ'ib etish va odamlar ongida turli buzg'unchi g'oyalarga qarshi mafkuraviy immunitetni hosil etishda eng maqbul va tezkor vosita bu – Ommaviy axborot vositalari ekanligini hayotning o'zi ko'rsatib turibdi.

Ommaviy axborot vositalari faoliyatini isloh qilish, ularning samarali ishlashiga ko'mak beruvchi mexanizmlarni tartibga soluvchi qonunchilik bazasini yaratish borasida muayyan ishlar qilindi [2]. Shu sababdan, bu muammo O'zbekiston Respublikasining bir qator boshqa qonunlarida ham o'z ifodasini topgan:

OAV to'g'risidagi qonunlar:

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

«Ommaviy axborot vositalari to'g'risida»	1997-yil 26-dekabr
"Noshirlik faoliyati to'g'risida"	1996-yil, avgust
"Mualliflik huquqi va turdosh huquqlar to'g'risida"	1996-yil, sentabr
"Axborot olish kafolatlari va erkinligi to'g'risida"	1997-yil, aprel
"Jurnalistlik faoliyatini himoya qilish to'g'risida"	1997-yil, aprel
"Axborot erkinligi prinsiplari va kafolatlari to'g'risida"	2002-yil, dekabr

Darhaqiqat, Birinchi Prezidentimiz I. Karimov aytganlaridek, "...hozirgi paytda hayotimizni elektron axborot vositalari, xususan, televedenie va radiosiz umuman tasavvur etib bo'lmaydi" [3]. Bugungi kunda ular bir vaqtning o'zida axborot maydoni ham, ijtimoiy – siyosiy, ma'naviy – ma'rifiy minbar ham, shu bilan birga insonga madaniy, badiiy – estetik oziq beradigan va hordiq chiqaradigan makon vazifasini ham bajarmoqda. Shuning uchun ham mamlakatimizda ommaviy axborot vositalari faoliyatini rivojlantirishga keng imkoniyatlar yaratilgan.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Karimov I.A. Ozod va obod vatan erkin va farovon hayot-pirovard maqsadimiz. Asarlar 8-tom. -T.: O'zbekiston, 2000.
2. Karimov I.A. «Ma'naviy yuksalish yo'lida». – T.: «O'zbekiston», 1998.
3. Karimov I.A. «Milliy istiqlol mafkurasi-xalq e'tiqodi va buyuk kelajakka ishonchdir». - T.: «O'zbekiston», 2000.
4. Ўзбекистоннинг янги тарихи. Учинчи китоб. Мустақил Ўзбекистон тарихи. –Т.: Шарқ, 2000.

ЁШ АВЛОД ТАРБИЯСИДА ҲАМКОРЛИК МАСАЛАЛАРИ

Ҳатамқулова .Г.Ҳ.

ҚДПИ Масофавий таълим кафедраси катта ўқитувчиси.

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

Шарипов.О.А.

Тарих фани ўқитувчиси.

Шарипова.М

Талаба

Аннотация : Мақолада мамлакатимизда ёш авлодни мустақил дунёқарашини шакллантириш, уларни миллий қадриятлар асосида тарбиялаш, глобаллашув даврининг маънавий ҳавфларини англай оладиган ва унга қарши тура оладиган ҳамда юртимиздаги ислоҳотларга ўз ҳиссасини қўшишга қодир ёшларни тарбиялаш муаммоларини ҳал этиш йўлларида бири бўлган “Таълим жараёни ва оилавий тарбиянинг, уйғунлиги ўқитувчи ва ота-оналар ҳамкорлигини мустаҳкамлаш масалалари” тўғрисида қисқача баён этилган. Болаларни баркамол инсон қилиб етиштиришда боғча, мактабни оила билан мустаҳкам боғламай туриб, тарбия соҳасида бутун ишларни муваффақиятли амалга ошириб бўлмаслиги ҳақида ёритилган

Калит сўзлар: Баркамол шахс, ислоҳотлар мазмуни, Давлатимизнинг қонунлари, Давлат дастурлари, Ёшларга оид давлат сиёсати, соғлом турмуш тарзи, оилавий муҳит, ижтимоий воқелик.

Ёшларни баркамол инсон қилиб тарбиялашдаги оила, таълим муассасалари, маҳалла билан ҳамкорликни яхшиламай туриб, тарбия соҳасидаги бутун ишларни шакллантириб бўлмайди.

Ёш авлодни тарбиясида ва уларнинг соғлом баркамол бўлиб етишишларида ота - она, ўқитувчи, педагогларни биргаликдаги саъйи -ҳаракатлари жуда муҳим омил ҳисобланади.

Мамлакатимизнинг келажаги ёш авлодга, уларнинг жисмонан соғлом, ақлан етук ва ахлоқан баркамоллигига боғлиқ.

Бугунги кунда яшаётган ҳар бир инсон ўз фарзандининг бахт - саодатини, камолини кўриш учун, шу замонни гуллаб яшнаши учун қўлидан келганича ҳаракаткилади. Фарзандларининг баркамол, соғлом ривожланишига

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

кўмаклашиш нафақат оила, маҳалланинг, балки, таълим муассасаларининг ҳам асосий вазифасидир. Бу эса ўқитувчилардан катта маҳоратни талаб этади. Ўқитувчи ўз фаолияти давомида ўқувчиларнинг қандай оилага мансублиги, келиб чиқиши, оилавий ахволи, ҳаётга бўлган муносабати, ота – онанинг фарзандига муносабати, унинг оилада қандай тарбияланаётганлиги ҳақида маълумотга эга бўлиши лозим.

Баркамол шахс ҳамиша ўз Ватани камолотини ривожлантиради, унинг равнақи йўлида умрини бахшида этишни ўз бурчи деб билади, ҳар қачон, ҳар ерда ўз фикрига, соғлом мулоҳазасига эга бўлади, халк ва давлат манфаатини ҳимоя қилади.

Унинг ақл - заковати, интеллекти, теран дунё қараши орқали ўз мақсадига, халк манфаатини ҳимоялашга эришиши йўллари қидириб топади. Шунинг учун ҳар бир ота-она ва тарбиячилар энг аввало, соғлом, баркамол авлоднинг истиқболи, келажаги буюк давлатнинг ижтимоий тараққиёти – озод ва обод жамият бунёд этиш йўлида ёшларга тарбия бермоғи лозим.

Шундай экан, барча таълим муассасаларида таълим-тарбия жараёнларини мустақиллик ва истиқлол мазмуни, ҳаётнинг барча жабҳаларини қамраб олган ислохотлар мазмуни, Давлатимизнинг қонунлари, Давлат дастурлари, Ёшларга оид давлат сиёсати асосида ташкил қилиш мақсадга мувофиқдир. Таълим муассасаларида ёш авлодни соғлом турмуш тарзи руҳида тарбиялашда аник мақсад ва йўналишнинг белгилаб олиниши, тарбиянинг самарали усул ва воситаларидан фойдаланиш муваффақиятли натижаларга эришиш имкони беради

Маълумки, ҳар қандай жамият тараққиёти соғлом оила муҳитига боглик. Соғлом оила муҳитида соғлом авлодлар тарбияланади ва камол топади. Ҳар бир шахс ўзининг биринчи ҳаётий тажрибасини оиладан олади. Ана шунинг учун одамлардаги ижобий ва салбий хислатлар оилада шаклланади. Шунинг учун диққат-этиборни ҳимояга муҳтож ва ноқобил оилалардаги тарбиявий имкониятларини ўрганишга қаратиш лозим.

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

Вояга етмаганлар орасида олиб борилаётган тарбиявий ишлардаги камчиликлар, айниқса, оила, таълиммуассасаларида, қолаверса, маҳалла фаолиятидаги камчиликлар ўсмирларнинг ҳуқуқбузарликлар ва жиноят содир этиш учун имкон туғдириши мумкин.

Вояга етмаганлар ўртасидаги жиноятчилик ҳар қандай жамиятда энг оғриқли муаммодир. Чунки хали ўзини тўла бошқара олмайдиган, хатти – ҳаракатига жавоб беролмайдиган ёшлар атроф-муҳит, ижтимоий воқелик таъсирида ҳуқуқбузарликлар содир этиши, оғир жиноятларга қўл уриши мумкин ва бунда оила, таълим муассасалари, маҳалла, бир сўз билан айтганда, кенг жамоатчиликнинг ҳам маълум даражада айби бўлади.

Бугунги ёшларимиз олдида буюк вазифалар қўйилган, яъни уларга мустақиллигимизнинг пойдеворини янада мустаҳкамлаш, жамиятни шакллантириш, юртимизнинг буюк келажагини яратиш ва уни жаҳон миқёсига кўтариш, келажак камолотини бунёд этиш, юксак заковат эгасининг қўлида бўлмоғи зарурлигини тушунтириш лозим. Шу сабабли мустақил фикрловчи, ўз устида ишловчи, Ватанга содиқ ёшларни маънавий баркамол руҳда тарбиялашда оилавий муҳит, ота-онанинг ролини алоҳида қайд этиш мумкин. Болаларни баркамол инсон қилиб етиштиришда боғча, мактабни оила билан мустаҳкам боғламай туриб, тарбия соҳасида бутун ишларни муваффақиятли амалга ошириб булмайди. Шу мақсадда ота-оналар ўртасида таълим-тарбияга оид ташвиқот ишларини кенгайтириш, уларни боғча, мактабнинг фаол ёрдам ишларига, ўқувчиларнинг синфдаги ва мактабдан ташқаридаги ишларига ҳар томонлама фойдали маслаҳатчиларига айлантириш зарур.

Ота-оналар қандай ишда, лавозимда бўлмасин фарзандларининг тарбиясига жиддий қарашлари, уларни эл ҳурматига лойиқ қобил инсон қилиб тарбиялашлари керакдир. Оилавий тарбиянинг мазмунли ташкил қилишига дастлабки таъсирни ясли, боғча, мактаб кўрсатади. Мактабгина -оилавий тарбия самарадорлигини ошириш юзасидан раҳбарлик қила олади. Шунинг учун ҳам ҳозирги кунда мактабларда "Соғлом авлод" дастури асосида "Соғлом

О'ЗБЕКИСТОН YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

турмуш тарзи", "Хаёт хавфсизлиги асослари", "Одобнома" каби дарслар ўқитилмоқда.

Президентимиз таъкидлаб ўтганидек, биз онгли, мустақил фикрли, маънавиятли инсонни тарбиялашимиз, барча куч ва имкониятларимизни шу масалани ижобий ҳал бўлиши учун сафарбар этишимиз лозим бўлади. Шунинг учун ёшлар тарбияси, улар маънавиятининг ҳаракатга келтирувчи мустақиллик гоялари, миллий қадриятларни асраб-авайлаш ва ривожлантириш туйғуси, Ватан истикболи йўлида ҳалол ва пок меҳнат килиш каби тушунчаларни сингдиришимиз асосий мақсадларимиздан бири бўлиб қолиши керак.

Баркамолликни билим билан, билимни иймон билан, иймонни эътиқод билан, Эътиқодни Ватан равнақи йўлига йўналтириш билан мустаҳкамлаш туфайлигина ёшлар тарбиясини, маънавиятини шакллантириш мумкин бўлади.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР

- 1.Ўқувчи маънавиятини шакллантириш. Т. "Шарк", 2001 й.
- 2.А.Ж.Жўраев. "Тарбиявий дарсларни ўтиш". Т. "Ўқитувчи", 1994 й.
- 3.Маънавият соатлари. Одбой Бахриев. Фаргона, 1999 й.
- 4.Машриқ Замиххикматбўстон. Т. "Шарк", 1997 й.
- 5.Бошланғич таълим - таълимнинг пойдевори. Т. "Ўқитувчи", 1998 й.
- 6.Соғлом турмуш тарзи ва ёшларни мустақил ҳаётга тайёрлаш: муаммо ва ечимлар. Т. "Фан", 2005 й.
- 7.Д. Шарипова «Оила саломатлиги», Тошкент, 2004 .

АХБОРОТ ГЛОБАЛЛАШУВИ ВА ЁШЛАР МАЪНАВИЯТИ

Қ.Т.Инамов

**НамДУ Ижтимоий фанлар
кафедраси катта ўқитувчиси**

Инсоният тарихида хусусан глобаллашиб бораётган бугунги дунёда содир бўлаётган воқеаларни диққат билан кузатар эканмиз, замонавий алоқа ва коммуникация воситаларининг яратилиши дунёда ахборот жараёнларининг

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

кескин тезлашувига олиб келаётганлигини кўрамиз. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёев таъбири билан айтганда “Ҳаммамиз кўриб, кузатиб турибмиз-бугунги шиддат билан ўзгараётган дунё инсоният олдида, ёшлар олдида, янги-янги уфқ ва имкониятлар очиш билан бирга, уларни кўрилмаган турли ёвуз хавф -хатарларга ҳам дучор этмоқда.” [1]

Информацион воситаларнинг бу қадар юксак ривожланиши натижасида интернет, уяли телефон, телекоммуникациялар ва турли ахборот нашрларининг кириб келиши, оқибатида универсал технологияларга асосланган ахборот тарқатиш ва алмашув, шу билан биргаликда, мафкуравий таъсир кўрсатиш даражаси ҳам ортиб бормоқда. Бунинг натижасида турли сиёсий кучлар томонидан ўз манфаатларини руёбга чиқариш мақсадида мафкуравий ҳаракатлардан фойдаланишга қаратилган интилишлар содир этилмоқда.

Маълумки, Ўзбекистон Республикасида кейинги вақтларда ахборот маконининг глобал ахборот маконига тез суръатда интеграциялашуви содир бўлмоқда.

Ўзбекистонда мафкуравий таҳдидларни амалга оширишга имкон яратувчи омилларни аниқлаб, уларни бартараф этувчи муаммолар қаторига қўйидагиларни киритиш мумкин.

1. Ўзбекистон тўғрисида хорижий оммавий ахборот воситаларида тарқатилаётган бирёқлама ноҳолис ва нотўғри ахборотларга, маълумотларга аҳолининг ишониш даражасининг юқорилиги;
 2. Миллий ОАВ фаолияти самарадорлигига нисбатан, хорижий ОАВ томонидан Ўзбекистон Республикасига қарши ахборот хуружларини амалга ошириш ҳолатининг юқорилиги;
 3. Миллий ОАВ ходимларининг касбий маҳоратини пастлиги, миллий ОАВ нинг замонавий технологиялар билан жиҳозланганлигини у қадар юқори эмаслиги.
- Оммавий ахборот воситаларининг фаолияти йўналишида ҳам миллий веб-сайтлар ва ижтимоий тармоқларнинг етарлича оммавийлик касб этмаганлигини кўришимиз мумкин.

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

Натижада Ўзбекистонда хориж ижтимоий тармоқларидан кундалик фойдаланувчиларнинг сони ортиб бормоқда. Чунки, миллий веб-сайтларнинг ва уларга жойланаётган ахборотларнинг сифати фойдаланувчилар эҳтиёжи даражасида эмаслиги асосий сабаб ҳисобланади.

Бу ўз навбатида мамлакатимизда интернет фойдаланувчилари ўртасида хорижий интернет сайдларига боғлиқлигининг ошишига олиб келмоқда.

Бу ҳақда сўз юритганда, энг тезкор ахборот воситаси—Интернет ҳаётимизга тобора чуқур кириб бораётганини алоҳида қайд этиш лозим. [2] Ўзбекистонга қарши мафкуравий қўпоровчиликнинг энг хавfli ва кенг тус олган кўриниши хорижий оммавий ахборот воситалари ва интернет ресурслари ёрдамида мамлакатимиз тўғрисида салбий мазмундаги ва бирёклама ахборотларнинг тарқатишдир. Бундан кўзланган мақсад: давлат ҳокимияти ва бошқарувига нисбатан ишонсизлик ва норозилик кайфиятини уйғотиш орқали, Ўзбекистоннинг халқаро майдондаги обрў-эътиборини тушириш, жаҳон ҳамжамияти олдида салбий тасвирлашдан иборатдир. Шу боиз ушбу йўналишда мафкуравий қўпоровчилик ҳаракатларига қарши курашнинг даврнинг ўзи тақозо этмоқда.

“Бугун халқаро террорчи гуруҳлар ва бузғунчи кучлар ўз фаолиятида ахборот технологияларидан ёшларни ўзига бўйсундириш ва зўравонлик ғоясини тарқатишдек ёвуз мақсадларда фойдаланмоқда”. [3]

Юқоридагилардан келиб чиқиб, Ўзбекистонда ахборот хуружларига қарши курашишда қўйидагиларга эътибор қаратиш зарур:

1. Мамлакатимизда ўтказилаётган изчил ислоҳотлар, ўзгаришлар, аҳолининг қизиқтирган масалалар ҳақидаги объектив ва позитив ахборотлар билан ахборот маконини таъминлаш;
2. Аҳолининг айниқса ёшларни интернет ва жаҳон ахборот тармоғидан фойдаланиш маданиятини ошириш;
3. Хориж оммавий ахборот воситаларида мамлакатимиз ва давлат раҳбарияти ҳақидаги ноҳолис ахборотларнинг аҳоли орасида тарқалишини олдини олиш;

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

4. Фуқароларимиз, шу жумладан ёшларни ғоявий ва ахборот хуружларига қарши мафкуравий имунитетини кучайтириш;
5. Ахборот хуружларига қарши муҳим омиллар ҳисобланган миллий ғоя, мафкура, маънавият тушунчалари шунингдек, фуқароларимизнинг ватанпарварлигини тарғибот қилишда амалга оширилаётган ишларимизни изчиллик билан давом эттириш;
6. Ахборот хуружларига қарши курашда унинг ҳуқуқий асосини яратиш. Чунки, ахборот хавфсизлигини таъминлашга қаратилган алоҳида қонун ҳужжати қабул қилишни даврни ўзи тақозо этмоқда;
7. Миллий манфаатларимизга зид бўлган, ғоявий жиҳатдан қарам этишга йўналтирилган мафкуравий ахборот хуружлардан сақлаш бўйича амалий чора-тадбирлар дастурларини ишлаб чиқиш;
8. Маънавий –маърифий тарғибот ишларининг таъсирчанлигини таъминлайдиган замонавий инфармацион ва компютер технологияларини кенг жорий этиш;
9. Жамиятимизнинг мафкуравий имунитетини кучайтиришга қаратилган самарали усул-услугларни ишлаб чиқиш.

Ёшлар ҳар бир давлатнинг эртанги кунини – келажакнинг белгиловчи куч ҳисобланади. Шу боис бугунги, кунда ёшларнинг ижтимоий тармоқларнинг салбий оқибатларидан асраш учун уларда ахборот истеъмоли маданиятини шакллантириш, миллий манфаатларимиз ва кадриятларимизга ҳурмат руҳида тарбиялаш асосий вазифамиздир. Демак, ёшларда миллий доменимиздаги сайтлар, ижтимоий тармоқлардан фойдаланиш, мустақил фикр юритиш кўникмасини шакллантириш зарарли маълумотларга қарши имунитетини ривожлантириш муҳим аҳамият касб этмоқда. Ёшларда жамиятимизга ёд бўлган ғояларга қарши мафкуравий имунитетни шакллантиришда уларни ёшлиқдан буюк алломаларимиз ҳаётлари, одоб-ахлоқлари ва илмий мерослари халқимизнинг миллий маънавияти оилаларимизда амал қиладиган тартиб–қоидаларда, ота-онага ҳурмат руҳи асосида тарбиялаш оилани

О'ЗБЕКИСТОН YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

муқаддас кўрғон эканлигини онгига сингдириш муҳим аҳамиятга эгадир. Чунки, ёшларда миллий ғурур ва ифтихорни шакллантириш буюк аجدодларимизнинг ҳаёти ва давлат ривожига сермашаққат фаолияти, илм-фан санъат ва адабиётга қўшган ҳиссаси авлодларга ўрнак бўладиган жиҳатларини кенг тарғибот қилиш мақсадга мувофиқдир.

Бугунги нотинч ва таҳликали замонда ёшларнинг онги ва қалбини эгаллашга қаратилган турли хавф-хатарлар табора кучайиб бораётганини барчангиз яхши биласиз. Уларга қарши курашишда халқимизнинг бой тарихи ва маданияти, буюк аجدодларимиз жасорати, жонажон Ўзбекистонимизнинг миллий манфаатлари биз учун куч-қудрат манбаи бўлиб хизмат қилади. [4]

”Бугунги мураккаб мафкуравий жараёнларни илмий-амалий жиҳатдан атрофлича таҳлил қилиш ва баҳолаш, уларнинг устувор йўналишларини кимга ва нимага қарши қаратилганини аниқлаш, аҳоли турли қатламларига таъсирини ўрганиш, миллий манфаатларимизга, ҳаёт тарзимизга зид бўлган мафкуравий хуружларнинг моҳиятини очиб бериш, фуқароларимиз қалбида миллий тафаккур ва соғлом дунёқараш асосларини мустаҳкамлаш алоҳида аҳамият касб этади “ [5]

Хуллас, мафкуравий таҳдидлар ёшлар онги ва қалбини эгаллашга йўналтирилган экан, уларда интернетдан фойдаланиш маданиятини шакллантиришга эътиборни қаратиш лозим . Бир сўз билан айтганда, маънавий таҳдидлардан ҳимоялаш бугунги кунни долзарб вазифаларидан бири ҳисобланади. Сайёрамизнинг эртанги куни фаровонлиги фарзандларимиз қандай инсон бўлиб камолга етиши билан боғлиқ.

Жамиятимизда соғлом фикр, соғлом куч устивор бўлиши учун биз маънавий ҳаётимизнинг юксалтириш, аҳоли, аввало ёшларимизни турли зарарли таъсирлардан асраш, уларни ҳар томонлама етук инсонлар қилиб тарбиялаш ҳақида мунтазам ўйлашимиз, фаол иш олиб боришимиз зарур. [6]

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Шавкат Мирзиёев Халқимизнинг розилиги бизнинг фаолиятимизга берилган энг олий баҳодир. 2 жилд. Т.: Ўзбекистон, 2018. 496-бет.
2. Шавкат Мирзиёев. Миллий тараққиёт йўлимизни қатъият билан давом эттириб, янги босқичга кўтарамиз Т.: Ўзбекистон, 2018. 498- бет.
3. Шавкат Мирзиёев. Миллий тараққиёт йўлимизни қатъият билан давом эттириб, янги босқичга кўтарамиз Т.: Ўзбекистон, 2018. 422- бет.
4. Ш. Мирзиёев Нияти улуғ халқнинг иши ҳам улуғ, ҳаёти ёруғ ва келажаги фаровон бўлади. Т.: “Ўзбекистон”-2019. 3 жилд 386 бет.)
5. И. Каримов Юксак маънавият –енгилмас куч.-Т.: Маънавият, 2008. 126-127 бетлар
6. Шавкат Мирзиёев Халқимизнинг розилиги бизнинг фаолиятимизга берилган энг олий баҳодир. 2 жилд. Т.: Ўзбекистон, 2018. 229-бет.

XXI АСР ВАБОСИ

Қ. Т. Инамов

НамДу Ижтимоий фанлар
кафедраси катта ўқитувчиси

“XXI аср вабоси” дея таърифланган халқаро терроризм бир неча юз минглаб кишилар ҳаётига жиддий хавф солмоқдаки, таниқли давлат арбобларидан бири У.Черчилль бу ҳақда жиддий огоҳлантирган эди: “Биз иккинчи жаҳон урушида ғалаба қозондик, биз вабо, ўлат ва грипп каби касалликларни енгдик. Афсуски, инсонлар ўртасидаги адоват ва терроризмни йўқота олмадик”[1]. Дарҳақиқат, цивилизациянинг тақдири ўтган ярим аср олдин ҳам, ҳозир ҳам кўп жиҳатдан ана шу терроризм муаммосини ҳал этишга боғлиқ бўлиб қолди. Зеро, ҳар қандай тараққиёт, инсон фаровонлиги заминида жамиятдаги тинчлик, осойишталик, ижтимоий-сиёсий барқарорлик ётади.

“Бугунги кунда, деган эди Ўзбекистоннинг Биринчи Президенти Ислам Каримов Халқаро терроризм, экстримизм ва радикализмга қарши кураш дунё мамлакатларини бирлаштирадиган асосий омил бўлиб қолмоқда. XXI аср

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

вабоси бўлган ушбу илатга қарши жаҳон ҳамжамиятининг мурасиз курашини Ўзбекистон қувватлайди.[2]

Терроризм юксак маънавий тамойилларга зид ёвуз мақсадлар йўлида куч ишлатиш, аҳолини ваҳимаю қўрқувга солиш, давлат ташкилот ва муассасаларини портлатиш, ҳарбий стратегик аҳамиятга эга бўлган объектларга зарар етказиш, уларни барбод этиш, давлат ва жамият арбоблари ҳаётига қасд қилиш, қотиллик қилиш, мамлакатдаги хорижий ваколатхона, ташкилотлар ва уларнинг ходимларига зўравонлик қилиш ва бошқа турдаги қўпоровчилик ишларини амалга оширади. Бундан кўринадики, терроризмнинг бирдан бир қуроли қўрқитиш ва даҳшатга солиш орқали ўз ҳукмини ўтказишдир.

1. “Терроризм” – “зўравонлик”, “куч ишлатиш”, “қонунсизлик” деган маънони билдиради. Терроризм ҳақидаги илк маълумотлар эрамиздан олдинги 66-73 йилларда яҳудийларнинг зелотлар деб аталмиш сиёсий гуруҳининг Фессалон мухторияти учун Румликларга қарши қўллаган террористик усуллардан бошланган.

Таъқиб, зўравонлик, қўпоровчилик ҳар қандай инсонпарварлик ғоялари, демократик адолат тамойилларига зидлиги эътиборга олинса, терроризм қандай шаклда амалга оширилмасин, моҳиятан тараққиёт ва ривожланиш, эзгулик ва инсонийликка қарши жиноятдир.

Террорчилар инсоннинг энг муҳим ҳуқуқи-яшаш ҳуқуқини тан олмайдилар. 2006 йилнинг октябрь ойида “Ал-Қоида” террорчи ташкилотининг “Жайш ат-Тоифа ал Мансур”, “Жайшу аҳли сунна вал Жамоа”, “Жай шул Фотиҳин”, “Жун ас-Саҳоба” гуруҳларнинг бирлашуви асосида вужудга келган “Ироқ ислом давлати” (ИШИД) ташкилотининг амалга оширган хунрезликлари фикримизнинг яққол далилидир.

Террористик уюшмаларнинг қўпоровчилик тактикаси йилдан йилга такомиллашиб бормоқда. Улар ёвуз ниятларини нафақат ўқотар қуроллар, шунингдек, электромагнит нурлар, ядро ва радиоактив моддалар, кимёвий ва биологик қуролларни ишга солиш, транспорт воситаларини ишдан чиқариш каби воситалардан фойдаланмоқдалар.

Терроризм кўлами нафақат алоҳида шахс ёки гуруҳга қаратилмай, халқ оммаси, бутун мамлакат, ҳаттоки жаҳон ҳамжамиятига қарши қаратилган бўлиши мумкин. Бир вақтлар алоҳида, бир-биридан ажралган ҳолда фаолият кўрсатган террорчилар эндиликда сиёсий, диний ғоя ва мақсадлар атрофида бирлашган кўплаб марказ ва ташкилотлар, йирик молиявий тузилма, улкан бизнес, кучли бошқарув аппарати, тезкор разведка хизмати, замонавий қурол-аслаҳалар билан қуролланган жанговор гуруҳлар, давлат ва ҳуқуқ органларига “ишончли” кишилари, махсус ўқув база ва полигонларига эга бўлган халқаро терроризм системасини ташкил этадилар.

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

Ҳозирги пайтда халқаро терроризмнинг йиллик молиявий айланмаси 1,5 триллион долларга [3] тенг келади. Бу дунё ялпи ички маҳсулотининг 5 фоизи демакдир. Бугунги кунда халқаро терроризм глобал муаммога айланиб, жаҳон миқёсида унинг ҳар қандай кўринишларига қарши муросасиз кураш олиб борилмоқда. Бу борада Тошкентда 2018 йил 27 мартда бўлиб ўтган Афғонистон бўйича юқори даражадаги халқаро конференцияда Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М. Мирзиёев Ўзбекистон терроризм, экстремизм ва радикализм мафкурасига қарши кураш борасида ҳамisha принципиал позицияга эга бўлиб келганлиги, бундай хавф –хатарларга қарши фақат куч ишлатиш усуллари билан эмас, аввало ёшлар ўртасида, зўравонликни келтириб чиқарадиган жаҳолатга қарши маърифат билан курашиш лозимлигини эътироф этди.

Шунингдек, 2017 йил 19 сентябрда бўлиб ўтган Бирлашаган Миллатлар Ташкилотининг Бош Ассамблеясининг 72-сессиясида Ўзбекистон Ёшлар ҳуқуқлари тўғрисидаги Халқаро конвенцияни ишлаб чиқиш ва қабул қилиш таклифини илгари сурган эди [4]. “Сайёрамизнинг эртанги куни, фаровонлиги фарзандларимиз қандай инсон бўлиб камолга етиши билан боғлиқ.

Бизнинг асосий вазифамиз-ёшларнинг ўз салоҳиятини намоён қилиши учун шароитлар яратиш, зўравонлик ғояси “вируси” тарқалишининг олдини олишдир. Бунинг учун ёш авлодни ижтимоий қўллаб-қувватлаш, унинг ҳуқуқ ва манфаатларини ҳимоя қилиш борасидаги кўп томонлама ҳамкорликни ривожлантириш лозим, деб ҳисоблаймиз.” [5]

Халқаро террорчи кучлар қайтадан бирлашиб бош кўтараётган, ўта маккор ва ёвуз услубларни қўллаётган бугунги мураккаб вазиятда ҳаётнинг ўзи халқаро ҳамжамият, жумладан, минтақада жойлашган барча давлатлардан унга қарши курашда ҳамкорликни кучайтириш, бир ёқадан бош чиқариб, бундай уринишларга кескин зарба бериш, ҳар қандай тажовуз ва террорчилик хуружларининг олдини олиш, уларнинг мафкуравий заминини йўқотиш ёшларнинг қалби ва онги, соғлом тафаккури учун курашишни тақозо этади.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М. Мирзиёев табири билан айтганда “Ёш авлодни турли террорчи ва радикал тузилмалар фаолиятига жалб қилишга йўл қўймаслик борасида биргаликдаги аниқ чора-тадбирларни кучайтириш зарур.”[6]

Хуллас, ҳозирги вақтда терроризмнинг тажовуздан холи бирорта қитъа ёки давлат йўқ. Худди вабо сингари Ер юзининг кўплаб мамлакатларига ёйилиб бораётган терроризм эртага кимни нишонга олишини ҳам олдиндан айтиш

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

қийин. Ҳозирги кунда диний экстремизм мафкурасига қўпуровчилик, террорчиликка қарши курашдаги асосий вазифа аҳоли ўртасида айниқса, ёшлар билан олиб бориладиган тарғибот-ташвиқот ва тарбиявий ишларни изчил, чуқур ўйланган тизим асосида ташкил этиш ва уларнинг таъсирчанглигини кескин кучайтиришдирки, барча бир тан-у бир жон бўлиб, терроризм ва экстремизм хавфига қарши қатъият билан кураш олиб бориши, ”Ўз уйингни ўзинг асра” шиорининг маъносини кенг ва чуқур англаб, Ватанни тинчлиги, халқ осойишталигини сақлаш долзарб аҳамиятга эга.

Зеро, Ватан мустақиллигини мустаҳкамлаш, сарҳадлар дахлсизлигини сақлаш, халқаро терроризм, экстремизм, наркотрафик каби хатарларга қарши курашиш ҳар бир афкор омманинг бош вазифаси бўлиб қолади [7].

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Терроризм. Таржимон рўзномаси. № 13 (301) Тошкент., 1999. 2.04 2-3 бетлар.
2. И.А. Каримов Хавфсизлик ва барқарор тараққиёт йўлида. 6 жилд Т. : Ўзбекистон, 1998 54-бет.
3. Барнаев. Ғ. Миллат танламайдиган иллат. “Диёнат”газетаси. Наманган. 2004 йил 6 октябрь.
4. Шавкат Мирзиёев Халқимизнинг розилиги бизнинг фаолиятимизга берилган энг олий баҳодир.2 жилд. Т. : Ўзбекистон, 2018.. 372- бет.
5. Шавкат Мирзиёев Халқимизнинг розилиги бизнинг фаолиятимизга берилган энг олий баҳодир.2 жилд. Т.: Ўзбекистон- 2018. 252- бет.
6. Шавкат Мирзиёев Миллий тараққиёт йўлимизни қатъият билан давом эттириб, янги босқичга кўтарамиз. 1 жилд. Т.: Ўзбекистон- 2018. 422- бет.
7. Шавкат Мирзиёев Халқимизнинг розилиги бизнинг фаолиятимизга берилган энг олий баҳодир.2 жилд. Т.: Ўзбекистон, 2018. 323- бет.

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI АХБОРОТ ХАВФСИЗЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШ ВА

РИВОЖЛАНТИРИШДА ЎЗБЕКИСТОН БЕЛАРУСЬ БИЛАН ҲАМКОРЛИГИ

Атаханов Бахтиёр Турабаевич

Наманган давлат университети ўқитувчиси

Аннотация: Ушбу мақолада Ўзбекистон ва Беларусь давлатларининг ахборот технологиялари соҳасини ривожлантириш, ахборот хавфсизлигини таъминлашдаги эришаётган ютуқлари ҳамда соҳани ривожлантиришдаги икки мамлакатнинг ўзига хос тажрибаси ёритилган. Шунингдек, мақолада ахборот хавфсизлиги соҳасидаги икки мамлакатнинг ҳамкорлиги ва қўшма таълим дастурлари баён этилган.

Калит сўзлар: ахборот, таҳдид, ҳамкорлик, таълим дастури, қўшма факультет, IT-park, инновацион таълим.

Дунё тараққиётининг ҳозирги босқичида ахборот соҳаси замонавий инсон, жамият, давлат учун муҳим аҳамият касб этади ва минтақаларда кечаётган иқтисодий, сиёсий ва ижтимоий жараёнларга ҳар томонлама таъсир қилади. ижтимоий муносабатлар, дунё ва минтақавий ҳодисаларга тўйинганлиги ва динамикасининг ошиши натижасида умуминсоний интеллектуал салоҳиятнинг ўсиши натижасида одамларнинг ахборотга бўлган салоҳияти сезириларли даражада ошади.

Жаҳон миқёсида шаклланаётган ахборот жамиятида билим ва маълумотларнинг устунлиги, инсон фаолиятининг барча соҳаларига ахборот технологияларининг таъсири билан цивилизация ривожланишининг янги босқичини англатади.

Умумжаҳон ахборот глобаллашуви жараёнлари ахборот-коммуникация технологияларини нафақат мамалакатлар иқтисодиёти ва бошқа соҳаларида жорий этиш, балки ахборот тизимлари хавфсизлигини таъминлашни ҳам тақазо этмоқда. Ахборот технологияларини ҳаётимизнинг ҳар бир жабҳасига кириб бориши, инсонларнинг ахборотга бўлган талабларини ортиши, ахборотни муҳимлик даражасини ортишига олиб келади. Бунинг натижасида эса, ахборотни қўлга киритишга қаратилган ҳатти-ҳаракатлар миқдори ортиб келмоқда. Бу эса ўз навбатида ҳар жабҳада ахборот хавфсизлигини таъминлаш долзарблигини билдиради. Глобаллашув жараёни, айниқса дунё ахборот майдонининг бирбири билан узвий боғлиқлиги ва ахборотдан фойдаланувчилар мақсадларининг хилмахиллиги сабаб узатилган ахборотни ҳимоялаш, уни

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

хавфсизлигини таъминлаш ҳар қандай такилот ва давлатнинг ахборот хавфсизлиги соҳасида сиёсатини ишлаб чиқишни талаб этади.[1]

Чунки ахборот хавфсизлиги соҳаси – давлат манфаатлари миллий ахборот инфратузилмасини ривожланишига шароитлар яратишда шахс ва фуқароларнинг конституциявий ҳуқуқ ва эркинликларини амалга оширишда, давлатнинг ҳудудий бирлигини, суверенитетини ва конституциявий тизимини мустаҳкамлигини таъминлашда долзарб аҳамиятга эга. Очiq ахборотлашган жамиятда сиёсий, ижтимоий ва иқтисодий барқарорлигини таъминлаш мақсадида ахборотдан фойдаланишда қонунийлик ва ҳуқуқий тартиботни қатъий амалга ошириш давлат учун муҳим аҳамиятли жараён саналади.

Жамиятда ахборот тарқатиш ва қабул қилишнинг соғлом муҳитини яратишда давлатлараро муносабатлар муҳим аҳамият касб этади. Бу муносабатларни йўлга қўйишда ўзаро тенглик, ҳамкорлик, ўзаро манфаатдорликда халқаро ҳуқуқ меъёрларини эътироф этган ҳолда амалга оширилади.

Ўзбекистон учун ҳам ахборот хавфсизлигини таъминлаш долзарб аҳамият касб этиб, бунини амалга оширишда ривожланган мамлакатлар ва ҳамкор давлатларнинг амалий тажрибасини ўрганган ҳолда ўзининг ўзининг ахборот хавфсизлик тизимини яратиб келмоқда.

Хусусан Ўзбекистон ахборот соҳасини ва унинг хавфсизлигини таъминлашда Беларусь Республикаси билан яқиндан ҳамкорлик қилиб келмоқда. Чунки, Ахборот технологиялари ва телекоммуникация соҳаси икки давлат иқтисодиётининг энг динамик ва истиқболли йўналишларидан бирига айланди. Шунингдек, икки давлат миллий иқтисодий манфаатлари ва инвестиция истиқболлари тобора ахборотлаштириш жараёнлари билан боғлиқ.

Беларусь Республикаси бугунги кунда жамиятни ахборот жамиятига айлантириш жараёнлари жадал суратларда олиб борилмоқда. Бу ишни амалга оширишда миллий хавфсизликни таъминлашга, ахборот макони ва ахборот инфратузилмасини, ахборот тизимлари ва ресурслари хавфсизлигини таъминлаш масаласига жиддий эътибор қаратмоқда. Ахборот тизимига таъсир кўрсатадиган янги хатарлар, чақириқлар ва келиб чиқиши мумкин бўлган таҳдидларни олдиндан аниқлаш бартараф этиш бўйича замонавий платформалар ишлаб чиқилмоқда. Шу билан бир қаторда, Беларусь Республикаси Президентининг 2013 йил 16 апрелдаги “Ахборотлаштириш объекти учун ахборот хавфсизлиги тизимини лойиҳалаштириш ва яратиш бўйича чора-тадбирлар мажмуини амалга ошириш тўғрисида”ги фармони ва Беларусь Республикаси Президенти ҳузуридаги Оператив-таҳлил марказининг 2020 йил 20 февралдаги “Ахборотлаштириш объектида қайта ишланган

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

ахборотларнинг криптографик муҳофазаси тўғрисида”ги 66-сонли йўриқномаси билан тартибга солинмоқда.[2]

Ўзбекистон Республикасида ҳам ахборот жамиятини шакллантиришнинг аҳамиятини ошириш, Ўзбекистоннинг мустақил ижтимоий-иқтисодий ривожланишидаги ахборот ва рақамли иқтисодиётни яратиш бўйича миллий стратегия технологик тараққиёт дастурлари ишлаб чиқилмоқда.

Мамлакатимизда ахборотлаштириш ва ахборот хавфсизлигини таъминлашни қуйдаги меъёрий ҳужжатлар билан тартибга солиб ривожлантириб борилмоқда:

- Ўзбекистон Республикасининг “Ахборотэркинлигипринципларивакафолатларитўғрисида”ги қонуни;
- Ўзбекистон Республикасининг “Ахборотлаштириш тўғрисида”ги қонуни;
- Ўзбекистон Республикасининг “Шахсга доир маълумотлар тўғрисида”ги қонуни;
- Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ахборот-коммуникация технологиялари соҳасида лойиҳа бошқаруви тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-3245 сонли қарори;

Бугунги кунда ахборот хавфсизлиги масаласини тизимли тартибга солишда Ўзбекистон Беларусь Республикаси билан яқиндан ҳамкорлик қилиб, унинг тажрибасини ўрганмоқда.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев 2019 йил 31 июль – 1 август кунлари расмий ташриф билан Беларусь Республикасига ташриф буйирди. [3] Ўзбекистон Президенти 1 август куни Беларусь Республикаси Бош Вазири С.Румас билан ҳамроҳликда Минск шаҳридаги “Юқори технологиялар парки”га ташриф буюрди. Паркда Президент Ш.Мирзиёев ахборот технологиялари бўлимининг фаолияти билан танишиб, мазкур технопарк резидентлари имкониятларининг Ўзбекистонда тақдимотини ташкил этиш таклифини илгари сурди. Бугунги кунда технопаркнинг ахборот технологиялари бўлими томонидан яратилган махсулотнинг 90 фойизи экспорт қилинмоқда. 67 мамлакат компаниялари уларнинг буюрмачилари ҳисобланади. Бугунги кунда технопарк дастурлаш ва ахборот тизимлари учун хавфсизлик корпусини ташкил этиш бўйича юқори даражада самарага эришиб келмоқда.

Мазкур ташриф натижасида икки давлат ўртасида ахборот соҳасини ислоҳ қилиш ва ахборот хавфсизлиги тизимини ривожлантириш йўналишида ҳамкорлик шартномалари имзоланди. Улар қаторига “Ўзбекистон ва Беларусь

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

ўртасидаги ахборот-коммуникация соҳасидаги ҳамкорлик шартномаси” мисол бўла олади.[4] Шартномага мувофиқ Ўзбекистон Беларусь билан ҳамкорликда Ўзбекистон ҳудуди бўйлаб оптик толали интернет узатиш ва хавфсиз интернет етказиб бериш бўйича лойиҳаларни амалга оширмоқда.

Шунингдек, икки давлат ўртасида ахборот ва коммуникация технологиялари йўналишида кадрлар тайёрлашда иккита қўшма таълим дастури имзоланди. Унга кўра бугунги кунда Тошкент ахборот технологиялари университети ва Беларусь давлат информатика ва радиоэлектроника университети ҳамкорлигида Тошкент ахборот технологиялари университети таркибида Ўзбек-Беларусь қўшма ахборот технологиялари факультети ташкил этилди. [5.]

2019 йил 21 ноябрдаги Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Тошкент шаҳрида Беларусь-Ўзбекистон қўшма тармоқлараро амалий техник квалификациялар институтини ташкил этиш тўғрисида”ги ПҚ-4524 сонли қарори қабул қилинди. [6.] Унга мувофиқ, халқаро таълим стандартларига мувофиқ, шу жумладан қўшма таълим дастурлари асосида республика саноат тармоқларининг энг муҳим илмий-ишлаб чиқариш масалаларини ҳал эта оладиган юқори малакали муҳандис-техник кадрларни бакалавриат таълим йўналишлари ва магистратура мутахассисликлари бўйича тайёрлайдиган институт ташкил этилди. Мазкур институт бугунги кунда интеллектуал қурилмалар, ахборот хавфсизлиги, компьютер меҳатроникаси йўналишларида мутахассисларни тайёрламоқда.

Хулоса қилиб айтадиган бўлсак, ахборот хавфсизлигини таъминлаш муаммоси комплекс характерга эга бўлиб, уни ҳал қилиш ҳар қандай давлат учун ҳуқуқий ва ташкилий чоралар кўришни ҳамда ривожланган мамлакатлар билан яқиндан ҳамкорлик қилишни талаб этади.

Ўзбекистон ҳам Беларусь Республикаси билан яқиндан ҳамкорликни амалга ошириш орқали ахборот хавфсизлиги тизимини яратиш ва тартибга солишда самарали натижаларга эришади. Бунинг натижасида мамлакатимизда очиқ ахборотлашган жамиятни қуришда ва фуқароларда кириб келаётган ахборот оқимиغا нисбатан барқарор иммунитет тизимини ишлаб чиқиш ва амалга тадбиқ этишга эришилади.

Адабиётлар:

1. Каримов И.М., Тургунов Н.А. Ахборот хавфсизлиги асослари. – Т.: 2013, 13 б.

О'ЗБЕКИСТОН YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

2. Бирюков А.А. Информационная безопасность: защита и нападение. – Минск: 2017, с.42.
3. Халқ сўзи. №157. 2019 йил 2 август. – 1-бет.
4. Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 19.01.2019 й., 09/19/46/2506-сон; 24.03.2020 й., 09/20/179/0350-сон/ 29 бет.
5. Қонунҳужжатларимаълумотларимиллийбазаси, 21.11.2019 й., 07/19/4524/4040-сон.
6. Қонунҳужжатларимаълумотларимиллийбазаси, 21.11.2019 й., 07/19/4524/4040-сон.

XX АСРНИНГ 40 ЙИЛЛАРИДА ФАРҒОНА ВОДИЙСИ ХУДУДЛАРИДА ОЗИҚ-ОВҚАТ САНОАТИ ВА УНИНГ АҲВОЛИ

М. Хўжамов,

Наманган давлат университети ўқитувчиси

Аннотация Ушбу мақолада иккинчи жаҳон уруши йилларида Ўзбекистон озиқ-овқат саноатидаги ўзгаришлар ва муаммолар Фарғона водийси ҳудудларида мисолида таҳлил қилинган. Мақолада асосий эътибор минтақа озиқ-саноатининг аҳволми, тизимдаги ўзига хос бўлган муаммолар, урушнинг Фарғона водийси озиқ-саноатига кўрсатган салбий таъсири ва унинг ечимларига қаратилган.

Калит сўз ва иборалар: Иккинчи жаҳон уруши, озиқ-саноати, Фарғона водийси, қишлоқ хўжалиги, қанд лавлаги, донли экинлар, солиқлар, ёғ заводлари, консерва заводлари, мева-сабзавотлар

Маълумки 1941 йил 22 июнь эрта тонгда фашистик Германия қўшинлари СССР ҳудудига ҳужум бошлади. Шу кундан бошлаб “Барбаросса” режаси амалда ҳаётга тадбиқ этила бошлади. 1941 йил декабрда фашистик Германияси армияси Болтиқбўйи республика-лари, Украина, Белоруссия, Россиянинг ғарбий ҳудудларини эгаллаб, Москва остонасигача яқинлашди.

Собиқ Итифоқ ғарбий ҳудудларининг босиб олинishi қишлоқ хўжалиги ҳолати ва озиқ-овқат таъминотига салбий таъсир этди. Оккупация қилинган

О'ЗБЕКИСТОН YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

худудларда СССРдаги жами экин майдонларининг 47 %, шу жумладан, буғдойнинг 38 %, қанд лавлагининг 87 %, кунгабоқарнинг ярми ва бошқалар қолиб кетди [1. С. 22–23]. Шунингдек, фашистик Германия босиб олган худудлар салмоқли моддий-техника базасига эга эди. 1940 йилда мазкур худудларда 190 минг трактор (СССР жами тракторларнинг 28 %и), 63,5 минг комбайн (жами комбайнларнинг 35 %и), 16,1 минг юк автомобиллари (жами юк машиналари паркининг 7 %и) ва 12 млн. от (жами отларнинг 57 %и) мавжуд бўлган [2. С. 155].

Қишлоқ хўжалигидаги йўқотишларнинг оғирлигини Ўзбекистон каби фронт орти худудлари кўтариши керак эди. 1941 йил 17 ноябрда қабал қилинган ВКП (б) МК ва СССР ХКК нинг қўшма қарорида Собик Иттифок миқёсида Ўзбекистон қишлоқ хўжалигига олдида қўйиладиган асосий вазифалар белгиланиб берилди. Қарорда озиқ-овқат ва қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари билан фронтни таъминлашда дон, техника экинлари ва сабзавотлар ҳосилини кўпайтиришда Урал, Сибир, Ўрта Осиё ва Қозоғистоннинг алоҳида аҳамияти белгилаб берилди [3. С. 168].

Ушбу вазифаларни ҳал қилиш бир қатор омиллар туфайли мураккаблашиб кетган эди. Республика ва айниқса, Фарғона водийси вилоятлари (Наманган, Фарғона ва Андижон) қишлоқ хўжалиги асосан, пахта етиштиришга йўналтирилган бўлиб, озиқ-овқат маҳсулотлари собик Иттифокнинг бошқа худудларидан келтирилар эди. Масалан, Иккинчи жаҳон урушидан аввалги йилларда Ўзбекистон истеъмолидаги асосий дон маҳсулотлари РСФСР ва Украинадан ташиб келтирилар эди. Уруш бошлангач, озиқ-овқат келтириш тўхтади, натижада озиқ-овқат маҳсулотлари билан аҳолини таъминлаш учун ички имкониятларни топиш заруриятга айланди. 1942 йилдан Ўзбекистон ўзини тўлиқ ғалла билан таъминлаши лозим эди. Бу дегани, республикада ғалла ялпи ҳосилини 5–6 млн. центнердан 12–15 млн. центнерга кўтарилиш керак эди [4. С. 127].

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

Бундан ташқари, Ўзбекистон Автотранспорт вазирлиги Қўқон қанд заводида Горкий туманидаги колхозларга хизмат қилиш учун 65 та автомашина ўрнига атиги 23 та автомашина юборган эди. Шунинг натижасида Қўқон қанд заводида 1 октябргача 450 минг центнер ўрнига 130 минг центнер лавлаги ташиб келтирилган эди [5. Б. 4].

Марказлаштириш сиёсати натижасида урушдан кейинги дастлабки йилларида озиқ-овқат моллари ишлаб чиқариш ва аҳолига етказиб беришда республиканинг вилоят ва туманларда турли тафоввутлар ҳам мавжуд бўлган. Жумладан, Фарғона вилоятидаги Марғилон нон заводида қуввати ҳар кунига аҳоли учун 24 тонна нон ёпиш имкони бўлган, режада 15 тонна кунига нон ёпиши кўрсатилган, лекин нон заводи кунига 6–7 тонна нонни зўрға ишлаб чиқарган. Бунга сабаб, ускуналарнинг эскилиги, завод учун ажратилган ун ва кўмирнинг ўз вақтида ташиб келтирилмагани, ҳамир қилувчи ишчиларнинг етишмаслиги, 7 ой ичида заводда 4 мартаба директор алмаштирилганлиги сабаб бўлган [6. Б. 3].

Ўзбекистон ССРда уруш йиллари ва урушдан сўнг ҳам консерва маҳсулотлари саноати етакчи озиқ-овқат тармоқларидан бири бўлган. 1946 йилда Ўзбекистон консерва саноати маҳсулот ишлаб чиқариш йиллик режани муддатидан икки ой аввал бажарди. Ушбу ҳолат консерва саноати учун ижобий томонга ўзгариш бошланганини билдирар эди, чунки урушнинг сўнгги йилида Ўзбекистон консерва саноати давлат режасига мувофиқ, аҳолига маҳсулот етказиб беришни режадан 14 миллион банкага кам бажарган эди.

1946 йилда Фарғона ва Янгийўл консерва заводлари шу йил сентябрь ойида, Андижон ва Самарқанд консерва заводлари октябрь ойида давлат режасини бажарган эди [7. Б. 4]. Иттифоқ мамлакатларидан бири бўлган Ўзбекистон ССРда консерва маҳсулотларини хом ашёси асосан, қишлоқ хўжалиги маҳсулотларига асосланган бўлиб, консерва заводларига колхозлар ва совхозлар етиштирган маҳсулотлар олиб келиниб, тайёрланган. Лекин, соҳада муаммолар ҳам мавжуд бўлиб, масалан, Фарғона ва Андижон консерва

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

заводларида маҳсулотнинг сонини кўпайтириш билан ҳаддан ташқари қизиқиб кетиб, давлат томонидан тасдиқланган сифат ҳамда маҳсулотнинг хилларини эсдан чиқариб қўяди [8. Б. 4].

Бундан ташқари, заводда маҳсулотни тайёрлашга белгиланган меъёрдан кўп мевалар ишлатилгани ва исрофгарчилик ҳоллари юзага келган эди. Наманган консерва заводи ҳар хил меваларни 6 ярим фоиз ортиқча сарфлаган бўлса, Янгийўл консерва заводи кўп нобудгарчиликка йўл қўйган, “Ўроқ ва болға” заводида ёғ талон-тарож қилинган, Фарғона консерва заводида эса 38 тонна мева чиритиб юборилган эди [9. Б. 4].

Урушдан сўнг бутун Иттифоқ мамлакатларида қатори Ўзбекистон ССРда шаҳарлар, туманлар, қишлоқлар ва шаҳарчалар ўртасида савдо-сотик, озиқ-овқат ишлаб чиқаришни жадаллаштириш, эркин савдони йўлга қўйиш буйича чора тадбирлар амалга ошириш, аҳоли учун кундалик кўп эҳтиёжга эга озиқ-овқат турларини кўпайтириш ва етказиб бериш долзарб масала бўлган эди. 1946 йил 9 ноябрда СССР Министрлар Совети “Шаҳар ва қишлоқларда озиқ-овқат ва саноат моллари билан кооператив савдосини кучайтириш ҳамда озиқ-овқат ва кўп истеъмол қилинадиган молларни ишлаб чиқаришни кучайтириш тўғрисида” махсус қарор қабул қилинди [10. Б. 1].

Ушбу қарорнинг Ўзбекистон ССРда ҳам жорий этилиши озиқ-овқатнинг аҳоли томонидан кўп истеъмол қилинадиган турларини кўп ишлаб чиқарилишида маҳаллий хунармандлар олдида катта маъсулият юклайди. Қабул қилинган режага мувофиқ, Ўзбекистон хунармандчилик кооперациялари 1947 йилда 480 миллион сўмлик маҳсулот ишлаб чиқариши керак эди. Шундан 400 миллион сўмлиги озиқ-овқат ва кўп истеъмол қиладиган моллар бўлиши лозим эди [11. Б. 1].

Урушдан кейинги йилларда Ўзбекистон озиқ-овқат саноатида ўсиш ва истеъмол учун мўлжаллаган озиқ-овқат маҳсулотларини ишлаб чиқаришда ўсиш юзага келади. Мисол учун, 1946 йилдан 1947 йил февралгача бўлган фоиз: Озиқ-овқат саноати вазирлиги 97.9 фоиз, Ёғ саонати 155.1 фоиз, Ноз-

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

неъмат ва пардоз буюмлар саноати 108. фоиз, гўшт-сут саноати 110.2 фоиз, Ўзбекистон Министрлар совети ҳузуридаги Балиқ саноати бош бошқармаси 139.3 фоизга маҳсулот ишлаб чиқариб, аҳолини кундалик энг муҳим озиқ-овқат молларига бўлган талаблари бажарган эди [12. Б. 2].

1947 йил март ойида пахтани ўз вақтида экишни қанчалик жадал экани ва шу қатори Ўзбекистонда шакар ишлаб чиқаришда асосий хом ашё бўлган қанд лавлаги етиштириш масаласига ҳам эътибор қаратилди. Бунга сабаб, аввалги йилда қанд лавлаги етиштиришдаги муаммолар ва белгиланган давлат режасини бажарилмаганлиги асосий сабаб қилиб кўрсатилди. Ўтган йилда пахта қатори қанд лавлаги етиштиришга мўлжалланган Фарғона вилоятида гектаридан 128 центнер, бошқа вилоятларда эса ундан ҳам кам ҳосил йиғиштириб олинди.

1947 йилда Республикада қанд лавлаги гектаридан кам деганда 220 центнердан ҳосил етиштирилиши, ҳаммаси бўлиб камида 800 минг тонна умумий ҳосил олиш белгилаб берилди [13. Б. 4]. Халқ хўжалигидаги бундай ўзгариш албатта, мавжуд озиқ-овқат етишмовчиги бартараф этиш, кундалик турмуш тарзи ва истеъмол учун зарур бўлган маҳсулот турарини кўпайиши, мунтазам таъминланишга эришилишини кўзда тутилган эди. Лекин, озиқ-овқат масаласининг фақат марказдан туриб бошқарилиши, йиллик давлат режаларини маҳаллий аҳолининг реал эҳтёжларидан келиб чиқиб ишлаб чиқилмаслиги ҳам вазиятни тўлиқ ечим топишига имкон бермаган ва истеъмол молларини етишмаслиги сақланиб қолаверган.

Шунингдек, шоли етиштириш ва давлатга топшириш режаси республика ҳудуди тизимли ташкил этилган бўлиб, барча ҳудудлар мажбуриятлари бўйича секторларга бўлиб чиқилган ва шу орқали ҳудудларда етиштирилган дон маҳсулотлари мавсум жараёнида тизимли равишда белгиланган режа асосида қабул қилиб олинган. Жумладан, 1947 йил 1 октябрь ҳолатига давлатга ғалла ва шоли топшириш режаси ҳудуд ҳамда секторлар кесимида қуйидагича бўлган:

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

Андижон вилояти 51,7 %, Наманган вилояти 54 %, Фарғона вилояти 74,3 [14. Б. 3].

Мана шундай жараёнда Марказ ўлкага озиқ-овқат таъминоти ва турларини етказиб, озиқ-овқат истеъмол молларини тақчиллигини олдини олиш ўрнига ўзининг маъмурий-буйруқбозлик сиёсати билан фақатгина топшириқлар бериш билан овора эди. Бирёқлама олиб борилган ушбу сиёсат амалда ўзини оқламаган, аксинча, халқнинг турмуш даражаси кун сайин пасайиб бораверган ва бутун Иттифоқ мамлакатлари қатори Ўзбекистон ССРда ҳам “социалистик фаровон жамият” куриш ғоялари фақат ва фақат куруқ сафсата экани ўз исботини топиб бораверди.

Фойдаланилган манба ва адабиётлар рўйхати:

1. Народное хозяйство СССР в Великой Отечественной войне 1941–1945 гг. Статистический сборник. – М., 1990. – С. 22–23.
2. Советская экономика в период Великой Отечественной войны 1941–1945 гг. – М.: Наука, 1970. – С. 155.
3. История Великой Отечественной войны Советского Союза 1941–1945 гг. – М.: Воениздат, 1961. – С. 168.
4. Ризаев Г. Р. Аграрная политика советской власти в Узбекистане 1917–1965 гг. – Ташкент: Ўзбекистон, 1967. – С. 127.
5. Қизил Ўзбекистон. 1946 йил 29 сентябрь. – №200. – Б. 4.
6. Қизил Ўзбекистон. 1946 йил 29 сентябрь. – №200. – Б. 4.
7. Қизил Ўзбекистон. 1946 йил 17 ноябрь. – №228. – Б. 4.
8. Қизил Ўзбекистон. 1946 йил 17 ноябрь. – №228. – Б. 4.
9. Қизил Ўзбекистон. 1946 йил 17 ноябрь. – №228. – Б. 4.
10. Қизил Ўзбекистон. 1946 йил 26 ноябрь. – №234. – Б. 1.
11. Қизил Ўзбекистон. 1946 йил 26 ноябрь. – №234. – Б. 1.
12. Қизил Ўзбекистон. 1947 йил 14 март. – №53. – Б. 2.

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

13. Қизил Ўзбекистон. 1947 й 18 март. – №56. – Б. 4.

14. Қизил Ўзбекистон. 1947 йил 4 октябрь. – №196. – Б. 3.

YOSHLAR ONGI VA QALBIDA AXBOROT HURUJIGA QARSHI MAFKURAVIY IMMUNITETNI SHAKLLANTIRISH ZARURATI

M.X.Usmonova–Namangan viloyat XTXQTMOHM ijtimoiy-iqtisodiy
fanlar metodikasi kafedrası o'qituvchisi

M.O.Toshpo'latova–Namangan viloyat, Norin tuman 12-maktab tarix fani
o'qituvchisi

Annotatstsia Ushbu maqolada bugungi kundagi mafkuraviy xurujlar va ularning salbiy oqibatlarinioldini olishda va axborot xurujiga qarshi yoshlarda mafkuraviy immunitetni shakllantirishning dolzarb masalalari bayon qilingan.

Kalit so'zlar.G'oya, mafkura, mafkuraviy xurujlar, globallashuv,ommaviy axborot vositalari, information texnologiya, ommaviy madaniyat mafkuraviy kurash,internet,uyali telefon, mafkuraviy immunitet.

Hozirgi vaqtda ko'z o'ngimizda dunyoning geopolitik, iqtisodiy va ijtimoiy, axborot kommunikatsiya manzarasida chuqur o'zgarishlar ro'y berayotgan, turli mafkuralar tortishuvi keskin tus olayotgan bir vaziyatda, barchamizga ayonki, fikrga qarshi fikr, g'oyaga qarshi g'oya, jaholatga qarshi ma'rifat bilan kurashish har qachongidan ko'ra muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Bugungi kundagi mafkuraviy xurujlarvaularning salbiy oqibatlarini hisobgaolgan holda, ularga qurshi sobit turaoladigan shaxslarni tarbiyalash asosiy ustuvor vazifalarimizdan biridir. Mafkuraviy immunitet ma'naviy-marifiy, ijtimoiy-siyosiy, estetik-xuquqiy bilimlarni yoshlarimizga shunchaki etkazish emas, bu bilimlardan mafkuraviy kurashlar, globallashuvda vrivoqelilaridan kelib chiqib munosabat bildira olish ko'nikmalarini hosil qilish, “ommaviy madaniyat” tarzidayopirilibkiribkelayotgannosog'lomg'oyalargamunosibjavobberaoladiganvabun dayta'sirlarningoqibatiyaxshinatijalargaolibkelmasliginianglaydiganyoshlarnitarbiyal ashdir. Shuninguchunhammafkuraviyimunitetikkitahtidiga; a) mafkuramizningma'no-mazmuniniifodalovchiVatanravnaqi, yurttinchlighi, ijtimoiyhamkorlik, millatlararototuvlik, diniybag'rikenglik, komilinsonkabimuqaddasqadriyatlariniamalgaoshirishgaqaratilgang'oyalargaqarshitur uvchitashqiaxborotlartahdidiga; b) o'zVataniga, vatandoshlarigaoxiroqibatdao'z-o'zigazarar yetkazishgaqaratilgang'oyalar, fikrvahatti-harakatlartarzidagiichkitahtidgayo'naltirilishilozim.

Kechayotgan hayot jarayonlarining o'zi ko'rsatib turibdi, ba'zi davlatlar va ayrim siyosiy markazlar bugungi kunda asosiy e'tiborni inson ongi va qalbini egallashga urinmoqdalar. Bunday siyosiy kuchlarning asosiy quroli “g'oya”dirvayo'naltirilganengmuhimob'ektisodda, ishonuvchan,

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

halidunyonito'laanglab yetmagankelajagimizegalaribo'lganyoshlardir. Albatta, buta'biiyhol, chunkijamiyatimiz, davlatimizningasosiyharakatlantiruvchikuchiyoshlardir. Bundayg'oyaviy-mafkuraviytarg'ibotlartezmuddatdao'znatijasinibermanasada, aynanta'sirdoirasigaolinganyoshlarunib-o'sibkelajakdao'zxalqi, Vataniuchunemas, o'zibilgan-bilmaganholda "nayrangbozlar" foydasigahizmatqilishita'biy. Shuo'rindaaxloqsizlikg'oyalarinitarg'ibetishdamashhurbo'lganFarangyozuvchisiMar kizdeSadmafkuraorqalimamlakatlarniqaramqilishhaqidashundaydeydi"Bizbutunduny oniegallamog'imizuchunbundanbuyonkattamuhorabalardaqaqnashishimiz, jangijadallaryuritib, dunyoningqariyibuzoqo'lkalaridafarangaskarihalokbo'lishi-yu, uningjasadivaetiklarichiribbitishimutlaqoshartemas. Agarbizboshqamamlakatlarga, xususan, Sharqqaaxloqimizni (to'g'rirog'iaxloqsizliklarni) menikidaykitoblarvaboshqayo'llarbilantarqataolsak, unio'shaxalqlarningturmishtarzigaaylantirabilsak, jumlaajahonoyog'imizostigayukinibkeladi, butunodamzodningqalbigaegalikqilishgamuvaffaqbo'lamiz...".

Hozirgi kunda
globallashuvningyoshlartarbiyasigao'tkazayotgansalbiyta'sirlariniquyidagchaiizohlas
hmumkin:

Birinchidan, informatsiontexnologiyalarningyuksakrivojlanishinatijasida, internet, uyalitelefon, telekommunikatsiyalarvaturliaxborotnashrlariningkiribkelishi. Buvositalarorqalitaklifetilayotgan "qadriyatlar" ko'phollardayoshlarimiznio'zimizningmilliyqadriyatlarimizdanuzoqlashtiribqo'ymoq da, boshqachaqilibaytgandao'zigaxos "ildiziyo'qindivid"larningshakllanishgaolibkelmoqda.

Ikkinchidan, "ommaviymadaniyat" turlixilko'rinishlariningyoshlarorasidakengtarqalishi. Bularasosankiyinishda, qiziqishda, bo'shvaqtnio'tkazishda, didlarningsayozlashuvida, milliyqadriyatlargamunosabatdanamoyonbo'lmoqda. "ommaviymadaniyat" G'arbmadaniyatiqadriyatlarinio'zidaifodaetayotgan nигilizm, andishasizlik, yoshlarimizdag'arbonaindividualizm, egotsentrizm, behayolikvazo'ravonlik, milliyqadriyatlargavaijtimoiymanfaatlargabepisandlikbilanmunosabatdabo'lishkabiill atlarnikeltiribchiarmoqda.

Uchinchidan, yoshlarorasidataqlidchilik, g'arbonaideallargako'r-ko'ronaergashishkabiholatlarhamkuzatilmoqda. Bunda, xoriydakengtarqalganaxloqiyvama'naviyyurish-turishandozalariningkinofil'mlar, modavaturlixilreklamalarorqaliyoshlarimizonginichulg'abolayotganiniilg'ashqiyinem as. Natijada, yoshlaro'rtasidakitobo'qishdanko'rakomp'yuteroldidavaqtlarinio'tkazish,

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

mazmunansayozbo'lganturlixiljanrdagifil'mlarnitomoshaqilishodattusigakiribbormoq da.

Buesayoshlarimizdamafkuraviyimmunitetnishakllantirishgahizmatqiluvchiya ngimexanizmlarniqidiribtopishmuhimilmiyvaamaliyahamiatkasbetadi.

Mafkuraviyimmunitetjamiyata'zolariga, ayniqsa, yoshlarongivaqalbigaqanchaliksingdirilganbo'lsajamiyatimizdagiinsonlaronginivaqal biniegallashosonkechmaydivajamiyatimiz'a'zolariyotg'oyalargaberilmaydi.

Barchamizgaayonki, jamiyatningrivojlanishiunitashkilqiluvchishaxslarvaijtimoiyguruhlariningilmiy, kasbiy, ijtimoiy-siyosiy, axloqiy, estetikjihatlardankamoltopishigabog'liq.

Barchamizgaayonbo'lishikerakki, qaerdaki beparvolik va loqaydlik hukm sursa, eng dolzarb masalalar o'zi bo'larchilikka tashlab qo'iilsa, o'sha yerda ma'naviyat eng ojiz va zaif nuqtaga aylanadi. Va aksincha — qaerda hushyorlik va jonkuyarlik, yuksak aql-idrok va tafakkur hukmron bo'lsa, o'sha yerda ma'naviyat qudratli kuchga aylanadi.

BUGUNGI GLOBALLASHUV JARAYONIDA OMMAVIY AXBOROT VOSITALARINING YOSHLAR TARBIYASIGA TA'SIRI

M.X. Usmonova - Namangan viloyat XTXQTMOHM o'qituvchisi

J.U.Murodova –Namangan tuman 16-maktab tarix fani o'qituvchisi

Annotatssiya Ushbu maqolada hozirgi globallashuv jarayonida yoshlarning ongi va qalbini egallash uchun olib borilayotgan kurashda ommaviy axborot vositalarining yoshlarga ta'siri haqidagi ma'lumotlar berib o'tilgan

Kalit so'zlar. Globallashuv, ommaviy axborot vositalari, axborot maydoni, mafkuraviy kurash, internet, ta'lim- tarbiya tizimi.

Bugun biz tez sur'atlar bilan o'zgarib borayotgan, insoniyat hozirga qadar boshidan kechirgan davrlardan tubdan farq qiladigan o'ta shiddatli va murakkab bir zamonda yashamoqdamiz. Davlat va siyosat arboblari, faylasuflar, olimlar va jurnalistlar bu davrni turli xil nomlar bilan atamoqda. Kimdir uni yuksak texnologiyalar zamoni desa, kimdir tafakkur asri, yana birov axborotlashuv davri sifatida izohlamoqda. Ammo, hozirgi davrni globallashuv davri desak to'g'ri bo'ladi⁴¹.

Globallashuv o'zi nima? Uning qanday ijobiy va salbiy tomonlari bor?

⁴¹ Karimov I.A. "Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch" – T.: Ma'naviyat, 2008. – B. 110

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

Globalashuv hayot sur'atlarining beqiyos darajada tezlashuvi demakdir⁴².

Globalashuvning o'ziga xos tomoni shundaki, hozirgi sharoitda yoshlar tarbiyasiga mafkuraviy ta'sir o'tkazishning nihoyatda o'tkir quroliga aylanib, ma'naviy axloqiy tarbiya ishlarini murakkablashtirmoqda.

Bugungi kunda zamonaviy axborot maydonidagi harakatlar shu qadar tig'iz, shu qadar tezkorki, endi ilgorigidek, ha bu voqea bizdan juda olisda yuz beribdi, uning bizga aloqasi yo'q, deb beparvo qarab bo'lmaydi. Ana shunday kayfiyatga berilgan xalq yoki millat taraqqiyotdan yuz yillar orqada qolib ketishi hech gap emas.

Hozirgi zamondagi eng katta xavf yoshlarning qalbi va ongini egallash uchun uzluksiz davom etayotgan mafkuraviy kurashdir. G'oyaviy ta'sir o'tkazish yo'lida xilma-xil ommaviy axborot vositalaridan foydalanilmoqda. O'zbekiston Respublikasining birinchi Prezidenti o'rinli ta'kidlaganidek "beozorgina bo'lib tuyulgan musiqa, oddiygina multfilm va reklama lavhasi orqali ham ma'lum bir mafkuraviy maqsadlar ifodalanadi⁴³.

Bunda ular aholining qaysi qatlamga mo'ljallanganiga, ularning yoshi bilan bog'liq psixologik jihatlariga alohida e'tibor berilishini ham ta'kidlash zarur. "Pokemon" ("Cho'ntak monstrlari") mul'tseriali ijodkorlari 4 yil davomida multfilmni sotish bilan bir qatorda uning qahramonlari bilan bog'liq bo'lgan turli o'yinchoqlar, maykalar, futbolkalar, kalendarlar va shunga o'xshash narsalar ishlab chiqarish yordamida 5 mlrd dollar daromad qilishdi. Ushbu faktning o'zi ham yoshlar ongi va shuuriga ta'sir qilishning yangidan-yangi mexanizmlari yuzaga kela boshlaganligidan dalolatdir deyish mumkin. Hozirgi kunda Yaponiyada bu multfilmni 90 %, AQSHda 83 %, Germaniyada 63 % bolalar tomosha qilayotganligi qayd qilinmoqda. Demak, yoshlarga ta'sir ko'rsatish doirasi kengayib bormoqda.

Bugungi kunda yoshlarimiz nafaqat o'quv dargohlarida, radio-televideniya, matbuot, internet kabi vositalar orqali ham rang-barang axborot va ma'lumotlarni olmoqda⁴⁴.

Mutaxassislarining ma'lumotlariga ko'ra hozirgi yoshlarning 90 foizi asosiy axborot manbai sifatida internetga murojaat qiladi. Aksariyat yoshlar internetga ma'lumot olish, yangiliklar izlashning asosiy markazi deb qarasalar, ayrim yoshlar internet tizimi deganda asosan ijtimoiy saytlarda tanishish va virtual muloqotlar

⁴² Karimov I.A. "Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch" – T.: Ma'naviyat, 2008. – B. 111

⁴³ Karimov I.A. "Milliy istiqlol mafkurasi xalq e'tiqodi va buyuk kelajakka ishonchdir" – T.: O'zbekiston, 2001. – B. 7

⁴⁴ Karimov I.A. "Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch" – T.: Ma'naviyat, 2008. – B. 111

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

qilishni tushunishmoqda. Internetda yoshlar dunyoqarashiga, g'oyaviy tarbiyasiga o'ta salbiy ta'sir ko'rsatuvchi manbalar ham oz emas.

Jahon axborot maydoni tobora kengayib borayotgan shunday bir sharoitda yoshlarimizni ongini faqat o'rab-chirmab, uni o'qima, buni ko'rma, deb bir tomonlama tarbiya berish, eng shubxasiz, zamonning talabiga ham, bizning ezgu muddaolarimizga ham to'g'ri kelmaydi. Nega deganda, biz yurtimizda ochiq va erkin demokratik jamiyat qurish vazifasini o'z oldimizga qat'iy maqsad qilib qo'yganmiz va bu yo'ldan hech qachon qaytmaymiz!

Nafaqat yuqori darajada bilimli, shu bilan birga, yaxshi tarbiya ko'rgan va ma'naviyati yuksak yoshlar har qanday murakkab muammolarni hal etishga qodir bo'ladi. Shu bois yoshlarni dunyoni to'g'ri idrok etishga o'rgatishda sifatli ta'lim bilan birga samarali tarbiya beradigan tizim nihoyatda zarur. Ta'lim-tarbiyaning jamiyat rivojidadagi yuksak mavqeini to'liq anglatish orqali bilim olish va tarbiyali bo'lishga intilishni yosh avlod uchun eng muhim vazifaga aylantirish zarur.

Bugungi kunda bizning qilayotgan barcha ishlarimiz farzandlarimizning baxt-u saodati, ularning yorug' kelajagi uchun amalga oshirilmoqda. Odobli, bilimdon va aqlli, mehnatsevar, iymon-e'tiqodli farzand nafaqat ota-onaning, balki butun jamiyatning eng katta boyligidir.

Shu haqiqatdan kelib chiqqan holda, yoshlarimizni har tomonlama sog'lom va barkamol etib tarbiyalash, hayot abadiyligi, avlodlar davomiyligini ta'minlash, shu bilan birga xalqaro maydonda mafkuraviy, g'oyaviy va informatsion kurashlar kuchayib borayotgan hozirgi murakkab va tahlikali davrda yoshlarimizni turli mafkuraviy hurujlardan himoya qilish, hayotga ongli munosabatini shakllantirish, yon atrofda yuz berayotgan voqealarga daxldorlik hissini oshirish, mamlakatimiz mustaqilligi, tinch-osoyishta hayotimizga xavf tug'dirishi mumkin bo'lgan tajovuzlarga qarshi izchil kurash olib borish va bugungi kunda barchamizning nainki asosiy vazifamiz balki insoniy burchimizga aylanishi lozim.

MAMLAKATIMIZ TARAQQIYOTINING HOZIRGI BOSQICHIDA

YOSHLAR TARBIYASINING DOLZARB VAZIFALARI

Qoriyev Abdumalik Ubaydullayevich,
NVXTXQTMOM o'qituvchisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada globallashuv sharoitida yoshlarni qanday tarbiyalash lozimligi va uning dolzarb vazifalari, tamoyillari yoritilgan.

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

Kalit so'zlar. Yoshlar, globallashuv, ta'lim-tarbiya, rahbar, pedagog, ma'naviyat, oila va jamiyat.

Аннотация. Эта статья содержит, как молодые люди поднимают молодых людей в контексте глобализации и охватывают свои текущие функции и принципы.

Ключевые слова. Молодежь, глобализация, образование, лидер, педагог, духовность, семья и общество.

Annotation. This article contains how young people to raise young people in the context of globalization and cover their current functions and principles.

Keywords. Youth, globalization, education, leader, educator, spirituality, family and society.

Yoshlar tarbiyasida davrning xususiyatlaridan kelib chiqish zarur. Chunki, har bir kishi zamon va makonda yashaydi, davr va ijtimoiy muhit shaxs shakllanishida asosiy rol o'ynaydi. Hozirgi davrning asosiy xususiyati bu – globallashuv va o'ta axborotlashgan jamiyatda yashayotganligimizdir. Mamlakatimiz Prezidenti Shavkat Mirziyoyev so'zi bilan aytganda, **“Bugungi kunda shiddat bilan o'zgarib borayotgan hayot oldimizga qo'yayotgan bir-biridan murakkab va muhim masalalarni hal qilish haqida o'ylar ekanmiz, ularning yechimi aynan ta'lim-tarbiya bilan, yoshlarning dunyoqarashini zamonaviy bilim, yuksak ma'naviyat va ma'rifat asosida shakllantirish bilan bog'liq ekaniga yana bir bor ishonch hosil qilamiz”**[1].

Ta'lim-tarbiyada yoshlarning hayotiy qiziqishlari va mo'ljallari albatta hisobga olinishi kerak. Bunda masalaning ikki jihatini bilish va e'tiborga olish zarur. Birinchidan, o'quvchi va talaba yoshlarning hayotiy qiziqishlari va mo'ljallari ularning ehtiyoj va maqsadlari bilan bog'liq ekanligi. Ikkinchidan, ularning hayotiy qiziqishlari va yo'nalishlarini istiqbolli tarzda to'g'ri shakllantirilishi masalasi. Ya'ni, o'quvchi, farzand o'zicha nimaga qiziqsa va nimani xohlasa, shu narsaga yo'naltirish emas, balki unda hayotiy (avvalo kasbiy) motivlarni maqsadga muvofiq istiqbolli shakllantirish lozim.

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

Yoshlarga ta'lim-tarbiya berish bu – ularni mustaqil hayotga tayyorlash degani. Bu murakkab, shu bilan birga uzoq muddatli uzluksiz jarayon. O'quvchi yoshlar tarbiyasida, ular jamiyatda o'z o'rnini topishida oila muhiti birinchi o'rinda turadi. Ta'kidlash lozimki, oila va mahalladagi katta yoshlilar barchasi o'zlari bilgan-bilmagan, tushungan-tushunmagan holda pedagog, psixolog, tabib, kasb o'rgatuvchi usta, huquqshunos va boshqa ko'plab ijtimoiy-kasbiy funktsiyalarni bajaradilar. Bundan xulosa shuki, ota-onalarda va umuman oila muhitida pedagogik-psixologik savodxonlikni oshirish lozim.

Oila va jamiyatda zamonaviy pedagogik savodxonlikni oshirishning bir qator yo'llari mavjud. Fikrimizcha, ulardan eng samarali va ommabop shakli – o'zbek xalqining milliy mentalitetidan, etnopsixologik xususiyatlaridan kelib chiqib, hozirgi davrning muhim xususiyatlarini hisobga olgan holda oila pedagogikasi uchun umummamlakat miqyosida foydalaniladigan ijtimoiy-tarbiyaviy dasturlar ishlab chiqish, shu dasturlar asosida telemashg'ulotlar olib borishdir.

Biz kattalar, o'qituvchilar ko'pincha farzandlarimizga, o'quvchilarimizga nazorat qilinishi, ta'sir o'tkazilishi kerak bo'lgan ob'ekt sifatida qaraymiz. Natijada, bolalar asosiy diqqat-e'tibori va harakatini o'z-o'zini rivojlantirishga emas, balki tashqi ta'sirlardan, ya'ni kattalardan himoya qilishga qaratadi[2].

Ma'naviy – ma'rifiy tarbiya sohasidagi faoliyatimizda quyidagi tamoyillar asosida ish olib borish muhim ahamiyatga ega:

- Oddiylik va doimiylik. Tarbiyaviylar ishlar mazmun-mohiyatan o'quvchining yoshi, psixofiziologik xususiyatlariga mos bo'lishi lozim. SHu bilan birga oila muhiti, mahalliy ijtimoiy muhit albatta diqqat e'tiborda bo'lishi talab etiladi. Ma'naviy – axloqiy tarbiya jarayoni uzluksiz, izchil va sobitlik bilan olib borilsagina, o'quvchi yoshlar qalbi va ongiga yetib boradi.

- Tarbiya ishida rasmiyatchilikka, to'rachilik va shiorbozlikka yo'l qo'ymaslik tamoyili. Aks holda o'zimizni o'zimiz aldagan bo'lamiz. Asosiy e'tibor jarayonning o'zigagina emas, pirovard natijaga, samaraga qaratilishi kerak.

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

Tizimlilik, fikr, so'z va amal birligi, shaxsiy o'rnak ko'rsatish tamoyili.

Tarbiyaviy jarayon kontseptual asosda, yaxlit tizim va aniq chora-tadbirlar ko'lamida, barcha bosqich va yo'nalishlarda, ijtimoiy hayotning barcha sohalarini qamrab olgan bo'lsagina ko'zlangan natijaga erishish mumkin[3].

Bizning fikrimizcha, hozirgi glaballashuv sharoitida tarbiyaviy ishlarning dolzarb masalalari quydagilardan iborat:

- Rahbar va pedagog kadrlarda O'zbekiston Respublikasining yoshlarga oid qonun hujjatlari va ular asosida ishlab chiqilgan tarbiyaviy ishlarning huquqiy-me'yoriy asoslari bo'yicha bilim darajasini oshirish. Tajribali pedagoglar va mutaxassislar tomonidan yoshlar tarbiyasiga oid huquqiy-me'yoriy hujjatlarni yanada takomillashtirish bo'yicha takliflar va tavsiyalar ishlab chiqish.

O'quvchi va talaba yoshlar tarbiyasiga qo'yilayotgan asosiy talablar maktabda, oilada va ko'chada har doim ham bir-biriga mos kelavermaydi. Shundan kelib chiqib, darslar jarayonidagi va darsdan tashqari olib borilayotgan tarbiyaviy ishlarning, shuningdek, bu yo'nalishda ta'lim muassasasi-oila-mahalla hamkorligidagi ishlarning uzviyligi, uzluksizligi va izchilligini ta'minlash masalasi. Zotan, Mamlakatimizni yanada rivojlantirishning Harakatlar strategiyasida yoshlarga oid davlat siyosatini amalga oshirishda davlat hokimiyati va boshqaruvi organlari, ta'lim muassasalari, yoshlar va boshqa tashkilotlarning samarali faoliyatini tashkil etish vazifasi qo'yilgan[4].

- Nazariyotchi olimlar va tajribali amaliyotchi pedagoglar hamda psixologlar hamkorligida yoshlar muammolarini, ularning hayotiy mo'ljallari, ehtiyoj va qiziqishlarini maxsus o'rganilishi lozim. Aniqlangan xulosalar asosida tarbiyaviy ishlarni ham tashkiliy-boshqaruv jihatdan, ham mazmun-mohiyatan to'g'ri yo'lga qo'yish lozim.

Ota-ona va farzand, o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi o'zaro munosabatlarda ziddiyatli holatlarni pedagogik-psixologik jihatdan tadqiq qilinishi kerak. Ota-onalar bilan ishlashda oiladagi shaxslararo munosabatlar va ularning bola shaxsi shakllanishiga ta'siri haqida pedagogik-psixologik bilimlardan foydalanish kerak.

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

Mamlakatimizni yanada rivojlantirishning Harakatlar strategiyasida yoshlarga oid davlat siyosatini takomillashtirish yo'nalishida jismonan sog'lom, ruhan va aqlan rivojlangan, mustaqil fikrlaydigan, Vatanga sodiq, qat'iy hayotiy nuqtai nazarga ega yoshlarni tarbiyalash, demokratik islohotlarni chuqurlashtirish va fuqarolik jamiyatini rivojlantirish jarayonida ularning ijtimoiy faolligini oshirish vazifasi qo'yilgan[4].

Xulosa o'rnida shuni aytish mumkinki, nafaqat yuqori darajada bilimli, shu bilan birga, yaxshi tarbiya ko'rgan, keng dunyoqarashli, o'z hayotiy pozitsiyasiga ega bo'lgan, ma'naviyati yuksak yoshlar har qanday murakkab muammolarni hal etishga qodir bo'ladi. Shu bois o'quvchilarni dunyoni to'g'ri idrok etishga o'rgatishda sifatli ta'lim bilan birga samarali tarbiya beradigan tizim ham nihoyatda zarur. Ta'lim-tarbiyaning jamiyat rivojida yuksak mavqei to'liq anglatish orqali bilim olish va tarbiyali bo'lishga intilishni yosh avlod uchun eng muhim vazifaga aylantirish zarur. Zero, odobli, bilimdon va aqlli, mehnatevar, iymon-e'tiqodli farzand, nafaqat otanonaning, balki butun jamiyatning eng katta boyligidir[5].

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

- [1] Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Ўзбекистон ўқитувчи ва мураббийларига байрам табриги. “Маърифат”, 2017 йил 78-сон.
- [2] “Маърифат” газетаси, 2013-йил 13-март, 21-сон.
- [3] “Маърифат” газетаси, 2012-йил 4-апрель
- [4], [5] O'zbekiston Respublikasi Prezidentining “O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida” Farmoni.
- [6] Каримов И.А. Юксак маънавият-енгилмас куч. –Т.: Маънавият, 2008. –Б. 56

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

MUNDARIJA

1-SHO'BA. "Ҳозирги даврда ахборот маданияти глобаллашуви ва ахборот хавфсизлиги муаммолари.

ҲОЗИРГИ ДАВРДА АХБОРОТ МАДАНИЯТИ ГЛОБАЛЛАШУВИ ВА АХБОРОТ ХАВФСИЗЛИГИ МУАММОЛАРИ РАҲБАРНИНГ ОАВ БИЛАН ИШЛАШ МАДАНИЯТИ <i>М. Юнус, Н.Курбонова</i>	3
ЁШЛАРДА ДИНИЙ БАҒРИКЕНГЛИК ВА АХБОРОТ ХАВФСИЗЛИГИНИ ШАКЛЛАНТИРИШ МАСАЛАЛАРИ <i>Н.Гофуров</i>	8
МУТОЛАА МАДАНИЯТИ ВА ИНТЕЛЛЕКТУАЛ САЛОҲИЯТ <i>А.Абдуллазизов</i>	12
ГЛОБАЛ АХБОРОТ МАКОНИДА АХБОРОТ СИЁСАТИНИНГ УСТУВОР ЙЎНАЛИШЛАРИ <i>Ҳ.Ражабов</i>	19
ТЕХНИКА ТАРАККИЁТИ ДАВРИДА ЁШЛАРНИ АХБОРОТДАН ФОЙДАЛАНИШ МАДАНИЯТИНИ ЮКСАЛТИРИШ ЗАРУРИЯТИ. <i>Ж.Очилов</i>	23
ЖАМИЯТДА ГЛОБАЛЛАШУВ ШАРОИТИДА АХБОРОТ ХАВФСИЗЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШ МАСАЛАЛАРИ <i>О.Ғайбуллаев</i>	27
ҲОЗИРГИ ДАВРДА КОМИЛ ИНСОННИ ТАРБИЯЛАШ ВА ИННОВАЦИОН ШАХСНИ ШАКЛЛАНТИРИШДА – МАҲМУДХЎЖА БЕҲБУДИЙНИНГ ИЖТИМОИЙ ПОЗИЦИЯ <i>Д.Амриддинова</i>	31
ЁШЛАР СИЁСИЙ ОНГИНИ АХБОРОТ ХАВФСИЗЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШНИНГ МАҚСАД ВА ВАЗИФАЛАРИ <i>Ғ.Абдиев</i>	37
МАҲАЛЛИЙ ДАВЛАТ БОШҚАРУВ ОРГАНЛАРИДА ҚАРОРЛАР ҚАБУЛ ҚИЛИШ ЖАРАЁНИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШНИНГ НАЗАРИЙ ЖИҲАТЛАРИ <i>М.Исабаев</i> ,.....	40
МИЛЛАТЛАРАРО ТОТУВЛИКНИ ТАЪМИНЛАШДА АХБОРОТ МАДАНИЯТИНИНГ ЎРНИ <i>Д.Хакимова</i>	46

2-SHO'BA. Ўзбекистон ёшларида глобал ахборот маданиятини моделлаштириш ва прогнозлаштириш вазифалар.

АХБОРОТ МАДАНИЯТИНИНГ ГЛОБАЛЛАШИШ ЖАРАЁНИ: ИЖОБИЙ ВА САЛБИЙ ОҚИБАТЛАРИ <i>Н.Кодиров А.Еshmonov</i>	50
БЎЛАЖАК ЎҚИТУВЧИЛАРНИ ЎҚУВЧИЛАРДА АХБОРОТ ХАВФСИЗЛИГИ КЎНИКМАЛАРИНИ ШАКЛЛАНТИРИШГА ТАЙЁРЛАШ САМАРАДОРЛИГИ <i>Б.Байджанов, А.Тоҗибойев</i>	58
ИНТЕРНЕТ ХАВФСИЗЛИГИ ВА ОТА-ОНАЛАРНИНГ ВИРТУАЛ-ПЕДАГОГИК МАДАНИЯТИНИ РИВОЖЛАНТИРИШДАГИ МУАММОЛАР	65

O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI

<i>Х.Хайдарова</i>	
ЗАМОНАВИЙ БОСҚИЧДА АХБОРОТ СОҲАСИДА ГЛОБАЛЛАШУВ <i>Н.Тошнўлатова, Н.Ваққосова</i>	69
ИСЛОҲОТЛАР ШАРОИТИДА ТАДБИРКОРЛИК МАДАНИЯТИНИ ШАКЛЛАНТИРИШНИНГ ИЖТИМОЙ ОМИЛЛАРИ <i>С.Қозоқов, А.Тоғжойев</i>	75
АХБОРОТ ХАВФСИЗЛИГИ VA INTERNET MADANIYATI: TUSHUNCHASI VA MUAMMOLARI <i>R.Tursunov</i>	79
AES KRIPTOGRAFIK ALGORITMNING S-BLOKINI BUL FUNKSIYA KO'RINISHI <i>M.Berdimurodov, S.Tursunov</i>	84
ТА'ЛИМНИ MODERNIZATSIYALASH VA KOMPETENTLILIK MASALASI: ТАНЛИЛИЙ МУЛОҲАЗАЛАР <i>Bo'stonov X.Karimova</i>	86
3.ШЎБА. ОММАВИЙ АХБОРОТ ВОСИТАЛАРИНИНГ МАМЛАКАТ ТАРАҚҚИЁТИ ВА ЖАМИЯТ РИВОЖИГА ТАЪСИРИ, ЯНГИЧА ЁНДОШУВЛАР	
ЁШЛАРНИ ТАЪЛИМ-ТАРБИЯСИ MASALASIDA – СИДДИҚИЙ-АЖЗИЙ ҲОЯЛАРИДАН ФОЙДАЛАНИШ <i>Н.Ҳаққулов</i>	92
МИРЗО УЛУҒБЕК ИЖОДИДА КОНСТРУКТИВ КРЕАТИВЛИК <i>Г.Султонова</i>	95
ИНТЕРНЕТ ГЛОБАЛ ТАРМОҒИДАГИ ҲУҚУҚИЙ МУАММОЛАР <i>Р.Боймирзаева</i>	99
INTERNET MADANIYATI VA AXBOROT XAVFSIZLIGI: IJTIMOIIY HAYOTNING MUHIM HODISASI SIFATIDA <i>Abdunazarov Abdulhay</i>	103
GLOBALLASHUV DAVRIDA INTERNET TARMOG'I VA VIRTUAL REALLIK: MUAMMO VA YECHIMLAR <i>O.Boynazarov</i>	108
МАКТАВ О'QUVCHILARINING АХБОРОТ МАДАНИЯТИНИ ШАКЛЛАНТИРИШНИНГ YETAKCHI OMILLARI <i>O'.Jumango'ziyev</i>	113
ГЛОБАЛЛАШУВ ЖАРАЁНИДА АХБОРОТЛАШУВ ВА ЁШЛАР: ФАЛСАФИЙ ТАҲЛИЛ <i>З.Исақова</i>	118
ЁШЛАРДА ТАДБИРКОРЛИК МАДАНИЯТИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ - ЖАМИЯТ ТАРАҚҚИЁТИДАГИ МУҲИМ ОМИЛ <i>М.Муйдинова М.Иброҳимова</i>	123
СОВРЕМЕННАЯ МОЛОДЁЖЬ И НАРВСТВЕННЫЕ ЦЕННОСТИ. <i>Ф.Орипов</i>	126
ГЛОБАЛЛАШУВ ЖАРАЁНЛАРИДА МИЛЛАТЛАРАРО МУЛОҚОТ МАДАНИЯТИНИ ШАКЛЛАНТИРИШНИНГ ДОЛЗАРБЛИГИ. <i>Ш.Абдуллаев</i>	131
ШАХСНИНГ МАЪНАВИЙ КАМОЛОТИДА ОИЛАДАГИ АХЛОҚИЙ	133

**O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI
SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI**

МАДАНИЯТНИНГ АҲАМИЯТИ <i>Д.Раҳимбаева</i>	
АХБОРОТЛАШГАН ЖАМИЯТ ИСТИҚБОЛИ: МУАММО ВА ЕЧИМЛАР <i>З.Исақова</i>	137
ЎЗБЕКИСТОНДА АХБОРОТЛАШТИРИШНИНГ ҲОЗИРГИ ҲОЛАТИ ВА РИВОЖЛАНТИРИШ ИСТИҚБОЛЛАРИ <i>З.Исақова, Н.Мирзаҳолов</i>	143
GLOBALLASHUV DAVRINING DA BUZG'UNCHI G'OYALARNING YOSHLAR ONGIGA AXBOROT MAKONI VA YOSHLAR ONGIGA TA'SIRI <i>M.Abbosova</i>	156
АХБОРОТ МАКОНИДА МЕДИА МАДАНИЯТНИ ШАКЛЛАНТИРИШ МУАММОЛАРИ <i>I.Jorayeva</i>	160
ЁШЛАРДА ЧЕТДАН КИРИБ КЕЛАЁТГАН ТАҲДИДЛАРГА ҚАРШИ КУРАШ МАДАНИЯТИНИ ШАКЛЛАНТИРИШ <i>С.Эсанова</i>	163
ҒАРАЗЛИ АХБОРОТ ХУРУЖЛАРИДАН ҲИМОЯЛАНИШ МАСАЛАЛАРИ <i>М.Аббосова</i>	169
АХБОРОТ МЕДИА МАДАНИЯТИНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ ИЖТИМОЙ-СИЁСИЙ ОМИЛЛАРИ <i>Н.Кодиров</i>	171
ГЛОБАЛЛАШУВ ЖАРАЁНИДА ИЛМ-ФАННИНГ ЁШЛАВР МАЊНАВИЯТИНИ ОШИРИШДАГИ ЎРНИ <i>Б.Аббосов, А.Мамадонов</i>	178
GLABALLASHUV DAVRIDA AXBOROT MAKONI VA BUZG'INCHI G'OYALARNING SALBIY JIHATLARI <i>I.Orziyev</i>	181
MILLIY TARAQQIYOTGA ERISHISHDA OMMAVIY AXBOROT VOSITALARINING ANAMIYATI <i>B.Abbosov</i>	183
ЁШ АВЛОД ТАРБИЯСИДА ҲАМКОРЛИК МАСАЛАЛАРИ <i>Ҳатамқулова .Г.Ҳ, Шаринов.О.А, Шарипова.М</i>	186
АХБОРОТ ГЛОБАЛЛАШУВИ ВА ЁШЛАР МАЊНАВИЯТИ <i>Қ.Т.Инамов</i>	189
XXI АСР ВАБОСИ <i>Қ. Т. Инамов</i>	194
АХБОРОТ ХАВФСИЗЛИГИНИ ТАЊМИНЛАШ ВА РИВОЖЛАНТИРИШДА ЎЗБЕКИСТОН БЕЛАРУСЬ БИЛАН ҲАМКОРЛИГИ <i>Б.Атаханов</i>	198
XX АСРНИНГ 40 ЙИЛЛАРИДА ФАРҒОНА ВОДИЙСИ ҲУДУДЛАРИДА ОЗИҚ- ОВҚАТ САНОАТИ ВА УНИНГ АҲВОЛИ <i>М. Хўжамов</i>	202
YOSHLAR ONGI VA QALBIDA AXBOROT HURUJIGA QARSHI MAFKURAVIY IMMUNITETNI SHAKLLANTIRISH ZARURATI <i>M.X.Usmonova, M.O.Toshpo'latova</i>	208
BUGUNGI GLOBALLASHUV JARAYONIDA OMMAVIY AXBOROT VOSITALARINING YOSHLAR TARBIYASIGA TA'SIRI <i>M.X.Usmonova, J.U.Murodov</i>	210

**O'ZBEKISTON YOSHLARIDA AXBOROT MADANIYATINI
SHAKLLANTIRISHNI DOLZARB MUAMMOLARI**

MAMLAKATIMIZ TARAQQIYOTINING HOZIRGI BOSQICHIDA YOSHLAR TARBIYASINING DOLZARB VAZIFALARI A.Qoriyev.....	213
Мундарижа.....	217